

Univerzita Karlova v Praze

Filozofická fakulta

Ústav pro dějiny umění

Studijní obor: Dějiny výtvarného umění

Studijní program: Obecná teorie a dějiny umění a kultury

Dita Dvořáková

Ladislav Žák (1900-1973)

Disertační práce

Vedoucí práce: Prof. PhDr. Rostislav Švácha, CSc.

2009

Prohlašuji, že jsem disertační práci vykonala samostatně s využitím uvedených pramenů a literatury.

V Praze dne 13. 3. 2009

Obsah

1.	Úvod	7
2.	Od malířství k architektuře. Žákovy umělecké začátky	12
3.	Za reformu bytové kultury	29
4.	Ke kolektivizaci bydlení. Ladislav Žák a vědecký funkcionalismus	44
5.	Vrcholný funkcionalismus - tři rodinné domy	54
6.	„Lidová kultura“ bytu a architektury, počátky Žákova zájmu o krajinu	64
7.	Obytná krajina	75
8.	Ležáky	96
9.	Politická perzekuce Ladislava Žáka, krajinářské návrhy z přelomu čtyřicátých a padesátých let	116
10.	Pozdní tvorba	126
11.	K pedagogické činnosti Ladislava Žáka	138
12.	Závěr	143
13.	Životopisný přehled	144
14.	Soupis výtvarných, architektonických, uměleckořemeslných a krajinářských prací Ladislava Žáka	150
15.	Prameny	164
16.	Literatura	175
17.	Abstrakt	180
18.	Abstract	182

1. Úvod

Předmětem překládané práce je monografické zpracování díla architekta Ladislava Žáka (1900-1973), všestranného tvůrce, který zasáhl do několika výtvarných oborů, svou činnost položil soustavnou teorií a působil i ve funkci vysokoškolského pedagoga. Potřebnost hlubší reflexe tvorby tohoto významného generačního druha české meziválečné avantgardy nejdůrazněji formulovalo mezioborové kolokvium konané v roce 2000 na půdě Akademie výtvarných umění v Praze.¹ Zdá se, že odkaz architekta Žáka, umělce a myslitele, který upadl na dlouhá léta v zapomnění, se dnes dostává z periferie zájmu do jeho středu.

Ve svém bádání jsem navazovala na objevné práce historiků architektury Vladimíra Šlapety a Rostislava Šváchy. Dříve jmenovaný publikoval roku 1975 první zásadní stať věnovanou práci Ladislava Žáka,² v níž zdůraznil architektův přínos v oblasti meziválečné moderní bytové kultury a obytného domu. Rostislav Švácha v osmdesátých letech přispěl k počátkům „žakovského“ bádání textem o rodinných domech v osadě Baba v Praze a dvěma soubornými články.³ Během let devadesátých uvedl Žákovo dílo do nových souvislostí. Upozornil na spřízněnost architektova myšlení s teorií vědeckého funkcionalismu, koncipovanou Karlem Teigem, a v kontextu Teigovy teorie surrealismu upřel pozornost na Žákovu knihu *Obytná krajina* a návrh památníku v Ležákách.⁴ Dalšíh tématických okruhů obsažených v tvorbě a životě architekta Žáka se podnětným způsobem dotkli Daniela Karasová (design funkcionalistického nábytku),⁵ Vladimír Czumalo (teorie architektury v době druhé světové války),⁶ Pavel Halík (stalinistická kampaň proti Ladislavu Žákovi)⁷ a Otakar Kuča (krajinářská architektura).⁸

Shrnutí předchozích výzkumů obohacených o nové úhly pohledu přineslo roku 2000 výše zmíněné kolokvium uspořádané ke stému výročí architektova narození. Posun v chápání Žákova

-
1. Srovnej Petr KOVÁŘ: Ladislav Žák, in: *Architekt XLVII*, 2001, 72-75.
 2. Vladimír ŠLAPETA: Architektonické dílo Ladislava Žáka, in: *Sborník Technického muzea*, Praha 1975, 189-226.
 3. Rostislav ŠVÁCHA: Osada Baba, in: *Umění XXVIII*, 1980, 368-379; Idem: Ladislav Žák: Poezie techniky a přírody, in: *Výtvarná kultura VII*, 1983, n. 2, 64; Idem: Ladislav Žák, in: *Domov XXVI*, 1986, n. 2, 10-13.
 4. Rostislav ŠVÁCHA: Surrealismus a architektura. Surrealistická architektura?, in: Lenka BYDŽOVSKÁ / Karel SRP (ed.): *Český surrealismus 1929-1953*, Praha 1996, 268-279; Idem: Forma sleduje vědu. Karel Teige a český vědecký funkcionalismus, 1922-1948, in: Idem (ed.): *Forma sleduje vědu. Teige, Gillar a evropský vědecký funkcionalismus 1922-1948* (kat. výst), Praha 2000, 15-97; Idem: Žák, Teige, surrealismus - a Ležáky, in: *Fórum architektury a stavitelství VIII*, 2000, n. 9-10, 68-73.
 5. Daniela KARASOVÁ: Ladislav Žák, in: *Domov XXXVI*, 1996, n. 6, 30-31.
 6. Vladimír CZUMALO: *Česká teorie architektury v letech okupace*, Praha 1991.
 7. Pavel HALÍK: Ideologická architektura, in: *Umění XLIV*, 1996, 438-460.
 8. Otakar KUČA: Krajinářská architektura, in: Karel DUŠEK / Hana VRBOVÁ: *Česká architektura 1945-1995*, Praha 1995, 132-134.

odkazu se promítl do četnosti příspěvků věnovaných jeho protoekologickým aktivitám a přínosu v oblasti krajinářské architektury.⁹ Přednesená vystoupení měla být vydána tiskem, zamýšlený sborník však nevyšel.

Z uvedeného přehledu vyplývá, že souhrnné zpracování díla Ladislava Žáka doposud postrádáme. Také v antologii teoretických textů Ladislav Žák. Byt a krajina, kterou jsem edičně připravila roku 2006,¹⁰ jsem se zabývala pouze úzkým výsekem jeho tvorby. Po předchozích výzkumech zůstaly četné aspekty architektonické práce nezmapované, shromážděné údaje bylo třeba ověřit či doplnit, postihnout dříve přehlížené souvislosti. Cílem předkládané práce je zaplnit tuto mezeru v historiografii české architektury 20. století.

Rozhodla jsem se pro monografickou studii založenou na široce koncipovaném základním výzkumu primárních pramenů, hmotné, obrazové i literární povahy, s nezbytným přihlédnutím k novodobé literatuře. Důraz jsem položila na Žákovu činnost v oblasti architektury, teorie a krajinářské tvorby. Vinou chybějících dokladů a časového omezení umělcova zájmu zůstaly poněkud na okraji jeho výboje na poli malířství. Třebaže se v práci zabývám i Žákovými návrhy řešení interiérů a designu nábytku, domnívám se, že by si toto téma v budoucnosti zasloužilo samostatné zpracování. Zvláštní kapitolu po stránce dostupnosti informací i mého metodologického zpracování tvoří architektonické pedagogické působení.

Časová posloupnost Žákových profesních zájmů mi umožnila převážně tematické řazení kapitol. Výjimku tvoří syntetická úvodní stať, v níž se zabývám architektonickým mládím, školením a prvními pracovními zkušenostmi. Po rozboru Žákových raných kreseb a řídce dochovaných maleb hledám motivace studenta pražské Akademie výtvarných umění pro nástup do malířské speciálky Karla Krattnera. Zkoumám vztah Ladislava Žáka k jeho vrstevníkům, umělcům sdruženým v avantgardní skupině Devětsil, a docházím k názoru, že Žák upřednostňoval v malbě před formálním experimentem tradiční kategorie slohového řádu a obecné srozumitelnosti. Dovožuji, že nespokojenost se stavem soudobého malířství, snaha nalézt umělecké vodítko v podobě jednotného slohu a touha po sociálním uplatnění jej roku 1924 přivedly do školy architektury AVU

9. Václav CÍLEK: Vnitřní a vnější krajiny. Úvaha nad Obytnou krajinou Ladislava Žáka; Petr KOVÁŘ: Integrovaná krajina (krajina podle Žáka); Otakar KUČA: Přínos Ladislava Žáka k teorii krajinářské architektury; Václav PETŘÍČEK: Žák Ladislav (1900-1973): Obytná krajina, 1947. Tři různé pohledy ze života biologa; Miloš ŠEJN: Místo/stvoření a interpretace; Jiří ZEMÁNEK: Krajinářství a naturalismus v urbanismu současných měst. Poznámka o aktuálnosti některých myšlenek knihy architekta Ladislava Žáka Obytná krajina. Dále vystoupili: Pavel HALÍK: Útok proti Žákovi; Daniela KARASOVÁ: Ladislav Žák - o bydlení, trubkovém nábytku a vilách; Vladimír ŠLAPETA: Architekt Ladislav Žák - tvůrce nového bydlení a ochránce české krajiny; Rostislav ŠVÁCHA: Ladislav Žák, Karel Teige a avantgarda. Názvy přednášek jsem vypsala z materiálů k nevydanému sborníku, které mi laskavě zapůjčil pan Jiří T. Kotalík.

vedené profesorem Josefem Gočárem. V textu pokračuji hledáním inspiračních zdrojů tehdejšího Žákova puristicko-funkcionalistického výrazu, analyzuji jeho první architektonické studie, návrhy nábytku a teoretické práce. Zmiňuji se rovněž o architektově pedagogickém působení na odborných středních školách, na nichž ve dvacátých letech vyučoval kreslení.

Ve třetí kapitole se zabývám Žákovým působením v řadách Svazu československého díla (SČSD) v letech 1929-1933. Provádím rozbor textu a obrazových příloh svazové brožury O bydlení (knižně 1932), ve které architekt se spoluautory Ladislavem Sutnarem a Karlem Herainem propagovali ideál moderního životního stylu. Na příkladech Žákových řešení interiérů a designu nábytku dokládám vliv, jaký na jeho rané dílo měla Le Corbusierova strojová estetika. Věnuji pozornost Žákem vytvořené skladebné jednotce Normální typ bytu a podrobně se zabývám jeho podílem na výstavbě výstavní kolonie SČSD v Praze na Babě. Na závěr konstatuji, že trojice rodinných domů postavených v osadě podle Žákových návrhů patří k tomu nejlepšímu, co zde vzniklo.

Čtvrtá kapitola mapuje architektův příklon k levici v době hospodářské krize a jeho poměr k teorii vědeckého funkcionalismu rozvíjené Karlem Teigem. Hlavní styčný bod mezi představou teoretika a myšlením praktikujícího architekta nacházím v Žákově zájmu o typologii staveb s kolektivizovaným provozem - domy s nejmenšími byty pro nemajetné vrstvy a „lidové penziony“. Všímám si rozporu mezi Žákovými sociálně kritickými názory a jeho zakázkami pro bohatou středostavovskou klientelu. Kromě návrhů staveb a jediné realizace, přestavby domu v pražské Korunovační ulici na penzion, analyzuji texty, v nichž se architekt problematikou kolektivizace bydlení zabýval.

V následujícím oddílu charakterizuji tři vrcholné a zároveň poslední Žákovy architektonické realizace, funkcionalistické rodinné domy z let 1932 až 1937. Zmiňuji reflexi Hajnovy vily z pera historika architektury Kennetha Framptona a ozřejmuji symbolické odkazy a citace obsažené ve formě staveb.

V šesté kapitole pojednávám o počátcích architektova zájmu o ochranu krajiny a krajinné plánování a uvádím jej do souvislosti s jeho utopickou představou vzniku nového životního stylu lidových vrstev. Podobně jako v následující kapitole se zabývám především teoretickými východisky této filozofické koncepce. Žákův odklon od estetického kánonu pozdního funkcionalismu dokládám na příkladech dvou nábytkových souborů nazvaných shodně Lidový byt (asi 1936 - 1937, 1942).

Sedmou kapitolu věnuji rozboru Žákova klíčového spisu Obytná krajina (1947), ve kterém významným způsobem rozšířil úkol architektury o komplexní péči o krajinu a formování přírodního prostředí. Zmiňuji se o dlouholetém vzniku knihy. Její obsah orientačně dělím na dvě části - na autorův pokus o založení nového slohu krajinářské architektury a na jeho osobité pojetí

problematiky územního plánování („*naturalistický regionalismus*“). Všímám se obrazových příloh k publikaci, na nichž architekt předvedl svou originální metodu analytického rozboru české historické krajiny a práce s vytypovanými prvky.

V rámci zkoumání Žákovy kritiky soudobého stavu země se dotýkám jeho přesvědčení, že negativní jevy - nesprávné zásady osídlení, průmyslové a zemědělské výroby či silící dopravy - vyplývají z jednostranného technokratického přístupu ke krajině. Řešení viděl autor v zániku kapitalismu a v nástupu „*pannaturalistického socialismu*“, nastolení rovnovážného stavu mezi člověkem a přírodou. V pátrání po zdrojích Žákovy syntézy architektury a ekologie kladu důraz na příbuznost jeho postojů s názory přírodovědců sdružených ve Svazu spolků pro okrašlování a ochranu domoviny.

V následující kapitole pojednávám o nejzávažnější Žákově krajinářské práci, o nedokončeném památníku vypálené obce Ležáky (1946-1952, 1955-1962). Věnuji se původní podobě návrhu i změnám, k nimž byl autor přinucen během pokračování prací v padesátých letech. U první, ideologicky nezkomolené etapy projektu si kromě architektova naturalistického pojetí uměle utvářené krajiny všímám vlivu náboženského charakteru poválečných oslav. Úpravu pietního území řadím k dobovým snahám o vyjádření moderní monumentality prostřednictvím syntézy všech druhů výtvarného umění, bez užití neoklasicistního tvarosloví. Rekonstruuji podobu zamýšleného výtvarného doprovodu a snažím se určit, které součásti výsadby byly provedeny dle Žákových propozic.

V devátém oddílu práce analyzuji architektovy nerealizované krajinářské návrhy z přelomu čtyřicátých a padesátých let, krajinný plán Mladé Boleslavi a okolí (1949-1950) a studii úprav jižní Moravy vypracovanou pro pražský Stavoprojekt (1949-1951). Dále podrobně popisuji politicky motivovanou kampaň proti Ladislavu Žákovi, která vyvrcholila roku 1950 architektoвым odchodem do ústraní. V závěru se zmiňuji o dnes nezvěstném Žákově pojednání o rostlinstvu pro účely krajinářské architektury (1953-1956).

V desáté kapitole píši o Žákově pozdní tvorbě. Věnuji se rozboru jeho teoretických úvah na téma rekreace a popularizace krajinářské architektury. Konstatuji, že architektovy pozdní práce vycházejí ze základu vytvořeného již na přelomu třicátých a čtyřicátých let. Jeho inovaci krajinářských postupů, založenou na oživení regionálních tradic, dokumentuji na provedeném projektu zahrady domu Metoděje Chytila v Praze-Podolí (1963-1967). Z ideálních návrhů, rozpracovaných autorem do velkých kresebných cyklů, se nejpodrobněji věnuji námětu Obytná krajina vstupuje do měst (1960-1965, 1966-1969). Architekt se v něm soustředil na humanizaci urbanistického prvku náměstí a rozvedl představu průniku přírody do nitra rozvolněných měst. Všímám si rovněž kontrastu mezi architektonickou součástí ideálních studií, inspirovanou slovníkem pozdního funk-

Ze struktury disertace se metodologicky vymyká poslední kapitola zaměřená na Žákovu výuku oboru krajinářské architektury na Akademii výtvarných umění v Praze (1946-1973). Pro nedostatek archivních dokladů je oddíl postaven na vzpomínkách Žákových studentů. Bývalí posluchači školy architektury odpovídali na mou písemnou výzvu, ve které jsem se dotazovala na základní aspekty architekta pedagogického působení. Jejich osobní vzpomínky vnáší do textu živé subjektivní hledisko.

Přílohy práce obsahují kromě bibliografie, dělené na primární prameny a druhotnou literaturu, Žákův životopis a soupis prací. Poslední dva jmenované rejstříky jsou korigovanou a rozšířenou verzí soupisů obsažených v mé publikaci Ladislav Žák. Byt a krajina. V soupisu prací jsem doplnila údaje o nově objevených materiálech z Archivu architektury a stavitelství Národního technického muzea. Vysoušení tamní pozůstalosti Ladislava Žáka, postižené roku 2002 povodní, není doposud ukončeno. U životopisu jsem pro přehlednost upustila od poznámkového aparátu, uváděné údaje vycházejí kromě literatury z archivních fondů uvedených v poznámkách k jednotlivým kapitolám.

Na závěr bych chtěla poděkovat všem, kteří mi poskytli cenné informace a podněty k práci. V prvé řadě jsou to někdejší Žákovi studenti, kteří neváhali se se mnou podělit o své vzpomínky a zkušenosti. Děkuji všem uživatelům a majitelům architektonických děl za jejich zpřístupnění, předně paní Jindřišce Klasnové a panu Metoději Chytilovi. Můj dík patří i zaměstnancům institucí, v nichž jsem bádala, zejména pracovníkům Národního památkového ústavu v Pardubicích, Archivu Akademie věd České republiky, školy architektury Akademie výtvarných umění, Archivu Akademie výtvarných umění a Národního technického muzea.

2. Od malířství k architektuře. Žákovy umělecké začátky

O mládí a počátcích tvorby Ladislava Žáka toho víme poměrně málo. Sám architekt po sobě zanechal jen dva krátké vzpomínkové texty ¹ a dostupné archivní materiály se omezují na obvyklá strohá fakta. Z historiků se tímto obdobím architekta života nikdo podrobněji nezabýval. Jsme tak často odkázáni na vlastní interpretaci skromných informací obsažených v různých dotaznících a úředních dokladech. ²

Ladislav Žák se narodil 25. června 1900 do zámožné středostavovské rodiny. Jeho otec, státní návladní Jiří Žák, ³ mohl poskytnout svému jedinému dítěti dostatečné materiální zázemí i kvalitní vzdělání. O širším rodinném prostředí budoucího architekta se dozvíme pouze jedinkrát, z autorova životopisu otištěného na přebalu knihy *Obytná krajina*. ⁴ Lásku k umění a k přírodě v něm měli probudit již prarodiče a strýci, ze strany otce lesníci, z matčiny učitelé a výtvarníci.

Do začátku první světové války se Žákovi několikrát stěhovali. Z pražských Královských Vinohrad, místa synova narození, přesídlili do Horního Litvínova a pak do Mladé Boleslavi, kde Ladislav začal studovat klasické gymnázium. Už roku 1915 je rodina zpátky v Praze a Ladislav dokončuje středoškolská studia na státním klasickém gymnáziu na Malé Straně.

Výtvarné umění přitahovalo Ladislava Žáka od raného mládí. Později na dobu, kdy se mohl zcela svobodně věnovat malířství, především svému oblíbenému krajinářství, vzpomínal: „*Mými vzory byli nejprve A. Slavíček, později, od roku 1917 také Cézanne, Derain, z českých umělců V. Beneš a O. Nejedlý. Miloval a maloval jsem nejprve zdravou a krásnou krajinu českého venkova, i stará města a motivy figurální. Záhy, již od roku 1916, jsem pochopil i strohou výraznou krásu krajiny dotčené a rozrušené lidskými zásahy techniky a civilizace - i chmurnou krásu lidské ubohosti.*“ ⁵

Ojediněle dochované rané Žákovy kresby a malby z let 1914-1915, ⁶ po formální stránce ještě nedokonalé a často poněkud naivně stylizované, představují celou škálu výše zmíněných

1. Vzpomínková črta z cyklu *Slova tvůrců*, in: *Architektura ČSSR XXVII*, 1968, 639-640 a dopis otištěný Karlem Honzíkem v *Ze života avantgardy*, Praha 1963, 99-102.

2. Archiv architektury a stavitelství Národního technického muzea v Praze (dále AAS NTM), fond č. 147 - Ladislav Žák a fond č. 59 - Výstava *Za novou architekturu*; Archiv Akademie výtvarných umění v Praze (dále AAVU), katalogy škol Karla Krattnera a Josefa Gočára, Žákův osobní spis; Národní archiv, fond Policejní ředitelství.

3. JUDr. Jiří (Georg) Žák se narodil 12. 14. 1872 v Radostíně nad Oslavou a zemřel 5. 7. 1946 (pravděpodobně v Praze). Profesní kariéru zakončil ve funkci soudce Nejvyššího soudu. Ladislavova matka Anna, rozená Trakalová, se narodila 3. 4. 1875 v Debři u Mladé Boleslavi. Datum a místo jejího úmrtí se mi nepodařilo zjistit.

4. Ladislav Žák: in: *Obytná krajina*, Praha 1947.

5. Idem: *Slova tvůrců*. Ladislav Žák, in: *Architektura ČSSR XXVII*, 1968, 639.

6. Soukromá sbírka v Praze.

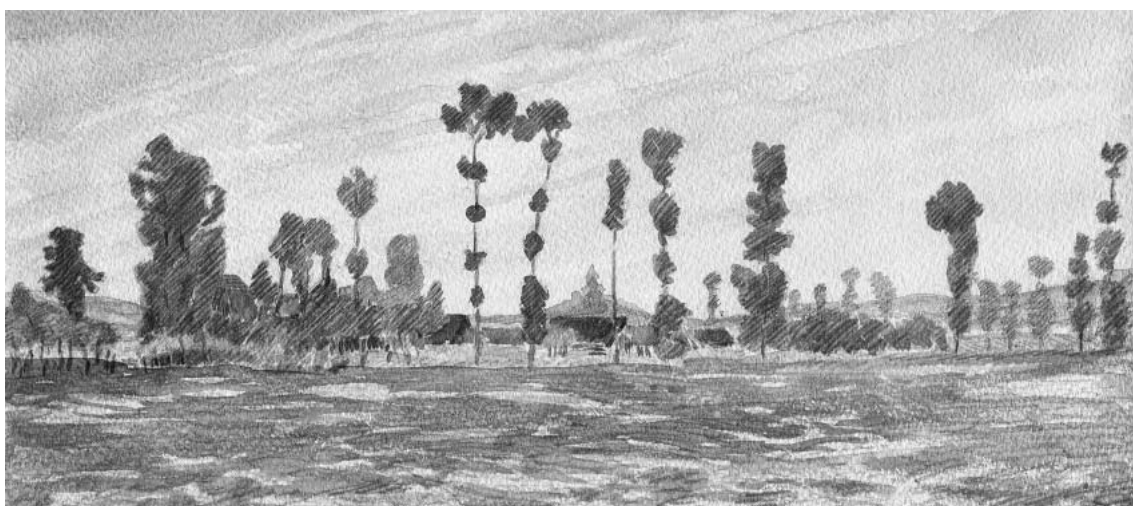
Partie na řece Doubravce, 1915, kresba tuší, soukromá sbírka v Praze.

Polní cesta, 1914-1915, akvarel, soukromá sbírka v Praze.

Pohled na Trosky, 1915, akvarel, soukromá sbírka v Praze.

Polabí, 1914-1915, akvarel, soukromá sbírka v Praze.

motivů. Lze je rozdělit do několika skupin, z nichž první, s krajinnými náměty, svědčí svým symbolickým obsahem o melancholických stavech duše gymnaziálního studenta (Strom samotář, Dívka hledící do kraje, Na hřbitově atd.). Kromě vcelku banálních výseků reality, zachycených v Portrétu ženy a filigránsky znázorněném kuchyňském interiéru, se však mezi kresbami objevují i dílka předznamenávající další Žákův umělecký vývoj. Je to perokresba *Partie na řece Doubravce*, *Pohled na Trosky* a zejména prostý výsek polabské roviny porostlé řídkým lužním lesem. Tento drobný akvarel již bezprostředně poukazuje k fotografiím téže krajiny, které Žák pořídí o dvacet let později, a které pak zařadí do knihy *Obytná krajina*.

Kromě souboru popsanych kreseb patřil k malířovým juveniliím nezvěstný obraz z roku 1917, zachycený na černobílé fotografii uložené v autorově pozůstalosti v Národním technickém muzeu.⁷ Výjimečně jde o malbu se sociálně kritickou tematikou, která však v celém Žákově výtvarném díle, z něž se dochovalo pouhé žalostné torzo, musela být zastoupena daleko hojněji.⁸ Kompozičně poněkud nevyvážené plátno, pod názvem *Okraj velkoměsta*, znázorňuje periferii s pustou, ještě nezastavěnou plání, ze které na horizontu osaměle vyčnívá jediný činžovní dům. Kontrast ke smutné scénérii, jejíž chmurnou atmosféru podtrhuje dvojice chodců mizejících v dálce, tvoří husté stromořadí táhnoucí se po pravé straně obrazu. Snad již v tomto díle jde o autorovo vědomé zachycení polarity přírody, i když spoutané do podoby městských sadů, a moderní civilizace ztělesněné živelným šířením velkoměsta.

Méně jasnou představu o zmizelém obraze či kresbě zprostředkuje Žákova pozdní studie z cyklu *Obytná krajina* vstupuje do měst, datovaná 1916-1963, na níž vidíme snový výjev s postavami shlížejícími z hrany vyvýšeného náměstí do volné okolní krajiny.⁹ Vzdálenou inspirací pro zachycenou scénérii se mladému umělci mohla stát vyhlídková terasa při hradu v Mladé Boleslavi, v místě někdejšího pobytu rodiny Žákovy.

V červnu 1919 složil Ladislav Žák maturitní zkoušku a ještě téhož roku byl přijat ke studiu malířství na pražskou Akademii výtvarných umění. Ve shodě s běžnou dobovou praxí absolvoval nejprve dva roky na přípravné všeobecné škole. Jeho nadprůměrný prospěch z přípravy naznačuje, že mu velmi dobře šly teoretické předměty, zato zápolil s technickým kreslením - studentovy výkony v předmětech „*perspektiva*“ a „*deskriptiva*“ ohodnotili vyučující nejhoršími známkami.¹⁰ Toto zjištění poněkud zaráží v souvislosti s pozdější Žákovou specializací na obor s nezanedba-

7. AAS NTM, fond č. 147 - Ladislav Žák.

8. Viz Žákovy vzpomínky citované v pozn. 5.

9. Tisk uložený v Žákově pozůstalosti ve škole architektury Akademie výtvarných umění v Praze, ve složce 3.

10. AAVU, katalog školy Karla Krattnera. Žákův prospěch za školní roky 1919/1920 a 1920/1921: anatomie 1, nauka o slohu 1, dějiny umění 1, perspektiva 3, deskriptiva 3, dějiny kulturní 1, nauka o barvách 1, chemie barev 1. V následujících letech na Krattnerově škole byl dvakrát hodnocen známkou dobrý, v posledním ročníku 1923/1924 jako velmi dobrý.

Okraj velkoměsta (snímek z pozůstalosti architekta), 1917, Národní technické muzeum.

Ladislav Žák, 1919, Národní archiv.

Autoportrét, 20. léta, tempera, pastel na kartonu, Národní technické muzeum.

telnou technickou stránkou, totiž na architekturu.

Po dvou letech nastoupil student do speciálky dnes již téměř zapomenutého malíře Karla Krattnera (1862-1926), původem pražského Němce. Je těžké pochopit, proč si Žák vybral školení u profesora, který od roku 1910 na AVU vedl obor monumentální náboženské malby a na vrcholu své kariéry proslul jako znalec tradičních technik nástěnného malířství.¹¹ Žák by snad dal přednost krajinářské škole, ta však nebyla před příchodem Otakara Nejedlyho na pražské akademii dlouhodobě obsazena. Proto mohl zvolit Krattnerovu speciálku, známou jako útočiště „*pokrokových živlů*“, k nimž se milovník tvorby starých mistrů, setrvávající v tradici akademismu 19. století, prý choval shovívavěji než jeho čeští kolegové.¹²

Během studia malířství vykonal Ladislav Žák nejméně dvě studijní cesty do Německa, kde kromě mnichovských obrazáren (1920), navštívil Berlín a Hamburk (1922). V prosinci 1923 pak složil státní zkoušku pro učitelství kreslení na středních školách a v následujícím roce vyučoval na státní reálce v Praze X.

Jak jsem již výše naznačila, Žákovo malířské dílo shodou nešťastných okolností zaniklo nebo je nezvěstné.¹³ Jediným známým obrazem zůstává nedatovaný autoportrét z Národního technického muzea, pocházející patrně z doby autorova vysokoškolského studia. Nevelká malba na kartonu, provedená kombinovanou technikou v teplých zemitých barvách oživených modrými a červenými tóny, nese v modelaci stopy vlivu pozdního postimpresionismu a Derainova fauvismu.

Podle této ojediněle dochované práce se zdá, že Žákova tvorba nijak nevybočovala z hlavního proudu poválečného českého umění, usilujícího o svěží, smyslové malování založené na subjektivně uchopeném prožitku reality.¹⁴ O takovém zaměření vypovídá již stárnoucí umělec ve vzpomínkové anketě, publikované v roce 1968 na stránkách časopisu *Architektura ČSSR*. Popisuje nejistotu, jakou v něm za dob studia na akademii vzbuzoval „*slohový zmatek*“ v umění první poloviny dvacátých let. Má na mysli odvrát moderního umění od realismu, jak uvádí od „*životadárné reality*“, a rychlé střídání formálních experimentů nesrozumitelných široké veřejnosti.¹⁵

11. Ke Karlu Krattnerovi srovnej: Luděk JIRÁSKO / Jiří T. KOTALÍK: Akademie výtvarných umění a náboženská malba v letech 1870-1910. (Úpadek církevního umění v Čechách?), in: Aleš FILIP / Roman MUSIL (ed.): *Neklidem k bohu. Náboženské výtvarné umění v Čechách a na Moravě v letech 1870-1914*, Praha 2006, 209-210, 219.

12. František KOVÁRNA: Karel Krattner, Krasoumná jednota, in: *Volné směry XXVI, 1928-1929*, 33-35.

13. Dle ústního sdělení Gustava Erharta obsahovala ztracená část pozůstalosti Ladislava Žáka několik děl ve stylu poetického naivismu. Z první poloviny dvacátých let patrně pocházely i dva nezdokumentované, a bývalým majitelem bohužel nepřesně charakterizované, „*kubistické*“ nebo „*abstraktní*“ obrazy, odcizené ze soukromé pražské sbírky.

14. Vojtěch LAHODA: Civilismus, primitivismus a sociální tendence v malířství dvacátých a třicátých let, in: Idem / Mahulena NEŠLEHOVÁ / Marie PLATOVSKÁ / Rostislav ŠVÁCHA (ed.): *Dějiny českého výtvarného umění (IV/2) 1890/1938*. Praha 1998, 67.

15. Viz pozn. 5.

Nabízí se otázka, proč se Ladislav Žák, datem narození předurčený k tomu stát se příslušníkem radikálního uměleckého sdružení Devětsil, od počátku nezapojil do avantgardních aktivit svých generačních vrstevníků. Kromě povahových zvláštností, spíše introvertně zaměřeného mladého muže, trpícího nedůvěrou ke kolektivně organizovaným hnutím (s věkem tento osobnostní rys u Žáka zesiloval), muselo jít o hlubší ideové důvody. Ty mu v první polovině dvacátých let zabránily ve veřejném vystoupení na stránkách avantgardních časopisů či na společných výstavách nejmladší generace.

Pojem avantgarda, užívaný od 19. století jako metafora pro označení progresivních uměleckých hnutí, je od poslední třetiny 20. století vykládán s rozdílným důrazem na jeho dva základní aspekty - na prosazovaný estetický program a na politické cíle sledované příslušníky hnutí.¹⁶ Z podstaty avantgardní estetiky vyplývá popírání tradičních hodnot a radikální experimentování s novými formami a obsahy. V Žákově malířském působení však nic podobného nenalézáme, naopak. V již citovaných vzpomínkách ze sklonku šedesátých let odhaluje své někdejší lpění na takových tradičních kategoriích, jakými byl slohový řád či obecná srozumitelnost umění.

Konkrétně se mohly pro mladého malíře stát nepřijatelné některé programové teze Devětsilu inspirované myšlenkami a díly sovětských konstruktivistů. Na konci dvacátých let se Žák, v článku příznačně věnovaném problematice výuky kreslení na středních školách, vyjádřil proti představě zániku malířství, od přelomu let 1922 a 1923 neúspěšně prosazované Karlem Teigem. Malířství měly podle předního českého teoretika avantgardy zcela nahradit nové strojové technologie a moderní média, především fotografie a film. Žák však argumentoval ve prospěch trvání tradiční malby: *„Pro malířství jest povzbuzujícím fakt, že se může pohybovati v oblastech, kam stroj nebude moci nikdy zasáhnouti. Jako bude sotva vynalezen stroj na vymýšlení nových strojů, tak bezprostřední možnost invence jest i nejsilnějším důvodem pro trvání statické malby. Kromě toho jest pravděpodobno, že malířství jest jedním z oněch elementárních projevů lidského ducha, které nesou svůj důvod samy v sobě.“*¹⁷ Kupodivu však sám o pár let později opustí malbu a vymění ji za fotografii.

O podobné cíle jako nejmladší avantgarda, a to nejen ve formální rovině, usiloval Ladislav Žák v jiných oborech než v malířství - dílům architektů ARDEV¹⁸ se v mnohém blížily například jeho rané architektonické a nábytkářské práce. S kolektivními aktivitami generace Devětsilu se Žák sblížil až zhruba okolo roku 1930, kdy nad estetickými otázkami moderního umění zvítězil druhý charakteristický rys avantgardy, radikální politický program, a těžiště debaty mezi levicový-

16. Srovnej: Hilde HEYNEN: „Architecture or Revolution?“ Le Corbusier and the Avant-Garde, in: Le Corbusier & The Architecture of Reinvention, London 2003, 41-43.

17. Ladislav ŽÁK: O syntézu kreslení dneška, in: Výtvarná výchova I, 1927-1928, 58-59.

18. Architektonická sekce Devětsilu.

mi architektky se přesunulo k sociální náplni bydlení.¹⁹

Nespokojenost se stavem soudobého umění dovedla Ladislava Žáka až k rozhodnutí opustit malbu a přejít k jinému výtvarnému oboru. Na podzim 1924, po řádném ukončení Krattnerovy školy, nastoupil na speciálku architektury pražské AVU, vedenou profesorem Josefem Gočárem. Od architektury očekával to, co postrádal v soudobém malířství - umělecké vodítko v podobě nově se formujícího jednotného slohu, později nazvaného funkcionalismus, i možnost uplatnit své schopnosti ve prospěch společenského celku.²⁰

Škola architektury mu poskytla pevný základ pro další tvorbu. Byla to silná tvůrčí osobnost profesora Gočára, která měla na Žáka formativní vliv, a jistě i spolužáci, mladí avantgardní architekti, otevření všem podnětům přicházejícím z domácí i ze světové architektonické scény - Le Corbusierovu purismu, sovětskému konstruktivismu, německé nové architektuře i holandskému neoplasticismu. Patřili k nim František M. Černý, Josef Havlíček, František Marek, Pavel Smetana, Josef Špalek, Karel Seifert, Jan Gillar nebo Alois Wachsmann.²¹ Sám architekt Josef Gočár během doby Žákova studia přecházel od cihelné moderny holandského ražení k puristicko-funkcionalistické architektuře a hlavní ideje teorie funkcionalismu patrně ovlivnily i jeho učební metody.²²

Studenti architektury se s díly a myšlenkami svých zahraničních vzorů seznamovali z odborných časopisů, ale již brzy, na přelomu let 1924 a 1925, měli možnost se s některými z nich setkat osobně. Stalo se to během Přednášek o architektuře, na které sezval pražský Klub architektů ve spolupráci s U. P. závody v Brně takové hvězdy na dobovém architektonickém nebi, jakými byli J. J. P. Oud, Walter Gropius, Le Corbusier a Adolf Loos. Program silně zapůsobil i na mladého adepta architektury Ladislava Žáka - s odstupem let tento přednáškový cyklus prohlásil za základní impuls pro obrat české architektury k mezinárodnímu funkcionalistickému slohu.²³

Dalším významným podnětem pro utváření Žákova osobního názoru na architekturu se stala Mezinárodní výstava dekorativního a průmyslového umění v Paříži, na jejíž návštěvu získal v roce 1925 na akademii cestovní stipendium. Z estetiky architektonických raných prací vyplývá, že to musel být především pavilón L' Esprit Nouveau od Le Corbusiera a Pierra Jeannereta, kterému se v Paříži obdivoval.

Úroveň výuky na škole architektury AVU byla Žákem i jinými autory vysoce hodnocena

19. Otázkami vztahu Ladislava Žáka k avantgardě v období třicátých až čtyřicátých let 20. století se podrobněji věnoval Rostislav Švácha v nepublikované přednášce Ladislav Žák, Karel Teige a avantgarda. Přednášku proslavil v roce 2000 na kolokviu ke 100. výročí Žákova narození.

20. Pozn. 5.

21. Almanach Akademie výtvarných umění v Praze k 180. výročí založení (1799-1979), Praha 1979, 105.

22. Ladislav ŽÁK: Škola architektury na Akademii výtvarných umění, in: Výtvarné snahy X, 1928-1929, 157-159.

23. Pozn. 5.

už v průběhu dvacátých let.²⁴ Profesor Gočár, proslulý mezi studenty svou svobodomyšlností, se nerozpákoval přijímat talentované žadatele bez předepsané technické průpravy. K takovým studentům patřil i Ladislav Žák, kterému chybělo předběžné vzdělání na průmyslovce či diplom z techniky a znalost stavebních konstrukcí si musel osvojit soukromým vzděláváním. Přes tento nedostatek studium dokončil s výbornými výsledky. V závěrečném absolutoriu, ve kterém architekt Gočár nešetřil slovy chvály, zaujme zmínka o zvláštní slohové čistotě, kterou se měly vyznačovat studentovy školní práce.²⁵

Tak jako celé Žákovo dílo, jsou i jeho rané architektonické studie známé zlomkovitě a to ještě pouze z fotografií či reprodukcí otištěných v dobových periodikách. U školních prací si musíme vystačit s pouhými dvěma návrhy.²⁶ Autor v nich řešil problematiku výstavby městských celků za použití nejnovějších architektonicko-urbanistických teorií, které byly u nás poprvé v praxi prověřovány až na přelomu dvacátých a třicátých let. Oba projekty považoval profesor Gočár za natolik kvalitní, že je vybral do expozic, jimiž se AVU prezentovala na významných dobových výstavách.²⁷

Za inspirační zdroj pro školní úlohu s dlouhým názvem Řadové zastavění bytovými domy v zahradách - studie třídy ve velkoměstě (1924-1925) mohla posluchači prvního ročníku posloužit součást Le Corbusierovy utopické vize Soudobé město pro tři milióny obyvatel (1922), publikovaná ve Stavbě pod názvem Obytná čtvrť se sady a prostranstvím sportovním.²⁸ Po urbanistické stránce se architekt zaměřil na hledání alternativy k tradiční městské zástavbě s „nehygienickými“ domovními bloky uzavřenými okolo vnitřních dvorů.²⁹ Okrsek sedmipodlažních deskových domů uspořádal do paralelních řad oddělených plochami zeleně a sportovními hřišti. Podobně jako Le

24. Pozn. 22. Z jiných autorů např. Bohumil MARKALOUS: Architektonická didaktika a pedagogika. Škola architektury při Akademii umění, in: Stavitel VII, 1926, 123-124.

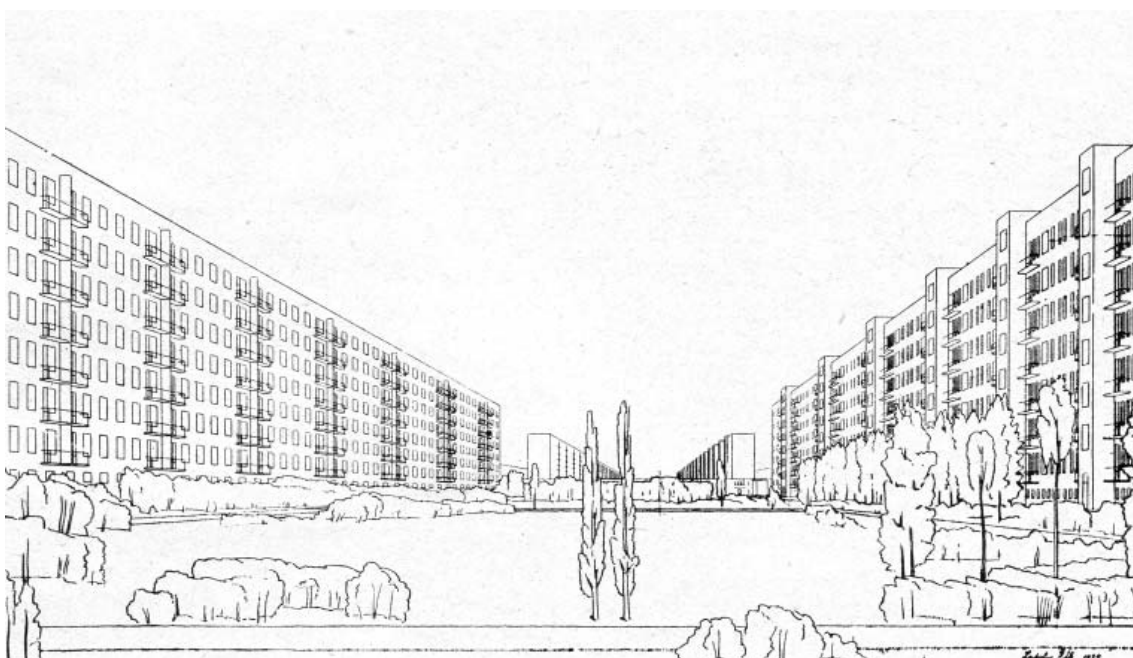
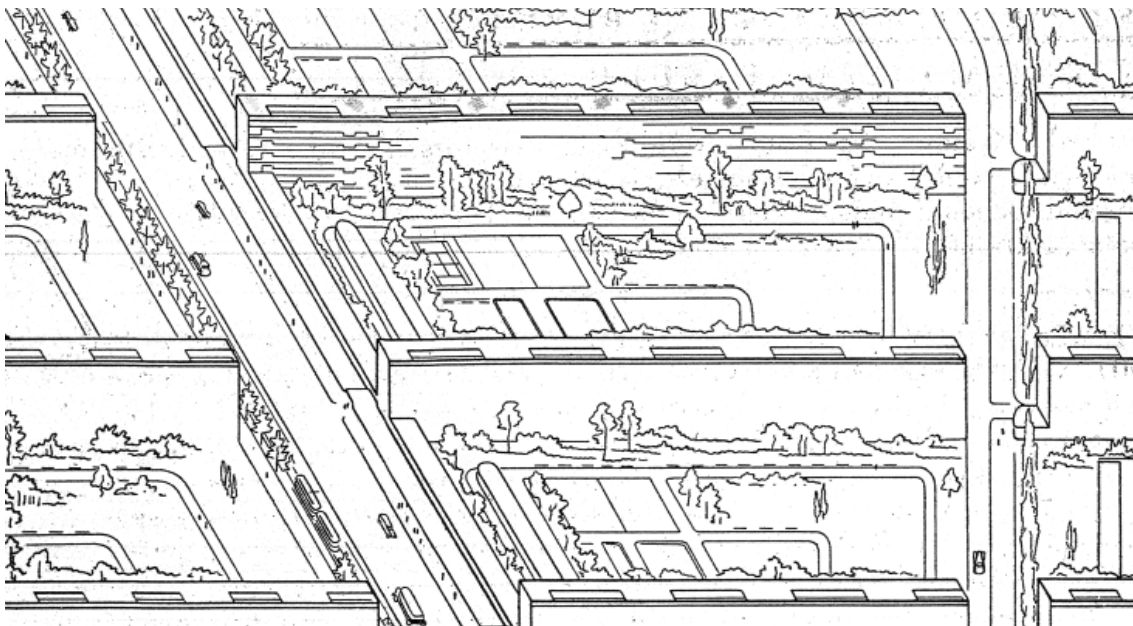
25. A AVU, katalog školy Josefa Gočára. V prvním ročníku 1924/1925 byl Žák hodnocen jako velmi dobrý, v roce 1925/1926 známkou výborný. V téže roce složil druhou klauzurní státní zkoušku s výborným prospěchem a s vyznamenáním. Ve třetím ročníku obdržel závěrečné hodnocení: „*Absolutorium za rok 1926/27: Pan Ladislav Žák navštěvoval školu po šest semestrů, věnoval se svému studiu s velkou pílí a nadáním. Jemu svěřené úkoly vypracoval vždy velmi pečlivě, maje stále zvlášť na zřeteli slohovou čistotu. Po dobu svého studia vykazoval výborný prospěch a složil předepsané tři státní klauzurní zkoušky. Opouští školu jako velmi dobře kvalifikovaný architekt. 3. října 1927.*“ Hodnocení, které musel vypracovat profesor Josef Gočár, není signováno.

26. V memoárové literatuře lze najít zmínky o dvou dalších Žákových školních pracích, jejichž podobu však neznáme. Jedná se o řešení průčelí budovy (viz Karel HONZÍK: Ze života avantgardy, Praha 1963, 101) a návrh náhrobku ve formě prosté desky - František M. ČERNÝ: [Vzpomínky na Josefa Gočára], in: Architektura ČSSR XXX, 1971, 281.

27. Studie třídy ve velkoměstě byla vystavena na Mezinárodní výstavě dekorativního a průmyslového umění v Paříži v roce 1925; přístavba radnice v Brně v expozici AVU na Výstavě soudobé kultury v Brně v roce 1928.

28. Stavba II, 1923, 66. Obrazová příloha k článku LE CORBUSIER: Základní principy moderního urbanismu.

29. Viz Karel HERAIN / Ladislav SUTNAR / Ladislav ŽÁK: O bydlení, in: Výtvarné snahy XI, 1929-1930, 6.

Řadové zastavění bytovými domy v zahradách - třída ve velkoměstě, 1924-1925. Reprodukce: Výtvarné snahy XI, 1929-1930, 6; Stavitel VIII, 1927, 45.

Corbusier ve zmíněném návrhu protnul čtvrt' přímkou široké dopravní tepny - „*komunikační třídou s obchody*“.

Ze schématicky nahozených plánů čteme, že se o moderní, maximálně zjednodušené, hygienické a přísně pravoúhlé uspořádání snažil i u návrhu půdorysů jednotlivých domů. Volil u nás tehdy již celkem běžné dvoutraktové řešení, zajišťující přímé osvětlení všech obytných místností a možnost příčného větrání bytů.

Obdobné urbanistické znaky jako předchozí práce vykazuje odvážně pojatá přestavba staré brněnské radnice v historickém centru města (1927). Mohutnou kancelářskou novostavbu v podobě desetipatrové deskové budovy s nižšími bočními křídly a obvodovým loubím architekt oklopil řadovými bloky v nově stanovené regulaci. Slohové řešení pláště krabicovité stavby, s plochami zdi stroze rytmizovanými pouze malými okenními otvory, odpovídá přechodnému stylu mezi purismem a funkcionalismem. Tento sloh krátkodobě v polovině dvacátých let používali architekti z okruhu Stavby i příslušníci starší generace, mezi jinými i Žákův učitel Josef Gočár.

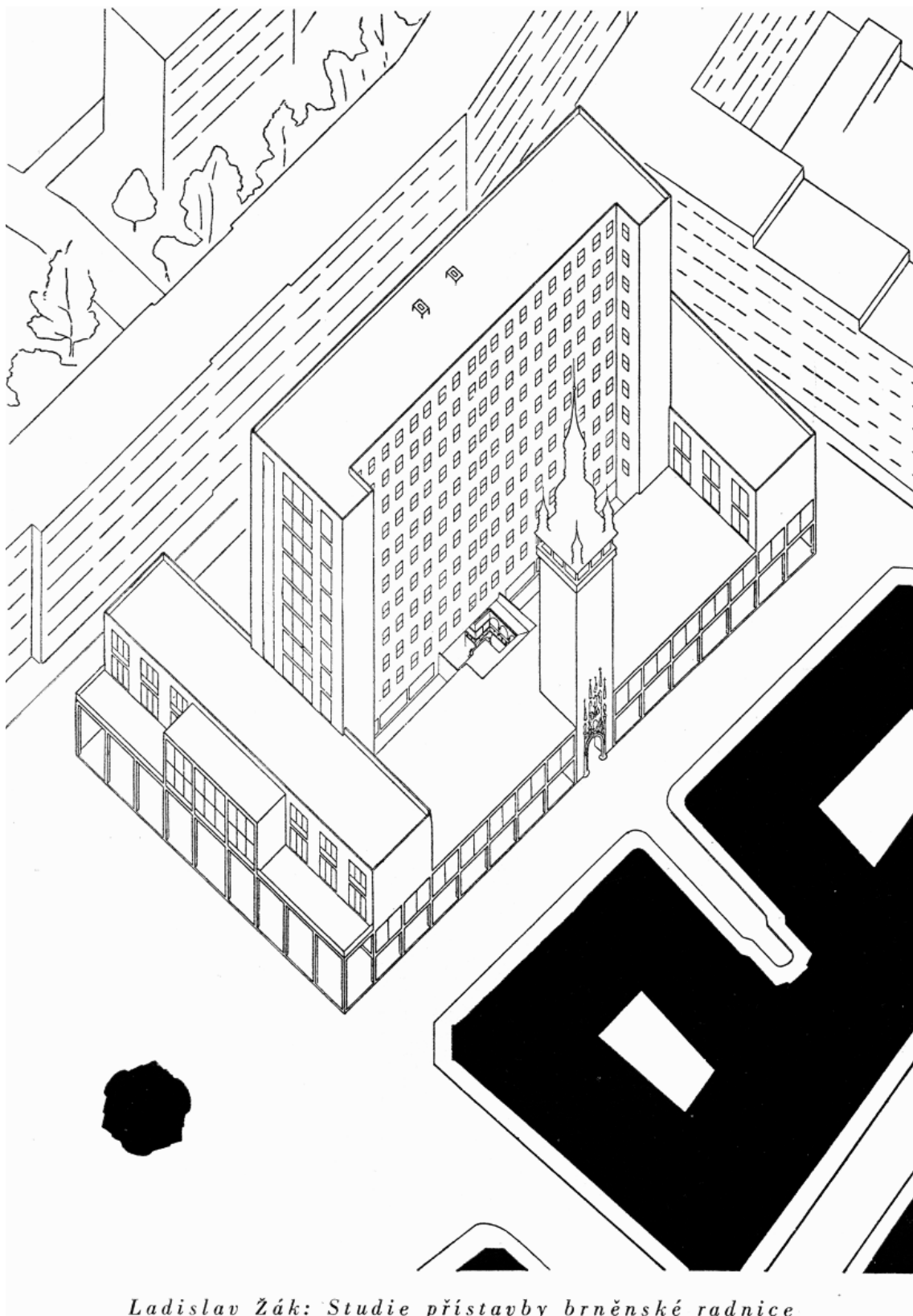
Jako zajímavý příspěvek k vyjádření „státotvorné“ tematiky, oblíbené v československém umění ve dvacátých let minulého století, se jeví Žákův pokus oslavit práci pro mladou republiku architektonickými prostředky. V průvodním textu k projektu otištěném v časopise Stavitel přisoudil kancelářské novostavbě význam „*pomníku moderní práce, veliké a jednotvárné*“. Ta mu kontrastovala s „*drobnou idylou minulosti*“, reprezentovanou starou radniční věží se známým pozdně gotickým portálem a přilehlým renesančním dvorem, jedinými součástmi památné radnice, které by zůstaly zachovány.³⁰

Žákův zájem o stavební rozvoj Brna nebyl náhodný. V letech 1926 až 1928 v tomto moravském městě žil a vyučoval kreslení na reálném gymnáziu v Antonínské ulici. Předtím, než v roce 1930 rezignoval na kariéru středoškolského profesora a založil si v Praze vlastní architektonický ateliér, vystřídal v rychlém sledu tři další působiště. Ve školním roce 1928/1929 učil na Střední odborné škole pro zpracování dřeva v Chrudimi. Od září 1929 dojížděl na nábytkářskou školu do Olomouce a odtud byl v březnu 1930 přeložen na Mistrovskou školu truhlářskou při První státní průmyslové škole v Plzni.³¹

K problematice výuky výtvarných oborů se Ladislav Žák vyjádřil v kratších časopiseckých úvahách. V raných statích z konce dvacátých let, publikovaných ve Výtvarné výchově, příloze časopisu Výtvarné snahy, se přihlásil k dobově široce sdílené víře v kulturně osvětovou funkci pedagogiky kresby a malby. „*Životná estetika, výtvarné umění a výtvarná výchova jako hodnoty podmíněné skutečnou duševní potencí mohou býti nejlepší hrází proti veškerým zlům*“, píše v

30. Ladislav ŽÁK: Studie radnice v Brně, in: Stavitel IX, 1928, 71.

31. Do funkce středoškolského profesora byl Žák jmenován k 1. lednu 1929 za svého působení v Chrudimi. V Olomouci působil na Státní odborné škole pro zpracování dřeva.

Ladislav Žák: Studie přístavby brněnské radnice

Přestavba brněnské radnice, 1927. Reprodukce: Výtvarné snahy X, 1928-1929, 170.

článku Podmínky vyučovacího úspěchu s podtitulem Osoba učitelova.³² Z celkového vyznění textu vyplývá autorovo přesvědčení o nutnosti vštípit studentům smysl pro nadčasové, prověřené kvality, „*onu stálou hodnotu, jež v novém shledává vždy starý prvek*“.³³ Zdá se, že vcelku konvenční byly i Žákovy pedagogické metody - z úvah nevyčteme, že by se hlouběji zajímal o moderní přístupy k výtvarné výuce, rozvíjené například na německém Bauhausu.

Bez ohledu na zmíněný respekt k tradici architekt současně šířil nejaktuálnější estetické názory. V souvislosti s osvětovou funkcí nové školní budovy, o které chtěl čtenáře Výtvarné výchovy přesvědčit, zavrhl snahy o její reprezentační umístění i vnější výzdobu a důraz položil na užitnost. Civilizační přínos nového stavebnictví viděl, podobně jako Adolf Loos, nejen ve správném dispozičním řešení budovy, ale i v kvalitních instalacích.³⁴

Ještě rozhodněji se Žák držel základních pouček meziválečné moderny, když formuloval svou filozofii výuky na specializovaných nábytkářských školách: „*Moderní obsah vyučování znamená hledati a poznávati standardní, typové formy bytového zařízení. Podstatou nového ‚puristicko-konstruktivního slohu‘ není nová forma, nýbrž funkce, dokonalá a stále se zdokonalující účelnost. Nábytek jako nástroj, jako sloužící předmět, nikoliv jako ozdoba. Poměrně složitý vnitřek nového nábytku, podrobně promyšlený, jest podstatou modernosti. Hladké a rovné plochy vnějšku jsou již jen logickým důsledkem nového myšlení. Plochy bez ‚ozdob‘ znamenají psychickou a fyzickou hygienu a konstruktivní samozřejmost.*“³⁵ V uvedených souvislostech se znovu objevuje otázka, zda-li není jistá dvoukolejnost - důvěra v tradiční hodnoty nepřímo konfrontovaná s vnímavostí pro nejžhavější moderní trendy - charakteristickým rysem zrání tohoto umělce.

S navrhováním nábytku začal Žák pravděpodobně někdy po roce 1924, ještě než dokončil studium architektury. K jeho prvním pokusům musí patřit nestylové, špatně datovatelné skládací lehátko s jednoduchou dřevěnou konstrukcí a slaměným výpletem. Dřevěná židle, pocházející patrně ze druhé poloviny dvacátých let, pak vzdáleně připomíná neoplastické nábytkové kusy z dílny příslušníka holandského hnutí De Stijl, Gerrita Rietvelde.³⁶

Na tyto zvláštní, nečasové objekty, charakteristické svou rukodílnou nedokonalostí, navázal Ladislav Žák mobiliářem, který již nese výraznější stopy úsilí vyrovnat se s funkčními nároky a konstrukčními danostmi strojově vyráběného nábytku. Návrhem skříně na kuchyňské potřeby či dvěma realizovanými rozkládacími křesly (jedním z kovu a druhým se dřevěným rámem) snad hledal ony

32. Ladislav ŽÁK: Podmínky vyučovacího úspěchu - osoba učitelova, in: Výtvarná výchova II, 1928-1929, 38.

33. Ibidem.

34. Ladislav ŽÁK: Podmínky vyučovacího úspěchu - školní budova, in: Výtvarná výchova II, 1928-1929, 6.

35. Idem: Práce st. odborných škol pro zpracování dřeva, in: Výtvarná výchova III, 1929-1930, 38.

36. Oba kusy jsou známy pouze ze snímků uložených v AAS NTM, fond č. 147 - Ladislav Žák. Fotografie dřevěné židle nese na zadní straně razítko První pomocné školy s československým jazykem vyučovacím v Opavě a text psaný Žákovým rukopisem: „*Židle p. prof. arch. L. Žáka, věnovaná zdejší škole autorem*“.

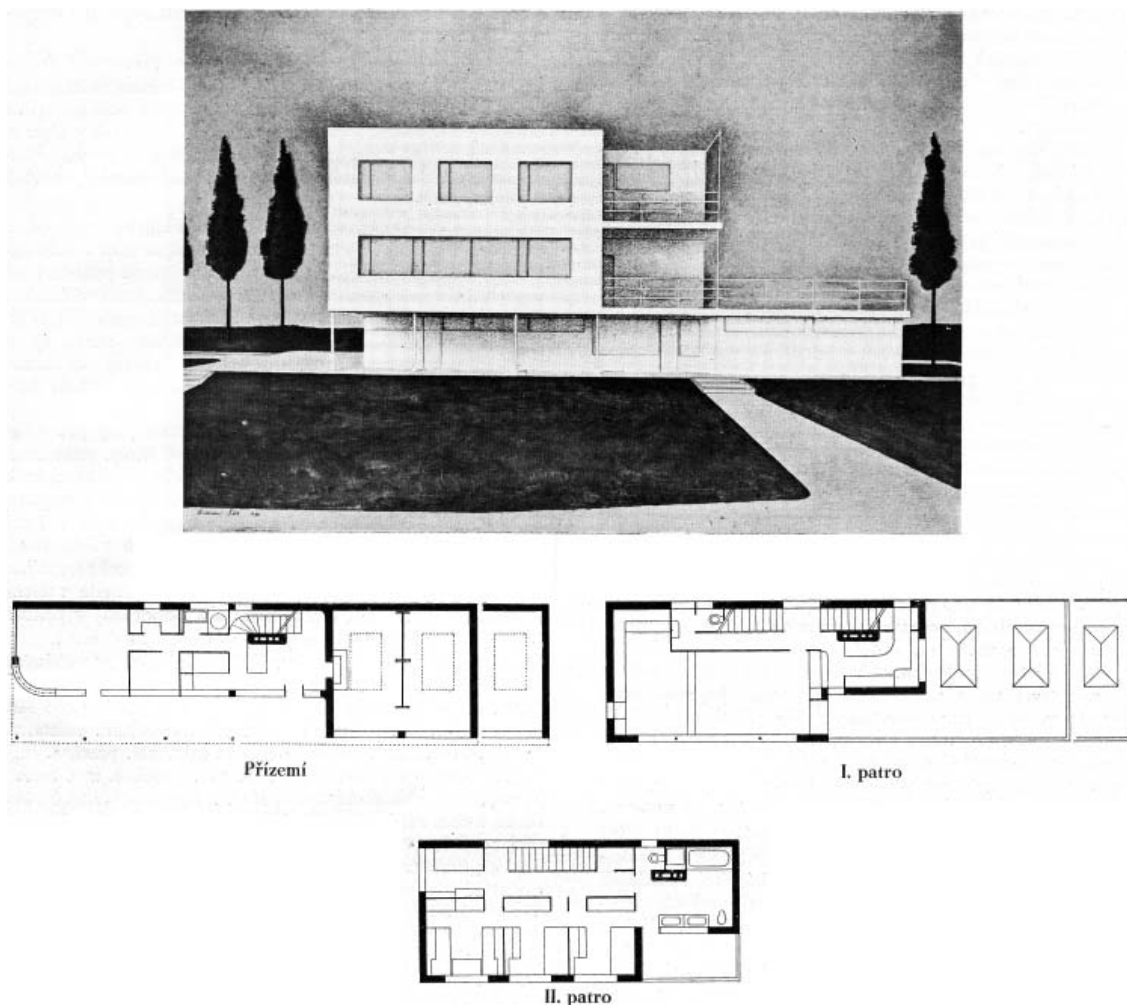
Skládací lehátko, 20. léta, Národní technické muzeum.

Dřevěná židle, 20. léta, Národní technické muzeum. Foto:
B. Večerek.

Rozkládací křeslo, přelom 20. a 30. let, Národní technické muzeum.

Vila s galerií pro Františka Veneru v Bílovicích u Brna, 1928. Reprodukce: Stavitel X, 1929, 91.

„typové formy“, které se snažil vštípit svým studentům. Nasvědčovala by tomu podobnost mezi těmito „předlohami“ a pracemi žáků odborných škol v Chrudimi a v Olomouci z doby architekta působení.³⁷ Ke stylově čistému výrazu se dopracoval až zařízením kanceláře pro ministerstvo školství a národní osvěty (1929-1930), státní zakázkou, která současně posloužila potřebám školní výuky.³⁸

Nedílnou součástí Žákovy tvorby se již na přelomu let 1928 a 1929 stává psaní odborných textů. Souběžně s poznámkami s pedagogickou tematikou zveřejňuje několik postřehů o aktuálních událostech na české architektonické scéně. Zachytil v nich názorové rozštěpení ve skupině architektů funkcionalistů, které mělo zásadní vliv i na jeho vlastní pojetí architektonické tvorby. Dva proudy výstižně charakterizoval jako „Loosův krajní názor, že architektura nemá naprosto nic společného s uměním (názor vyvěrající ostatně opět z estetického cítění) - a kontrastní francouzské mínění, jež formuloval Le Corbusier: Architektura jest lyrická tvorba...“³⁹

37. Srovnej: Výtvarná výchova III, 1929-1930, 36-38, obrazové přílohy k čl. cit. v pozn. 35.

38. Ladislav ŽÁK: Zařízení kanceláře, in: Žijeme I, 1931-1932, 211: „Zařízení, které objednalo ministerstvo školství, bylo provedeno na státních odborných a průmyslových školách.“

39. Idem: Výstava mezinárodní nové architektury, in: Volné směry XXVII, 1929-1930, 60.

V tehdejších architekto­vých úvahách se mísí citace převzaté z Le Corbusierovy kultovní knihy *Vers une architecture* (1923), například rčení o domě coby „obývacím stroji“⁴⁰ nebo vidění stavby jako bílého „sochařského útvaru“, zhmotňujícího se na modrém pozadí oblohy,⁴¹ s podněty z opačného konce názorového spektra. V teoretickém sporu, zdali patří architektura mezi umění či stává-li se nově vědou, jak tvrdil od roku 1924 Karel Teige, se Žák nejednou přiklonil ke stanovisku „vědeckému“. Postavil se tak do opozice proti zastáncům emocionálního funkcionalismu, pro které byla určující linie vytyčená architektem Le Corbusierem, do blízkosti teoretika Teigeho, myšlenkově spřízněného se sovětskými konstruktivisty a radikálně levicovými architekty z okruhu švýcarského časopisu ABC.

Přesto se Le Corbusierova raná teorie i jeho puristický architektonický styl, formulovaný během dvacátých let, staly klíčovou součástí Žákova uměleckého stanoviska.⁴² Žákovi se nelíbil „smutný protestantismus v architektuře, pustá okleštěná forma bez půvabu a života“, kterou spatřoval u některých německých tvůrců a u nás u členů Klubu architektů, tedy v táboře vědeckých funkcionalistů.⁴³ Také lze pochybovat, že by se jinak než v proklamaci ztotožnil s myšlenkou automatického vyplynutí formy během projekčního procesu. V raných textech z konce dvacátých let totiž podobně jako architekt Karel Honzík varoval před „nedostatkem ducha a pořádku v tvorbě“, které má překonávat „vtipná invence“ - patrně tvořivá umělecká intuice a vynalézavost, kterou u svých studentů cenil profesor Josef Gočár.⁴⁴

V roce 1927, kdy úspěšně zakončil vysokoškolská studia, získal začínající architekt od pražské akademie čestné uznání a stipendium na delší zahraniční cestu. S „Gočárovou výpravou“ navštívil Amsterdam, Rotterdam a Haag. Možná zajel i do Stuttgartu-Weissenhofu, kde od července do září zpřístupnil výstavu Die Wohnung německý Werkbund.⁴⁵ Měl by tak možnost shlédnout první rozhodnou manifestaci nové mezinárodní architektury zastoupené ve výstavní kolonii rodinných a bytových domů pracemi Miese van der Rohe, Waltera Gropia, Hanse Scha-

40. Idem: Kolonie „Nový dům“ v Brně, in: Volné směry XXVI, 1928-1929, 329.

41. Idem: Stavební situace Výstavy soudobé kultury v Brně, in: Stavitel IX, 1928, 109.

42. V příruční knihovně AAS NTM jsou uloženy dvě knihy, které dle razítek náležely do majetku Ladislava Žáka: LE CORBUSIER: Kommende Baukunst, Stuttgart 1926; Le Corbusier - Pierre Jeanneret. Ihr Gesamtes Werk von 1910-1929, Zürich 1930. Knihy jsou opatřeny rukopisnými poznámkami.

43. Pozn. 39.

44. Srovnej: pozn. 22.

45. Informaci, že Ladislav Žák v roce 1927 ve Stuttgartu navštívil výstavu Byt, uvádí opakovaně bez udání pramene Vladimír Šlapeta. Nověji např.: Architekt Ladislav Žák - tvůrce nového bydlení a ochránce české krajiny, in: Fórum architektury a stavitelství VIII, 2000, n. 9-10, 64. Tento údaj se mi v archivních materiálech (viz pozn. 2) nepodařilo ověřit.

rouna, J. J. P. Ouda, Le Corbusiera a dalších architektů. Oudovy stavby s určitostí shlédli v Holandsku. Patřila k nim architektova rotterdamská realizace obytných domovních bloků.⁴⁶

Vlastní představu o ideálním rodinném domě vtělil mladý projektant v následujícím roce do nerealizovaného návrhu vily v Bílovicích u Brna, zakázky pro tajemníka brněnské Skupiny výtvarných umělců Františka Veneru.⁴⁷ Žák sice dobře zvládl provozní řešení domu, skrývajícího v bočním traktu malou galerii s horním osvětlením (stavebník byl sběratelem obrazů), ale architektonické ztvárnění stavebních hmot, vykalkulované na čelní pohled na zahradní průčelí, vykazuje určitou nejistotu. Více než raně funkcionalistické krabicovité formy rodinného domu, jakkoli podané krásnou poetickou kresbou, zaujme architektův záměr nahradit tradiční řešení zahrady volnou plochou trávníku uzavřenou namísto obvyklého plotu pouze několika stromy.

Jak si povšiml již Rostislav Švácha,⁴⁸ originální úvahy o využití volného prostoru k architektonickým záměrům se na konci dvacátých let poprvé objevily i v Žákových tištěných textech. Tato idea u něj v pozdější době nalezne vyjádření ve směřování architektonického a volného venkovního prostoru, typickém pro funkcionalismus (v nejkonkrétnější rovině v až podivínsky vystupňovaném odporu proti oplocování domovních pozemků), nebo v propojení kamenných „náhrobků“ s nekonečným prostřednictvím proražení kříže u poválečného návrhu památníku v Ležákách. Již mezi roky 1929 a 1930, v článku věnovaném výsledkům soutěže na zástavbu Letenské pláně v Praze, zazní Žákem později často opakovaný názor, že největším architektonickým činem může být nepostavit nic. Autor píše: „*Je nutno, aby se v Praze pochopilo, že prázdný prostor jest také architektura, je-li vědomě vytvořen.*“⁴⁹

46. Archiv Národní galerie v Praze, fond 26 - Vincenc Kramář, signatura AA 2945/613, pohlednice L. Žáka V. Kramářovi z Hoek van Holland ze srpna 1927: „*Velevážený pane! Dovoluji si Vám zaslati uctivý pozdrav z cesty po Holandsku. Zde jsme našli nejnovější věc Oudovu - s omítkou Corbusierovského vzezření. V Rotterdamu jsme prohlédli nejlepší - ovšem již známé bloky Oudovy. Jsem tu s Gočárovou výpravou celkem na 16 dní...*“ Za upozornění na tuto pohlednici děkuji Vendule Hnídkové.

47. Za určení jména objednatele projektu děkuji panu Jindřichu Chatrnému.

48. Rostislav ŠVÁCHA: Ladislav Žák, in: Domov XXVI, 1986, 10.

49. Ladislav ŽÁK: K letenské soutěži, in: Volné směry XXVII, 1929-1930, 34.

3. Za reformu bytové kultury

Bezprostředně po ukončení studia architektury se Ladislav Žák aktivně zapojil do práce ve Svazu československého díla (SČSD). Tato známá, široce zaměřená zájmová organizace myšlenkově spřízněných výtvarníků a architektů se ve druhé polovině dvacátých let v oblasti reformy bytové kultury nově soustředila na prosazování funkcionalistických názorů. Během vrcholného období působení Svazu (1928-1933), se mladý architekt účastnil několika výstav, svazových soutěží i všední osvětové práce, odehrávající se na stránkách magazínu *Žijeme* a dalších kulturních revue. Mezi zdařilé výstavy architektury a designu, na kterých se objevily Žákovy nábytkářské práce, patřily zahraniční expozice v Ženevě, Bukurešti, Štrasburku či Stockholmu, pořádané SČSD za účelem oficiální reprezentace Československé republiky. Nejvýznamnější domácí svazovou akcí se stala výstavba výstavní kolonie v Praze na Babě (pražského Weissenhofu), podniku, do jehož organizačního výboru Žák vstoupil v roce 1929. V témže roce vyhrál se dvěma spoluautory svazovou soutěž na brožuru o moderním bydlení.

Publikace *O bydlení*, na jejímž vzniku se kromě Žáka podílel grafik a designér Ladislav Sutnar a historik umění Karel Herain která podle soutěžních podmínek měla kromě „*poučení a vysvětlení*“ pro široké vrstvy obyvatelstva sloužit jako výukový materiál pro vyšší školy, vyšla nejprve časopisecky, v jedenáctém ročníku měsíčníku *Výtvarné snahy*,¹ a v roce 1932 i v upravené knižní verzi.² Reforma bytové kultury je v ní prezentována dobově obvyklým způsobem, jako boj nových trendů se zastaralými konvencemi a maloměšťáckými předsudky.

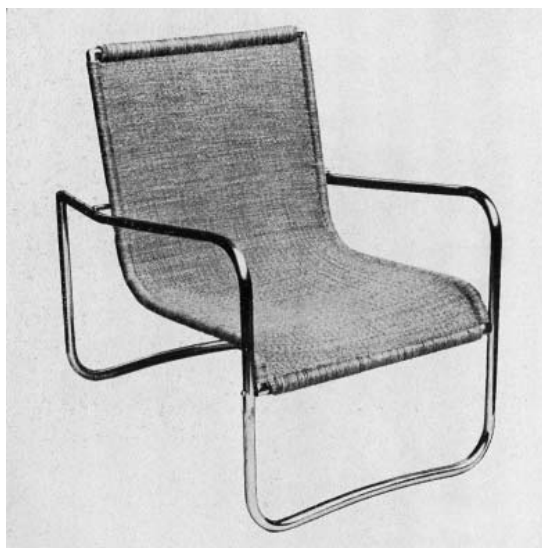
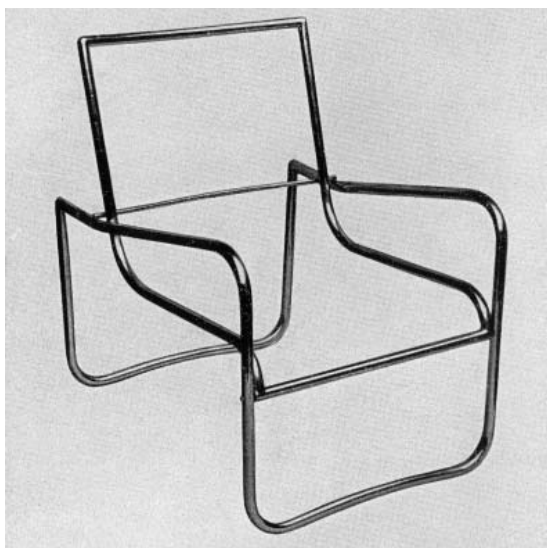
Autoři spisu zahrnuli do problematiky bydlení urbanismus, obytný dům (jeho individuální typ chápáný jako vzor pro příští sériovou výstavbu) i bytové zařízení. Ideální řešení představili v obrazových přílohách četnými domácími příklady, mezi nimi pracemi samotného Ladislava Žáka, jediného architekta a návrháře nábytku z trojice. Jeho raný projekt Řadového zastavění bytovými domy v zahradách (1924-1925) ilustruje požadavek změny způsobu stavby ulic - rušení stávajících uzavřených bloků a jejich nahrazení volnými domovními řadami.

V otázce vnitřního uspořádání bytů v tradičně pojatých činžovních domech autoři negativně hodnotili malou diferenciaci velikosti místností podle účelu, jejich špatnou provozní návaznost a nedostatečnou velikost oken, situovaných na kratší straně půdorysu příliš vysokých místností. Rovněž technické vybavení soudobých bytů bylo podle jejich mínění nedostatečné. Podstatnou část příručky proto věnovali propagaci nejmodernějších zařízení, která by umožnila hygienický a efektivní chod domácnosti.³

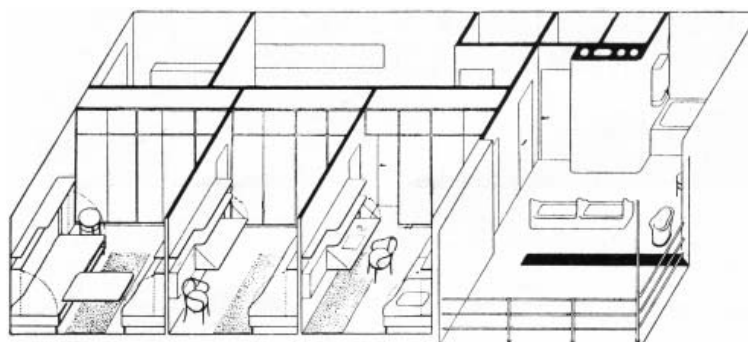
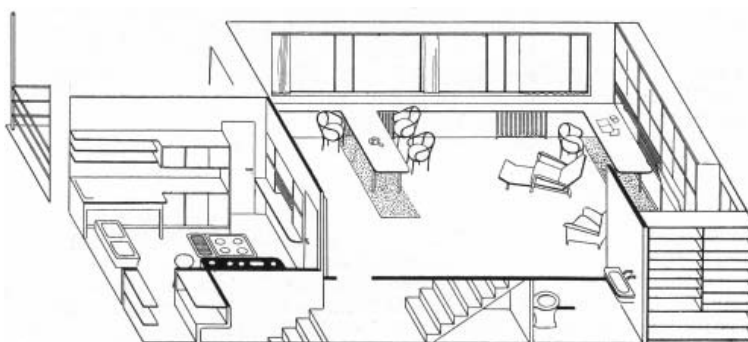
1. Karel HERAIN / Ladislav SUTNAR / Ladislav ŽÁK: *O bydlení*, in: *Výtvarné snahy* XI, 1929-1930, 3-5, 33-36, 64-66, 86-87, 129-130, 161-168.

2. Karel HERAIN / Ladislav SUTNAR / Ladislav ŽÁK: *O bydlení*, Praha 1932.

3. Srovnej: Hubert GUZIK: „*Líná Zuzanka*“. *Avantgarda, ženy a taylorismus v československé domácnosti*, in: *Umění* LII, 2004, 247-260.

Křeslo s regulovatelným opěradlem, do 1930, Národní technické muzeum.

Normální typ bytu, 1929. Reprodukce: Karel HERAIN / Ladislav SUTNAR / Ladislav ŽÁK: O bydlení, Praha 1932, nepag.

Žákem vypracovaný vzorový Normální typ bytu (1929), představený v brožurě O bydlení, má všechny výše zmíněné nedostatky odstranit. Publikovaná axonometrie ukazuje podélné dvoupodlažní schéma (tzv. duplex), s velkou společnou obytnou místností osvětlenou pásovým oknem, malou kuchyní - „*dílnou pro přípravu jídel a domácí práci*“ - a malými ložnicemi ve druhém patře. (S podobným řešením individuálních ložnic jsme se setkali už u architekta návrhu domu pro Františka Veneru.) Stejně základní uspořádání se „*spacími kabinami*“ přístupnými z průběžné chodby, uspořádání odvozené údajně od spacích železničních vozů, volil Žák u dalších projektů rodinných domů a doporučoval je i pro vnitřní řešení mnohapatrových „*úlových domů*“. Užíval tak princip typové skladebné jednotky, podobné, jakou vyvinul o několik let dříve architekt Le Corbusier svou studií Immeuble - villa, součástí rozsáhlého projektu Soudobého města pro tři milióny obyvatel (1922).

Na řešení mobiliáře a zabudovaného nábytku, který patří k vybavení Normálního typu bytu, i na jiném vzorovém projektu, adaptaci malého bytu ve starém nájemním domě, ⁴ demonstroval Žák další zásady, na nichž stojí filozofie knihy O bydlení. Zařízení bytu se má podle představ autorů skládat pouze z nezbytných kusů, tzv. „*podstatného minima*“, a i toto minimum má být tvořeno lehkým přemístitelným nábytkem - sklopným, skládacím a víceúčelovým. „*Spojení: křeslo - pohovka - lůžko, pohovka - lůžko nebo sklápěcí a zasouvací lůžka jsou dobrým způsobem pro nový byt. Po jídle uklízíme soupravy a přístroje, stejně je na místě, aby po spánku postel zmizela do skříně ve zdi nebo se proměnila v otoman či křeslo,*“ ⁵ přesvědčují své čtenáře.

S kategoriemi skladnosti, lehkosti a variability začali při navrhování nábytku pracovat největší konstruktivisté a designéři působící na německém Bauhausu. ⁶ Od druhé poloviny dvacátých let tamní avantgardní nábytkáři rovněž začali opouštět tradiční materiály (zejména dřevo) a nahrazovat je vylehčenými konstrukcemi z ohýbaných kovových trubek. Patrně i z těchto pramenů čerpal inspiraci pro svou nábytkovou tvorbu Ladislav Žák.

Prokazatelně, a to i v nadcházejícím desetiletí, sledoval příklad Le Corbusiera, který dal směr jeho úvahám i formální podobě jeho tehdejších děl. Text knížky O bydlení obsahuje řadu poukazů k inženýrské estetice charakteristické pro Švýcarův spis *Vers une architecture*. Najdeme v něm přirovnání bytového zařízení k detailům železničních vagonů, motocyklů i automobilů a sériově vyráběných strojů vůbec. „*Křeslo, pohovka, lůžko jsou přístroje k tělesnému odpočinku*“, ⁷ uvádí například česká trojice autorů.

První Žákova realizace kancelářského zařízení pro ministerstvo školství a národní osvěty

4. Projekt Byt ve starém domě (1929).

5. Pozn. 1, 130.

6. Srovnej: Kenneth FRAMPTON: Moderní architektura. Kritické dějiny, Praha 2004, 199.

7. Pozn. 1, 129.

(1929-1930) naznačuje, že sklony k inženýrské estetice se v jeho raném díle neomezily na pouhé slovní proklamace. U křesel s konstrukcí z chromovaných ocelových trubek, materiálu, který začíná pravidelně užívat, architekt vědomě přejal formu polstrovaných automobilových sedadel. U malého nástěnného stolku pak okopíroval sklopný pultík užívaný v kupé železničních vozů.⁸ V následujících pracích se k takovýmto doslovným citacím již neuchýlil.

Přímou reakcí na dílo slavného švýcarského rodáka, jakousi poctou Le Corbusierovi, je však Žákova perspektiva obytného pokoje, patřící k ideovému projektu Byt ve starém domě (1929). Místnost se nápadně podobá nejen jednomu z koutů pavilonu L' Esprit Nouveau, ale i jídelně v domě La Roche (1923) a sezení v dvojdomě ve stuttgartské výstavní kolonii (1927) od stejné dvojice autorů - Le Corbusiera a Pierra Jeannereta. Ve všech interiérech se setkáváme s podobným stolem a zcela stejnými typovými Thonetovými židlemi z ohýbaného dřeva jako na Žákově kresbě. K Le Corbusierovým „*typovým objektům*“ poukazuje i motiv globusu, jaký bychom našli v pařížském pavilonu.

Na zadní stěnu pokoje Bytu ve starém domě vkreslil mladý architekt věrnou kopii puristického obrazu, a to navzdory faktu, že puristické malířství hodnotil na konci dvacátých let jako logické, avšak bez živelnosti potřebné k podnícení touhy je následovat.⁹ Autorem předlohy není nikdo jiný než všestranný Corbusier. Svědčí o tom černobílá reprodukce tohoto obrazu, otištěná ve třetím ročníku Stavby.¹⁰

Ve svých uskutečněných interiérech Žák Corbusiera již tak bezprostředně nesledoval. Namísto „anonymních“ typových kusů užíval většinou vlastní prototypy nábytku, vyráběné maximálně v malých sériích. Vzniklé soubory nekombinoval s originálními uměleckými ani řemeslnými díly, třebaže této Le Corbusierově duchovní výpůjčce od Adolfa Loose dobře rozuměl.¹¹ Domnívám se, že pokud mu zadavatelé zakázek poskytli volnost, omezil se na slohově čistý a jednoduchý modernisticky vyhraněný výraz, přičemž zvýšený důraz položil na eleganci, lehkost, funkční variabilitu a relativně nízkou cenu zařizovacích předmětů,¹² vyrobených z kvalitních materiálů, „*avšak bez jakéhokoliv přepychu*“.

Za nejzdařilejší Žákovy nábytkové soubory z přelomu dvacátých a třicátých let, které zároveň patří k tomu nejlepšímu, co bylo v meziválečném Československu v oboru moderního designu vytvořeno, lze považovat zařízení bytu pro rodinu malíře Jiřího Krejčího (1930), variabilní nábytkový soubor Malý byt, vyráběný firmou Hynek Gottwald (1931), kovový nábytek z dílen

8. Ladislav Žák: Zařízení kanceláře, in: Žijeme I, 1931-1932, 211.

9. Idem: O syntézu kreslení dneška, in: Výtvarná výchova I, 1927-1928, 59.

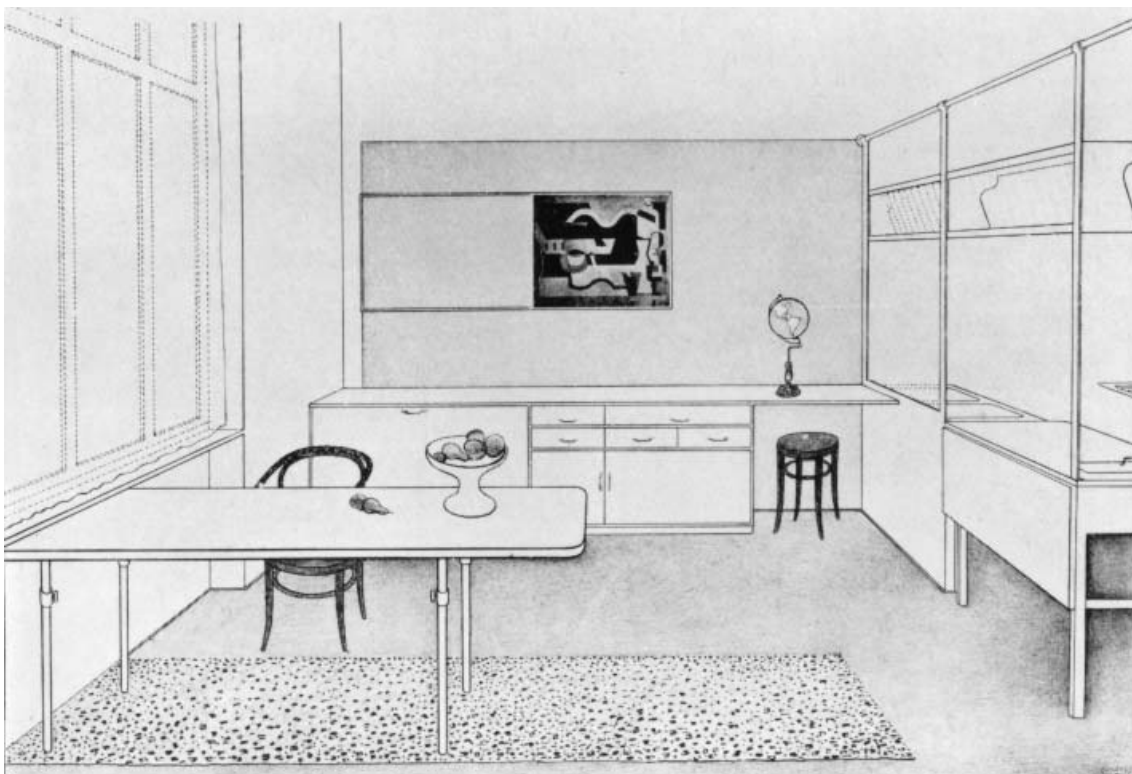
10. Stavba III, 1924-1925, 220.

11. Srovnej: Ladislav Žák: Adolf Loos, in: Volné směry XXVII, 1929-1930, 66.

12. Viz pozn. 8.

Zařízení kanceláře na ministerstvu školství a národní osvěty, 1929-1930, Národní technické muzeum.

Adaptace malého bytu ve starém domě, 1929. Reprodukce: Výtvarné snahy XI, 1929-1930, 166.

Ze zařízení bytu Jiřího Krejčího, 1930, Národní technické muzeum.

Soubor Malý byt, 1931, Národní technické muzeum. Foto: František Illek / Alexandr Paul.

Zařízení kanceláře na ministerstvu školství a národní osvěty, 1931-1933, Národní technické muzeum. Foto: František Illek / Alexandr Paul.

Artělu (1931-1932) a druhou zakázku na zařízení kanceláře pro ministerstvo školství a národní osvěty (1931-1933).

Posledně zmiňovaný soubor, který autor doplnil svítidly designéra Miloslava Prokopa a obrazem od Josefa Šímy, realizovala truhlářská dílna Antonína Beneše ve spolupráci s továrnou na kovový nábytek SAB. Žák se jím v roce 1933 účastnil výstavy Byt pořádané Svazem česko-slovenského díla v pasáži pražského Stýblova domu. Úkolem expozice, která shodou okolností ukončila vrcholné období činnosti svazu, bylo představit zařízení vhodné pro běžného uživatele.

Ze série Artělu pochází nejvýše hodnocená a hojně frekventovaná Žákova nábytkářská práce, odpružená lenoška Siesta.¹³ U tohoto oblíbeného artefaktu dosáhl architekt efektu nebývalé lehkosti a estetické dokonalosti užitím minimálních výrazových prostředků. Na maximálně zjednodušenou samonosnou konstrukci z ocelové trubky zohýbané do měkkých zaoblených křivek, volně zavěsil hrubě tkanou textilií podle návrhu Antonína Kybala.¹⁴

Opouštění tvrdých pravoúhlých tvarů ve prospěch dynamicky zakřivených forem, některými historiky umění označovaných za „*aerodynamické*“, patrně na Žákově nábytku i architektuře z přelomu dvacátých a třicátých let, můžeme kromě umělcovy záliby ve strojové estetice přičíst jeho snaze vyjít vstříc psychologickým potřebám konzumentů. „*Zaoblení forem zvyšuje obydlitelnost*“, dočítáme se na jedné ze stránek práce O bydlení. Podle autorů i tím, že bezprostředně reaguje na formu lidského těla - u židlí a sedaček je přímo jeho otiskem, čili „*negativním tvarem*“.¹⁵

V téže době, ve které vznikla původní verze brožury O bydlení, začíná i Žákův podíl na jiné svazové akci, výstavní kolonii v Praze na Babě. Architekt spíše pasivně navštěvuje zasedání výstavního výboru¹⁶ a o něco aktivněji participuje na mediální propagaci společného podniku. Zainteresovaní členové svazu ji prováděli reklamními tiskovinami a informační kampaní probíhající na stránkách odborných i populárně laděných dobových periodik. V letech 1932 až 1933 představil Žák výsledky kolektivních snah v časopisu Světozor¹⁷ a v obrazovém magazínu SČSD Žijeme,¹⁸ do jehož redakčního kruhu vstoupil v roce 1931.

13. Lenoška se nachází ve sbírce nábytku pražského Uměleckoprůmyslového muzea.

14. Informaci o autorství potahové textilie čerpám z Josef GRUS / Antonín HEYTHUM / Hana KUČEROVÁ / František ZELENKA / Ladislav ŽÁK: Byt, Praha 1934, 21.

15. Pozn. 1, 87.

16. Viz zápisy ze schůzí projektantů uložené v AAS NTM, F. 85 - Pavel Janák, pol. 219. Žákovo jméno nalezneme pouze v zápisu z 13. 2. 1931, kdy se vyslovil k provádění zahradnických prací: „*Podle návrhu arch. Žáka budou se zahrady upravovat po dohodě s projektantem a vyzveme k tomu firmy: Vaněk, Chrudim, Veselý, Molitorov.*“ Za upozornění děkuji Vendule Hnídkové.

17. Ladislav ŽÁK: Osada Baba v zimě, in: Světozor XXXIII, 1933, n. 10, nepag.

18. Idem: Stavební výstava - osada Baba, in: Žijeme II, 1932-1933, 155-156. Jedná se o přepis rozhlasové přednášky proslovené Žákem v pražském Radiožurnálu 24. 9. 1932.

Vyhledáme-li však nejranější komentář Ladislava Žáka k záměru vystavět v Praze vzorovou kolonii, tehdy ještě zamýšlených typových domů, vyvstane rozpor, který provází celou jeho tvorbu třicátých let a který možná vyústil v architektovo předčasné rozhodnutí vzdát se projekční práce. V úvaze otištěné ve Volných směrech označí plány svazu za pouze „relativně“ vhodné: „Ukáže-li Svaz čs. díla v roce 1930 nebo 1931 kolonii domků sebe vzornější, jest nebezpečí, že přispěje k další dezorientaci v programu nového bydlení. Neboť skutečný vzor by dnes vypadal jinak: daleko spíše než kolonie soukromých domků byl by veliký hotel - vilový dům (terasový, řadový nebo dělený v pavilony), v němž by byty vznikaly volným sdružováním buněk - apartmentů, souborů obytné prostory a zařízení pro jednu osobu. (Nikoliv rodinné byty 1-, 2-, 3-, 4- pokojové se špatným měšťáckým rozdělením a ‚nábytkem‘! Celek vybavený ekonomicky podle vzoru zámožských lodí veškerým kolektivním pohodlím...),“¹⁹ píše Ladislav Žák. O domech se společným provozem četl v Teigeho člancích ve Stavbě i v revue ReD a během návštěvy výstavy bydlení WuWa ve Vratislavi (1929) jej nejvíce zaujal hotelový dům od Hanse Scharouna. Sám se s návrhy kolektivních domů účastnil dobových soutěží a nedočkavě očekával jejich uvedení do praxe. Nicméně v roce 1930, patrně v souvislosti s postupem prací na projektu Herainova rodinného domu, první z trojice jím navržených staveb pro osadu na Babě, opouští nastoupenou dráhu středoškolského profesora výtvarné výchovy a zakládá v Praze vlastní architektonický ateliér.

O výstavbě kolonie se v Praze hovořilo již od ukončení Výstavy soudobé kultury v Brně, od listopadu 1928. SČSD se po finančním nezdaru brněnské výstavní osady Nový dům rozhodl pro organizaci podniku na bázi volného sdružení stavebníků. Pro individuální zadavatele vypracovali projekty architekti z řad svazu. Výstavní výbor byl založen roku 1929, ale první domy se z důvodu úředních průtahů začaly stavět teprve v dubnu 1932.²⁰ Regulaci území, jejíž hlavní zásadou se staly nevelké obdélníkové parcely oddělené ulicemi probíhajícími po vrstevnici jihovýchodního svahu, vypracoval předseda výstavního výboru, architekt Pavel Janák.

Právě v pojetí úpravy ulic a parcel spatřoval Ladislav Žák kvalitativní rozdíl mezi Babou a jím kritizovanými zahradními čtvrtěmi, například pražskou Ořechovkou a Hanspaulkou.²¹ Jinak osadu nepovažoval za dílo přímého sociálního dosahu, které by v době nastalé hospodářské krize bylo nanejvýš žádoucí. Kolonii nazýval „pokusem o spolupráci moderních projektantů s moderními stavebníky, kteří se odhodlali vyzkoušet na sobě řadu nových dispozičních a technických vymožeností, které přinesl nedávný vývoj nové architektury v oboru bydlení“.²² Zadavatelé

19. Ladislav ŽÁK: Kolonie Svazu čs. díla, in: Volné směry XXVII, 1929-1930, 208.

20. Pavel JANÁK: Osada na Babě, čtyři léta práce Svazu československého díla, in: Výstava bydlení. Stavba osady Baba 1932 (kat. výst.). Praha 1932, nepag.

21. Pozn. 18.

22. Pozn. 17.

Rodinný dům Karla Heraina v Praze na Babě, 1929-1932. Foto: Jan Dvořák.

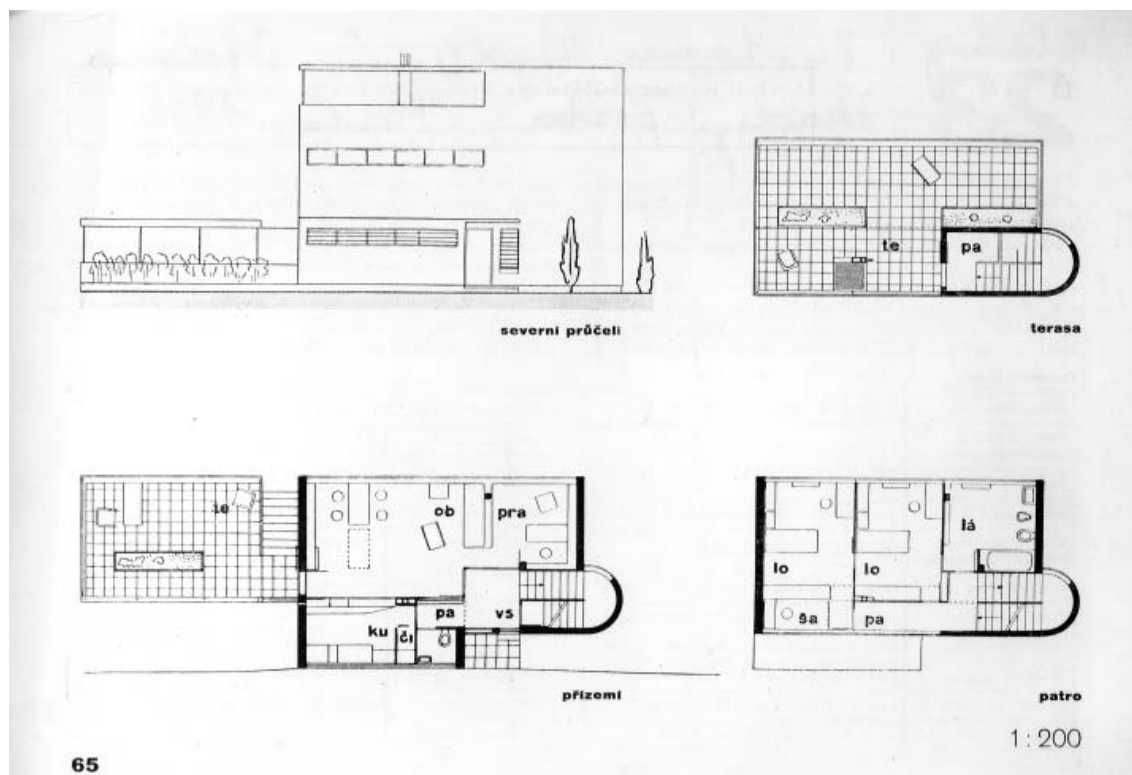
staveb nakonec pocházeli z řad majetné střední třídy.

Jedním ze zmiňovaných stavebníků se stal spoluautor příručky O bydlení, ředitel Uměleckoprůmyslového muzea v Praze Karel Herain. Z dialogu mezi ním a Ladislavem Žákem vznikl v červnu 1929²³ návrh malého rodinného domu, nejmenšího v kolonii, který se až do vydání stavebního povolení v říjnu 1931 patrně nezměnil. Jeho dnešní podobu nalezneme již na snímku propagačního modelu Baby provedeného J. Kubou v lednu 1930. Zrcadlově obrácenou variantu, s terasou umístěnou po levé straně přízemí, přináší axonometrie osady použitá na letáku SČSD z roku 1931.²⁴ Dokončení domu se manželé Karel a Ludmila Herainovi dočkali na sklonku následujícího roku.

Nad typickým obdélníkovým půdorysem se zvedá kompaktní krabicovitá forma stavby s pásovými okny, ozvláštněná pouze mělkým přízemním rizalitem při vstupu a poloválcovou hmotou schodiště vystupující z nároží. Kompozici dominuje vertikální prvek schodiště, horizontálně

23. V Archivu architektury a stavitelství Národního technického muzea v Praze (AAS NTM) ve fondu č. 147 - Ladislav Žák, a fondu č. 59 - Výstava Za novou architekturu (ZNA), se nacházejí dva odlišné (vlastní) Žákovy seznamy prací. V soupisu z architekta fondu je „*rod. dům dr. K. H.*“ datován 1928-1932, v seznamu pro výstavní výbor ZNA červen 1929 až prosinec 1932. Z důvodu průběhu příprav výstavy na Babě, plánované od konce roku 1928, se přikláním k druhému, pozdějšímu a detailněji určenému datu projektu.

24. Viz Tomáš ŠENBERGER / Vladimír ŠLAPETA / Petr URLICH: *Osada Baba. Plány a modely* (kat. výst.), Praha 2000, 14, 38.

Rodinný dům Karla Heraina, 1929-1932. Reprodukce: Výstava bydlení. Stavba osady Baba (kat. výst.), Praha 1932, 65.

vyvážený přízemní terasou překrytou deskovou stříškou, stejně jako terasa na rovné střeše.

Ve vnitřní dispozici architekt použil další variantu dvoutraktového uspořádání s úzkým komunikačním traktem na severní straně a velkým obývacím pokojem, respektive ložnicemi na jihu. Podobné řešení si vyzkoušel již na projektu vily v Bílovicích u Brna nebo u Normálního typu bytu, a měl je ve svých architektonických návrzích nadále metodicky rozvíjet. Zdá se, že zcela přirozeně a na základě svého tvůrčího naturelu sáhl po všeobecně použitelném půdorysném a provozním řešení - typu, který lze s drobnými odchylkami stále opakovat a s nímž pracovali mnozí další architekti funkcionalisté, a to nejenom na Babě.²⁵

V přízemí Herainova domu se v severním traktu nalézá malá kuchyně spojená podávacím okénkem s jídelním koutem v obývacím pokoji a dále průchodem s venkovní terasou, na které lze v létě jíst. Hlavní obytný prostor architekt otevřel širokým oknem výhledu na město, jako jakousi „světlou vitrínou, jež zachycuje sluneční teplo a světlo“, jak sám řešení charakterizoval.²⁶ K obývacímu pokoji patřila i volně oddělená rohová pracovna. Do prvního patra umístil dvě individuální ložnice, původně určené manželskému páru, a velkou koupelnu. Dodnes se dochovala část zabudovaného nábytku - vybavení kuchyně, sedací kout či vestavěné skříně a police v prvním patře, vyrobené dle Žákových propozic.

U architektova popisu typického domu v osadě Baba, který se velmi dobře hodí na dům

25. Rostislav ŠVÁCHA: Osada Baba, in: Umění XXVIII, 1980, 373.

26. Pozn. 17.

Rodinný dům Bohumila Čeňka v Praze na Babě, 1931-1933, Národní technické muzeum.

Karla Heraina, zaujme autorovo pojetí střešní terasy: „*Konečně vstupujeme do nejlepšího interiéru celého domu: střešní terasa na severní straně, krytá deskou, z ostatní části volná. Strop tvoří tu obloha a stěny se otvírají v nádherný rozhled po celém obzoru. - Za slunného dne uzavře se terasa od severu posuvnou záclonou a v tomto volně ohraničeném interiéru, k jihu otevřeném, je možno se slunit, užívat sprchových koupelí a odpočívat v proutěných křeslech. V létě je tato terasa nejpříjemnější pracovní.*“²⁷ Teoretické pozadí uvedeného textu tvoří jeden z hlavních funkcionalistických konceptů, snaha o sjednocení vnitřku stavby s vnějším otevřeným prostorem. Zmíněný problém architektky zaměstnával zhruba do poloviny 20. století.

Méně elegantní formu než Herainova vila získala následující Žákova realizace v pražské osadě Svazu československého díla na Babě, rodinný dům profesora Bohumila Čeňka (1931-1933).²⁸ Opět se zde setkáme se základním schématem podélného hranolu, ale zahradní průčelí architekt pročlenil namísto klidnými horizontálními pásy jako u předešlé stavby okny dělenými sloupky, vyšším rohovým oknem zimní zahrady a malým balkonem v prvním patře. Pádnost lapidární kompozice, charakteristickou pro dům Karla Heraina, připomene prázdná bílá plocha severní fasády oživená pouze kruhovým okénkem schodiště a dynamicky skosenou stříškou nad jeho vyústěním na střešní terasu. V těchto detailech ožívá v Žákově podání lecorbusierovská symbolika dopravních prostředků (zde konkrétně zaoceánských parníků), které jsme si povšimli

27. Pozn. 18, 156.

28. V roce 1937 byla k uličnímu průčelí domu přistavěna dle Žákova návrhu garáž.

Rodinný dům Hugo Zaorálka v Praze na Babě, 1932-1933, Národní technické muzeum. Foto: František Illek / Alexandr Paul.

Obývací pokoj domu Hugo Zaorálka, 1932-1933, Národní technické muzeum. Foto: František Illek / Alexandr Paul.

již v souvislosti s architektonickými návrhy nábytku. Ve vnitřní dispozici, stejně jako ve třetím domě v kolonii, projektant zopakoval obvyklé dvoutraktové uspořádání s ložnicemi v patře.

Vévodila-li obydlí Karla Heraina vertikála přiznaného schodiště, u domu Hugo Zaorálka (1932-1933) se podobně silným motivem stala horizontála terasy vysunutá z kubického těla stavby.²⁹ Kromě terasy se strmým „lodním“ schodištěm, jejího obvodového rámu, zvýšeného bočního vstupu chráněného deskou v průřezu písmene L a pásových oken, postrádá exteriér objektu podrobnější členění.

Na rozdíl od prvních dvou staveb u třetího rodinného domu známe z dobových snímků původní podobu alespoň části interiérů.³⁰ Kromě hovorňů, umístěných na vstupní verandě a zařízené typovým stolem a křesílkem od firmy Thonet, spatříme na dochovaných fotografiích kontinuální obytnou místnost v přízemí, v níž architekt spojil funkci obývacího pokoje s pracovní a jídelním koutem. Zatímco rohovou pracovní na vyvýšené platformě bylo možno oddělit posuvným závěsem, sedací a jídelní kout s přilehlým vstupem na „*verandu pro denní pobyt a jídlo*“ tvořily celek - „*prostor, kde lze pobývat po práci, kde lze společně jíst, odpočívat, baviti se a volně se pohybovat*“.³¹ K sezení sloužily především polstrované pohovky, zabudované či volné, a Žákovo mohutné rozkládací křeslo - klubovka s konstrukcí z ohýbaných trubek. Stoly s maximálně zjednodušenou konstrukcí patřily k souboru Malý byt (1931).

Práce Ladislava Žáka pro stavebníky osady na Babě se neomezila na tři výše zmíněné projekty. Žák navrhl i několik interiérů pro uživatele domů od jiných architektů, řešení zahrad a z architektonických prací přístavbu letní terasy k domu obývanému původně rodinou Antonína Uhlíře (1936).³² Ještě z roku konání výstavy pocházelo bytové zařízení pro stavebního inženýra Jiřího Paličku a jeho ženu Emílii (1932). Architekt určitě vybral nábytek pro jídelní a sedací kout, do něhož umístil své křeslo Siesta. O podobě dalších prostor dobové fotografie nevypovídají.

Řešením interiérů svého rodinného domu, vyprojektovaného architektem Oldřichem Starým, pověřil Žák i přední člen Svazu československého díla, další z trojice autorů publikace O bydlení, grafik Ladislav Sutnar. Kromě obytných místností tvořilo součást zadání z roku 1932 vybavení dvoupodlažního ateliéru s pracovní. V Sutnarově ateliéru našla uplatnění Žákova lehká spací pohovka s odnímatelným polštářem v rámové konstrukci (do 1931), obvod pracovní tvořil „na míru“ vyrobený variabilní policový systém s řadou funkčně odlišných úložných prostor včetně bočních dlouhých zásuvek na papírové role. Posuvné kovové schody vedly na galerii s knihovnou

29. Dům je dnes silně znešvařen pozdějšími přestavbami.

30. AAS NTM fond 147 - Ladislav Žák.

31. Pozn. 1, 33.

32. Dalším majitelem Uhlířova domu a zadavatelem přístavby terasy se stal plukovník Emanuel Fryš, respektive jeho manželka Jiřina.

a pohovkou.³³ K sezení u pracovních stolů sloužila Thonetova typová křesílka z ohýbaného dřeva taková jaká poznal Žák u Le Corbusiera a o nichž jsme se již dříve zmiňovali.

Ze soupisů architektonických prací vyplývá, že se ve výstavní kolonii na Babě podílel i na řešení několika zahrad.³⁴ Přestože se jeho úpravy do dnešních dnů nedochovaly, a podrobná plánová dokumentace zůstává nezvěstná, o Žákově přístupu k zahradní architektuře si můžeme udělat představu z několika skic a dobových fotografií. Zvolenou strategii užití minimálního počtu výrazových prostředků naznačil ve svém popisu osady otištěném v časopisu Žijeme: „*prosté zelené plochy zahrad, kde je jen málo, ale dobře volených a umístěných stromů, keřů a květin, kamenné nebo betonové desky, položené v trávniku místo cest, nízké drátěné ploty jednotného typu...*“³⁵

Nejlépe známe původní podobu zahrady domu Hugo Zaorálka (1933). Do stavebních plánů vily i drobných studijních náčrtů³⁶ autor vkreslil pár roztroušených nízkých jehličnanů a krátký živý plot lemující terasu z lomového kamene. Zbytek zahrady tvořila plocha trávniku narušená pouze přímkou přístupové cesty vyskládané z betonových desek. Po funkční stránce mohla taková zahrada sloužit výhradně k rekreaci, nikoli například k pěstování okrasných rostlin či užitných plodin. Podobu zahrady nutně spoluurčoval požadavek nerušeného výhledu na město, lépe řečeno otevřený prostor bez vysokých stromů či mohutných keřů měl zaručovat nerušené propojení domu s okolní krajinou. Opět se zde setkáváme s Žákovým zájmem o jeden ze zásadních konceptů funkcionalismu, se směřováním architektonického a volného venkovního prostoru, pro který architekt Karel Honzík ještě ve čtyřicátých letech 20. století razil termín „*spacialismus*“.³⁷

Jak několikrát zdůraznil Vladimír Šlapeta,³⁸ tři Žákovy domy patří k tomu nejlepšímu, co ve výstavní kolonii Svazu československého díla vzniklo. Atraktivní vzhled staveb přinesl začínajícímu projektantovi úspěch. Ladislav Žák se na krátký čas stal módním architektem vyhledávaným zákazníky z řad významných osobností prvorepublikového kulturního života.

33. Josef GRUS / Antonín HEYTHUM / Hana KUČEROVÁ / František ZELENKA / Ladislav ŽÁK: Byt, Praha 1934, 57.

34. Viz pozn. 23.

35. Pozn. 18, 155.

36. Nedatované plány a skici pochází ze Žákovy pozůstalosti - viz pozn. 30.

37. Karel HONZÍK: Architektura jako tvorba prostředí, in: Volné směry XXXVIII, 1942-1944, 209.

38. Například Vladimír ŠLAPETA: Architekt Ladislav Žák - tvůrce nového bydlení a ochránce české krajiny, in: Fórum architektury a stavitelství VIII, 2000, n. 9-10, 64.

Ateliér Ladislava Sutnara v domě v Praze na Babě, 1932, Národní technické muzeum. Foto: František Illek / Alexandr Paul.

Přístavba terasy k domu Emanuela Friše v Praze na Babě, 1936, Národní technické muzeum. Foto: Pařík.

4. Ke kolektivizaci bydlení. Ladislav Žák a vědecký funkcionalismus

Od přelomu dvacátých a třicátých let se Ladislav Žák stále hlouběji zajímal o témata spojená s koncepcí vědecké architektury, rozvíjené na bázi marxistické sociologie levicovým teoretikem Karlem Teigem. V době vrcholící hospodářské krize zaujal mladý architekt kritický postoj ke kapitalistickému společenskému zřízení - ještě než započal s podrobnějším studiem zásad vědeckého funkcionalismu, pracoval na hledání vhodné formy bydlení pro sociálně slabé vrstvy.

V roce 1930 se Žák spolu s Karlem Neckářem zúčastnil soutěže pražské obce na domy s nejmenšími byty. Vyhlašovatel určil jako hlavní kritérium maximální finanční úspornost řešení, tak aby si byty mohly pronajmout i rodiny s nejnižšími příjmy. Žák s Neckářem si vybrali projekt zástavby území na místě bývalé plynárny v Holešovicích, pro které pražská obec stanovila „pokrokové“ regulační schéma ve formě paralelních řad. Jak naznačuje heslo „*Parc - cité*“, pod nímž architekti návrh do soutěže zaslali, svým řešením usilovali o umístění obytných bloků do volných parkových ploch. Znali je například z urbanistických studií od Le Corbusiera. Komunikace vylčeni do čela řad, k přilehlým schodištím a výtahům na nábytek, a zelené vnitřky bloků opatřili výhradně cestami pro pěší.

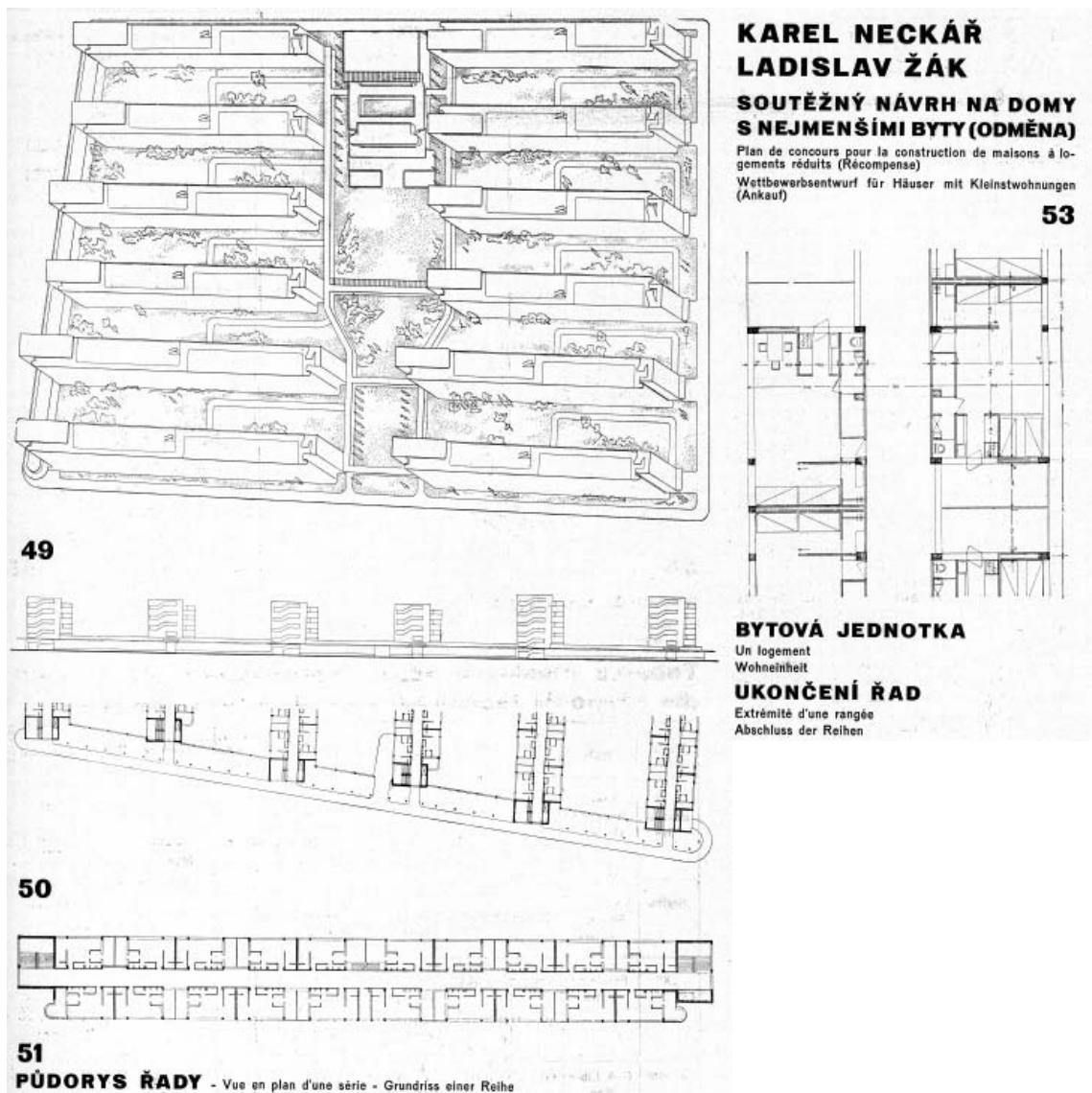
V domovní dispozici zvolili trojtrakt se střední chodbou, tedy půdorysné schéma, které tehdejší levicová kritika považovala za méně vhodné z důvodu „*obtížnějšího situování k světovým stranám a horších hygienických podmínek*“. ¹ Upřednostňován byl typ domů s pavlačemi, doporučovaný v roce 1930 bruselským kongresem CIAM. V otázce bytů se autoři řídili požadavkem městské správy a navrhli minimální obytné jednotky pro rodinu, s vloženým sociálním zařízením a malou kuchyňkou. Nerozhodli se pro domy s kolektivizovaným provozem bez rodinných domácností, řešení, které Karel Teige a radikální architekti z okruhu Levé fronty převzali od svých sovětských kolegů a považovali je pro daný úkol za jediné správné. ²

Z ideového hlediska se pro Ladislava Žáka stala závažnější účast na akci pořádané dělnickým stavebním družstvem Včela (1931). I v tomto případě šlo o soutěžní projekt na malobytové nájemní domy, navíc mělo jít o bydlení skutečně „proletářské“. Jak uvádí architekt v průvodní zprávě, družstvo v programu obytného okrsku požadovalo kolektivní služby - společné mělo být především stravování. Tomuto úmyslu vyšel autor vzhledem ke „*zvyklostem v našich rodinách, které jsou dosud vžity, a současně s ohledem na dnešní společenský a výrobní systém*“ ³ vstříc pouze částečně. Skutečná nepřipravenost stavebníků na radikální kolektivizaci se posléze potv-

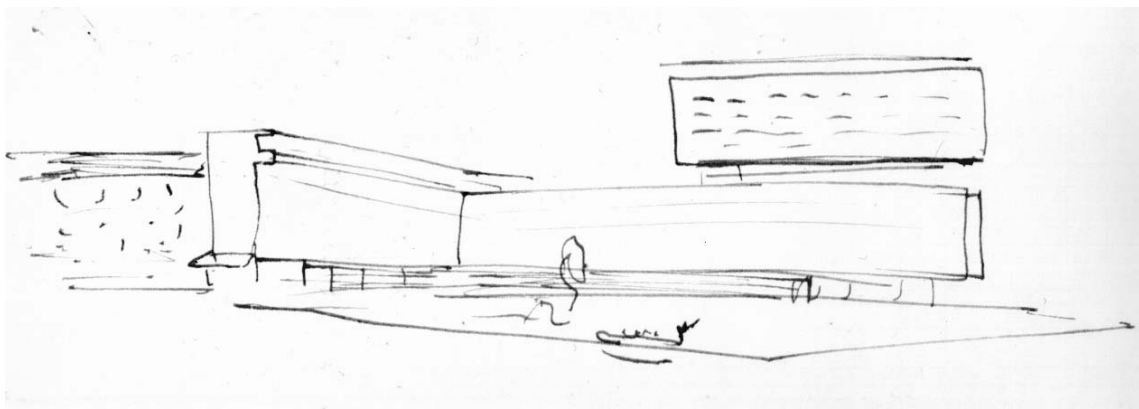
1. Soutěž pražské obce na domy s malými byty, in: Stavba IX, 1930-1931, 24.

2. Architektonická skupina Levé fronty: Zásadní stanovisko k pražské soutěži na domy s malými byty, in: Stavitel XI, 1930, 68, 71-73.

3. Ladislav ŽÁK: Průvodní zpráva hesla Evolution, in: Stavitel XII, 1931, 89.

S Karlem Neckářem: Domy s nejmenšími byty ze soutěže pražské obce, 1930. Reprodukce: Stavba IX, 1930-1931, 26.

Skica kolektivního domu pro družstvo Včela, 1931, Národní technické muzeum.

dila konzervativním hodnocením soutěžní poroty.

Žákem navrhovaný komplex by v nižších patrech obsahoval dva typy bytů s „*malou racionalizovanou kuchyní*“ a ve vyšších podlažích individuální buňky pro obyvatele, kteří by se stravovali ve společné jídelně a jejichž děti by byly vychovávány v „*dětském útulku*“. Tato „*socialistická nadstavba*“ měla sloužit za vzor, jak adaptovat rodinné byty ve spodních patrech na byty čistě kolektivního bydlení. Pro možnost pozvolného přizpůsobení formy provozu pro „*nový společenský řád*“ označil autor svůj soutěžní návrh heslem „*Evolution*“. Věřil totiž, že „*evoluce, souvislý a včasný vývoj, dojde ke vzdáleným cílům stejně dobře, jako k nim jinde vede cesta revoluční*“. ⁴

Žákovo řešení se řadí ke snahám o umírněnou kolektivizaci, počítající se všemi jejími stupni i předstupni. V Sovětském svazu ji před praktickým zákazem výstavby kolektivních domů zastávali bratři Vesninové nebo pracovní skupina architekta Mojseje Ginzburga. Jejich plány tvořily opozici k radikálním projektům domů - komun, jejichž autoři důsledně vycházeli z Engelsovy hypotézy o rozpadu rodiny po odchodu ženy do výrobního procesu.

Po formální stránce umístil Žák svůj kolektivní dům do výškové budovy na půdorysu písmene T a přilehlého přízemního objektu se společenským vybavením. Navzdory tvrzení, že tvar domu „*nevznikl estetickou spekulací*“, ⁵ vyšel při projektování z Le Corbusierových pěti bodů architektury, včetně poučky o vyzvednutí stavby na pilíře.

U obytné budovy tentokrát zvolil „hygieničtější“ dvoutraktové řešení s boční chodbou. Buňky pro jednotlivce a bezdětné páry vybavil pouze kuchyňskými kouty „*na přípravu lehčích jídel*“ a v jediné obytné místnosti navrhl zařízení sestávající ze stolů, židlí a individuálních „*lůžkových pohovek*“ (nikoli odmítaných manželských postelí).

Své přesvědčení, že „*demokracie přechází k socialismu*“, ⁶ stvrdil Žák účastí na organizaci Sjezdu levých architektů pořádaném ke konci roku 1932. Sjezd jednal o příčinách krize ve stavebnictví a o otázkách bydlení. Dále se zabýval „*vědeckými metodami v architektuře*“, industrializací či školením a hospodářským postavením architekta. Na závěr konstatoval, že řešení nastolených problémů „*naráží na nepřekonatelné překážky v sociální struktuře a hospodářských možnostech kapitalismu*“. Práce „moderního“ architekta měla být napříště pojímána jako „*činitel sociální politiky*“, usilující o nový společenský řád. Setkání dalo podnět ke stmelení zatím rozptýleného levicového hnutí a vyústilo v založení Svazu socialistických architektů.

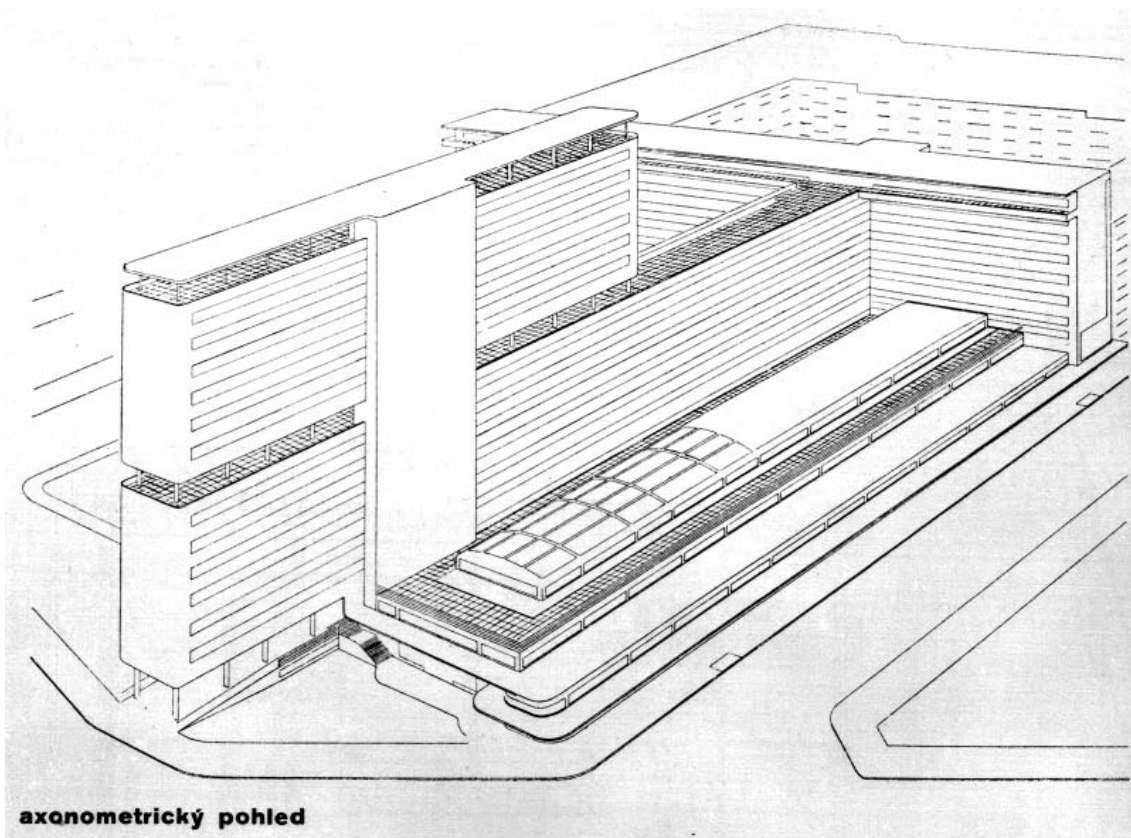
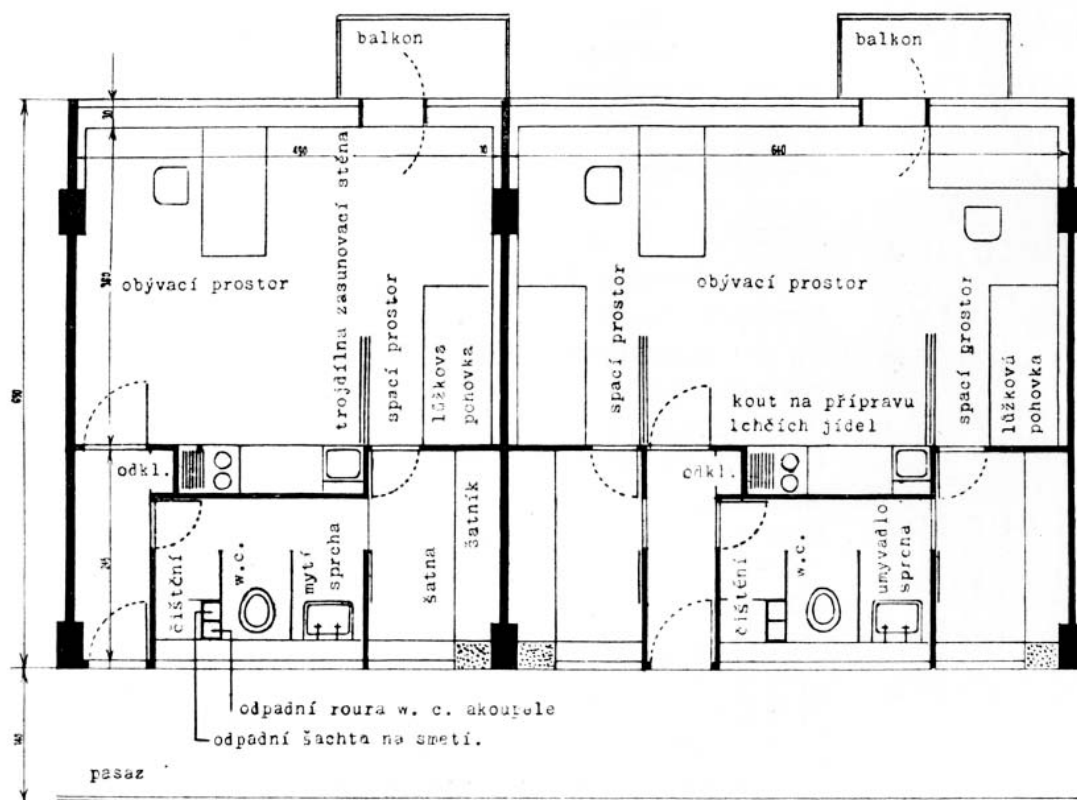
Ladislav Žák spolupodepsal Výzvu k architektonické levici, ⁷ součást sjezdového sborníku

4. Idem: Soutěže na malé byty, in: Volné směry XXVIII, 1930-1931, 148.

5. Pozn. 3.

6. Ladislav ŽÁK: Nová výroba, in: Žijeme I, 1931-1932, 235.

7. Adolf BENŠ / Jan GILLAR / Jaroslav FRAGNER / Bohuslav FUCHS / Karel HONŽÍK / Emanuel HRUŠKA / Josef CHOCHOL / Josef KITTRICH / Jaromír KREJCAR / Jiří KROHA / Josef POLÁŠEK / Oldřich STARÝ / Josef ŠTĚPÁNEK / Karel TEIGE / Ladislav ŽÁK: Výzva k architektonické levici, in: Karel TEIGE (ed.): Za socialistickou architekturu, Praha 1933, 8-10.

typ obytného patra I.-VI.

obytná buňka typ d

Za socialistickou architekturu, editovaného Karlem Teigem. Jistě se ztotožnil s ideologickou podstatou textu, nicméně jeden z jeho důležitých aspektů, konstatování o negativním dopadu hospodářské krize na postavení architekta, ⁸ se na jeho životní situaci nevztahovalo. Žák neměl o práci nouzi a navíc tvořil téměř výhradně pro bohatou střední třídu. V letech 1930-1933 byly podle jeho návrhů postaveny čtyři rodinné domy, realizováno nejméně deset interiérů a řada nábytkových kusů včetně větších souborů vyráběných v malých sériích. Na počátku třicátých let provedl rovněž rekonstrukci nájemního domu v pražské Korunovačnické ulici (1931-1932), patřícího do majetku jeho rodiny.

Patrné nesrovnalosti mezi svými zakázkami a hospodářskou realitou většiny obyvatel vysvětloval architekt teoretickou konstrukcí o výskytu osvětlených jednotlivců v lépe situovaných vrstvách, o jejich vědomém uskrovnění ve vztahu k hospodářnému bytovému zařízení, které může vykonat pozitivní zpětný vliv na bydlení nemajetných. „*Pokročilejší člověk*“ bude podle něj „*pravděpodobně zítra již nakloněn přijmouti další etapu - bydlení v hotelovém domě svobodárenského typu - odkud je již jen krok k důslednému kolektivnímu bydlení, k němuž, jako cíli, vývoj obytných forem směřuje.*“ ⁹

Ideovou platformu Svazu socialistických architektů, ustaveného za Žákovy spoluúčasti v únoru 1933, určil svým chápáním „*sociální funkce architektury z hlediska vědeckého socialismu*“ ¹⁰ především Karel Teige. Jak již bylo mnohokrát řečeno, v nevyhnutelnost vývoje k socialismu věřil i Žák a na šíření tohoto poselství se podílel svými soutěžními návrhy i bohatou publikační činností. Přesto nelze jeho politické názory označit za čistě marxistické a už vůbec ne za závislé na nějaké stranické linii, například na politice KSČ. Cíle vědeckého socialismu neortodoxně spatřoval v „*jakési syntéze antiky a křesťanství na vyšším vývojovém stupni*“, ¹¹ kdy zrušení rozporu mezi prací tělesnou a duševní umožní vznik „*všestranně vyrovnaného*“, osvobozeného člověka.

V období po konání Sjezdu levých architektů se Ladislav Žák věnoval podrobnému studiu teoretických východisek vědeckého funkcionalismu. ¹² Pečlivě pročítal Teigeho spisy Nejmenší byt a Práce Jaromíra Krejčara, které recenzoval ¹³ a s jejich sociologickými tezemi se nápadně

8. Ibidem, 9-10.

9. Ladislav ŽÁK: Malý byt, in: Světozor XXXIII, 1933, n. 20, nepag.

10. Karel TEIGE: Levá architektura v Československu, in: Index V, 1933, 81.

11. Ladislav ŽÁK: Architektura a doba, in: Světozor XXXV, 1935, 85.

12. Rostislav ŠVÁCHA v zásadní stati Forma sleduje vědu. Karel Teige a český vědecký funkcionalismus, 1922-1948, in: Idem (ed.): Forma sleduje vědu. Teige, Gillar a evropský vědecký funkcionalismus 1922-1948 (kat. výst), Praha 2000, na straně 87 označuje Žáka za autora pojmu „*vědecký funkcionalismus*“. Termín měl poprvé (v pejorativním smyslu) užít v článku Podstata nikoli jen obraz!, in: Volné směry XXXIX, 1947, 217-229.

13. Ladislav ŽÁK: K. Teige: Nejmenší byt, in: Žijeme II, 1932-1933, 309-311; Idem: Karel Teige. Práce Jaromíra Krejčara, in: Magazin Dp I, 1933-1934, 190-191.

ztotožnil. Co neodpovídalo architektovu naturelu, byly Teigem prosazované zásady racionalizace projekčního procesu. Užitná stránka architektury pro Žáka nebyla důležitější než její estetický vzhled a netvořil na základě exaktní analýzy funkcí, pro kterou by používal různé „vědecké“ grafické pomůcky - diagramy či grafy, které dobře znal a říkal jim „obrazové statistiky“. ¹⁴ Nezdá se tedy, že by se navzdory různým prohlášením ve svých textech ¹⁵ v praxi ztotožnil s Teigeho koncepcí automatického vzniku formy stavby bez přispění subjektu architekta - tvůrce. Podobně jako pro reprezentanty emocionálního funkcionalismu (Karla Honzíka, Víta Obrtela a další) byl pro Žáka rozhodujícím vzorem estetický kánon Le Corbusierova purismu dvacátých let, jehož vyznavačem se stal i na dobu třetí dekády 20. století.

Styčné body s programem vědeckého funkcionalismu, tak jak jej formuloval Karel Teige, můžeme nalézt v oblasti architekta zájmu o specifickou stavební typologii vhodnou pro život v socialismu. Nebyly to pouze kolektivní domy, v Žákově podání „lidové penziony“, ale i jejich různé zárodky či předobrazy, se kterými se seznamoval v Teigeho textech. ¹⁶ Neměli bychom zapomínat ani na Žákovu snahu ustavit pro „pokrokovou“ bytovou formu ideální typ, který našel v dvoutrakovém půdorysném řešení naznačeném již v Normálním typu bytu (1929). Podobně jako zvolené půdorysné schéma varioval později i základní skladebné prvky svých krajinářských úprav.

Jakýmsi shrnutím architekta přístupu k problematice kolektivizace bytových forem se stal cyklus článků Jak žijeme - jak bydlíme, publikovaný v roce 1933 v časopisu Svazu československého díla a nakladatelství Družstevní práce Jak žijeme. ¹⁷ Hlavním účelem textu je bourání maloměšťáckých předsudků vůči kolektivnímu bydlení, rovnoprávnému vztahu muže a ženy, společnému vaření, praní a výchově dětí. Autor by chtěl odstranit „neorganizovaný, chaotický, zaostalý a ubohý způsob života v milionech dnešních drobných domácností, kde těžkopádným a otrockým způsobem jsou milionkrát denně opakovány práce nutné pro primitivní životní potřebu“, a nahradit jej stavem, kdy „každá dospělá osoba má svoji samostatnou dobře izolovanou místnost obývací a spací s vlastním komfortem a právem používati společných místností a zařízení společenských, restauračních, rekreačních, zdravotních, vzdělávacích, společných strojních prádel, čistíren a správkáren prádla, oděvu a obuvi, společných opatroven a školek pro děti, kde děti jsou odborně ošetřovány a vychovávány od útlého mládí mezi sebou a za účasti rodičů“. ¹⁸

Ve stati se autor podrobněji zamýšlí nad otázkou emancipace ženy, která je s ideou ko-

14. Idem: Sociologické analýzy bytové otázky, in: Doba I, 1934-1935, 74. Jakousi úsměvnou verzi sociologických diagramů výjimečně použil na poslední straně knihy Obytná krajina.

15. Např. Karel HERAIN / Ladislav SUTNAR / Ladislav ŽÁK: O bydlení, Praha 1932, nepag.

16. Ladislav ŽÁK: Předobraz nového bydlení, in: Magazín Dp I, 1933-1934, 147-150.

17. Idem: Jak žijeme - jak bydlíme, in: Jak žijeme I, 1933, 20-22, 53-55, 88-91.

18. Ibidem, 21.

lektivního bydlení neoddělitelně spojena. Argumentuje za osvobození žen od povinnosti domácí výchovy dětí a vedení domácnosti - „*otroctví rodinného krbu*“ - za jejich rovnoprávný přístup ke vzdělání i pracovním příležitostem. Je zajímavé, že architekt se těmito zásadami řídil ve svém osobním životě. Jeho žena Antonie,¹⁹ povoláním zubní lékařka, s ním spolupracovala na některých tématech (na textu o racionalizaci výživy či utopické studii „*ústavu lidové životní kultury*“) a doma byla osvobozena minimálně od povinnosti přípravy jídel - manželé se stravovali ve veřejných restauracích.²⁰ V průběhu doby Žákovi trávili stále více času mimo Prahu, ubytovaní ve venkovských penzionech a hotelích, které nejen Ladislav Žák považoval za embryonální formu kolektivního bydlení a čerpal z nich inspiraci pro své projekty a úvahy.

Problematikou kolektivního bydlení se Ladislav Žák zabýval na naše poměry výjimečně dlouho, během celých třicátých let. Vypracoval sérii nerealizovaných návrhů kolektivních domů (penzionů) a jejich obytných buněk (1933-1934), studii přestavby dvou nárožních nájemních domů na malé byty bez kuchyní (1934-1935) nebo nábytkový soubor Lidový byt (asi 1936-1937 a 1942), který byl myšlen jako zařízení penzionového pokoje pro jednu až dvě osoby. Šetřit krajinu hromadným ubytováním rekreantů do nenápadných penzionů doporučoval i ve své knize *Obytná krajina* (1947).

Jediným reálným vyjádřením tématu kolektivního domu a minimálního bytu se v Žákově architektonické tvorbě stala přestavba vlastního nájemního domu v Praze 7 - Bubenči na „*lidový penzion*“ (1934-1935). Na začátku třicátých let jí předcházela rekonstrukce a nástavba dvou pater (1931-1932), během níž vznikla na místě bývalé konírny ve dvoře garáž s kanceláři v prvním patře, přilehlou terasou a střešní zahradou osázenou trávnikem. Hlavní průčelí řadového domu z roku 1894 architekt zbavil historizující štukové výzdoby a v přízemí zřídil obchody. Před domem, podle zásady své filozofie otevřeného prostoru, vytvořil neohrazenou zahrádku. Purizací, která byla v daném období běžná, získala fasáda objektu nepříznivé poměry mezi okenním otvory a plochou plné stěny.²¹

V roce 1934 vypracoval Žák pro dům v Korunovační ulici plány přestavby prvního až třetího patra na malé byty pro nájemníky bez vlastní domácnosti. Bytové jednotky pro jednu osobu či

19. Rozená Antonie Heroutová (30. 7. 1900 - 29. 4. 1980). Sňatek s Ladislavem Žákem uzavřela 23. 12. 1933. Jejich manželství zůstalo bezdětné.

20. Za informaci sdělenou v rozhovoru dne 12. 8. 2005 děkuji Vladimíru Šlapetovi. Srovnej též Ladislav ŽÁK: *Obytná krajina*, Praha 1947, 52, kde autor v poznámce děkuje své ženě za „*mnohé podněty k biologické orientaci svého odborného myšlení*“.

21. Vzhled domu podstatně zhoršila přestavba z přelomu osmdesátých a devadesátých let 20. století. Bylo během ní odstraněno mělké orámování hlavního průčelí, v přízemí zřízena trafostanice a proveden výrazný zásah do vnitřní dispozice domu. Viz Stavební archiv Úřadu městské části Praha 7, projektová dokumentace objektu čp. 127 v Praze 7 - Bubenči.

Přestavba vlastního domu v Praze-Bubenči na lidový penzion - půdorys patra, 1934-1935. Reprodukce: Český kreslíř VIII, 1939-1940, 78.

bezdětné páry, čítající většinou jen jednu místnost, opatřil pouze umývárnu nebo koupelnu se sedací vanou a kamny s „malou příruční plotnou“ namísto kuchyně. Záchody byly společné, vždy pro tři byty.

Ve stejné době navrhl přestavbu dvou rohových nájemních domů (1934-1935), pocházejících rovněž z konce 19. století. Není jasné zda šlo o konkrétní zakázku či o pouhé ideální studie, v každém případě jsou projekty založeny na stejném principu jako přestavba architekta vlastního domu v Praze-Bubenči. Opět mělo jít o penzion s nejmenšími byty bez kuchyně. Nevíme, jak Žák rodinný „lidový penzion“ provozoval a zda se v takovém domě kasárenského typu nájemníkům dobře žilo. Autor byl se svým řešením spokojený a neváhal je dávat za vzor ještě na počátku čtyřicátých let, například v souvislosti s publikací nábytkového souboru Lidový byt II (1942).²²

Nábytkový soubor Lidový byt I, 1936-1937, Národní technické muzeum. Foto: František Illek / Alexandr Paul.

5. Vrcholný funkcionalismus - tři rodinné domy

Žákovy vrcholné a současně poslední architektonické realizace vznikají v krátkém časovém údobí mezi lety 1932 až 1937. Jde o skupinu tří funkcionalistických rodinných domů, vyznačujících se bohatě umělecky ztvárněnou vnější formou a vysokým komfortem vnitřního zařízení. Stavebníci těchto vil si navzdory důsledkům doznívající hospodářské krize mohli dopřát luxusní bydlení na pražských předměstích. Architekt jejich náročným požadavkům vyšel vstříc, i když se tak nedělo bez vnitřních pochybností.

Snad největší obdiv dodnes sklízí rodinný dům leteckého inženýra Miroslava Hajna v pražských Vysočanech (1932-1933), o kterém přední světový historik novodobé architektury Kenneth Frampton napsal, že určitým způsobem ztělesňuje celou předválečnou epochu.¹ Pro Žákova přítele, architekta Karla Honzika, „vila pro letce“ představovala „jedno z nejlepších děl našeho funkcionalismu, opravdový „stroj na bydlení“.“²

Dům pro manžele Hajnovy sice není „strojem na bydlení“, tuto Le Corbusierovu metaforu nelze brát doslovně, ale projektantův romantický obdiv k technice, reprezentované moderními dopravními prostředky, měl pro jeho vnější utváření velký význam. Podobně tomu bylo u dvou následujících staveb, vil pro filmového režiséra Martina Friče a rodinu herečky Lídy Baarové. Výchozí zdroj pro Žákovu strojovou estetiku bychom našli v Le Corbusierově knize *Vers une architecture* (1923), v níž autor klade moderní architektuře za cíl přiblížit se metodám průmyslové produkce a svá doporučení ilustruje podmanivými fotografiemi zaoceánských parníků, letadel a automobilů.

Mnozí architekti, včetně samotného Le Corbusiera, však měli v praxi sklon zaměnit poučku o konstrukčních zákonitostech a účelnosti techniky za pouhou formální citaci. V případě Hajnovy vily, kterou Kenneth Frampton označil za „mluvící architekturu“ („*architecture parlante*“),³ šlo dokonce o architektův vědomý symbolický poukaz na profesi stavebníka. V roce 1936 doprovodil patrně sám Ladislav Žák snímky vily otištěné v zahraničním odborném časopisu slovy: „*Dům ilustrovaný na těchto stránkách... symbolizuje život svého majitele, pracujícího v pokrokovém leteckém průmyslu.*“⁴

Architektura mostů, továren, železničních vagonů, automobilů, lodí a letadel se sice stala příkladem i pro Žákovu stavební tvorbu, ale nikoli ve smyslu užití nových materiálů nebo převrat-

1. Kenneth FRAMPTON: A Modernity Worthy of the Name: Notes on the Czech Architectural Avant-Garde, in: Jaroslav ANDĚL (ed.): *El arte de la vanguardia en Checoslovaquia 1918-1938. The Art of the Avant-Garde in Czechoslovakia 1918-1938* (kat. výst.), Valencia 1993, 229.

2. Karel HONZÍK: Třicet let architektonického naturalismu, in: *Výtvarná práce XIII*, 1965, n. 21, 3.

3. Viz pozn. 1.

4. Una obra del arq. Zak en Praga, in: *Nuestra Arquitectura* 1936, n. 12, 436. Překlad autorka.

Titulní strana časopisu Nuestra Arquitectura s fotkou Hajnovy vily, 1936.

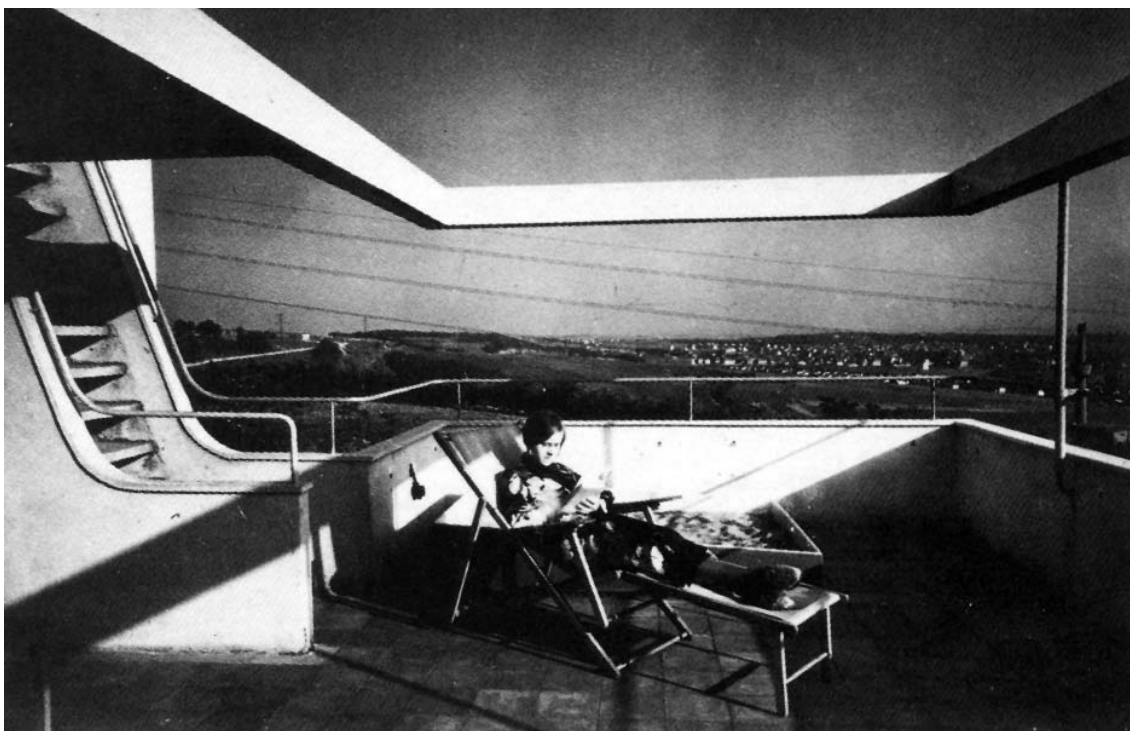
Rodinný dům Miroslava Hajna v Praze-Vysočanech, 1932-1933, Národní technické muzeum. Foto: František Illek / Alexandr Paul.

Půdorys rodinného domu Miroslava Hajny, 1932-1933, Národní technické muzeum.

Interiéry Hajnovy vily (obývací pokoj a pánská pracovna), 1932-1933, Národní technické muzeum. Foto: František Illek / Alexandr Paul.

Terasa domu Miroslava Hajna, 1932-1933, Národní technické muzeum. Foto: František Illek / Alexandr Paul.

ných konstrukcí, jak doporučoval v teorii.⁵ U svých domů volil konstrukci s nosnou železobetonovou kostrou a výplňovým cihelným zdívem, ve třicátých letech zcela běžnou, nikoli „montážní stavbu strojového charakteru“, o které psal.⁶

Další symbolickou rovinu architekta díla, již ne tak zjevnou, přesto vědomě užívanou a reflektovanou v jeho textech, tvoří horizontální utváření staveb, charakteristické pro celou meziválečnou modernu. Podobně jako architekt Jiří Kroha spatřoval Ladislav Žák v horizontálních liniích svých prací poukaz ke „všeobecnému užitku“⁷ a domníval se, že nová architektura ukazuje svými „horizontálami na svoji světovou službu a svými předvídatelnými tvary odpovídá nepředvídatelným možnostem vědeckých vymožeností, z nichž vyplývá její forma, nevázaná již žádným formálním stavebním slohem, žádnou třídní ideologickou úlohou“.⁸ Není pochyb o tom, že pro propagátora vědeckého funkcionalismu Karla Teigehe, Žákův vzor v otázkách sociálního poslání práce architekta, bylo chápání architektury jako nositelky symbolického sdělení zcela cizí.

Rodinný dům Miroslava Hajna Ladislav Žák navrhl včetně řešení zahrady a vnitřního vybavení nábytkem. Vznikl tak obdivuhodný celek, vyladěný do všech podrobností, který můžeme v téměř intaktní podobě vidět dodnes. K vysokému životnímu standardu přispívalo, kromě nejnovějších technických zařízení, umístění domu na jižním svahu otevřeném slunci a tehdejší

5. Ladislav ŽÁK: Architektura a doba, in: Světozor XXXV, 1935, 85.

6. Idem: Moderní architektura a stará Praha, in: Magazin Dp II, 1934-1935, 125.

7. Jiří KROHA: Sociální názor doby a stavitelské umění, in: Nová Evropa I, 1926-1927, 66-69, 194-197.

8. Pozn. 5.

nerušeným výhledům. Výhodnou orientaci pozemku dokázal architekt zúročit všemi dostupnými prostředky - pásovými okny po celé délce jižního průčelí i venkovními terasami.

Žákova „*typizovaná*“ dvouraktová dispozice obsahovala v přízemí polyfunkční obývací prostor s hovorovou a zvýšeným jídelním koutem (částmi oddělitelnými volnými závěsy), kuchyní, příslušenství a krytou verandu se zimní zahradou. Skříň, oddělující jídelní kout, sloužila ze strany obývacího pokoje jako knihovna, z jídelny jako vitrína na skleněné nádoby. Příborník ve stěně mezi jídelnou a kuchyní byl oboustranně přístupný. Ostatní nábytek užil architekt částečně typový - vyplétané židle od firmy Thonet, umístěné u rozkládacího jídelního stolu - částečně vyrobený dle vlastního návrhu, například rohovou pohovku a křesla.

V prvním patře na soubor tří stejných „*osobních*“ pokojů (současně ložnic a šaten se společnou koupelnou a příslušenstvím) navazovala pánská pracovna s technickou dílnou oddělenou „*americkými*“ registračními skříněmi. Od úzké severní chodby izolovaly ložnice šatní skříně, podobně jako v předešlých Žákových realizacích. Široké parapetní desky pod pásovým oknem sloužily současně jako stoly a kryly zabudované skřínky na ložní prádlo i zásuvky nočních stolků. Dvě ložnice propojovala posuvná stěna. Ze třetí, v návrhu vybavené manželskou postelí, se vstupovalo na venkovní „*sluneční terasu*“ se sprchou a vestavěným pískovištěm. Intimitu zaručoval obvodový závěs, chránící terasu před větrem, sluncem či nechtěnými pohledy kolemjdoucích.

Návrh osvětlení v celém domě vypracoval přední odborník té doby, Žákův kolega ze Svazu československého díla, Miloslav Prokop. Textilie pocházely z dílny stejně proslulého Antonína Kybala.

V exteriéru Hajnovy vily použil Žák ony „*mluvící*“, jakoby strojové detaily: odvážně zavěšenou terasu, která Kennethu Framtonovi připomněla křídla letadla,⁹ a střešní vyhlídkovou plošinu - lodními schůdky přístupný kapitánský můstek s vlajkovou žerdí a trubkovým zábradlím. Říká se, že z něj inženýr Hajn sledoval starty svých letadel z nedalekého letiště ve Kbelích.

Luxus stavby neunikl pozornosti Teigeho okruhu. Levicoví radikálové z Pracovní architektonické skupiny (Štursa, Janů, Voženílek) zařadili půdorys Hajnova domu coby odstrašující příklad „*vily imperialistického životního stylu*“ ke svému článku o bytové otázce.¹⁰ Sebekriticky zhodnotil vlastní práce pro bohatou klientelu i sám autor. V obrazových přílohách ke statí Utopie bytové kultury postavil obydlí rodiny Zaorálkovy a Hajnovy do kontrastu s chatrčemi, jeskynními a nouzovými byty pražské chudiny.¹¹ Architekt však protiklad mezi vlastním sociálním cítěním a praxí nadále omlouval tezí o zakázkách pro soudobou „*vyspělejší kulturu měšťáckého bydlení*“

9. Pozn. 1.

10. Karel JANŮ / Jiří ŠTURSA / Jiří VOŽENÍLEK: K otázce bydlení a bytového stavebnictví, in: Stavba XII, 1934-1935, 161-171.

11. Ladislav ŽÁK: Utopie bytové kultury?, in: Světozor XXXIV, 1934, n. 9, nepag.

Rodinný dům Martina Friče v Praze-Hodkovičkách, 1934-1935, Národní technické muzeum. Foto: Pařík.

jako o „*nepřímé práci pro příští bytovou kulturu nové společnosti*“.¹²

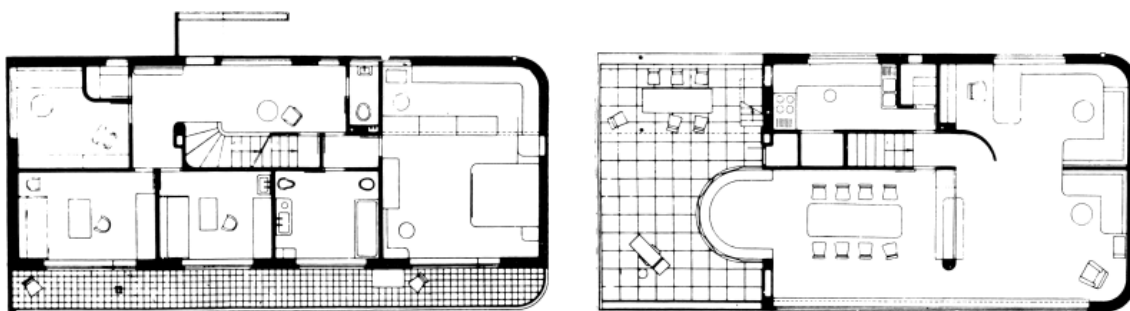
O Žákově sociálním cítění i osobní skromnosti vypovídá vzpomínka zaznamenaná jeho pozdějším studentem, architektem Daliborem Vokáčem.¹³ Když se posluchači školy architektury AVU na přelomu šedesátých a sedmdesátých let svého pedagoga ptali na období prvorepublikové slávy, hlavní zásluhu za úspěch svých rodinných domů přičítal stavitelům a zedníkům - měli odvahu postavit, co on nakreslil. Poznámku však můžeme chápat i jako Žákovo sebekritické hodnocení vlastních technických schopností.

Následující vilu v Praze-Hodkovičkách pro filmového režiséra Martina Friče, jeho ženu herečku Sussanne Marville a její dvě dcery navrhl Ladislav Žák pouze po stavební stránce.¹⁴ Projektové a realizační práce proběhly v letech 1934 až 1935. Ze všech Žákových staveb má Fričova vila nejpůsobivější krajinný rámec a architekt této výhody plně využil. Dům umístil na úpatí zalesněného kopce, čelem do táhlého údolí s dalekým výhledem do okolní krajiny. Nedostatečné propojení domu se zahradou, dané prudkým spádem jižního svahu, obyvatelům vynahradil průběžným balkonem v prvním patře i velkou terasou v horním podlaží. Na terasu navazuje pásové

12. Idem: O významu a možnostech práce v bytové architektuře, in: Josef GRUS / Antonín HEYTHUM / Hana KUČEROVÁ / Ladislav ŽÁK: Byt, Praha 1934, XIX.

13. Panu Daliboru Vokáčovi děkuji za vzpomínku obsaženou v dopisu z 26. 5. 2008.

14. Vnitřní zařízení domu objednal Frič u architekta Josefa Hesouna a zahradu vytvořila Sussanne Marville za pomoci neznámého zahradnického mistra.

Půdorysy domu Martina Friče, 1934-1935, Národní technické muzeum.

Terasa Fričova domu, 1934-1935, Národní technické muzeum. Foto: Pařík.

okno společenských prostor. Zmíněné architektonické prvky tvoří výrazné horizontální členění jižního průčelí, které by patrně narušila nerealizovaná střešní nástavba (v plánech označená jako „skleník“), připomínající vyhlídkovou plošinu na střeše Hajnovy vily.

Ve srovnání s pravoúhlým utvářením vysočanského rodinného domu se architekt tentokrát pokusil o větší dynamizaci stavební formy - zaoblená východní nároží mají v interiéru protějšek v konkávním prohnutí stěny při vyústění schodiště v prvním patře a v polokruhovém arkýři zimní zahrady. S domem leteckého konstruktéra se shodují „technicistní“ formální prvky, zde nautické detaily soustředěné na zadní fasádu (kruhová okénka) a na terasu s „přídí“ prosklené zimní zahrady a jakousi horní palubou, plošinou s lehkým trubkovým zábradlím určenou k opalování.

Ve vnitřním uspořádání se Žák nedržel zažitého dvoutraktového schématu, ale použil trojtrakt - chodbu a schodiště vložil do středu dispozice. Netypické je rovněž umístění ložnic do přízemí, které dále kromě příslušenství a koupelny obsahuje vstupní halu a hovornu. V horním podlaží se patrně kvůli lepšímu rozhledu nalézají společenské prostory - obývací pokoj a jídelna. V zadním traktu pracovna pána domu, oddělitelná od obývacího pokoje prosklenou stěnou, a kuchyně s podávacím okénkem na terasu, „*jídelnu na otevřeném vzduchu*“.¹⁵

Nejméně informací máme o poslední Žákově architektonické realizaci, o dejvické vile pro rodinu filmové herečky Lídy Baarové (1937). Vila je vlastně dvojdomem - třetinu stavby tvořilo Lídino luxusní apartmá, zbytek byt jejich rodičů a sestry. Ve své oddělené části měla herečka

15. Architectural Record LXXXIV, 1938, n. 4 (October), 68.

Vila Lidy Baarové v Praze-Dejvicích, 1937. Foto: autorka.

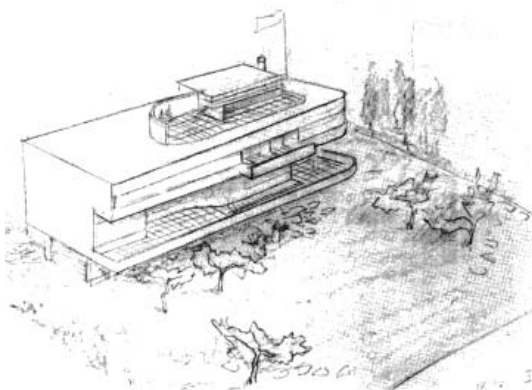
pokoj pro hosty, ložnici s koupelnou v patře a na střeše zimní zahradu. Babkovi užívali prostory navržené dle Žákova obvyklého schématu - s velkou společenskou místností a individuálními ložnicemi.

Na rozdíl od předchozích staveb architekt nenechal dům po dokončení vyfotografovat, a marně bychom hledali zveřejnění snímků či jakéhokoli textu v dobovém tisku. Důvodem byl patrně konflikt se zadavateli, který nastal již v průběhu projektových prací. Babkovi údajně požadovali rozšíření stavebního programu o další bytovou jednotku (pro Lídinu sestru Zorku) a autor se zalekl, že by mu dodatečný zásah rozbil již hotovou architektonickou formu.¹⁶ Mohla následovat i jiná nedorozumění a tak se například o Žákově úpravě vnitřků domu dozvídáme pouze z jeho vlastního soupisu prací.¹⁷ Není jasné, zda šlo o zabudovaný nábytek (zařízení kuchyně, vestavěné skříně v ložnicích a v Lídině šatně), nebo celkové vybavení mobiliářem. Pravděpodobnější je první alternativa.

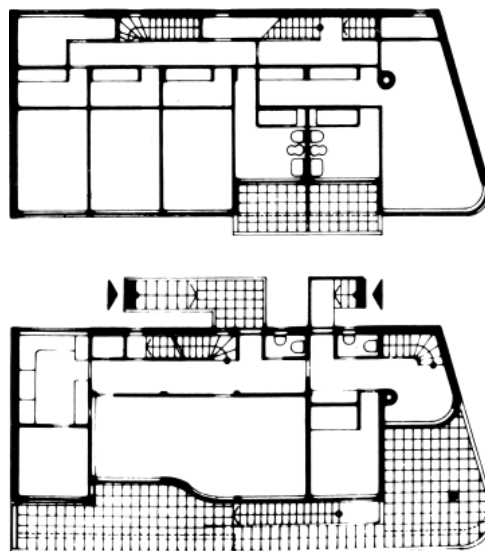
Po formální stránce autor návrhu definitivně opustil pravoúhlé krabicovité formy lecorbusi-erovského purismu a odvážil se experimentování s organickými tvary. Stalo se tak v uvolněnější atmosféře po konci hospodářské krize, s dozníváním ortodoxní fáze funkcionalismu. Nejmarkant-

16. Za informaci děkuji filmovému historikovi panu Pavlu Jirasovi.

17. Ladislav ŽÁK: Obytná krajina, Praha 1947, 211.

Skica vily Lídy Baarové, 1937, Národní technické muzeum.

Půdorysy vily Lídy Baarové, 1937, Národní technické muzeum.

nějším prvkem exteriéru domu je zaoblené nároží, vybíhající dynamicky do prostoru zahrady. Našli bychom však řadu dalších organicky ztvárněných detailů - funkčně neopodstatněné zvlnění stěny mezi obývacím pokojem v přízemí a přilehlou terasou, komín kruhového průřezu s hlavicí až rustikálního tvaru, či zaoblení stěny chránící střešní terasu. Současné se dům vyznačuje v celkovém charakteru i v podrobnostech onou romantickou „lodní“ symbolikou, které jsme se dotkli u předchozích staveb.

Z jedné lapidární skici exteriéru rodinného domu ¹⁸ si můžeme udělat představu o neuskutečněném návrhu „obytné“ zahrady, který autor s časovým odstupem označil za první použití „nové soustavy architektury přírodních prostor“. ¹⁹ Z trávníku vyrůstá skupina ovocných stromů a dojmem nahodilosti působí i kamenné desky, z nichž jsou vyskládány klikaté cestičky. Hradba štíhlých topolů odděluje pozemek od sousedního domu.

Důvody, jež ho po roce 1937 vedly k ukončení architektonické činnosti, Ladislav Žák o třicet let později shrnul následujícími slovy: „Řada let svobodné práce umělecké pak ukázala, že i tato činnost v oboru interiérové a stavební obytné architektury, přestože úspěšná a u nás i v zahraničí oceňovaná - přináší velké obtíže. Architekt projektant je odkázán přespříliš na zákazníka, na němž záleží, zda dílo bude realizováno a zda bude realizováno dobře či špatně. Dosáhnout mezi tím hmotného zabezpečení jiným způsobem než nejistou výdělečnou prací uměleckou, usoudil jsem, že bude lépe, aspoň na čas, hovořit raději se stromy, lesy, vodami a oblaky - než s nekultivovanými, náládovými a nevděčnými zákazníky. Počal jsem soustavně zkoumat venkovskou krajinu a přírodu našich zemí, na kterou jsem se nyní díval nově, zrakem malíře a zároveň zrakem architekta...“ ²⁰

18. Archiv architektury a stavitelství Národního technického muzea v Praze, fond č. 147 - Ladislav Žák.

19. Pozn. 16.

20. Ladislav ŽÁK: Slova tvůrců. Ladislav Žák, in: Architektura ČSSR XXVII, 1968, 639-640.

6. „Lidová kultura“ bytu a architektury, počátky Žákova zájmu o krajinu

Během let, v nichž pracoval na posledních projektech rodinných domů a zařízení interiérů, začalo Ladislava Žáka přitahovat téma, které postupem času pohltilo veškerou jeho pozornost. Bylo to téma české krajiny, její ochrany, plánovitého přetváření a možnosti rekreačního využití. O životním prostředí zatím jen přemýšlel, díval se kolem sebe a psal osvětové články.

Zdroje takto výjimečně raného ekologického uvědomění z architektonických textů nevyčteme. Spíše než rozpravám na stránkách architektonických časopisů se Žákovy názory blíží diskusím tehdejších přírodovědců, kteří stáli u zrodu státní ochrany přírody. Jisté je, že ve třicátých letech 20. století se v Československu i ve světě (především v USA, v Anglii a v Německu) začal formovat nový architektonický obor nazývaný regionalismus čili územní plánování. K jeho vzniku přispěla potřeba obnovy hospodářství po konci ekonomické krize. Architekti kreslili první regulační plány velkých územních celků, vyšly první odborné publikace. Za příspěvek k teorii krajinného plánování později označí Žák svůj klíčový spis *Obytná krajina* (1947). Začal jej psát již na počátku války.

Ve druhé polovině třicátých let zesílila v důsledku ekonomického oživení intenzita stavební činnosti v krajině, začaly se množit nové obytné budovy i technická díla. Tento vývoj podnítil Žáka k reakci a oživil v něm určitý konzervativní sklon, kterého jsme se dotkli již v souvislosti s pojednáním o jeho uměleckých začátcích. Po období, kdy přírodu vnímal pouze jako doplněk stavby v podobě ploch zeleně mezi obytnými bloky či stroze pojaté zahrady, se vrátil ke své zkušenosti malíře krajináře. Znovu procházel krajinou a soudobý stav porovnával s obrazy krajinářů předchozích dvou generací. Sám však již v plenéru nemaloval, ale zachycoval krajinu pomocí fotoaparátu. Jak ukazují obrazové přílohy k článku *Film o stavbách*,¹ činil tak již v roce 1931.

V článku *Film o stavbách* se architekt kriticky vyjádřil k absenci plánovitého vztahu města a venkova. Na příkladu okolí Prahy ukázal negativní dopad šíření nehodnotné zástavby do volné krajiny. Výtvary pražských stavitelů položil do protikladu k tradiční venkovské architektuře, ale i k inženýrským technickým dílům, která podle jeho tehdejšího názoru srůstají s krajinou v „*celek prakticky nutný*“ a „*esteticky dokonalý*“.²

Pro Žáka nadále příznačná představa o „ztraceném ráji“ neporušené přírody a postupném úpadku lidské kultury zaznívá i z jeho dalšího časopiseckého příspěvku, z textu *Z pražského okolí: „Stromy, louky, voda, vzduch a nebe jsou zde tak dokonalé a krásné jako ve všech krajích,*

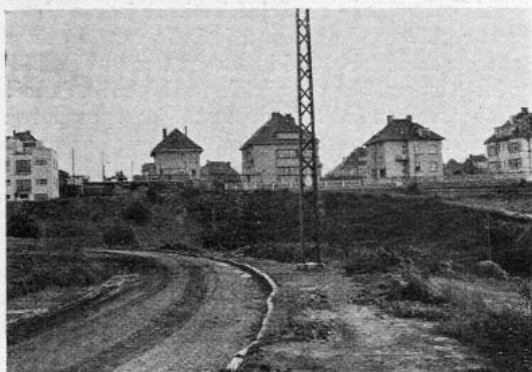
1. Ladislav ŽÁK: *Film o stavbách*, in: *Žijeme I*, 1931-1932, 325-330.

2. Na tento aspekt Žákovy úvahy mě upozornil Rostislav Švácha. Viz Rostislav ŠVÁCHA: *Průmyslová stavba a krajina. Regulace středního Labe*, in: Lukáš BERAN / Vladislava VALCHÁŘOVÁ (ed.): *Vodní dílo v krajině. Konference na lodi*, Praha 2006, nepag.

(Foto L. Žák a M. Valníček)

Za městem, nad pěkným údolím je skryta skupina starších stavení, malé hospodářství a hospoda. — Nešlo o architekturu, ale vznikl stavební útvar, dobře zasazený do krajiny, vkus neurážející. — Před nedávnem však velkoměsto dorazilo až sem ve svém „rozvoji“: činžovní vila nad hájem vtrhla svou hrubou hmotou do klidných linií terénu.

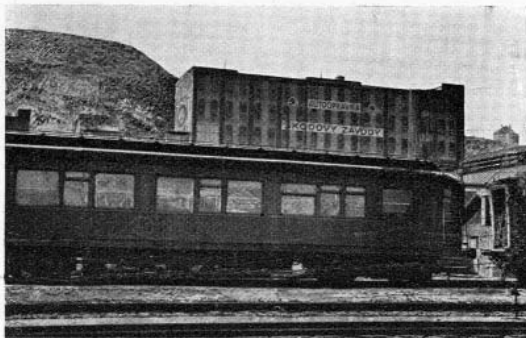
Stačí otočiti fotografický přístroj, a zaznamenané, že tato vila je poslední v řadách nových činžovních vil, které porušily pláň donedávna holé. Hrubé bednovité tvary, tvrdé, neklidné obrysy. — Vlevo „moderní“ vila ukazuje stejný nedostatek stavební kvality. A stačilo by často otočiti fotografický přístroj, abychom zachytili vedle nových vil s mansardovými střechami téměř stejné špatné vily moderní, tak zvané „puristicko-konstruktivní“.

Jaká má být duševní hygiena, myšlení a vkus lidí, kteří bydlí v takovýchto domech, denně vidí toto prostředí, denně putují podle nekonečných ohavných plotů ke svým bytům, ploužíce se před tím ¾ hodiny po elektrice nebo po čtvrt hodinovém čekání ještě autobusem?

Činžovní a rodinné vily jsou pokud možno „hezké“. Obrys rozházený, střechy bláznovské, co nejvyšší, samý komín, samý vikýř, činžákovité schodiště, okna co nejruznějších tvarů. Celkový ráz staveb těžkopádný, odporný, jakoby připomínal naše oblíbená jídla a nápoje — knedlíky, vepřovou pečení a püllitry piva, s nimiž je metafysicky spřízněn.

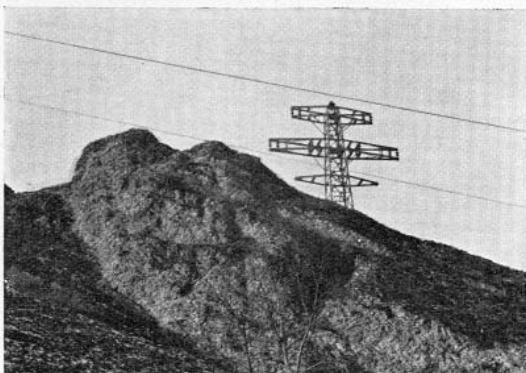

(Foto L. Žák a M. Valníček)

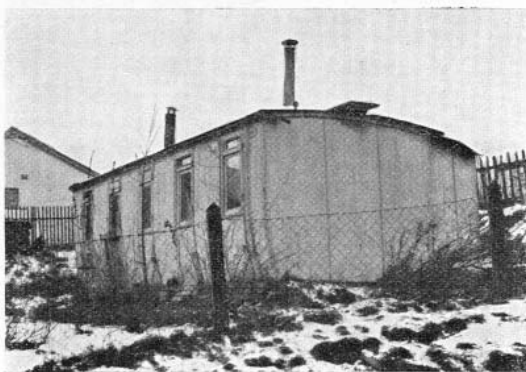
Stará tovární budova, dole jídelní železniční vůz staršího typu. Vzádu pusté stráně nad Vltavou u Zličova. Prostá velká stavební forma, již nevádí ani kouřem ztemnělé stěny, horizontální elegance dopravní architektury — jak daleko je od těchto hodnot průměrná estetika našeho stavitelství!

Stará usedlost na návrší za Prahou. Poměrně velké plochy oken, prostá, dobře vyvážená průčelí, rámec starých stromů. Klid, vážnost a jemnost byly v tomto stavitelství. Kolik takových dobrých staveb je v okolí Prahy, v údolích, na svazích a pláních krajin ne libivých, ale přitažlivých svojí hlubokou a přísnou krásou! — Kolik snímků by dosvědčilo vkus a dobrou úroveň starého stavitelství a zednictví, dvorce a statky v rovině pražské, rozložitých obrysů, klidné horizontální linie, doplněné velkými korunami stromů a nízkými věžemi kostelů.

Technické dílo neruší poesii starých skal, srůstá v celek prakticky nutný, esteticky dokonalý. Postavte v tato místa vilu, jaké jsou otištěny na předešlých stránkách a krajina bude zničena, jako bylo a bude zničeno celé okolí Prahy a českých měst, krajiny, jejichž výraznému charakteru neublížily temné bloky starších činžáků (Starý Břevnov, Košíře!), ale které dnes definitivně ničí výtvoři tak zvaných architektů.

Železniční vůz, nouzové obydlí v barákové osadě. Není otištěn tentokrát jako doklad sociální bídě, nýbrž jako kladný protějšek stavební ubohosti vil, vyobrazených na předešlých stránkách. Oč je tato „vila“, minimální obytná buňka lepší, oč je blíže jednoduchým potřebám bydlení, oč je její zevnějšek hezčí! — Vagon není ideálem nového bydlení, ale je mu v mnohém ohledu blíže než všechny tak zvané přepychové vily.

Ladislav Žák: Kameničky v Železných horách, 1936. Reprodukce: Ladislav ŽÁK: Obytná krajina, Praha 1947, 8.

kde jich člověk svou činností nezkažil. Také lidská práce se připojovala v souzvuku k dílu přírody. Pěkné silnice a cesty se vinou krajem. Pod hrází nejnižšího rybníka na okraji hlubokých lesů je stará hájovna: zcela obyčejné stavení, jakoby odedávna patřilo ke krajině, jeho klidné obrysy, omšelé zdi a střechy srostly v celek se svým okolím. I ostatní stavení malé obce se řadila jakoby přírodním růstem podél silnice a po stranách nad rybníkem.“³

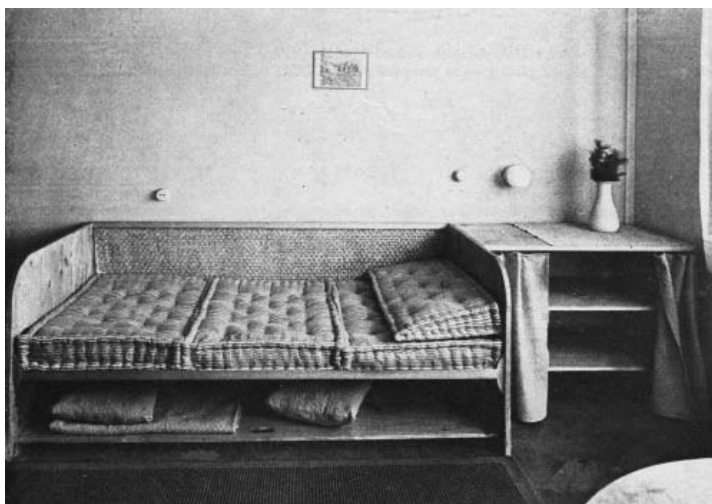
Ideální stav spatřoval architekt v české venkovské krajině před vstupem průmyslové revoluce, tak jak ji znal z výtvarného umění, z literatury, ale i z hudby přelomu 19. a 20. století. Nejblíže měl k českým mistrům realistické a impresionistické krajinomalby, Slavičkovi, Průchovi a Chittussimu. Citlivě vnímal nejen samotná díla svých oblíbených malířů, ale často navštěvoval místa, na nichž žili a tvořili, vyhledával předlohy jejich obrazů a zkoumal, jak vypadají na konci první třetiny 20. století. Stával se tak jakýmsi „krajinným památkářem“, romantikem hledajícím ostrovy neporušené krajiny, zachované tak, jak ji viděli jeho předchůdci. Jak sám vysvětloval, protože soudobé malířství řešilo jiné otázky než „*realistické tlumočení přírodních dojmů*“, ve svém díle se rozhodl nahradit malbu „*dokumentární*“ fotografií.⁴ Zda se i ve třicátých letech a později k malování alespoň příležitostně vracel, nevíme. Žádné práce se nezachovaly.

Definitivní předěl v Žákově tvorbě nastal po roce 1936. Z dnešního pohledu paradoxně souvisely počátky jeho systematického zájmu o ochranu české krajiny se získáním řidičského průkazu.⁵ Navzdory své prozíravosti si tehdy nedokázal představit, jakou zátěž pro životní prostředí nárůst počtu automobilů v příštích desetiletích přinese, a za účelem pořizování fotografických snímků spokojeně konal dlouhé motorizované cesty. Výsledky svých pozorování pak často publikoval v populárním obrázkovém magazínu Světozor, v jehož kulturní rubrice během třicátých let působil.

3. Ladislav ŽÁK: Z pražského okolí, in: Žijeme I, 1931-1932, 216-217.

4. Idem: Je pražské okolí krásné?, in: Světozor XXXV, 1935, 544.

5. Žák získává řidičský průkaz 20. 3. 1936. Viz Národní archiv, Fond Policejní ředitelství Praha II - všeobecná spisovna 1941-1950.

Nábytkový soubor Lidový byt I, 1936-1937, Národní technické muzeum. Foto: František Illek / Alexandr Paul.

Současně s poslední architektonickou zakázkou, vilou pro herečku Lídu Baarovou (1937), architekt domýšlel sociální teorie, s nimiž se seznámil v období hospodářské krize. Problematiku nově rozšířil například o otázky hromadného rekreačního ubytování a pokusil se o vypracování syntetické teorie tzv. „lidového životního slohu“. ⁶ Činil tak ve volném čase, zřejmě jako únik od každodenních stresů a v tíživé politické atmosféře před začátkem druhé světové války.

Jeho „lidová architektura a bytová kultura“, životní standard určený pro nejširší vrstvy, se kromě finanční dostupnosti měla vyznačovat čistotou, pravdivostí, lidským měřítkem a „občanskou jednoduchostí“. ⁷ Jejím jediným zhmotněním se staly dva autorovy nábytkové soubory známé pod názvem Lidový byt, ale v pozadí stála mnohem složitější teorie. Nevyhnula se jistým rysům sociálního inženýrství, již proto, že Žákovou ambicí bylo obsáhnout a kontrolovat všechny oblasti životního prostředí člověka - „od drobných předmětů životní spotřeby přes nábytek, budovu, zahradu, sad, město“ až po výše zmiňovanou krajinu. ⁸ S podobně širokou definicí působnosti architektury pracoval i Žákův přítel, architekt Karel Honzík, a mezi oběma teoretiky probíhaly od konce třicátých let četné názorové výměny.

Nový přístup zvolil architekt v době první sebekritiky funkcionalismu, ve chvíli, kdy zapochyboval o naplnění původního cíle hnutí za moderní bytovou reformu. Vymoženosti moderního bydlení se všem společenským vrstvám nezpřístupnily, nová bytová kultura zůstala majetkem středního a vyššího stavu. S odvoláním na Adolfa Loose a jeho tažení proti feudálním předsud-

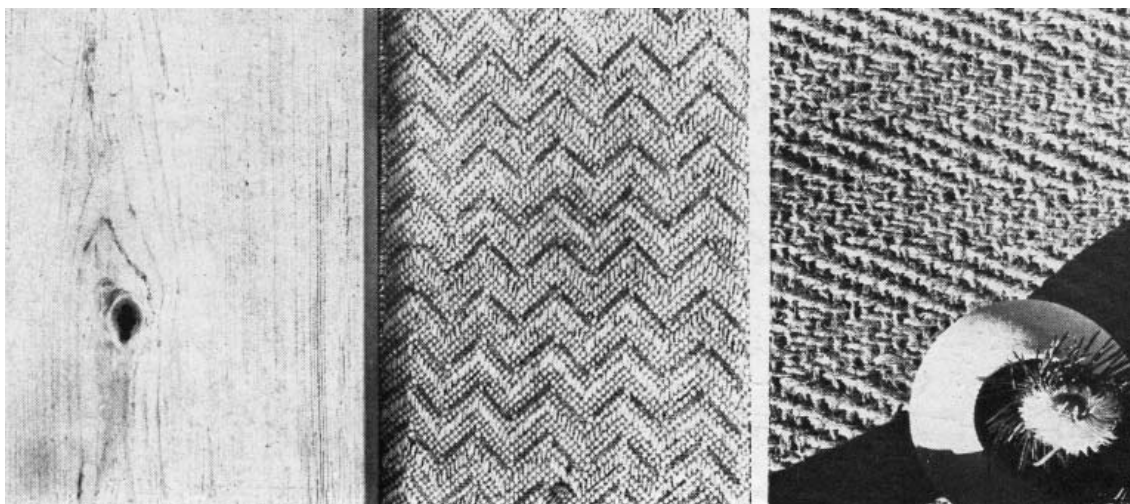
6. Pojem „životní sloh“ užívá Žák poprvé ve statí O významu a možnostech práce v bytové architektuře, obsažené ve sborníku Byt, Praha 1934, XIX. Později se o prvenství v jeho užití bude přit se svým přítelem architektem Karlem Honzíkem. Srovnej: Dita DVOŘÁKOVÁ-ROBOVÁ (ed.): Z dopisů Ladislava Žáka Karlu Honzíkovi, in: Umění XLIX, 2001, 447.

7. Ladislav ŽÁK: Lidová architektura? , in: Přítomnost XVI, 1939, 200.

8. Idem: O smyslu vodních cest, in: Světozor XXXVIII, 1938, 444.

Nábytkový soubor Lidový byt I, 1936-1937, Národní technické muzeum. Foto: František Illek / Alexandr Paul.

Materiály užité pro výrobu souboru Lidový byt I, 1936-1937, Národní technické muzeum. Foto: František Illek / Alexandr Paul.

kům bránícím rozvoji kvalitní měšťanské kultury se Žák rozhodl posunout vývoj k dalšímu kvalitativnímu stupni určenému lidovým masám. Začal usilovat o spojení vyspělé materiální kultury s dobrovolnou skromností, o syntézu, kterou v jeho spisech symbolicky zastupuje polarita stroje a „*Diogenova sudu*“⁹ (pojem pochází z Le Corbusierova slovníku). Prolnutí ideálů moderny s prostými tradičními hodnotami se nadále stane nedílnou součástí Žákova teoretického myšlení.

Na první variantě Lidového bytu pracoval Ladislav Žák už v roce 1936.¹⁰ Veřejnosti jej představil na výstavě Svazu československého díla pořádané o rok později. Soubor, který jednou označuje za vzorové zařízení penzionového pokoje, jindy za „*nejmenší byt*“, vhodný pro jakoukoli stavbu, již nenavrhl podle zásad funkcionalistického nábytkářství. Realizaci pojal jako protest proti maloměšťáckým předsudkům a „*falešným konvencím*“ i proti architektonickému formalismu. Použil nejlevnější materiál - dřevo ponechané v přírodní úpravě - maximálně omezil počet zařizovacích kusů a „*při zachování největšího pohodlí a účinnosti*“¹¹ zjednodušil nábytek na nejprostší typy. Dalšího zlevnění chtěl dosáhnout důslednou sériovou výrobou.¹²

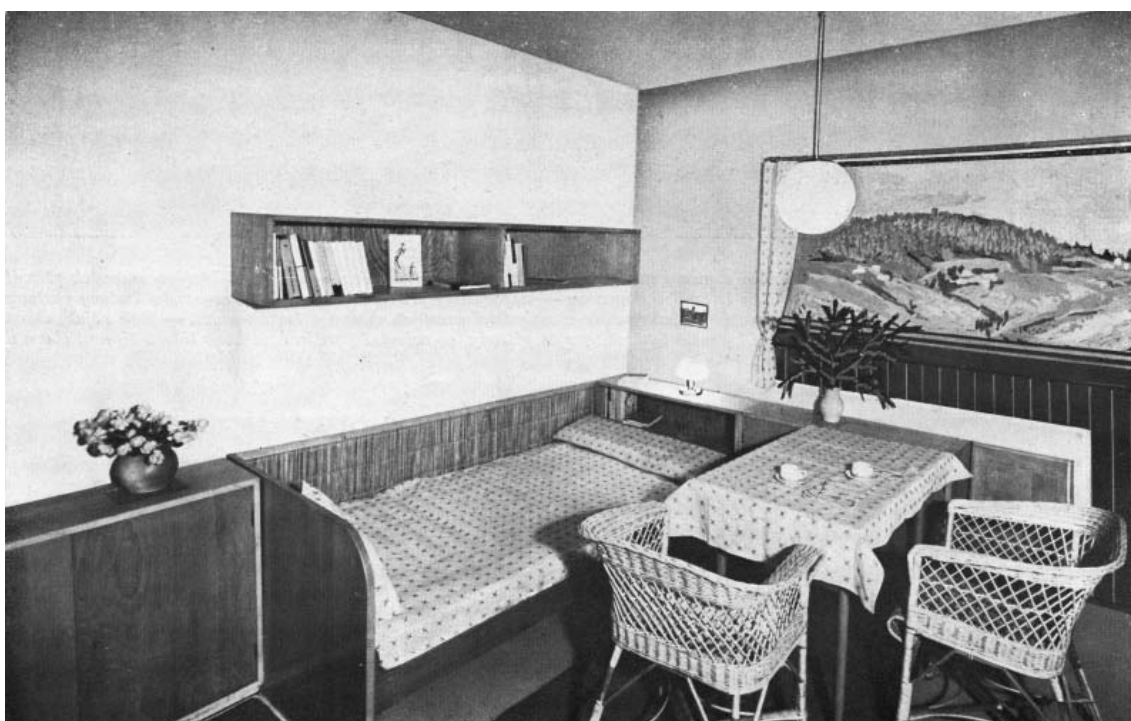
Inspiraci pro soubor sestávající ze „*spací pohovky*“, skříně, několika polic, stolu a židlí hledal u anonymních kusů nábytku určených pro zahrady, letní domky a venkovské hotýlky. Je pravděpodobné, že zařízení, které v předmluvě k Obytné krajině Karel Teige nazval „*filozofickým bytem*“, ozkoušel autor v penzionu v Korunovační ulici nebo ve vlastní domácnosti. V článku ve

9. Pozn. 7.

10. Viz Žákovy vlastní soupisy prací uložené v Archivu architektury a stavitelství Národního technického muzea v Praze, ve fondu č. 147 - Ladislav Žák a fondu č. 59 - Výstava Za novou architekturu.

11. Ladislav ŽÁK: Malý byt Dp, in: Panorama XV, 1937, 155.

12. Soubor Lidový byt I vyráběl v Továrně na nábytek v Táboře František Tráger a krátkodobě jej prodávala Družstevní práce. Lidový byt II vyráběl pražský Dřevořez.

Nábytkový soubor Lidový byt II, 1942, Národní technické muzeum. Foto: František Illek / Alexandr Paul.

druhém ročníku Architektury věnovaném Lidovému bytu se alespoň zmiňuje o jeho úspěšném několikaletém užívání.¹³

Kolektivní rekreační objekty, malé venkovské hotely a penziony, se Žákovi jevily jako podnětné zárodky „*budoucího životního slohu*“ z několika úhlů pohledu. Nejen společnou obsluhou individuálně ubytovaných osob, ale i domnělým uvolněním měšťáckých pravidel společenského chování během pobytu ve volné přírodě. Měly sloužit i za příklad nejvýhodnějšího urbanistického řešení, kdy velké budovy volně stojí v zeleni a šetří krajinu svou „*soustředěnou úsporností*“. Tématem sídelního útvaru, „*jež spojuje městskou kulturu života a bydlení s nenahraditelnými hodnotami volné přírody*“, ¹⁴ se architekt hlouběji zabýval ve studii Lidových ubytovacích rekreačních staveb. Pracoval na ní v letech 1938 až 1939 a víme o ní pouze díky jeho seznamu vlastních prací obsaženém v knize Obytná krajina.¹⁵

I když Ladislav Žák v obou variantách Lidového bytu ¹⁶ nově podřídil estetickou stránku zařízení sociálním potřebám uživatelů, nepustil ze zřetele jeho psychologické působení. (Pojem „*psychologie*“ se v Žákově slovníku začíná častěji objevovat okolo roku 1935 v souvislosti s dobovou rozpravou ovlivněnou surrealismem.)

Promyšleným souladem přírodních materiálů - dřeva, lýka, proutí, kokosového vlákna nebo pálené hlíny, jejich textur a přirozeně světlých barev - se snažil o navození „*psychického jasu*“ a „*prostředí svěžeho optimismu*“. ¹⁷ Aniž by to slovně formuloval, přihlásil se tak k dobovému úsilí o překonání nedostatků nadnárodního funkcionalismu, o jeho tzv. humanizaci, provázenou návratem k tradičním domácím formám a materiálům. Toto hnutí bylo typické zejména pro skandinávskou architekturu přelomu třicátých a čtyřicátých let.¹⁸

V letech 1939-1940 začíná Žákova nová teoretická koncepce tvořit ucelený systém. Tehdy jej také Karel Teige vyzývá k napsání knihy o „*obytné krajině a krajinné péči*“, kterou mělo původně vydat nakladatelství Františka Borového.¹⁹ Zárodky knihy Obytná krajina, která vyšla až v roce 1947 péčí Spolku výtvarných umělců Mánes, můžeme nalézt v přednášce Zahrada, sad, krajina jako obytný prostor, s níž architekt vystoupil v rámci doprovodného programu výstavy Za novou architekturu (1940), i v rozsáhlém cyklu článků, vycházejícím na přelomu třicátých a čtyřicátých let v časopisu Český kreslíř.

Ve zmíněném souboru úvah, otištěném v letech 1939-1940 v osvětově zaměřeném měsíčníku výtvarné výchovy, se Žák pokusil o shrnutí všech oborů působnosti své utopické „*lidové kul-*

13. Ladislav ŽÁK: Lidový byt, in: Architektura II, 1940, 64.

14. Idem: Vady dnešních penzionů, in: Světozor XXXVIII, 1938, 524.

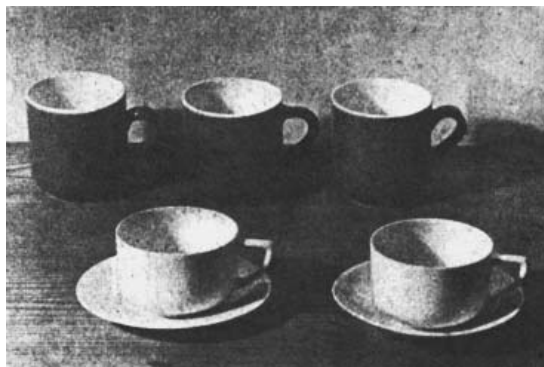
15. Idem: Obytná krajina, Praha 1947, 211.

16. Lidový byt II navrhl v roce 1942, tehdy jej také vystavil na stejnojmenné výstavě Svazu českého díla.

17. Ladislav ŽÁK: Byt pro svobodné - přestavba ve starém domě, in: Architektura IV, 152.

18. Srovnej: Dita DVOŘÁKOVÁ: Teorie architektury 40. let XX. století, in: Stavba XII, 2005, n. 2, 70-75.

19. Ladislav ŽÁK: Slova tvůrců. Ladislav Žák, in: Architektura ČSSR XXVII, 1968, 640.

Ilustrace k Žákovu článku Předměty denní potřeby. Reprodukce: Český kreslíř VIII, 1939-1940, 129.

ture“. Rozsah činnosti architekta široce vymezil do oblasti sahající od designu drobných předmětů denní potřeby až po řešení velkých územních celků. Patrně pod vlivem konceptu „obyvatelného města“, obsaženého v pracích teoretizujícího architekta Karla Honzíka,²⁰ pojal jako „široký domov a byt“ člověka celou zemi. Podobný celostní přístup se však objevuje již v základech dobového příklonu k regionálnímu plánování.

V textu věnovaném urbanismu architekt doporučoval řešení spojená se sovětskými teoriemi pásmového města a rovnoměrného rozsídlení obyvatelstva (dezurbanizace), jejichž rizika si tehdy ještě zcela neuvědomoval. Nejvhodnějším typem zástavby pro města i venkovské obce se mu jevil systém otevřených domovních řad položených ve veřejných sadech. Za příkladné řešení považoval novostavby města Zlína.

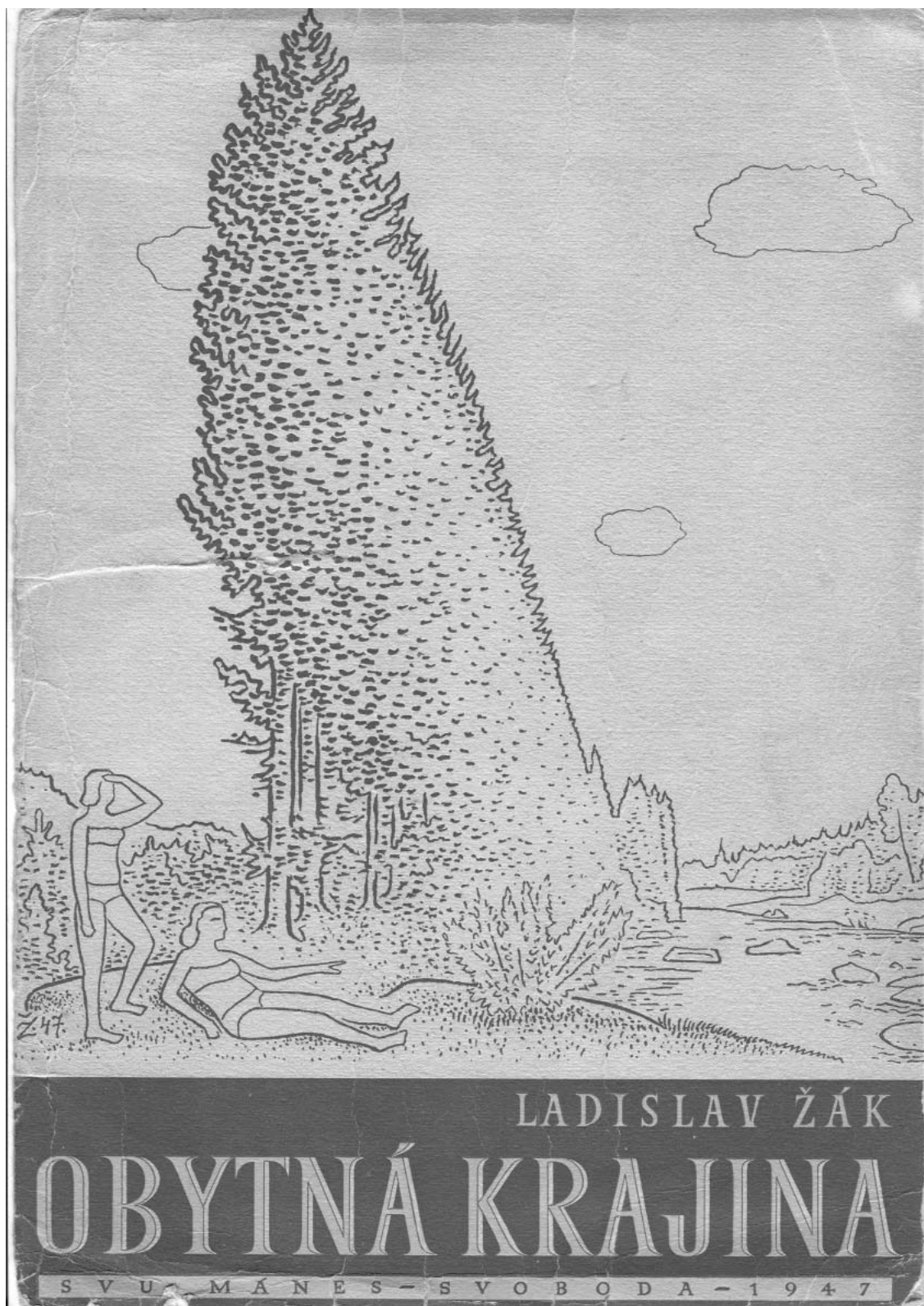
U starších nájemních domů doporučoval přestavbu, podobnou, jakou provedl ve vlastním domě v pražské Korunovační ulici. Typ „socialistického lidového bytu budoucnosti“ dokumentoval na nákresech a fotografiích Lidového bytu a „lidového penzionu“. Svůj protiformalistický estetický záměr, vtělený do obou projektů, osvětlil v textu Předměty denní potřeby: „Avšak - nebyl i to předsudek, žádat absolutní preciznost tvaru a hmoty? Nebyl i v tom ještě zbytečný formalismus? Nepije se konec konců ze sklenice, která nemá přesnou kružnici, stejně dobře jako z nádoby nejpřesnějšího tvaru? Není důležitější a snad nejdůležitější podmínkou jakosti dostupnost předmětu pro všechny lidi? Je vidět, že bude nutné vytvořit nový pojem jakosti, který bude v sobě obsahovat sociální zřetel jako základní podmínku.“²¹

V závěru cyklu autor doplnil program „lidové kultury“ o teze „nové architektury zeleně“,²² náčrt teorie rozvedené v knize Obytná krajina. Zeleň označil za nejlevnější a „vskutku lidový“ prvek, který musí proniknout do všech oblastí životního prostředí.

20. Karel HONZÍK: Obyvatelné město, in: Přítomnost XV, 1938, 348-352. Na tento zdroj se Žák odvolává například v textu Ochrana a úprava krajiny a obcí, in: Volné směry XXXVII, 1942-1944, 238.

21. Ladislav ŽÁK: Předměty denní potřeby, in: Český kreslíř VIII, 1939-1940, 130.

22. Idem: Zeleň zahrad, sadů a krajiny, in: Český kreslíř VIII, 1939-1940, 145-146. Text se částečně kryje s přednáškou Zahrad, sad, krajina jako obytný prostor (1940), Žákem později zařazenou do úvodu knihy Obytná krajina.

Obálka knihy Obytná krajina se Žákovou kresbou „nové architektury přírodních prostor“, 1947.

7. Obytná krajina

V krátkém údobí mezi koncem druhé světové války a rokem 1948 vyvrcholila Žákova odborná kariéra. Architekt byl plný optimismu a sliboval si docenění svých idejí doma i v zahraničí. V roce 1945 jej Svaz spolků pro okrašlování a ochranu domoviny pověřil vypracováním projektu památníku vyhlazené obce Ležáky, s platností od začátku ledna 1946 byl z popudu profesora školy architektury Jaroslava Fragnera jmenován docentem pražské Akademie výtvarných umění pro obor „Krajina a sad“. V roce 1947 se mu konečně podařilo vydat dlouho připravovanou knihu *Obytná krajina*, syntetické zpracování jeho dosavadní teorie krajinářské architektury a plánování.

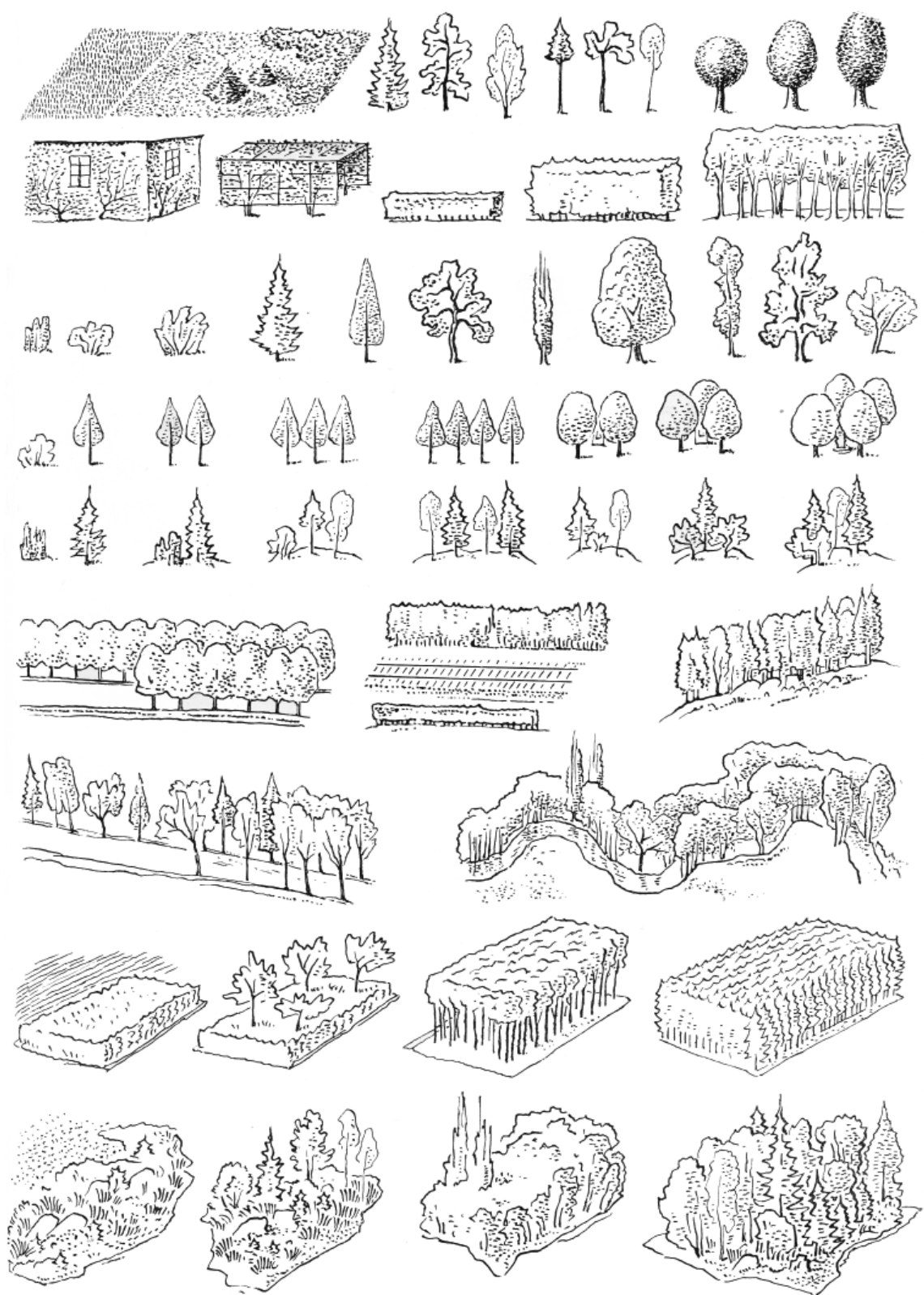
Spis, pojednávající *„o vzniku nové architektury zahrad, sadů a krajin, o novém krajinném plánování a úpravách krajiny, o životě a obývání v přírodě, o zotavení lidových vrstev, o ochraně přírody a krajiny a posléze o novém pojetí pokroku a o obytné krajině budoucnosti“*,¹ začal architekt psát na výzvu Karla Teigehe již v roce 1939. Převážná část textu pochází z let 1940-1941, poslední kapitola vznikla v roce 1944. Malé doplňky a většinu průvodních kreseb autor připojil v letech 1942-1945.

Úryvky z *Obytné krajiny* publikoval Žák už v průběhu války. V roce 1945 vydal soukromým nákladem tisk *Krajinným plánem k novému pojetí pokroku*. *Obytná krajina budoucnosti*, který kromě speciálně pro tento účel napsaného úvodu tvoří závěrečnou kapitolu svazku. Dlouholetý vznik publikace zavinil, že kniha, přes veškerou snahu o systematický výklad, trpí určitou mnohomyšlností, rozvlácností, ba přímo rozpory v tvrzeních.

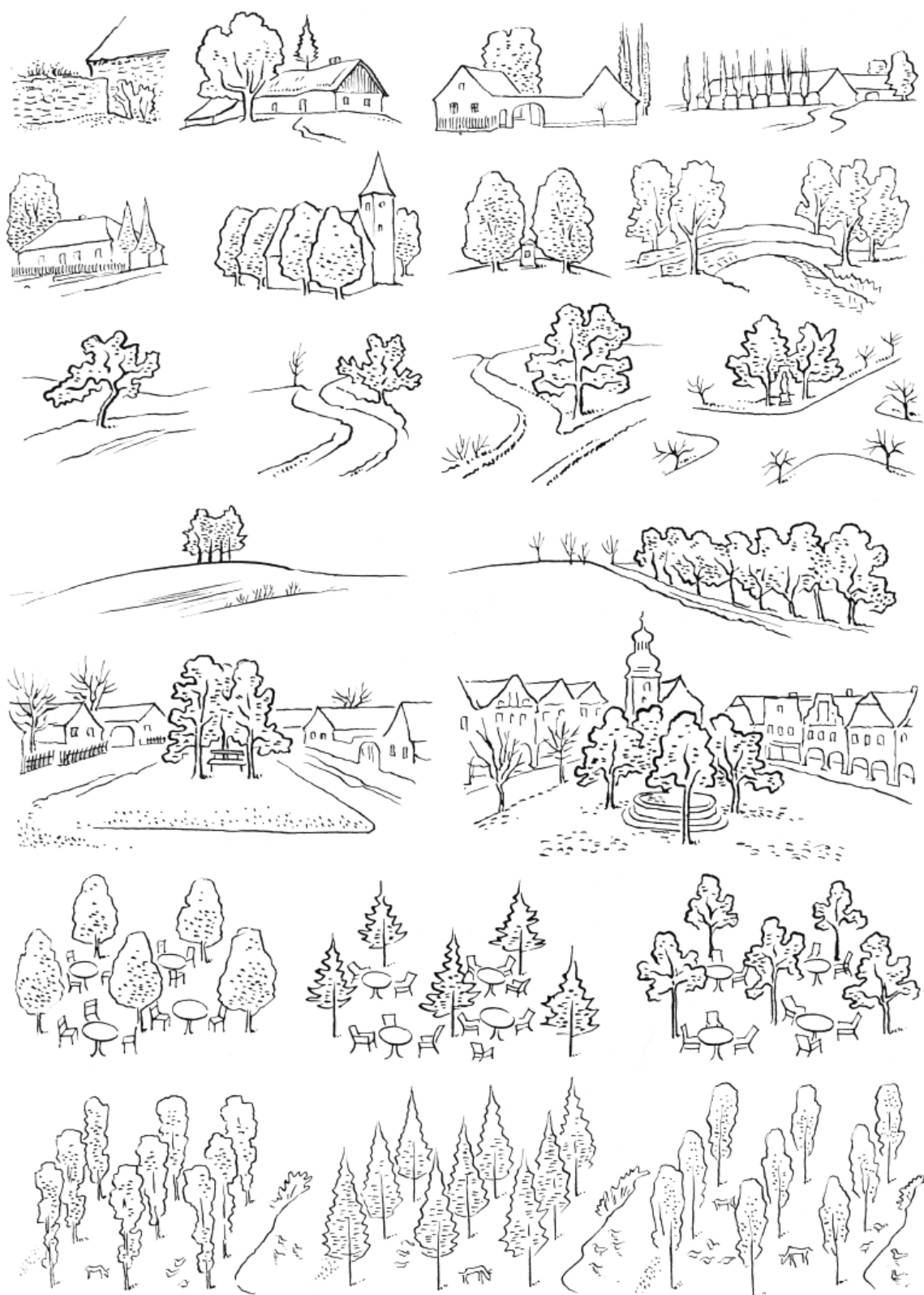
Obsah *Obytné krajiny* lze orientačně rozdělit do dvou větších celků. Na Žákův pokus o založení nového slohu zahradní a krajinářské architektury a na jeho osobité pojetí problematiky regionálního plánování založeného na respektu k přírodě jako alternativě k převládajícímu technokratickému přístupu. Originální jádro knihy patrně spočívá v první oblasti, doplněné navíc o metodicky zpracovanou sérii kresebných příloh. Řadu důležitých a dodnes podnětných postřehů bychom však našli i v Žákově hodnocení lidské činnosti v krajině, v jeho krajinářském naturalismu.

V úvodní kapitole autor definoval biologickou podstatu člověka a jeho potřebu kontaktu s přírodou, která podle něj narůstá úměrně rozvoji technické civilizace. Aby byla lidská potřeba života v přírodním prostředí nasycena, měli by architekti pochopit, že *„životní prostředí nejsou jen byty, domy a města, nýbrž i lesy, vody a stráně volných krajin, že architektura dneška a zítřka musí se stát v přelidněných světadílech daleko větší měrou než doposud také ochranou a tvorbou*

1. Ladislav ŽÁK: *Obytná zahrada*, in: *Krása našeho domova XXXVIII*, 1947, 113.

Hlavní hmotné prvky české krajiny, 40. léta. Reprodukce: Ladislav ŽÁK: Obytná krajina, Praha 1947, 29.

Hlavní hmotné prvky české krajiny, 40. léta. Reprodukce: Ladislav ŽÁK: Obytná krajina, Praha 1947, 35.

přírodních prostor, přírodních přibytků, obytných krajín a zemí..."² Pro tento účel Žák stanovil formální zásady nového krajinářského slohu.

Nový sloh krajinářské architektury se rozhodl vytvořit skladbou charakteristických prvků vybraných z domácí přírody a krajiny. Poučení pro takový postup čerpal z historické formy anglického krajinného parku, respektive z jeho domnělého vzniku zhuštěním a syntézou prvků původní ostrovní krajiny. Při vyhledávání základních „stavebních“ forem vycházel z bezprostředního pozorování českého venkova, který během let zachytil na stovkách fotografických snímků. Z fotografií zařazených do *Obytné krajiny* můžeme poznat, kde nejčastěji pobýval a jaké části země považoval za inspirativní. Kromě Posázaví a Polabí to byla Českomoravská vysočina se Slavičkovými Kameničkami a východočeské Železné hory.

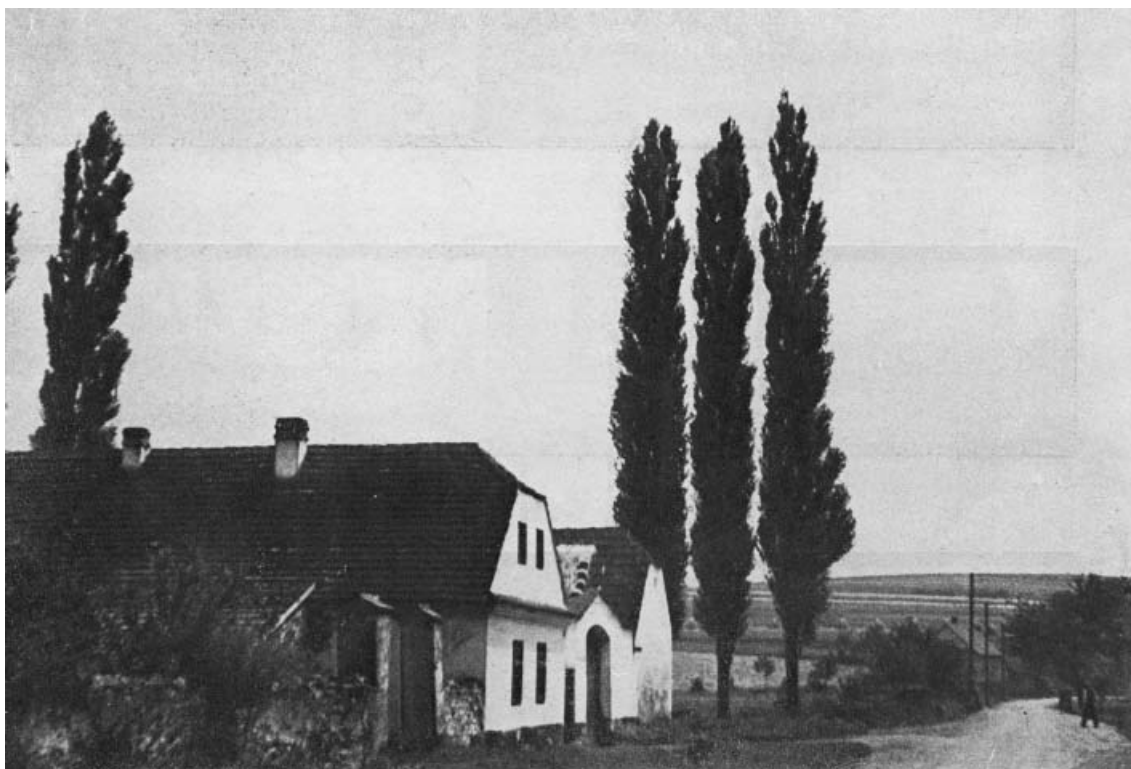
Jak upozornil náš přední odborník na problematiku zahradní a krajinářské architektury Otakar Kuča, Žákova východiska pro vytvoření „*nového slohu architektury přírodních prostor*“ byla zbytečně reduktivní. Anglické krajinářství čerpalo ze široké škály podnětů, které se neomezovaly výhradně na domácí tradici. Další slabé místo Žákovy teorie, které si jinak vysoce cení, spatřuje ve faktu, že hmotné a tvarové prvky, které architekt považoval za typicky české, můžeme nalézt i v jiných končinách Evropy, dokonce i na jiných kontinentech.³

Vybrané krajinné prvky a kompoziční principy jejich sdružování shrnul Žák na kresebných tabulkách otištěných v příloze *Obytné krajiny*. Pro znázornění určitých druhů rostlin a stromů vymyslel grafické symboly, které pak důsledně užíval. Sestavy základních prvků vytvářel podle vlastních „*zákonů obměny*“ a prostřednictvím variací, mutací a kombinací je transformoval do široké škály forem „*obytných přírodních míst a prostor*“. Při úpravě krajiny dával přednost „*jednotě a jednoduchosti*“ dosažené opakováním typických motivů před „*příliš bohatou a rozmanitou růzností*“. Stanovené zásady mu prakticky posloužily při projektování poválečných krajinářských návrhů a držel se jich i v pozdní tvorbě.

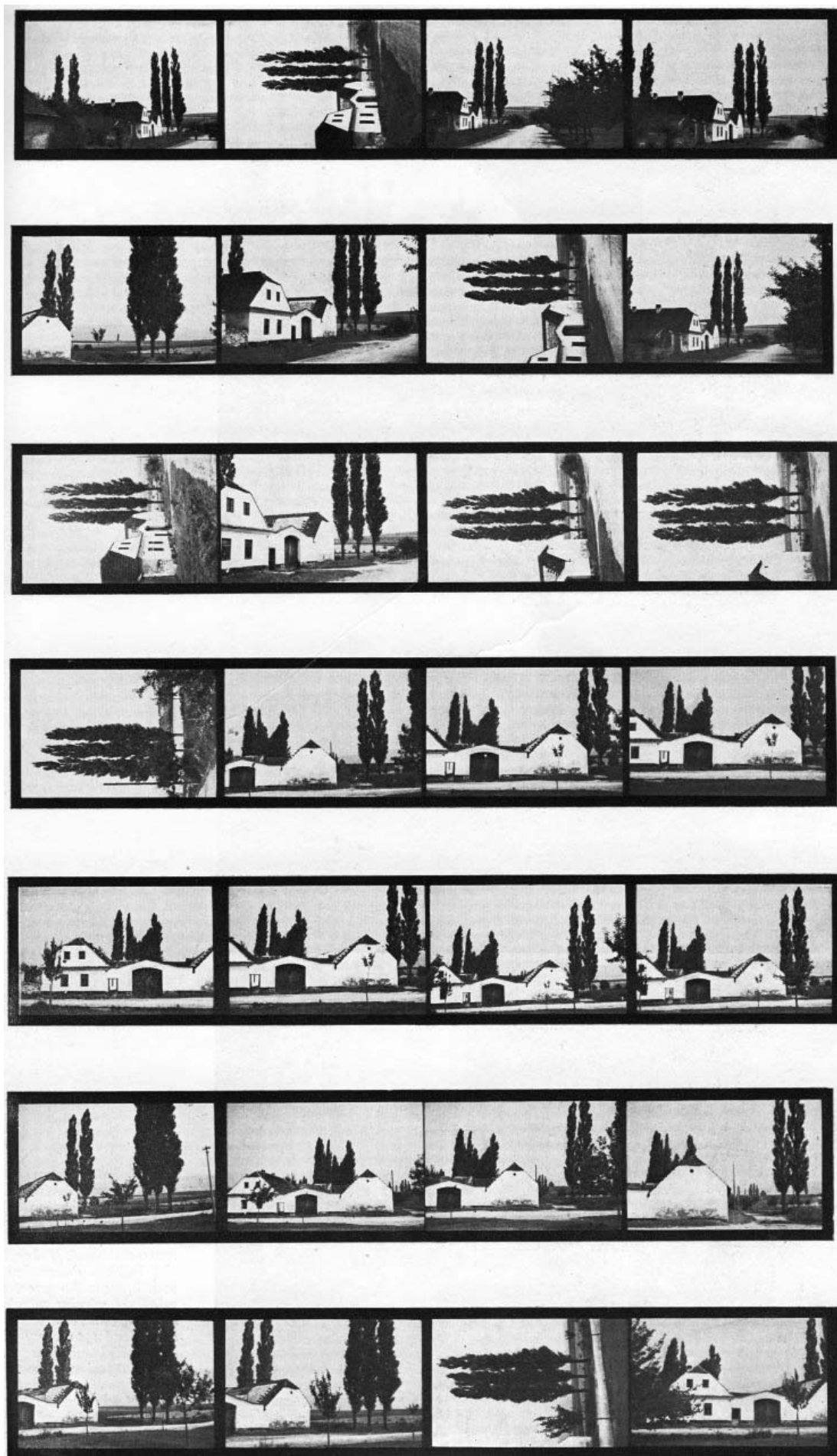
S oblíbeným motivem variace, který Ladislav Žák dříve aplikoval například na půdorysné skladby svých rodinných domů, pracoval i u fotografie. V knize publikoval celé kontaktní otisky úseků filmu a tyto esteticky působivé celostránkové ilustrace označil za ukázkou pracovní „*fotogra-*

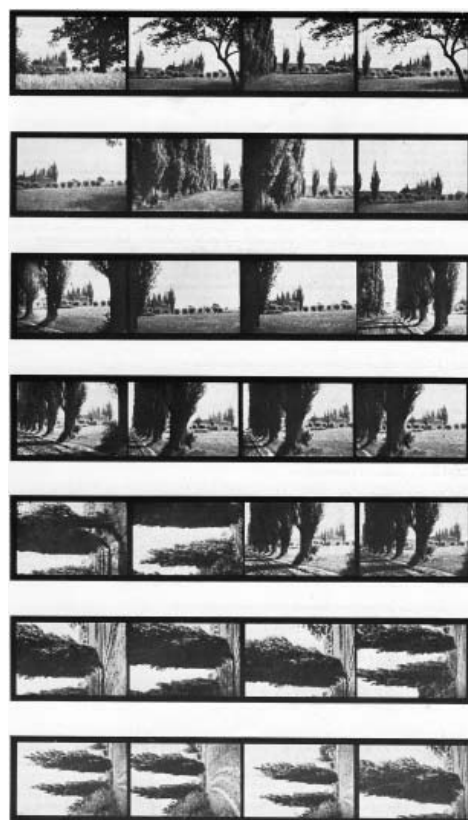
2. Idem: *Obytná krajina*. Praha 1947, 68.

3. Otakar KUČA v nepublikované přednášce Přínos Ladislava Žáka k teorii krajinářské architektury. Tamtéž uvedl o reduktivní povaze Žákova chápání vzniku slohu anglického krajinářství: „*Anglický krajinářský park má sice své kořeny v britské, obecněji lze říci v pastevecké krajině, inspiroval se však krajinomalbou 17. století: krajinami římské Campanie na plátnech v Římě působících Francouzů Lorraina a Poussina, neapolskými krajinami Salvatora Rosy a nizozemskými krajinami Jacoba Ruisdaela. Kompoziční principy krajinářského parku stanovené postupně Kentem, Chambersem, Brownem, Reptonem a Nashem byly mnohem univerzálnější. Uplatnily se proto široce na evropském kontinentu.*“

Ladislav Žák: Statek pod Železnými horami, 1938. Reprodukce: Ladislav ŽÁK: Obytná krajina, Praha 1947, 24.

Ladislav Žák: Dvorec v čáslavské rovině, 1938. Reprodukce: Ladislav ŽÁK: Obytná krajina, Praha 1947, 26, 27.

fické metody studijního statického filmu“, ⁴ jejímž úkolem je zmapovat hodnoty a vztahy zvolené lokality.

I v původním přístupu ke „*hmotě rostlinné zeleně*“ nezapřel autor svá východiska funkcionalistického architekta. Zeleň prohlašoval za stejný stavební materiál jako beton, cihlu, kov či sklo a přiznal se i ke slabosti pro „*pravidelnou geometrickou krásu*“ lesních útvarů, vytvořených člověkem z jehličnatých monokultur. Z hlediska přírodních zákonitostí vyznívá podobně kontroverzně Žákova vášeň pro výsadbu jehličnanů v nížinách. „*Dosti často spatříme osamělou hrušku v širém poli, topol nebo lípu u cesty nebo u silnice. Proč však nevidíme kromě nich také jehličnaté stromy, borovice, smrk, jedli, cypřiš?*“, ⁵ ptá se architekt.

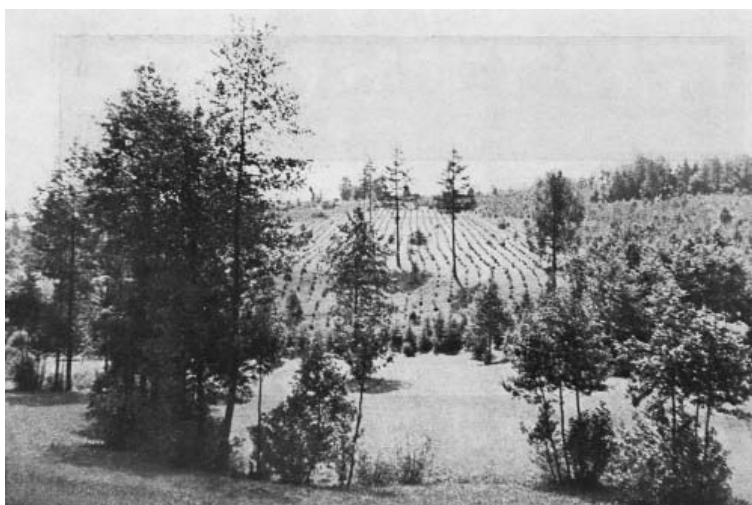
Přestože tyto názory Žák v úvodních pasážích Obytné krajiny záměrně ponechal, již v průběhu války měl možnost je poopravit. Na přednášku Zahrada, sad, krajina jako obytný prostor kriticky zareagovali přírodovědci Silvestr Prát a Jaromír Klika, ⁶ Žákovi kolegové ze Svazu spolků pro okrašlování a ochranu domoviny. S oběma architekty svá stanoviska po delší dobu konzultoval

4. Pozn. 2, 20 obrazové části.

5. Ibidem, 38 textu.

6. Jaromír KLIKA: Žák Ladislav: Zahrada, sad, krajina jako obytný prostor, in: Krása našeho domova XXXIV, 1942, 201-202; Silvestr PRÁT: Negativní a pozitivní ochrana přírody, in: Architekt SIA XLII, 1943, 265-272.

Ladislav Žák: Paseky pohorských
lesů, 1938. Reprodukce: Ladislav
ŽÁK: Obytná krajina, Praha 1947, 22.

a geobotanik Jaromír Klika mu kromě jiného podrobně vysvětlil rizika intenzivní výsadby umělých smrkových monokultur.⁷ Ve druhé polovině knihy již Žák smrkové monokultury zavrhuje a dává přednost smíšeným lesům, přirozeným pro naše klimatické pásmo.⁸

Z kreslených tabulek i fotografických příloh k *Obytné krajině* vyplývá, jakou pozornost autor věnoval starému génii loci české krajiny. Všiml si harmonického propojení krajiny s lidovou architekturou, drobných skulpturálních dominant i prostých stavebních detailů. Vypozorované principy chtěl přetvořit a použít v kontextu soudobé architektury.

Názory na problematiku historické venkovské zástavby a ochranu rázu venkovských regionů si tříbil pod vlivem diskusí, které u nás, ale třeba i ve Skandinávii nebo nacistickém Německu, probíhaly během první poloviny čtyřicátých let. Provázely dobové hnutí za návrat k regionálním tradicím a celkovou revizi zásad mezinárodního modernismu.⁹ Podobný důraz jako na spojení

7. Viz Žákova korespondence z let 1942-1955 uložená v Archivu AV ČR, fond Jaromír Klika.

8. Srovnej: pozn. 2, 125.

9. Viz Ladislav ŽÁK: Ochrana a úprava krajiny a obcí, in: *Volné směry* XXXVII, 1942-1944, 228-243, 251-267. Idem / Karel HONZÍK: Krajina a osídlení, in: *Zprávy veřejné služby technické* XXV, 1943, 412-417.

Ladislav Žák: Paseky pohorských lesů, 1938. Reprodukce: Ladislav ŽÁK: Obytná krajina, Praha 1947, 23.

Ladislav Žák, 40. léta. Národní technické muzeum.

krajiny s lidovou stavbou položil Žák na záchranu a další tvůrčí využití prvků „*lidové architektury přírodních prostor*“, to znamená typických útvarů staré zemědělské krajiny.

Historickou podobu českého venkova i vzor pro správné prožívání přírodních dojmů hledal v umění. V pozdních perokresbách Mikoláše Alše, Slavíčkových a Průchových krajinomalbách z Českomoravské vysočiny, Železných hor či Hostišova na Tábořsku, v obrazech Antonína Chittussiho, ale i u spisovatelů a básníků tvořících v první třetině 20. století. S Mikolášem Alšem jej spojovala i schopnost vyjadřovat se realistickou, až dětsky jednoduchou kresebnou zkratkou.

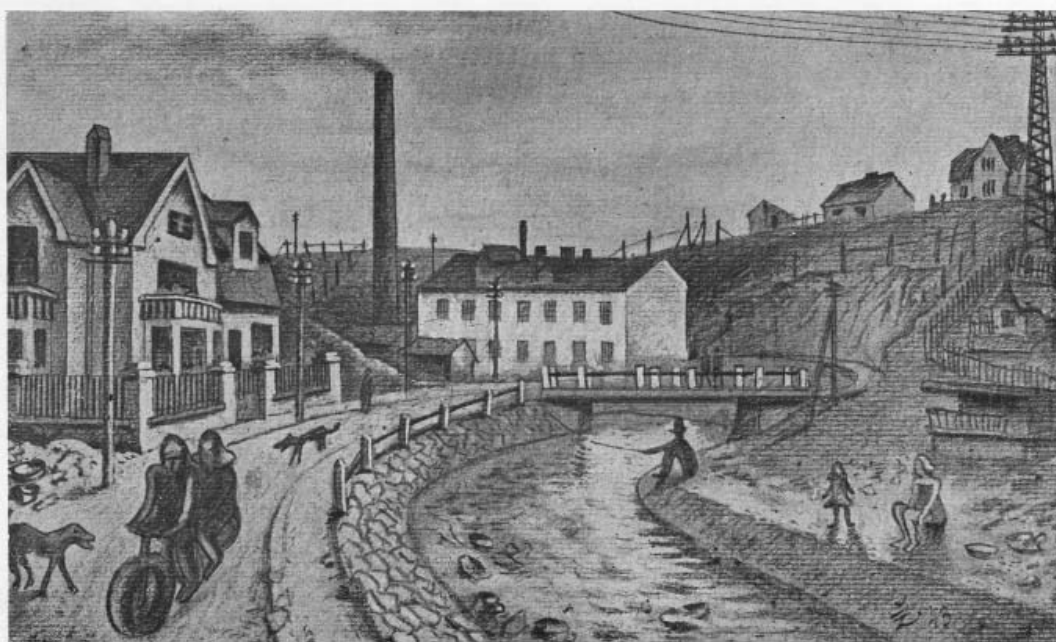
Úspěšnost užití nových zásad krajinářské architektury podmiňoval Žák změnou přístupu k územnímu plánování. Zde se projevuje jeho sklon k sociálnímu inženýrství - pozitivní změnu očekával od státních zásahů v novém zřízení, od zásadního omezení vlastnických práv. Radikální změny by podle jeho plánů postihly individuální výstavbu v krajině, rodinné domy a chaty. Architekt navrhoval jejich vyvlastnění a postupnou demolici. Sám chtěl stavět nenáročná kolektivní zařízení, „*lidové hotely a penziony*“ a to pouze na místech „*střední kvality*“, tak aby se neničily nejcennější přírodní a krajinné oblasti. Ty by zůstaly chráněny stavební uzávěrou.

Pokud se výjimečně vyjádřil k otázce architektonické formy, zastával stanoviska s nimiž jsme se setkali již během výkladu o Lidovém bytě - užitím levných a prostých prvků chtěl dosáhnout jednotného výrazu a duchovní oproštěnosti. Jak hodlal nové zásady uplatňovat ve vnější formě staveb však z vizualizací jeho „*lidových penzionů*“ nepoznáme. Do příloh Obytné krajiny vkreslil nízké protáhlé hmoty, připomínající jeho funkcionalistické vily ze třicátých let. Střechy zůstaly rovné, okna pásová, zdi vystavěné z cihel či z betonu hladce omítané. Jediný architektův

Údolí Doubravky

(Antonín Chittussi, kol 1882)

Pokrok a rozvoj

(Symbolická kresba téže krajiny po padesáti letech. L. Ž., 1943)

Antonín Chittussi / Ladislav Žák: Údolí Doubravky - pokrok a rozvoj, kol. 1882, 1943. Reprodukce: Ladislav ŽÁK: Obytná krajina, Praha 1947, 126.

Ladislav Žák: Zhoubný stavební
ruch - Klánovice u Prahy, 1938.
Reprodukce: Ladislav ŽÁK: Obytná
krajina, Praha 1947, 81.

křídla kryté jídelny s ohrazenou zahradní terasou.¹⁰ Zvláštní pozornost Žák věnoval spojení budov s přírodním okolím, odtud jejich nízké horizontální formy.

V kontextu Žákovy utopické vize „*lidové architektury a bytové kultury*“ se nově upravená krajina měla stát společným rekreačním prostředím pro všechny sociální skupiny obyvatelstva a zejména pro početnou vrstvu lidovou, „*jejímuž občanskému životu bude sloužiti i nový lidový veřejný sad i soukromá obytná zahrada*“.¹¹

Šestou až desátou kapitolu knihy věnoval autor kritickému rozkladu o soudobém stavu české krajiny, respektive jevům, které pro krajinu považoval za ohrožující. Mezi tak zvané „*překážky krajinné obyvatelnosti*“ počítal nesprávné zásady osídlení, průmyslové a zemědělské výroby, silnicí dopravy i domnělou hrozbu přelidnění. Právě tato část, stejně jako závěr práce, obsahuje řadu myšlenek, které již během prvního zveřejnění za války a těsně po jejím ukončení budily kontroverze. Jak napsal o Žákově práci Karel Honzík, „*jeho filozofie obytné krajiny je spíše vzrušeným a zaujatým pohledem než střízlivým rozbořem. Tak je také nutno chápat mnohé nadsázky a subjektivní požadavky, které jsou v ní obsaženy a které zpravidla doprovázejí osobité pojetí*“.¹²

10. Pozn. 2, 43 obrazové části.

11. Ibidem, 29 textu.

12. Karel HONZÍK: Třicet let architektonického naturalismu, in: Výtvarná práce XIII, 1965, n. 21, 3.

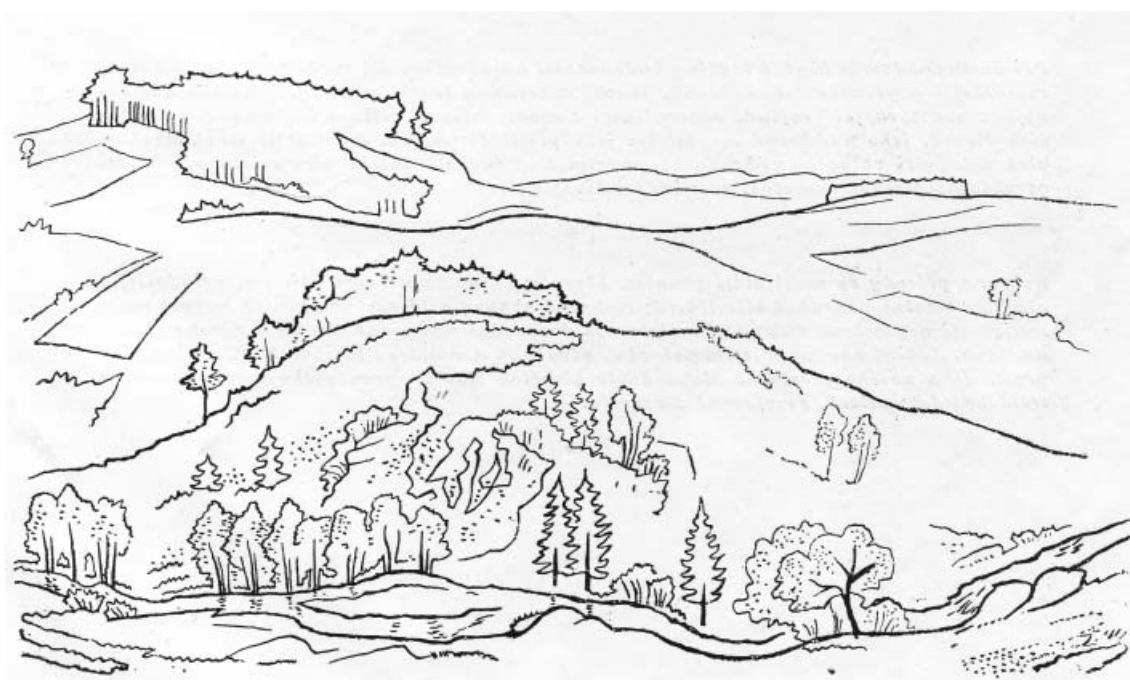
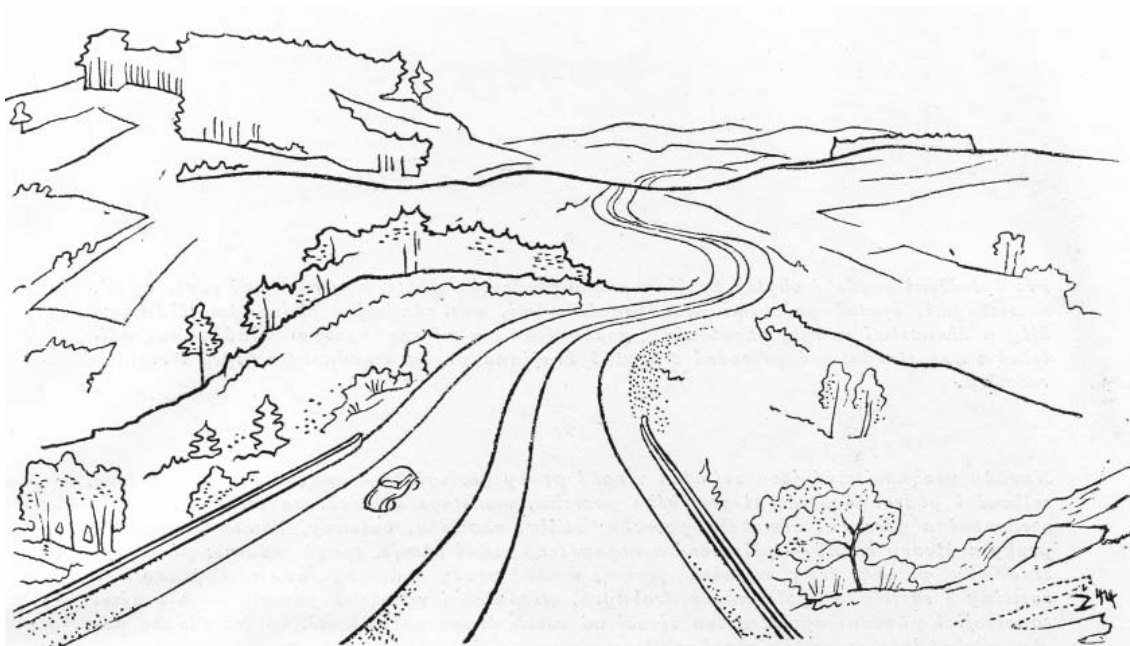
Ladislav Žák: Nemístný pokrok a rozvoj - Týnec nad Sázavou, 30. - 40. léta. Reprodukce: Ladislav ŽÁK: Obytná krajina, Praha 1947, 100.

Ladislav Žák brojil proti vykořisťování krajiny, které mylně spojoval s kapitalismem. Kritizoval intenzifikaci zemědělství provázenou scelováním polí, regulaci řek v nejkrásnějších místech toků, stavbu údolních přehrad nebo zavádění průmyslu a dopravy do dosud odlehlých krajů. Proti „*zhoubné činnosti zbyrokratizované techniky*“, postavil „*naturalistický regionalismus*“, koncept založený na účtě k nenahraditelným hodnotám krajinného prostředí. V oddílu věnovaném „*filozofii výroby*“ napsal: „*Úživnost, těžba, výroba do nekonečna, stále větší pustota a špína země, stále více zboží. Kdy konečně člověk pochopí, že také neposkvrněná příroda, nezničená krajina, neporušená zeleň, čistá voda, čistý vzduch, slunce, klid a ticho jsou zbožím věčně nepomíjející hodnoty a zbožím stejně důležitým jako potraviny a neskonalé nutnějším než množství umělých výrobků?*“¹³ Na jiném místě Obytné krajiny zašel ještě dále, když rozvedl myšlenku o nutnosti ukončení nadvlády lidského rodu a nastolení rovnoprávného vztahu mezi člověkem a živou i neživou přírodou, tzv. „*pannaturalistického socialismu*“.

Odsuzovaný kvantitativní přístup k životu, „*nesmyslný hospodářský a populační maximalismus*“, viděl architekt jako zjev typicky kapitalistický, ba přímo imperialistický či fašistický. Změnu k lepšímu naivně čekal od nastupujícího socialismu a jeho plánovitého hospodářství. Sám často doporučoval nejradikálnější řešení, spočívající v úmyslné nečinnosti - „*nejen stavět, osídlovat, budovat, vyrábět a dopravovat - ale také úmyslně někdy nestavět, neosídlovat, nebudovat, zby-*

13. Pozn. 2, 143.

Vliv dopravní stavby na krajinný ráz, ze středního Posázaví, 1944. Reprodukce: Ladislav ŽÁK: Obytná krajina, Praha 1947, 131.

Novým pojetím pokroku k obytné krajině budoucnosti, 1944. Reprodukce: Ladislav ŽÁK: Obytná krajina, Praha 1947, 136.

*tečně nevyrábět a nedopravovat. Nejen rozvoj, ale také obrana před ním“.*¹⁴

Odmítavý postoj k nastupujícímu konzumnímu způsobu života sdílel Ladislav Žák se svými přáteli, architektem Karlem Honzíkem a provokativním myslitelem Bohuslavem Broukem, zakládajícím členem Skupiny surrealistů v ČSR. Společnými silami se pokusili podnítit vznik utopického hnutí za racionalizaci výroby a zjednodušení spotřeby, pro které Honzík, známý svou zálibou v zavádění nových „vědeckých“ termínů, vymyslel název „*necessismus*“.¹⁵ Za hlavní produkt snížení výroby považoval Žák výrazné zkrácení pracovní doby a nárůst volného času.¹⁶

V závěru spisu Obytná krajina vykresluje autor obraz budoucnosti, ve které zdokonalení techniky povede k nárůstu volného času, napomůže duševnímu rozvoji člověka a znovunalezení harmonického vztahu k přírodě, která jej zpětně obohatí a dovede k osvobození. Takto marxisticky pojatou „*biologickou*“ emancipaci lidstva architekt spojil s vidinou oproštění od zbytečných potřeb a se zjednodušením nároků na životní prostředí. Celý proces měl vyústit v ještě ohleduplnější vztah k zachráněné a nově vytvořené krajině. Svůj utopický koncept Žák vyjádřil na poslední straně obrazové přílohy logotypem s kolem, knihou, stromem a (Diogenovým) sudem. Kresbu nazval „*nové pojetí pokroku - obytná krajina budoucnosti*“.

Poslední kapitola Obytné krajiny, původně samostatná práce, vznikla jako Žákova reakce na nepřímé námitky tehdejšího zaměstnance Baťovy projekční kanceláře, Jiřího Voženílka, k ar-

14. Ibidem, 181.

15. V roce 1946 vydává Karel Honzík stejnojmennou brožuru s podtitulem *Myšlenka rozumné spotřeby*. Žák, Brouk a Honzík spolu s Vladimírem Machoninem měli rovněž plán na založení Klubu pro studium spotřeby „*Necessismus*“ (1946) a neúspěšně usilovali o vznik měsíčníku *Sloh života* (1947). Viz Archiv architektury a stavitelství Národního technického muzea v Praze, fond 168 - Karel Honzík, položka 78. Iniciátorem těchto aktivit byl pravděpodobně Honzík.

16. Teorii o „*výrobě volného času*“ jako výsledku budoucího zdokonalení techniky převzal Žák z knihy Clifforda Cooka FURNASE: *Příštích sto let pokroku ve vědě, technice a národohospodářství*, Praha 1939.

chitektovu programovému textu Zahrada, sad, krajina jako obytný prostor.¹⁷ Voženílek, později Žákem označený za „vedoucího zástupce hospodářských technicistů“, obhajoval v článku uveřejněném v časopise Architekt SIA¹⁸ Žákem kritizovanou výstavbu nových průmyslových center v doposud řídky obydlených krajích a vysvětlil, že průmysl musí sám putovat za pracovními silami. Důležitým argumentem pro něj byla představa propojení decentralizovaných sídlišť nejen s pracovišti, ale i s kultivovanou užitnou krajinou.

Sporným tématem mezi Ladislavem Žákem a Voženílkem, bývalým členem radikálně levicové skupiny PAS, která prosazovala sovětské modely plánování a industrializace země, se tak stalo architektovo odmítání teorie rovnoměrného rozsídlení obyvatelstva (tzv. dezurbanizace). Žák se domníval, že na naší malé zemi nelze mechanicky aplikovat sovětský prototyp pásového města, tak jak to podle vzoru N. A. Miljutina a jeho Socgorodu činili od třicátých let Pasisté. O pár let později bude mít tento spor pro Žáka bolestivou politickou dohru.

Naskytá se otázka, kterou si položili již někteří historici architektury přede mnou, jaké byly zdroje Žákovy syntézy teorie architektury a ekologie (tento pojem architekt již zná a užívá jej). Autor Obytné krajiny na jejích stránkách tvrdí, že z existující odborné literatury čerpal jen výjimečně, a to ještě z prací jiných oborů než architektury,¹⁹ nejvíce z přírodních věd. Za hlavní „pomocnou vědu“ architektury označoval biologii, zásluhu na vlastní názorové orientaci přičítal i své ženě lékařce.

Přímých předchůdců, uvažujících o vztahu krajiny a architektury, si Žák buď opravdu nebyl vědom, nebo je úmyslně zapřel, když opakovaně zdůrazňoval vlastní originalitu. Výslovně připouštěl spolupráci z Karlem Honzíkem a Bohuslavem Broukem. Od svého blízkého přítele architekta Karla Honzíka, autora Tvorby životního slohu (1946), který byl přítomen vzniku jedné fáze spisu,²⁰ si Žák měl vypůjčit některé nově definované termíny a převzít klasifikaci architektonických funkcí. Brouka pak uvádí v souvislosti s myšlenkou racionalizace životní spotřeby. Za vzorovou publikaci věnovanou zapojení zelených ploch do soudobého města považoval Žák exaktně pojatou práci Technika stavby měst (1933) od architekta Aloise Mikuškovice.

Kromě tak odlišných myšlenkových zdrojů, jakými byly spisy filozofa Jeana Jacquese Rousseaua, kontroverzní názory lékaře a biologa Alexise Carrela, propagátora eugeniky,²¹ a dílo příslušníka amerického transcendentalistického hnutí Henryho Davida Thoreaua, který Žáka

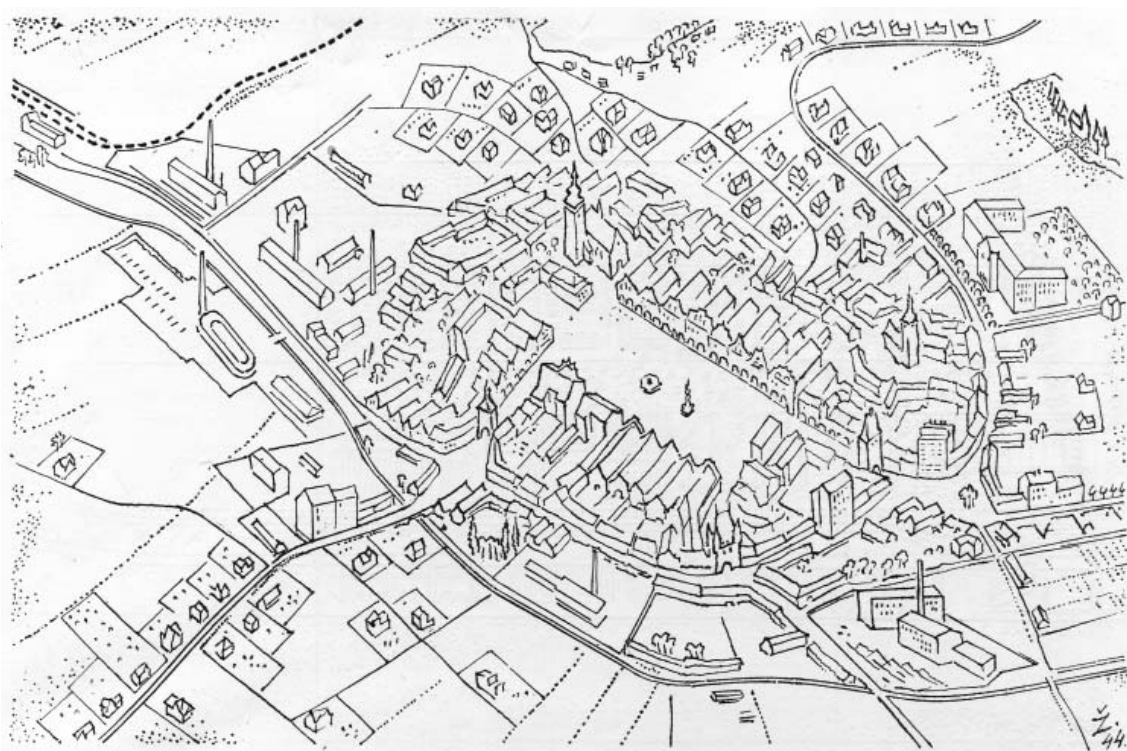
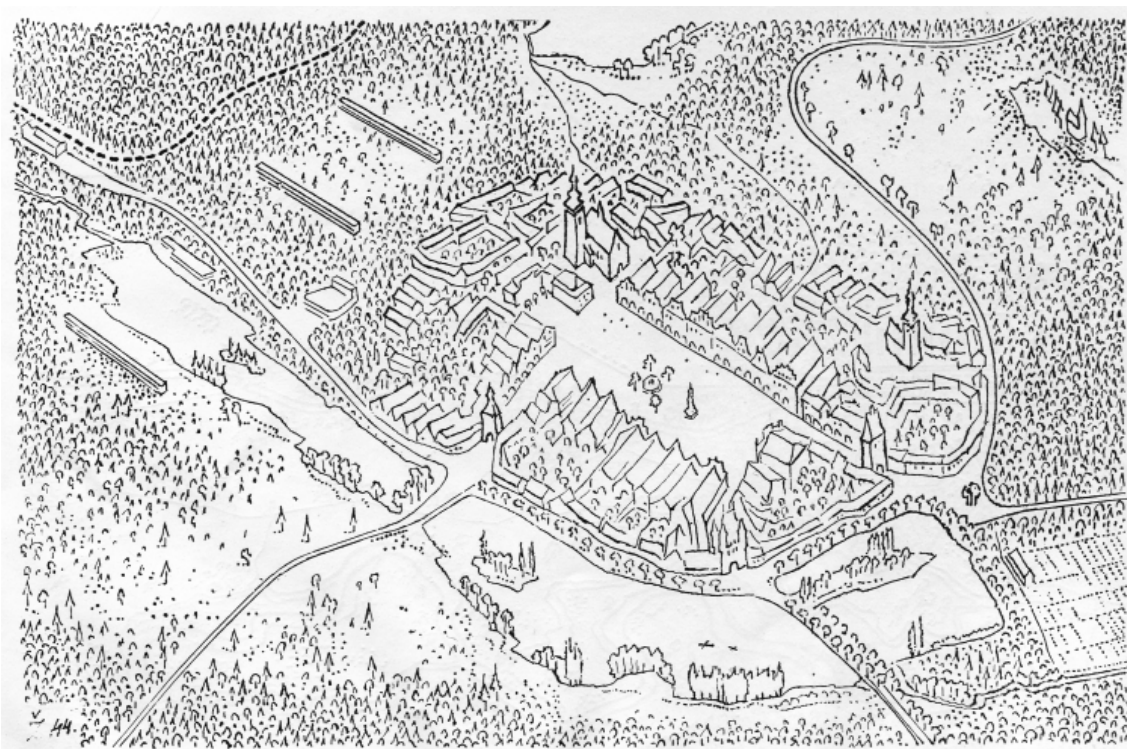
17. Počátky polemiky s Jiřím Voženílkem popsal L. Žák v Kam kráčíš, rekreace? (Koncepte J. Voženílka), in: Československý architekt XIII, 1968, n. 4, 2.

18. Jiří VOŽENÍLEK: Krajina a průmyslová sídliště, in: Architekt SIA XLII, 1943, 169-177.

19. Pozn. 2, 24.

20. V zimě a na jaře 1941 pobývali architekti se svými rodinami v penzionu ve východočeském Vápenném Podole.

21. Žák čte Carrelovu knihu Člověk tvor neznámý. Přestože si je vědom problematičnosti některých autorových závěrů, zaujme jej Carrelovo tvrzení o degeneraci člověka v důsledku zničení jeho přirozeného přírodního prostředí a představa nadřazené „vynikající menšiny“, jejímž úkolem je vést zbytek lidstva.

Studie nové úpravy města Pelhřimova, 1944. Reprodukce: Ladislav ŽÁK: Obytná krajina, Praha 1947, 133.

oslovil svým asketickým životem v ústraní a popisy meditativního souznění s přírodou, narazíme v knize mezi citacemi i na architekta kolegu ze Svazu spolků pro okrašlování a ochranu domoviny, Jaromíra Klika. A právě mezi předchůdci dnešních ekologů a památkářů, konkrétně u všestranně činného odborníka na vodní stavby, konzervátora památek v nymburském okrese a předsedy tamního muzejního a okrašlovacího spolku, prezidenta Masarykovy akademie práce Emila Zimmlera, vidí jeden ze zdrojů Žákova myšlení historik architektury Rostislav Švácha.²² Za druhý zdroj, s poukazem na Karla Teigehe a jeho označení Obytné krajiny za „*architektonickou knihu lesů, vod a strání*“, považuje předválečnou básnickou tvorbu Stanislava Kostky Neumanna. Hnutí básníků ze začátku 20. století, známé pod názvem naturalismus, jmenuje v souvislosti s Žákovou prací i Karel Honzík.²³

Architektovy postoje se opravdu v mnohém shodují s názory některých přispěvatelů časopisu Krása našeho domova, orgánu svazu okrašlovacích spolků. Pátrání však stěžuje fakt, že Ladislav Žák k těmto zdrojům nehlásil a v řadách členů svazu se prokazatelně pohyboval až v roce 1940. Témata týkající se vztahu technické civilizace k přírodě se na stránkách měsíčníku objevují již během dvacátých let například v článcích Luboše Jeřábka a Jana Svatopluka Procházky.²⁴ Setkáme se v nich i s hodnocením působnosti Emila Zimmlera, který je jmenován v souvislosti uváděné Šváchou - s úspěšným zachováním krajinného rázu středního Labe v rámci umělé regulace říčního toku.

Inspiraci mohl Žák načerpat třeba i z příspěvku F. Beneše Několik kacířských poznámek k usměrňování přírody, obsaženého ve dvacátém šestém ročníku Krásy našeho domova (1934).²⁵ Píše se v něm o nevhodném scelování polí, při němž mizí drobné krajinné prvky, i o regulaci vodních toků za cenu ničení přírodních krás. Ještě blíže Žákově Obytné krajině se ocitá text Jaromíra Klika Ochrana a péče o vzhled kraje z roku 1943.²⁶ Zde však mohlo jít o názorovou příbuznost danou již dříve popsáním přímým kontaktem obou autorů.

Odlišné jsou závěry, které zmiňovaní odborníci ze svých pozorování vyvozují. Na rozdíl od architekta, který navíc nabízí nástavbu v podobě promyšleného systému krajinných úprav, ochranáři přírody nedoporučují radikální řešení založená na řízené nečinnosti, ale kompromisy mezi civilizačními požadavky a ekologií. Žák je pro to neadresně kritizuje a obviňuje ze zbytečné

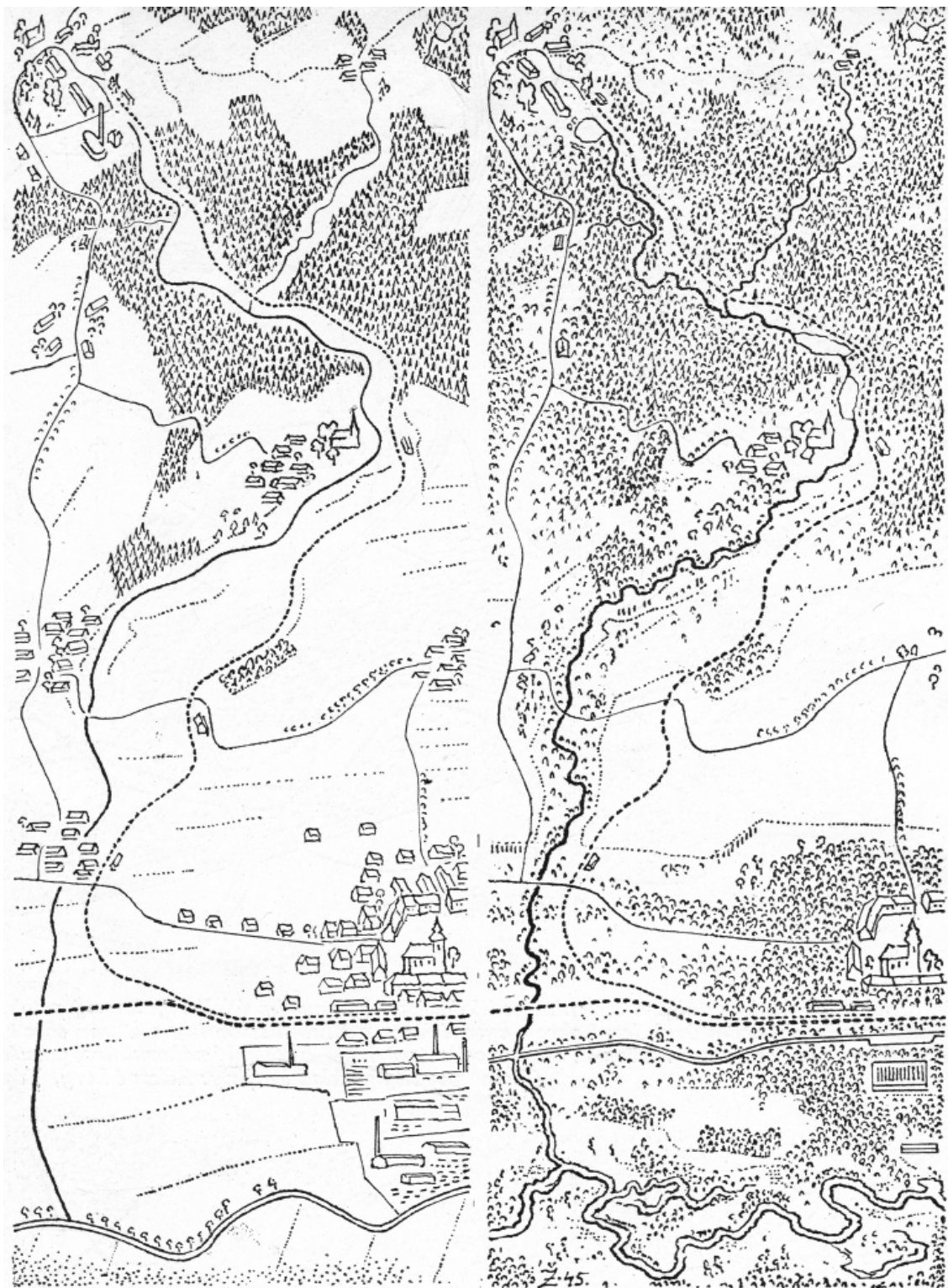
22. Rostislav ŠVÁCHA: Průmyslová stavba a krajina. Regulace středního Labe, in: Lukáš BERAN / Vladislava VALCHÁŘOVÁ (ed.): Vodní dílo v krajině. Konference na lodi, Praha 2006, nepag.

23. Pozn. 12.

24. Luboš JEŘÁBEK: Regulace řek a vodotoků a zachování přírodních památek dříve a nyní, in: Krása našeho domova XX, 1928, 146-150; Jan Svatopluk PROCHÁZKA: Ochrana přírody a technika, in: Krása našeho domova XXII, 1930, 110-111.

25. F. Beneš: Několik kacířských poznámek k usměrňování přírody, in: Krása našeho domova XXVI, 1934, 87-89.

26. Jaromír KLIKA: Ochrana a péče o vzhled kraje, in: Krása našeho domova XXXV, 1943, 119-124, 129-133.

Návrh "zpřirodnění" Polabí pod Železnými horami, 1945. Reprodukce: Ladislav ŽÁK: Obytná krajina, Praha 1947, 136.

skromnosti.²⁷

Problém neprůkaznosti provází i druhý Šváchův zdroj, spřízněnost architektovy teorie obytné krajiny s poezií K. Neumanna. Některá básníková díla, podobně jako Žákova práce, vyjadřují napětí mezi láskou k moderní technice a láskou k přírodě. Na jméno známého tvůrce však v Žákových textech ze třicátých až čtyřicátých let nenarazíme,²⁸ okrajově se objeví v nedatovaném strojopisu pocházejícím patrně ze šesté dekády 20. století.²⁹

S ohledem na své výtvarné zaměření měl autor Obytné krajiny blíže než k poezii k malířství. Stále se vracel k dílu Antonína Slavíčka, neváhal dát za příklad prostý způsob oblékání a chování jeho rodiny,³⁰ inspirovala jej malířova korespondence. Nemohla to být znalost Slavíčkovy díla, ve kterém se okrajově objevuje i námět kladenských hutí, co architekta podnítilo k pokusu o spojení moderního názoru na technický „pokrok“ a touhy po zachování zbytků tradiční krajiny? Z umělcových dopisů vybral pro svou knihu tento úryvek, týkající se asanace staré Prahy: „...*Chodím teď v uličkách Starého Města pražského a mám den ode dne větší dopal, že se vše bourá. Ať si mluví moderna architektury nevím co - přirostou jistě kameny k srdci a marně se ptám, kde je ona objektivní definice, onen názor, který by spojoval všechno, jak lásku k pokroku i lásku k rodné půdě a tak i umělecké přesvědčení. V tom těžko se vyznat...*“³¹ Ve svých vzpomínkách, otištěných roku 1968 v Architektuře ČSSR, odhaluje Žák své rané inspirační zdroje v díle českých malířů Slavíčka, Beneše a Nejedlého. Pasáž pokračuje: „*Záhy, již od roku 1916, jsem pochopil i strohou výraznou krásu krajiny dotčené a rozrušené lidskými zásahy techniky a civilizace...*“

Takovéto a podobné úvahy sice přispívají k porozumění Žákova mnohvrstevnatého díla, ale na pokládané otázky nemohou dát uspokojivé odpovědi. Na pravdu o původu architektovy myšlenek bez jeho nápovědy už asi nikdy nepřijdeme a budeme navždy odkázáni na pouhé fakty nepodložené spekulace.

Ještě problematičtější je to s konceptem, se kterým Obytnou krajinu spojil již autor předmluvy Karel Teige. Kromě marxistické interpretace se na Žákovu knihu pokusil aplikovat surrealistická východiska - například nauku o smíření všech protikladů nebo výklad o uměleckém díle jako o „*inkarnaci básnického snu*“. Zdá se však, že jde spíše o projekci Teigova vlastního uměleckého

27. Ladislav ŽÁK: Technika a příroda, in: Věda a život XI, 1945, 540-542.

28. Pozoruhodnou shodou okolností pobýval Neumann ve vesničce Vápenný Podol v Železných horách právě v době, kdy zde Žák spolu s Karlem Honzíkem promýšleli své teorie publikované v poválečných knihách. Muži se však osobně neznali a nesetkali. Viz Marie PRUŠÁKOVÁ-HONZÍKOVÁ: Když hoří obrazy, Praha 1989, 173.

29. Spoluautorem nepublikovaného textu Dva pohledy na přírodu, město a krajinu je architekt Josef Karel Říha; strojopis uložen ve Sbírce architektury Národní galerie, fond J. K. Říha, písemná pozůstalost. Za upozornění na tento materiál děkuji Michalu Kolářovi.

30. Pozn. 2, 120 obrazové části.

31. Ibidem, 181.

názoru do architekta díla než o správné vystižení podstaty Obytné krajiny.

Přes své přátelství s Bohuslavem Broukem i samotným Teigem se Ladislav Žák za surrealistu nepovažoval, a jak vyplývá z jeho dopisu adresovaného Karlu Honzíkovi na počátku roku 1948, s Teigovou interpretací své knihy nebyl zcela spokojen: „Co se týče úvodu *Teigova, domnívám se, že jeho hlavní myšlenka, že jde o uskutečnění ‚pozemského ráje‘ a příchod ‚zlatého věku‘ - to je myslím správně uděláno. Toť se rozumí, nějaké nové výzkumy to neobsahuje, ono to ani není třeba - a Tge ostatně nikdy se takovouto tvorbou nezabýval - vždy vlastně spíše akceptoval a propagoval ideje, jinými vytvořené. Taky myslím, že tu biologickou podstatu mých tezí dosti nepochopil a nezdůraznil - (je sám přece tvor kavárenský a škatulista, jako býval Brouk) - ale snad dobře pochopil kulturní i psychický význam mých směrnic a zjištění i snah. Je vůbec asi těžko sehnat autora předmluvy, který by s naprostou úplností a správností vystihl, co v díle je nového a důležitého.“³² Ke zjištění, že „vědecká stavba Žákovy knihy nespočívá na psychoanalytických, nýbrž spíše na biologických a ekologických základech“, ³³ se nakonec přiklání i Rostislav Švácha, který podrobně analyzoval styčné body mezi Žákovou tvorbou a surrealismem.³⁴*

Spis Obytná krajina zůstává nejznámější Žákovou teoretickou prací. Přestože se architektova představa „*pannaturalistického socialismu*“ ukázala jako iluzorní a s odstupem šesti deseti letí nevěříme na důsledná řešení, která autor nabízí, je jeho kniha stále čtena. Ti, které neodradí tloušťka svazku a neznají osobitý styl výkladu, naleznou s překvapením řadu podnětných, dodnes aktuálních poznatků. A nemusí to být pouze historici umění, architekti či ekologové.

32. Viz Archiv architektury a stavitelství Národního technického muzea v Praze, fond 168 - Karel Honzík, položka 81/13, dopis ze 24. 1. 1948.

33. Rostislav ŠVÁCHA: Forma sleduje vědu. Karel Teige a český vědecký funkcionalismus 1922-1948, in: Idem (ed.): Forma sleduje vědu. Teige, Gillar a evropský vědecký funkcionalismus 1922-1948 (kat. výst.), Praha 2000, 88.

34. Idem: Žák, Teige, surrealismus a Ležáky, in: Fórum architektury a stavitelství VIII, 2000, n. 9-10, 68-73.

8. Ležáky

Poválečné období přineslo architektu Žákovi několik pracovních výzev. K nejvýznamnějším patřil návrh pietní úpravy území obce Ležáky, vypálené nacisty v období heydrichiády. Svého člena jím v červnu 1945 pověřil Svaz spolků pro okrašlování a ochranu domoviny vedený profesorem Jaromírem Klikou. Jaké přesně byly okolnosti zadání, nevíme, ale podle vlastních slov se Žák o projekt „*ani v nejmenším sám neucházel*“.¹ Záměr svazu věnovat Žákův architektonický návrh jako dar československé veřejnosti schválil v prosinci roku 1945 Zemský národní výbor a následně přijala Společnost pro obnovu Lidic se závazky i vůči Ležákům.

Tragický osud Ležáků, osady chudých lamačů kamene a chalupníků, seskupené okolo starobylého mlýna, se završil 24. června 1942. Za pomoc československému odboji při skrývání vysílačky „Libuše“ byli dospělí obyvatelé zastřeleni, většina dětí odvečena do koncentračního tábora, stavení vypálena a později zbořena. Zkáze neunikl ani ležácký rybník, který okupanti vypustili a zasypali.

K přijetí zakázky vedl Ladislava Žáka kromě vlasteneckých motivů jistě i blízký vztah k místům nacházejícím se v horním cípu Českomoravské vrchoviny, mezi Železnými horami a Žďárskými vrchy. V neposlední řadě považoval svěřený úkol za příležitost k ověření svých teoretických idejí z oboru krajinářské architektury, podrobně popsanych v připravovaném spisu *Obytná krajina*. Při zpracování projektu bylo jeho cílem „*co nejužší spojení všech staveb a umělých úprav s krajinou a přírodou*“.²

V létě roku 1946 promyslel Žák celkové pojetí díla. Z tohoto období pocházejí i první skici a korespondence se sochařem Karlem Dvořákem, týkající se jeho spolupráce na projektu.³ Klíčovým dokumentem první, neukončené etapy výstavby je průvodní zpráva k projektu ze 4. září 1947.⁴ Nalezneme v ní doklad o architektově původní představě nezkomolené ideologickými tlaky, které se výrazně podepsaly na postupu prací po roce 1948.

Při sestavování programu reagoval projektant na požadavky Akčního výboru Ležáky, regionální organizace pečující o památku zavražděných. V zájmu ochrany území před zastavěním a mýcením vegetace ostře nesouhlasil se záměrem vybudovat na území Ležáků novou budovu měšťanské školy, nicméně citlivě reagoval na náboženskou podstatu prvních poválečných slav-

1. Ladislav Žák Společnosti pro obnovu Lidic a Ležáků, Státní okresní archiv Kladno (dále SOAK), fond Společnost pro obnovu Lidic, dopis z 21. 1. 1947.

2. Ladislav ŽÁK: Architektonický projekt pietní úpravy Ležáků. Průvodní zpráva, SOAK, fond Společnost pro obnovu Lidic, dat. 4. 9. 1947.

3. Archiv Národní galerie v Praze, fond 49 - Karel Dvořák, signatura AA 2757/94, Žákovy dopisy z 21. a 28. 7. 1946.

4. Viz pozn. 2.

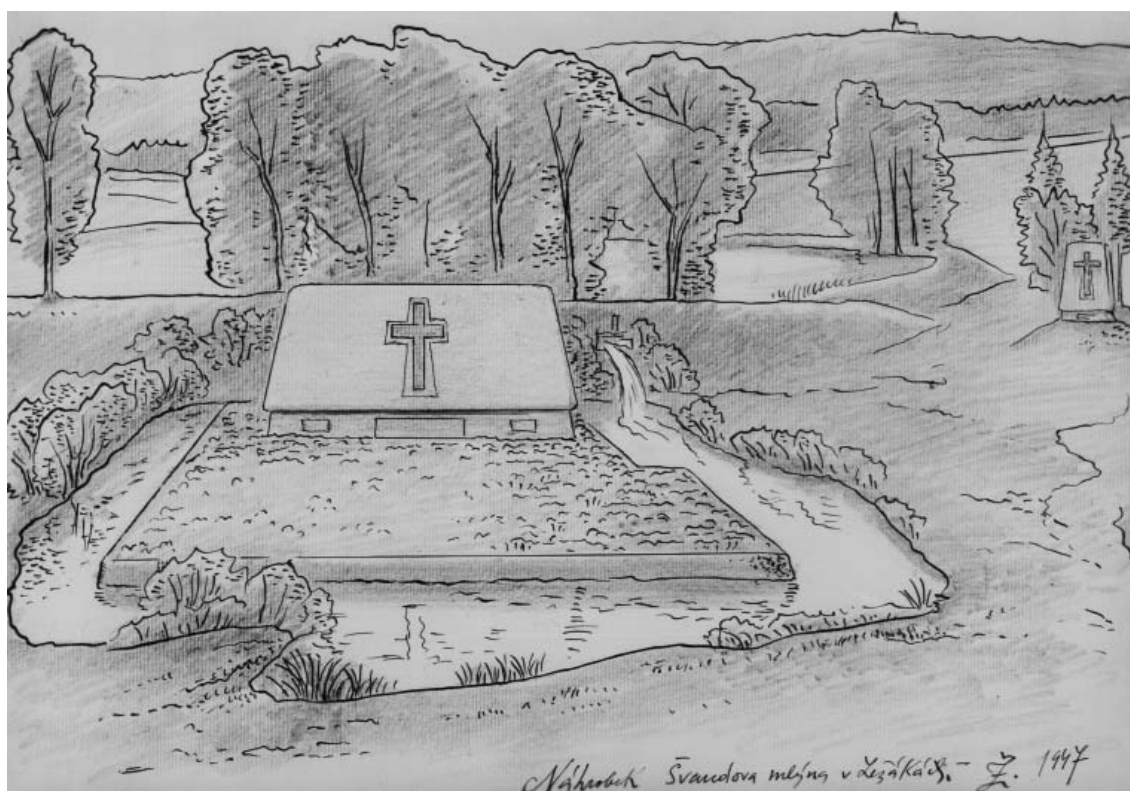
Pohled ze slavnostní tribuny na velký monument, 1947, Národní technické muzeum. Foto: František Illek / Alexandr Paul.

Skica velkého monumentu s kaplí na vrchu Zárubce, 1946, Národní technické muzeum. Foto: František Illek / Alexandr Paul.

Pohled na památníky vyvražděných domů a rodin, 1946, Národní technické muzeum. Foto: František Illek / Alexandr Paul.

Studie památníku na místě Švandova mlýna, 1947, Národní technické muzeum. Foto: František Illek / Alexandr Paul.

Hlavní skupina památníků, 1946-1952. Foto: autorka.

ností, konaných ve výroční dny tragédie. Do souboru zamýšlených objektů začlenil kapli se zvonekem - „*velký monument*“, jehož krypta by sloužila k uložení popela obětí. Kaple se původně měla tyčít na vrchu Zárubce a dominovat celému území. Z prvních církevních oslav v roce 1945 převzal Žák do návrhu dvanáctimetrový dřevěný kříž, vztyčený na kopci Vysoká paseka.

Křesťanský symbol kříže, autorem chápáný v obecném smyslu „*světového symbolu utrpení*“, ⁵ užil Ladislav Žák jako ústřední motiv pro památníky osob a domů i u samotné kaple. Jednoty pojetí návrhu chtěl dosáhnout opakováním stejného tvaru. Jak u „*velkého kamenného monumentu*“, tak u „*monolitických náhrobních pomníků*“ použil obdélnou, na bocích mírně skosenou kamennou desku proraženou průzorem kříže. Architekt Otakar Kuča později o Žákově díle poznamená, že „*jeho proniky kamene s atmosférou míří až ke keltským a raně křesťanským pohřebišťům a kultovním místům*“. ⁶ Dotkne se tak faktu skulpturální formy nejen menších památníků, ale i kaple, stavby s vnitřním architektonickým prostorem.

V období mezi lety 1945 až 1948 se v souvislosti s Ležáky často mluvilo a psalo nacionálně podbarvenou křesťanskou terminologií. Konají se katolické „*národní pouti*“, místo se vztyčeným křížem bývá nazýváno „*ležáckou kalvárií*“, ležáctí občané „*mučedníky*“, hovoří se o „*posvátné půdě, posvěcené tvrdým životem a velkými obětmi*“ či o „*zastaveních křížové cesty českého ná-*

5. Ibidem.

6. Otakar KUČA: Krajinařská architektura, in: Karel DUŠEK / Hana VRBOVÁ (ed.): Česká architektura 1945-1995, Praha 1995, 132.

Památník Švandova mlýna, v pozadí pomník účetního Miloslava Stantejského, 1946-1952. Foto: autorka.

roda“. A Ladislav Žák, sám nevěřící, tyto představy vstřebává. V průvodní zprávě ze září 1947, v souvislosti s požadavkem vyloučení „*hlučné a špinavé motorové dopravy*“ z pietního území, vysvětluje, že okrsek pokládá za „*národní hřbitov*“. Dále se zmiňuje dokonce o „*přírodním památném chrámu ticha a smutku*“ nebo o „*památném národním chrámu, tichém poutním místě...*“.

U památníků vyvražděných rodin, u „*hrobů domů*“, ⁷ postavil architekt kameny na šířku, do vyzdívkou vyznačených půdorysů zbořených stavení. Jako prvotní impuls k takovéto formě uctění mohla posloužit spontánní akce během prvních oslav, kdy pozůstalí navršili na zbořeníš-tích drobné kamenné mohyly s deskami se jmény rodin a čísla domů. Nabízí se rovněž paralela s „*Lidickým Žalovem*“, „*smrčínovým hájem po obvodu uzavřeným hřbitovem zavražděných domů*“, obehnaným v půdorysných stopách nízkými zídками. ⁸ Toto řešení zvolil v soutěži na obnovu Lidic architekt Jaromír Krejcar (1946). Ladislav Žák zasedal v soutěžní porotě.

Žák rovněž mohl navázat na své zkušenosti s náhrobní architekturou. Získal je během třicátých let při realizaci hrobek rodiny Vondráčkovy v Kostelci nad Černými Lesy (1932) a plukovníka Emanuela Friše v Praze při kostele sv. Matěje (1938). V obou případech užil geometrickou sestavu obdélných desek ze šedé žuly se zapuštěnými svítilnami. Podobný detail měl dotvářet i ležácké památníky. Otvory v podnoží „*náhrobků*“, připomínající střílny, zůstaly však nedokončeny a bez skleněných dvířek.

7. V souvislosti s památníky domů a rodin se vžilo označení „*hrobodomy*“. V žádném Žákově textu se mi jej však nepodařilo nalézt.

100 8. Jaromír KREJCAR: [Průvodní zpráva k soutěžnímu návrhu na nové Lidice], in: *Architektura ČSR V*, 1946, 92.

Památník na místě domu čp. 27, 1946-1952. Foto: autorka.

Pohled na sousostí ležákých občanů a na slavnostní tribunu, 1946, Národní technické muzeum. Foto: František Illek / Alexandr Paul.

Karel Dvořák: model sousostí obyvatel Ležáků, asi 1946-1950. Reprodukce: Architektura IX, 1950, 96.

Výtvarným těžištěm ležácké kotliny a symbolickým poukazem na utrpení českého národa v době druhé světové války se mělo stát velké sousoší umístěné na okraji opuštěného lomu. Žák od samého počátku prosazoval zadání tohoto pomníku sochaři Karlu Dvořákovi. Oslovil ho již s jasnou představou o výrazové podstatě díla. Přál si realistické znázornění větší skupiny postav v mírně nadživotní velikosti, „*jakýchsi českých občanů calaiských, ... bez velkých gest v hrůze čekajících na svůj osud*“.⁹ Před svou smrtí v roce 1950 vytvořil sochař studijní sádrový model a pracoval na postavách ve skutečné velikosti, které měly být odlity do bronzu a osazeny na žulový podstavec navržený Žákem. Dílo však již nestačil dokončit.

Do blízkosti sousoší projektant zamýšlel umístit slavnostní tribunu s řečništěm. Podle studie z roku 1946 měla tribuna mít nepravidelné organické utváření, vycházející z přírodní formace terénu, a obvod vyzděný žulovými kameny nestejně velikosti i tvaru. Plochu tribuny by kromě skupiny stromů vyplnil porost „*hustou pastvinovou travou*“. O udržování trávníků v celém údolí se podle Žákových propozic mělo starat stádo ovcí chované u nově navrhovaného hostince při osadě Dachov.

V souladu se svou teorií „*obytné krajiny*“ doporučoval Žák do úseku mezi navrhovanými vstupními branami výrazně omezit, nejlépe přímo zrušit vjezd motorových vozidel. Návštěvníci pietního území by své automobily odstavovali na parkovištích skrytých v nově vysazených ovocných sadech a „*stromových skupinách*“. Stávající komunikace by se proměnila v procházkovou cestu.

Součástí původního programu byly i terénní úpravy, zahrnující obnovu zasypaného rybníka nebo regulaci potoka Ležáku. Z dalších stavebních prvků kamenné lavice pro odpočinek návštěvníků, kamenné ukazatele provázené skupinami stromů udávajícími vzdálenost od vstupních bran,¹⁰ odpadkové koše a další příslušenství. Projekt by završila jednotná vegetační úprava, využívající pro kraj typické nenáročné porosty složené z jehličnatých i listnatých stromů, keřů a drobného rostlinstva. Například vyznačené půdorysy zbořených domů měly být pokryty hustým kobercem vřesu a obklopeny nepravidelně vysázenými trsy janovce, jalovcových, šípkových a jiných keřů.

U tak mnohvrstevnatého díla, jakým jsou Žákovy Ležáky, nelze nalézt jednoznačnou interpretaci. O vlivu poválečného křesťanského, možno říci katolického pojetí¹¹ uctění ležáckých obětí jsme se již zmínili. Dále nejde pouze o Žákem proklamovaný „*biologický naturalismus*“, řešení citlivé k přírodě, umožňující člověku kontemplativní pobyt v symbolicky utvářené krajině

9. Pozn. 3, dopis z 21. 7. 1946. Žák má na mysli sousoší Měšťané z Calais (1884-1889) od Augusta Rodina.

10. Architekt užil námět obsažený v Ladislav ŽÁK: Obytná krajina, Praha 1947, 36-37 obrazové části.

11. Poslední mši v Ležákách sloužil v neděli 27. 7. 1948 kardinál Josef Beran, arcibiskup pražský. Při té příležitosti poklepal na základní kámen zamýšlené kaple na vrchu Zárubce.

památníku.

Do proudu soudobého uměleckého myšlení vstupuje návrh hned několika směry současně. Patrně nejbližší má k dobovým snahám o řešení monumentálních úkolů jinými architektonickými prostředky než neoklasicistními formami. Na přelomu třicátých a čtyřicátých let začíná hnutí za novou monumentalitu teoretickými úvahami. Diskuse, zda si doba žádá od architektury kromě plnění praktických úkolů i reprezentační funkci - vyjádření kategorií vznešena, patetická či tragická - a jakými jinými než historickými formami by se tak mělo dít, probíhala ve válkou zmítané Evropě i v zámoří.

Za první významnou diskusi o monumentality s mezinárodním dosahem lze považovat sérii článků publikovaných ve švýcarském časopisu *Das Werk* v letech 1937-1942. Inspirátorem a hlavním protagonistou této diskuse se stal Peter Meyer, šéfredaktor časopisu. K vyjádření monumentality se podle něj nejlépe hodí nově interpretovaný klasicismus.¹² Meyerova argumentace dala podnět k debatě o daném tématu v českém prostředí. Její výsledky shrnul přednáškový cyklus *Problém monumentality v architektuře*, publikovaný na stránkách časopisu *Architekt SIA* roku 1944.¹³ Čeští architekti problematiku nové monumentality teprve ohledávali, a nenabídli jednoznačné řešení.

Rozhodné stanovisko, od Meyera zcela odlišné, zformulovali v USA historik architektury Sigfried Giedion, architekt José Luis Sert a malíř Fernand Léger. Roku 1943 sepsali v New Yorku vlivný manifest *Devět bodů monumentality*.¹⁴ Dočetli bychom se v něm, že k uspokojení věčné lidské touhy po převedení společenských sil do symbolů může soudobá architektura dospět pouze současnými prostředky, „*novým pojetím výrazu*“. Předpokladem k dosažení nového uměleckého výrazu pro ně byla spolupráce urbanisty, architekta, malíře a krajináře. Architektům a výtvarníkům doporučovali pracovat s novými materiály i technologiemi a do svých děl, například nových městských center, začlenit i přírodní prvky.

Podle americké odbornice Joan Ockman přednesl poprvé požadavek syntézy všech druhů výtvarného umění Fernand Léger na Athénské kongresu CIAM (1933).¹⁵ Od poloviny čtyřicátých let jej ve svých textech podpořil architekt Le Corbusier, jedna z vůdčích osobností CIAM, organizace, která linii naznačenou v *Devíti bodech architektury* rozvíjela až do počátku padesátých let.

Ladislav Žák se do dobových debat o pojetí nové monumentality nezapojil a není jasné, zda si nějaký jednoznačný názor vytvořil alespoň sám pro sebe. Že v případě památníku v Le-

12. Blíže viz Dita DVOŘÁKOVÁ: *Teorie architektury 40. let XX. století*, in: *Stavba XII*, 2005, n. 2, 70-71.

13. *Problém monumentality v architektuře. Otázky a názory*, in: *Architekt SIA XLIII*, 1944, 162-184.

14. Sigfried GIEDION / José Luis SERT / Fernand LÉGER: *Nine Points on Monumentality*, in: Joan Ockman (ed.): *Architecture Culture 1943-1968*, New York 1993, 29-30.

15. *Ibidem*, 65.

žákách jde o zadání vyžadující monumentální řešení, byl každopádně přesvědčen - v dopisu sochaři Dvořákovi se zmiňuje o „*monumentální tragické linii, která je v této úloze nezbytně třeba*“. ¹⁶ Slovem monumentální pak nechápe pouze cosi velkého až v nadosobní dimenzi, jak by se z některých jeho komentářů v knize Obytná krajina mohlo zdát, ale i „*jednotné celkové pojetí, velikou koncepcí, správnou ve své podstatě, velkorysou a jednoduchou, avšak zároveň do podrobností živě propracovanou*“. ¹⁷

Žákovo řešení památníku postrádá neoklasicistní tvarosloví. S klasicismem souvisí pouze nízký obelisk s nápisy, v průvodních textech označovaný jako „*jehlan*“, který však autor doplnil teprve dodatečně v letech 1948 až 1949. Pojetí moderní monumentality, tak jak ji chápala newyorská trojice, se blíží architektova snaha dosáhnout symbolického účinku díla spolupůsobením všech druhů výtvarného umění, včetně krajinářské architektury.

Nešlo výhradně o sousoší zadané Karlu Dvořákovi, ale i o ideový program vnitřní výzdoby „*velkého monumentu*“ s kaplí, jednotného díla architektonického, malířského a sochařského. Podle průvodní zprávy z roku 1947 Žák zamýšlel oddělit místo uložení popela zavražděných od kaple skleněnou stěnou s malbou. Malba by přecházela na strop obou místností. Tématem sklomalby ¹⁸ mělo být „*nanebevzetí mučedníků*“, jejichž postavy by odpovídaly velkému sousoší a vznášely by se ke slunci vyznačenému kruhem opálového skla, osvětleným shora skrytým reflektorem.

Pro boční žulovou stěnu kaple navrhl architekt klečící postavy dvou děvčátek ve vysokém reliéfu. Realistickou podobu sester Štulíkových, které jako jediné z obyvatel Ležáků přežily válku, měla podle jeho přání ztvárnit sochařka Marta Jirásková-Havlíčková. Za tímto účelem byly obě děti v listopadu 1947 vyfotografovány. ¹⁹ Sochařka dospěla do fáze hliněného modelu, k přenesení reliéfu do kamene již nedošlo.

Jak velký důraz kladl autor na propojení architektury s ostatními výtvarnými prostředky, se dozvídáme z jeho dopisu z druhé fáze výstavby Ležáků. Ve věci zamýšleného vynechání reliéfů na žulových vstupních útvarech píše: „*vytesání plastického znaku není žádnou nemožností – a objekt jen velmi získá na hodnotě, bude-li sdružena plastická forma architektonická se sochařským dílem, které stejně od samého počátku bylo součástí, neoddělitelnou součástí mého návrhu*“. ²⁰

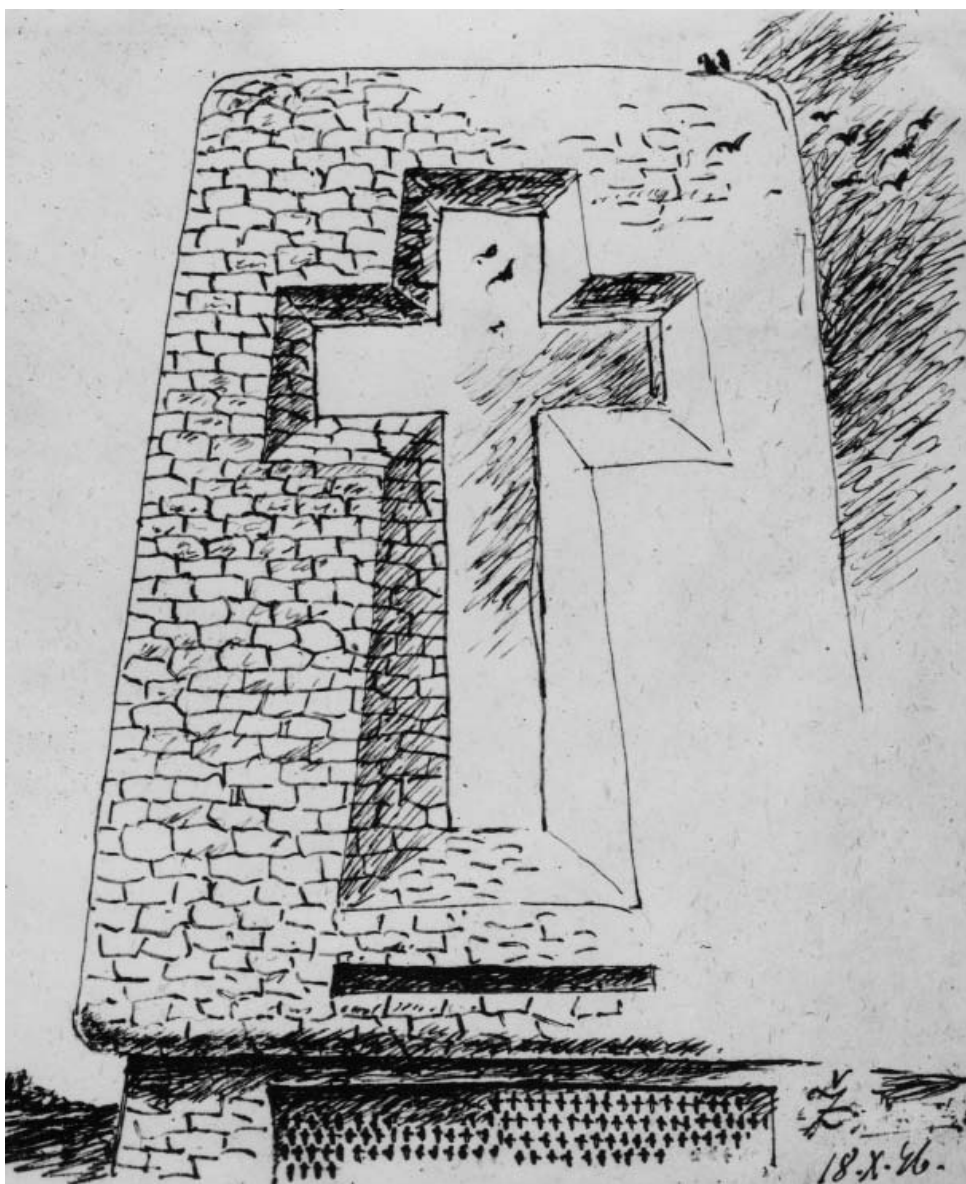
16. Pozn. 3, dopis z 28. 7. 1946.

17. Ladislav ŽÁK: Obytná krajina, Praha 1947, 87.

18. Namísto zamýšlené sklomalby vytvořil pro kryptu kaple malíř Vladimír Sychra návrh mozaiky s profánním námětem ležících těl popravených (1949). Se „*zlatým stropem mozaikovým*“ počítal Žák již na začátku roku 1948 (viz následující pozn.).

19. Ladislav Žák Karlu Honzíkovi, Archiv architektury a stavitelství Národního technického muzea v Praze, fond 168 - Karel Honzík, položka 81/13, dopis ze 24. 1. 1948.

20. Archiv Národního památkového ústavu v Pardubicích (dále ANPÚ Pardubice), fond Ležáky, Žák Krajskému vlastivědnému ústavu v Pardubicích, řediteli Jiřímu Řeřuchovi, dopis z 9. 6. 1960.

Skica velkého monumentu s kaplí, 1946. Národní technické muzeum. Foto: František Illek / Alexandr Paul.

Vladimír Sychra: návrh mozaiky pro kryptu neprovedeného velkého monumentu, 1949. Reprodukce: Architektura IX, 1950, 96.

Ve srovnání s jinými projekty moderní monumentality, které pocházejí většinou až z období padesátých let, je jedinečný Žákův důraz na zapojení přírodních prvků. Hlavního stavebního materiálu, hlinecké žuly, neužil pouze jako záruky „věčného trvání“ díla, předpokladu monumentality, či ve smyslu historické identity místa - symbolické připomínky zaměstnání ležáckých mužů v místních kamenolomech. Architekt usiloval o harmonické splynutí památníku s tvářností krajiny.

Protože jeho záměru zcela nevyhovovala chladná modrošedá barva čerstvě opracované žuly, chtěl vybrat dvě třetiny kamenů zbarvených železem do hnědočervených tónů. V průvodním textu k návrhu památníků na místech zbořených domů požadoval, aby pro podezdívky půdorysů bylo užito „v co největším počtu kamenů omšelých, starých, z původního zdiva nebo volně se venku nacházejících“. ²¹ Dokonce konzultoval možnosti umělé patinizace kamene či jeho cílené osázení lišejníky a drobným rostlinstvem. ²² V rámci rozšířené ochrany území navrhoval zachování typických balvanů v travnatém pásu okolo polní cesty vedoucí do Habrovče.

Významnou součástí projektu tvořily od počátku vodní prvky. Kromě obnovy zasypaného rybníka a regulace potoka chtěl architekt ozvláštnit památník na místě zbořeného Švandova mlýna ²³ křivolakou vodní struhou, která by obtékala vyvýšený půdorys zaniklé stavby. Struhu měl napájet malý vodopád, vytékající z hráze rybníka v místech, kde byla stavidla a kolo mlýna. Ticho památníku by tak podtrhl jemný sluchový vjem, šum padající vody.

Některé charakteristiky spojují Žákův projekt i s jiným aktuálním dobovým proudem než s novou monumentality, se snahami o „humanizaci“ moderní architektury prostředky, které vycházejí z místa vzniku díla a z regionálních stavebních tradic. Architekt se tomuto hnutí v minulosti nejvíce přiblížil realizacemi dvou nábytkových souborů nazvaných Lidový byt. V případě Ležácků usiloval o vzhled ostění tribuny podobný prostým venkovským terasám a zídkám nebo o osázení „hrobů domů“ vázami na květiny z pálené hlíny, výrobky místních lidových hrnčičů. Vernakulární podobu nízkých venkovských stavení se sedlovou střechou dal projektant muzeu s restaurací, obytnému a zahradnickému domku i trafostanici z druhé fáze výstavby. Žádná z těchto staveb nebyla provedena.

Spojení mezi ležáckým pamětním areálem a surrealismem, vyznávaným autorem předmluvy k Obytné krajině Karlem Teigem, hledal v minulosti historik architektury Rostislav Švácha. ²⁴ Mihne se podle něj v Žákových komentářích k návrhu, kterými obhajoval na konci padesátých

21. SOAK, fond Společnost pro obnovu Lidic, Žák Společnosti 14. 12. 1948.

22. Archiv Akademie věd české republiky, fond Jaromír Klika, Žákův dopis ze 4. 9. 1946. Dnes jsou památníky vinou neinformované údržby z posledních let očištěny a zbaveny patiny.

23. Jiným prvkem odlišujícím památník mlýna je prosklená schránka v podnoží náhrobku. Obsahuje drobné památky z vyhořelé stavby. Na rozdíl od vodní struhy, zničené patrně během neoborných zásahů v devadesátých letech 20. století, se schránka dochovala.

106 24. Rostislav ŠVÁCHA: Teige, surrealismus a Ležáky, in: Fórum architektury a stavitelství VIII, 2000, n. 9-10, 71.

let nutnost své osobní přítomnosti při realizaci díla.²⁵ V dopisu ze 6. října 1959 tak architekt činil slovy: „*Jde vlastně o velkou plastiku z terénu, kamenů, skal, vody a rostlin různých velikostí a druhů. Tuto plastiku musí sochař - projektant vytvořit s pracovníky přímo na místě, i když hlavní rysy úprav jsou nakresleny v plánech.*“ Švacha se domnívá, že v první větě zaznívá formulace, v níž Teige ve své předmluvě vyjadřoval vizi surrealistického parku jako „*autonomního plastického a fantastického souboru kamene, vegetace a vody, realizujícího básnický prostor v přírodním prostoru, mytizovanou přírodu*“.²⁶

Ale zatímco si teoretik představoval surrealistickou krajinu oživenou několika plastikami od předních světových umělců, konkrétně od Constantina Brancusiho, Jeana Arpa, Alberta Giacomettiho či Alexandera Caldera, Žákovy výtvarné preference zůstaly pevně ukotveny v domácí tradici. V malířství i v sochařství vyznával od mládí předmětnost, vysoko cenil realistická díla „*civilní krásy a obecného lidského obsahu*“, a takový měl být i výtvarný doprovod ležáckého památníku.

Ve výčtu možných interpretací úpravy pietního území zbývá zmínit příspěvek historika umění Jiřího Zemánka.²⁷ Zemánek klade Žákův projekt do souvislosti s nástupem tzv. zemního umění (land artu). Linie krajinářských děl, založená na sochařsko-architektonickém ztvárnění volné veřejné krajiny i uzavřených zahrad, se plně rozvinula v šedesátých až sedmdesátých letech 20. století.

V dubnu 1948 připojil Ladislav Žák svůj podpis pod smlouvu uzavřenou mezi svazem okrašlovacích spolků a jím na straně darující a Společností pro obnovu Lidic na straně obdarované.²⁸ Jak později připomínal, s obsahem smlouvy o podmínkách postoupení architektonického projektu pietní úpravy nesouhlasil. Byla pro něj krajně nevýhodná a stála na začátku mnohaletých sporů s pozdějšími investory díla. S odevzdáním plánů převedl Žák na společnost autorská práva, ponechal si pouze nárok na bezplatný autorský dozor.

V první fázi výstavby byly za Žákova dozoru dokončeny náhrobky domů a snad i většina památníků jednotlivcům (1949-1952). Osobní památníky byly původně osazeny na místech souvisejících s válečnými událostmi. (Zdá se, že o památníku Karla Kněze, policejního strážmistra, který spolupracoval při skrývání vysílačky a zastřelil se u obce Habroveč, se jednalo ještě po roce 1955.) K plánové dokumentaci přibyl návrh jehlanu s nápisy (1948-1949) a podrobné prováděcí

25. ANPÚ Pardubice, fond Ležáky, Žák Krajskému vlastivědnému ústavu v Pardubicích, řediteli Jiřímu Řeřuchovi, dopisy z 3. 11. 1958, 6. 10. a 12. 11. 1959. Podobnou formulaci aplikovanou obecně na dílo krajinářské architektury užil Žák i v článku K vysoké úrovni krajinářské tvorby, in: Československý architekt VI, 1960, n. 16-17, 8.

26. Karel TEIGE: Předmluva o architektuře a přírodě, in: Ladislav ŽÁK: Obytná krajina, Praha 1947, 19.

27. Jiří ZEMÁNEK: Krajina jako místo archetypálních sil a dobrého bytí. Několik poznámek o dílech krajinářského umění s naturalizace kultury, in: Fórum architektury a stavitelství VIII, 2000, n. 9-10, 51-53. Viz též Idem: Znovuobjevení krajiny jako materie, procesu a místa, in: Rostislav ŠVÁCHA / Marie PLATOVSKÁ (ed.): Dějiny českého výtvarného umění (VI/1) 1958/2000, Praha 2007, 501-502.

28. SOAK, fond Společnost pro obnovu Lidic, Smlouva darovací z 27. 4. 1948.

plány kaple na Zárubce, na nichž se Žákem spolupracoval stavební inženýr Jiří Palička (1948).

Po únorovém politickém převratu se projekt setkal s prvními ideologickými zásahy. Například nepohodlná souvislost ležáckých událostí se západním odbojem byla zamlžena změnou určení památníků jednotlivcům. Jména parašutistů, příslušníků výsadku Silver A, kteří seskočili na území protektorátu spolu s atentáčníky na Heydricha a zajišťovali provoz vysílačky „Libuše“, nahradila jména domácích odbojářů.²⁹ S realizací „*velkého monumentu*“ s kaplí se již nezačalo, výstavba areálu vázla.

Do této doby spadají i architektony osobní politické problémy. Pro veřejnou kritiku plánů na intenzifikaci průmyslu a zemědělství musel čelit obvinění ze záporných postojů k prioritám socialistického hospodářství. Nepříznivý vývoj událostí vyvrcholil roku 1950. V tomto roce vyšla na stránkách Architektury ČSR kritika návrhu ležáckého památníku z pera architekta Oldřicha Starého.³⁰ Starý, který současně považoval za nutné distancovat se od myšlenek obsažených v Žákově stati *Otázky krajinného plánování*,³¹ označil koncepci krajinářského návrhu za příliš „*sentimentální, hřbitovní a naturalistickou*“, bez dostatečného důrazu na „*revoluční povahu skutečného, vědomého odboje uvědomělé obce*“.³²

Po roce 1952 práce v Ležákách ustaly. Na jaře vydala vláda usnesení, že další výstavbu Lidic i Ležáků převezme stát. Investorem památníku se stal Krajský národní výbor v Pardubicích. Architekt o této změně nebyl informován.³³ Nadále byl zaměstnán pouze na škole architektury AVU, kde pod ochranou profesora Jaroslava Fragnera směl pokračovat ve výuce oboru „*Krajina a sad*“. Odbor kultury KNV v Pardubicích jej oslovil až roku 1955 se žádostí o zapůjčení projektu. Žák odpověděl, že je ochoten se podílet na dalších úpravách, ale projektovou dokumentaci nezaslal. V létě začal kreslit novou verzi dokončení památníku. Neměl řádnou objednávku ani smlouvu o dílo, takže se vystavil vleklým sporům o proplacení honoráře. Druhý, zjednodušený návrh předložil roku 1957.³⁴ Časová prodleva mezi prvním a druhým projektem zahrnovala období, kdy u nás platila direktiva socialistického realismu. Po roce 1955 tlak již opadal, a Žák v tomto směru

29. Zpočátku Žák navrhoval vytvořit památníky dvěma parašutistům, v průvodní zprávě ze září 1947 píše o třech náhrobcích umístěných „*na lesnaté mýtině nad silnicí vedoucí do velkého okresního lomu na kraji lesů včelákovských*“. Patrně by šlo o všechny příslušníky skupiny Silver A: Josefa Valčíka, Jiřího Potůčka a Alfréda Bartoše. V konečné realizaci byly k původně zamýšleným památníkům účetního z lomu Miloše Stantejského a policejního strážmistra Karla Kněze připojeny náhrobky Františka Vaška, nájemce lomu Hluboká, správce lomu Jindřicha Vaška, strojníka Karla Svobody a Antonína Pilaře, krmiče ubytovaného v ležáckém mlýně. Kdo prosadil změny a kdy přesně k nim došlo, se mi nepodařilo dohledat.

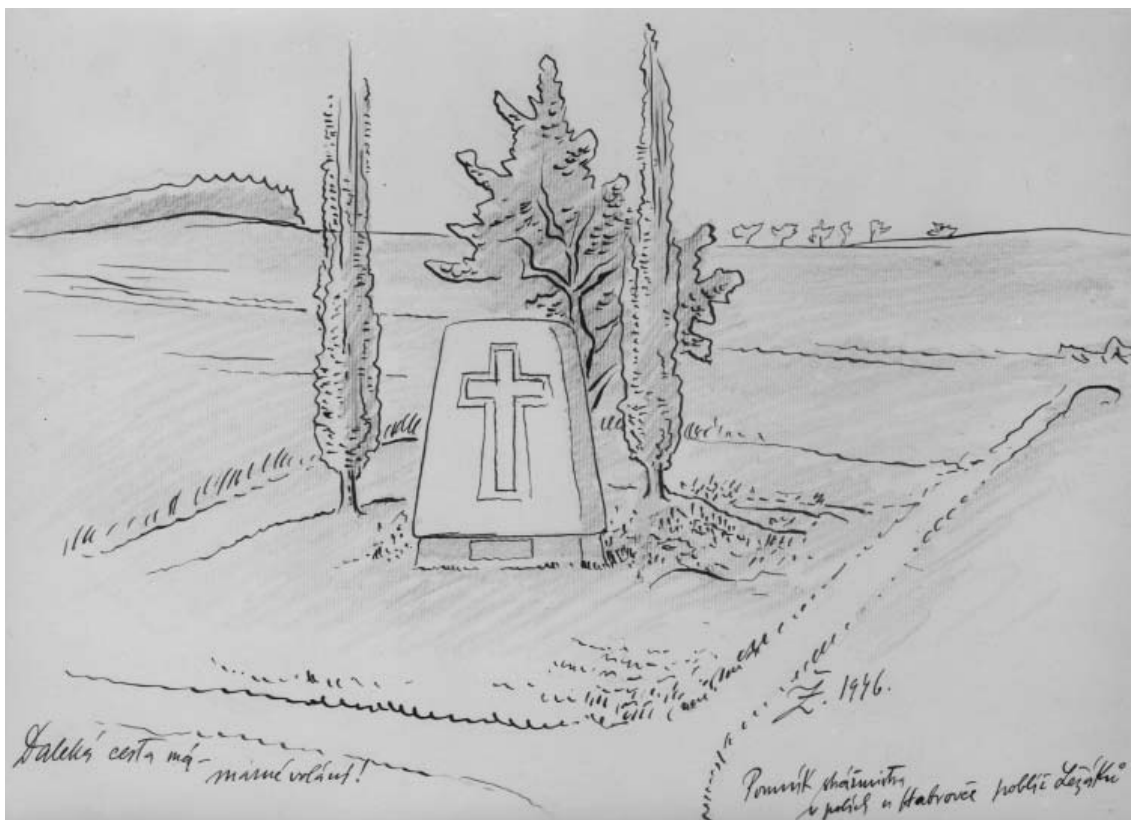
30. O. [Oldřich STARÝ]: Poznámka, in: *Architektura ČSR IX*, 1950, 95-96.

31. Ladislav ŽÁK: *Otázky krajinného plánování*, in: *Architekt XLVII*, 1949, 189-197.

32. Viz pozn. 30, 95.

33. Ladislav Žák Společnosti pro obnovu Lidic a Ležáků, SOAK, fond Společnost pro obnovu Lidic. V dopisu ze 16. 1. 1953 žádá zaniklou Společnost o informaci, který úřad nebo instituce se staly jejím nástupcem.

108 34. Průvodní zpráva z let 1955 a 1957 se mi nepodařilo dohledat.

Náčrt pomníku strážmistra Karla Kněze, 1946. Národní technické muzeum. Foto: František Illek / Alexandr Paul.

Přemístěné památníky jednotlivcům, v popředí pomník Jindřicha Vaška, 1946-1952. Foto: autorka.

nebyl nucen k dalším ústupkům.

Plánová dokumentace k druhé fázi výstavby památníku je kvůli četným dodatkům značně nepřehledná. K zmatkům při provádění úprav vedla i nedostatečná komunikace investora s architektem a nerespektování jeho záměrů. Oboustranné znechucení navíc prohlubovaly nedůstojné tažanice o proplacení cestovních výloh a honorářů za nevyžádaný autorský dozor. Ozývaly se hlasy po úplném zastavení spolupráce. Shoda nenastala ani po vyhotovení návrhu smlouvy o autorském dozoru. Rokem 1960 tak skončila Žákova osobní účast na realizaci nedokončeného díla.

Oproti původním plánům byl stavební program značně pozměněn. Napříště nežádoucí náboženskou dominantu, kapli na Zárubce, zamýšlel Žák nahradit „*náhrobkem bojovníků*“, nízkým útvarem lemovaným trojcípou obrubou a obklopeným skupinou stromů. Zázemí památníku měly zajistit nové objekty - stavba restaurace s muzeem a tři domky (obytný, zahradnický a trafostanice sloučená s umyvárnou). Forma přízemních domků se sedlovou střechou připomíná běžnou venkovskou zástavbu, v návrzích jsou doplněny rostlinné prvky.³⁵ Architekt také přepracoval plán slavnostní tribuny s chórem (1957-1958), vytvořil návrh letní restaurace s posezením ve stínu „*lesních stromů*“, úpravu okolí dřevěného kříže na Vysoké pasece (1957) a řadu menších kamenických doplňků. Patřily k nim útvary u vstupu do pietního území (1955) nebo deska s „*básnickým nápisem*“ osazená u ležáckého lomu (nedatováno).³⁶ Žák dále rozvedl řešení památníku mlýna - podrobně rozkreslil napájení vodní struhy kamenným korytem osazeným ve zdi na hrázi rybníka. Z korespondence z roku 1959 se dozvídáme, že na žádost ONV v Hlinsku musel plán přepracovat a původní žulový žlab nahradit dřevěným.³⁷ Obnova rybníka probíhala v letech 1959-1960.

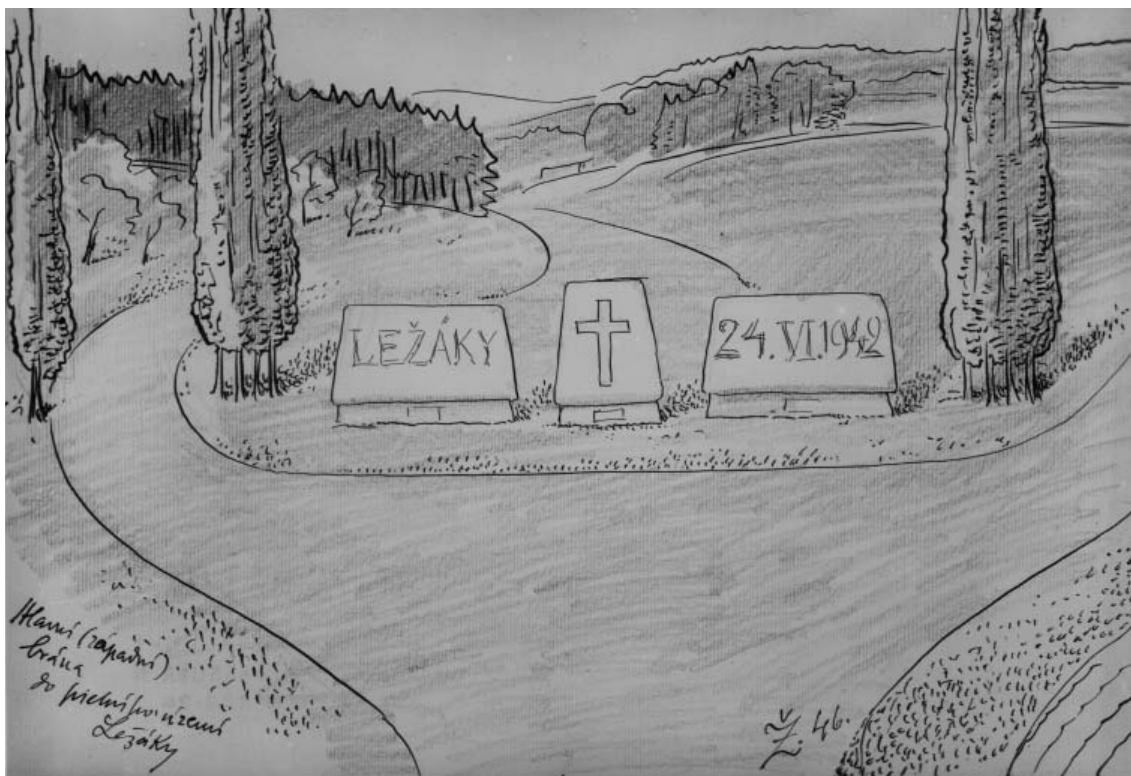
Ladislav Žák ani po roce 1955 neustoupil od záměru začlenit do pietního areálu sochařská díla. Po smrti profesora Karla Dvořáka chtěl velké sousoší nahradit drobnější plastikou od Marty Jiráskové - deskou se jmény obětí na pozadí pobořené zdi. O „*trosky domova*“ se měly opírat stojící postavy dvou dívek, „*jediných, jež přežily tragédii*“. O architektově úsilí a osobním vkladu do sochařského doprovodu úprav svědčí zadávací nákresy a malý studijní model, který pro svou spolupracovnici v roce 1957 vytvořil.³⁸

35. Projektová dokumentace ke druhé fázi výstavby je uložena v ANPÚ Pardubice, ve fondu Ležáky. Plány restaurace a tří domků nejsou datovány.

36. Realizovaná deska, „kniha mrtvých“, v řadě detailů neodpovídá Žákovu plánu. „*Básnický text*“ nahradila jména obětí, odlišné je osazení desky (vynechaný zemní val) atd.

37. ANPÚ Pardubice, fond Ležáky, Žák Krajskému vlastivědnému ústavu v Pardubicích, řediteli Jiřímu Řeřuchovi, dopis z 12. 11. 1959.

38. Archiv Národní galerie v Praze, fond 78 - Marta Jirásková-Havlíčková, Žákovy dopisy s nákresy z 31. 5. a 5. 7. 1957. Archiv architektury a stavitelství Národního technického muzea v Praze, fond 147 - Ladislav Žák, skica varianty s klečícími dívkami (1957) a fotografie dvou nedatovaných modelů. Detailně propracovaný reliéf klečících dívek snad pochází od sochařky Jiráskové.

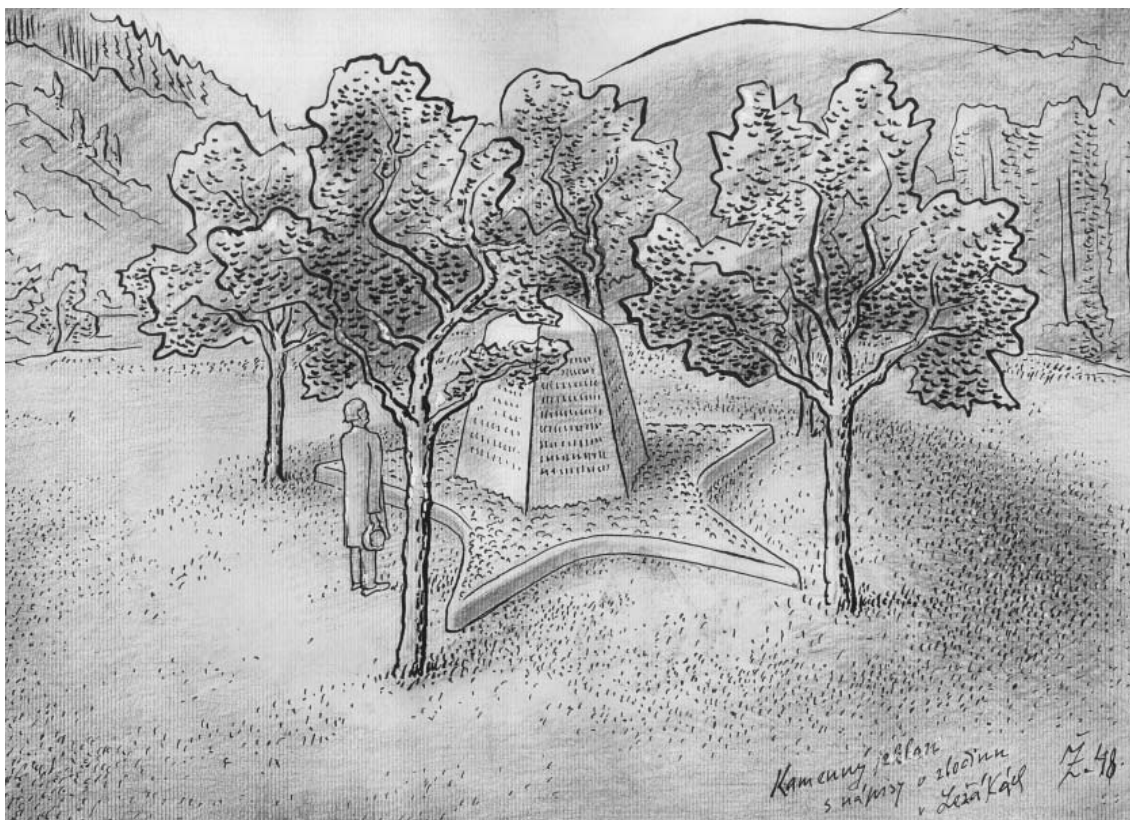
Náčrt západní brány do pietního území, 1946, Národní technické muzeum. Foto: František Illek / Alexandr Paul.

Žák také velmi bojoval za svůj koncept plastického znaku navrženého pro vstupní útvary při silnici na okraji památníku. Původně zamýšlel na horní část „kamenného kůlu“ nad desku s nápisem „Ležáky“ umístit motýla smrtihlava. Nakonec se rozhodl pro znak s lebkou a kostmi. Roku 1959 svému tehdejšímu zadavateli, řediteli Krajského vlastivědného ústavu v Pardubicích Jiřímu Řeřuchovi, napsal: „znak lebky s kostmi je prastarý, obecně známý symbol smrti, větších rozměrů a výtvarně velmi výrazný a výmluvný. Znak lebky s kostmi býval i na lécích, jako všeobecně srozumitelný symbol smrti. Býval i na lidových kamenných objektech v naší krajině i obcích. Tento znak stručně a výrazně symbolizuje hromadnou vraždu, která se stala v Ležákách.“³⁹ Architekt svůj záměr neobhájil. Nakonec byla zrušena i objednávka na celé kamenné vstupní objekty podle jeho návrhu (1961).

V roce 1959 probíhalo také jednání o konečné podobě žulového jehlanu, jehož plány Žák připravil již na konci čtyřicátých let. Několikaměsíční spor se rozhořel okolo obsahu a formální podoby pamětního nápisu na jehlan. Původní architektův návrh, vytesat na boky obelisku znění novinové zprávy vydané v osudný den vyhlazení Ležáků,⁴⁰ správní orgány zamítly a prosadily

39. ANPÚ Pardubice, fond Ležáky, Žákův dopis Krajskému vlastivědnému ústavu v Pardubicích, řediteli Jiřímu Řeřuchovi, 9. 6. 1960.

40. Podle Architektury ČSR IX, 1950, 94 zpráva zněla: „Praha, 24. června 1942. Dne 24. června byla osada Ležáky u Louky (okres Chrudim) srovnána se zemí. Dospělí obyvatelé byli podle stanného práva zastřeleni. Obyvatelstvo přechovávalo české parašutistické agenty, kteří měli vedoucí účast na přípravách atentátu na SS-Obergruppenführera Heydricha, a pokoušelo se je zachránit před policejním zakročením. Člen sboru protektorátního četnictva, příslušný pro osadu, který se provinil jako napomáhač, spáchal před svým zatčením sebevraždu.“

Studie kamenného jehlanu s nápisy, 1948, Národní technické muzeum.

použití nic neříkajícího, avšak ideologicky „nezávadného“ textu. Jehlan s obrubou ve tvaru pěti-boké hvězdice byl na umělý pahorek ve středu kotliny osazen roku 1960.

K sochařskému doprovodu autor počítal i žulové nádoby na řecký oheň (1957-1960). Objektů organické formy, připomínajících pařezy skácených stromů, mělo být původně devět. Žák je chtěl osadit okolo jehlanu, to se nakonec zdařilo, a při úpatí „náhrobku“ na Zárubce a u sochařského díla u lomu. Nádoby měly mít vyjímatelné vložky a v době mimo oslavy sloužit ve funkci květníků.

V projektové dokumentaci bychom rovněž našli řadu celkových i detailních plánů terénních a rostlinných úprav. Výsadba probíhala však velmi pomalu a nekoordinovaně. Zavinila to opět liknavost úřadů a nedostatečná Žákova osobní přítomnost. Zdá se, že během roku 1960 proběhla výsadba některých stromů - smrků a bříz při hlavní skupině náhrobků - několika modřínů, jabloní pod mlýnem a osázení plochy náhrobků vřesem. Začalo se i s úpravou „Růžového paloučku“ okolo dřevěného kříže. Tento doplněk projektu si vyžádala spontánní sbírka růží, která probíhala mezi občany a u Žáka vzbudila nemalé rozpaky. U kvetoucích rostlin, růží a muškátů určených v malém množství pro výzdobu náhrobků, prosazoval výběr „starých“ druhů, pěstovaných tradičně ve venkovských krajích.

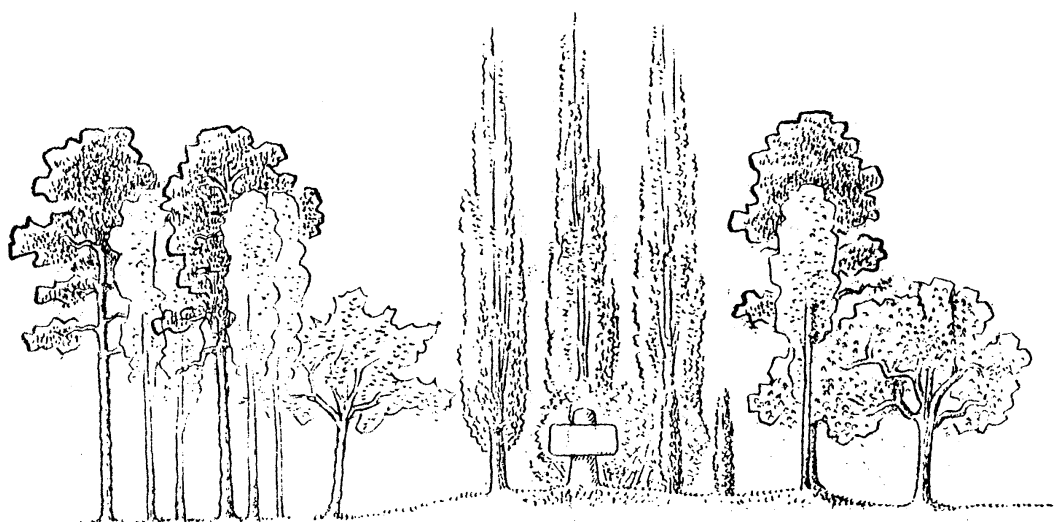
Práce vedl zahradník Jaroslav Šimek z Hlinska. Velice si vážil architektovy odborné erudice, ale situace při realizaci projektu mu připadala neudržitelná. V dopisu z 18. června 1960 ⁴¹

Kamenný jehlan, 1948-1960. Foto: autorka.

Nádoba na řecký oheň, 1957-1960. Foto: autorka.

Návrh vstupních bran do pietního území, 1955, Archiv Národního památkového ústavu v Pardubicích.

Návrh památníku bojovníků na vrchu Zárubce, 1957,

Stromořadí u cesty k hlavní skupině památníků (vpravo pomník domu čp. 11), okolo 1960, 1946-1952. Foto: autorka.

píše o dvou „*knihách textů*“ a „*náruči plánů*“, z nichž „*nebyl nikterak moudrý*“. Také popisuje jednu z architektonických návštěv památníku. Žák během ní odhalil řadu prohrěšků proti projektu a plán, podle kterého nechal Šimek vykopat sedmdesát šest jam pro výsadbu jabloní podél silnice k Dachovu, prohlásil za neplatný.

Žákovo jediné započaté krajinářské dílo zůstalo torzem. Roku 1960 byla dokončena kamenná lávka přes potok Ležák, v následujících dvou letech probíhaly práce na „knize mrtvých“, ⁴² dřevěném žlabu u mlýna a kamenných lavicích. Ve výstavbě byl objekt tribuny a chóru. Ještě na počátku šedesátých let rozhodly správní orgány o přemístění čtyř náhrobků jednotlivcům do areálu památníku. Na stráni nad silnicí byly násilně sesazeny do dekorativní skupiny. Tímto rozhodnutím zaniklo promyšlené spojení pietního území se širším krajinným okolím. Další projekční práce převzal pardubický Stavoprojekt.

42. Viz pozn. 36.

9. Politická perzekuce Ladislava Žáka, krajinářské návrhy z přelomu čtyřicátých a padesátých let

Nástup socialismu neznamenal pro Ladislava Žáka žádný zvláštní přelom. Publikacemi a přednáškami dále propagoval teze obsažené v Obytné krajině, v praktické rovině se je snažil prosadit prostřednictvím několika krajinářských návrhů. Kromě pokračujících prací na památníku v Ležákách získal od Místního národního výboru v Mladé Boleslavi zadání úprav přírodních ploch města a okolí (1949-1950) a od nově založeného státního projekčního ústavu Stavoprojekt externí zakázky na studie „renaturalizace“ Podkrušnohoří (1949), okolí Prahy (1950) a na krajinářské úpravy jižní Moravy (1949-1951). Jako spolehlivého straníka, ¹ u něhož „nebyla shledána závada, aneb záporný postoj k vládě Klementa Gottwalda“, ² jej Svaz spolků pro okrašlování a ochranu domoviny v dubnu 1948 jmenoval do svého trojčlenného akčního výboru Národní fronty.

Kontakt s Místním národním výborem v Mladé Boleslavi architekt navázal ve druhé polovině roku 1948. ³ V následujících dvou letech vypracoval projekt celkového řešení obecní zeleně a jejího propojení s přírodními plochami v okolí města. Jako podklad mu posloužil upravovací plán Mladé Boleslavi od architekta Emanuela Hrušky. Žák si na práci předního českého odborníka na problematiku urbanismu a regionálního plánování cenil záměru zrušit předměstskou zástavbu „periferijního rázu“ a očištěná území věnovat zeleni.

Z průvodního textu k projektu ⁴ se dále dozvídáme, že Ladislav Žák patřil k vyznavačům „kultu celku“, jak je ostatně patrné z celé jeho tehdejší tvorby a v této době obvyklé. ⁵ Jeho cílem bylo vytvořit z přírodních ploch uvnitř i vně města nepřetržitou soustavu „obytných míst“, podléhajících jednotnému estetickému řešení. Zdá se, že podrobně rozkreslil pouze plány úprav mezi zalesněným pahorkem Chlum a městským parkem Štěpánka (ovocné sady, lesní výsadba, zemědělské pozemky), „obytného lesa“ na území severně od města směrem k návrší Bradlice, „lesní restaurace“ s „přírodními boxy“ na Radouči a městských plováren s letními restauracemi na řece Jizeře a potoce Klenici. ⁶

Žádný z plánů nebyl realizován. Jediné, co se v rámci ambiciózního projektu podařilo uskutečnit, je drobný pomníček padlým obyvatelům mladoboleslavské čtvrti Rozvoj, navržený a

-
1. Do KSČ vstoupil roku 1945. Viz Archiv Akademie výtvarných umění (dále AAVU) v Praze, osobní spis Ladislava Žáka.
 2. Archiv Akademie věd české republiky, fond Svaz okrašlovací v Praze, inv. č. 55, Karel Tuček - Arnošt Černovský 27. 4. 1948 Ústřednímu národnímu výboru hlavního města Prahy - úřadovně národní bezpečnosti.
 3. Státní okresní archiv Mladá Boleslav, fond Městský národní výbor, korespondence s L. Žákem z let 1948-1950.
 4. Ladislav ŽÁK: Město a příroda, in: Architektura ČSSR XXI, 1962, 117-122.
 5. Srovnej Rostislav ŠVÁCHA: Architektura čtyřicátých let, in: Idem / Marie PLATOVSKÁ (ed.): Dějiny českého výtvarného umění (V) 1939/1958, Praha 2005, 32-34.

Památník padlým občanům čtvrti Rozvoj v Mladé Boleslavi, 1950. Foto: autorka.

osazený v roce 1950.⁷ Forma památníku připomíná některé objekty pro pietní areál v Ležákách - kamenné monolity proražené křížem nebo původní návrh „knihy mrtvých“. Pro Mladou Boleslav Žák zvolil podobu lichoběžné kamenné desky se jmény válečných obětí rozmístěnými okolo vytesaného kříže. Malou nasýpanou mohylu, do níž je deska zapuštěna, i zahroubený kříž mělo pokrýt nenáročné domácí rostlinstvo složené ze skalníku, mužíčku, mateřídoušky, vřesu a travního porostu.⁸ Stejně jako po původním porostu pomníku není dnes stopy ani po pětici okolo stojících modřínů.

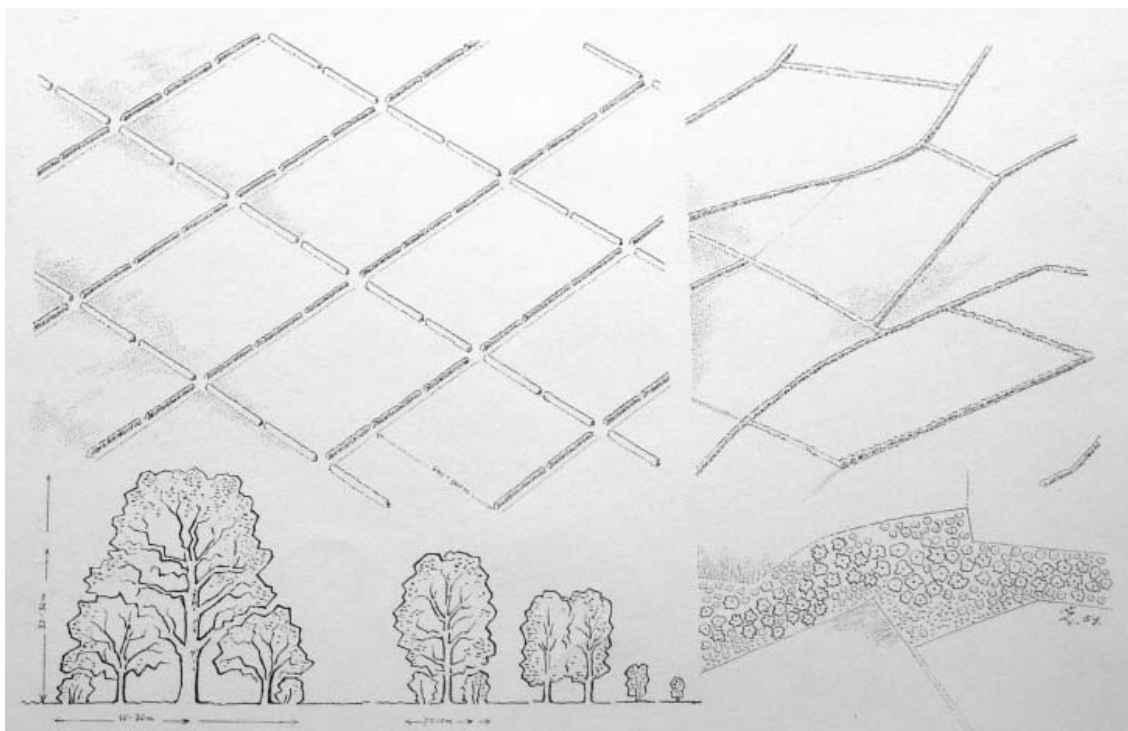
Žákovy práce pro Stavoprojekt zůstávají z větší části neznámé.⁹ Zatímco o neznámé studii „zpřirodnění“ okolí Prahy (pouze text) si můžeme vytvořit základní představu z její přepracované verze uveřejněné autorem s mnohaletým odstupem v časopisu *Architektura ČSSR*,¹⁰ o návrhu obnovy Podkrušnohoří po ukončení uhelné těžby nemáme informace žádné. Jedinou známou součástí tří projektů je umělecky vysoce hodnotný soubor kreseb a plánů úpravy jižní Moravy.

7. Uložení projektové dokumentace viz předchozí pozn.

8. Státní okresní archiv Mladá Boleslav, fond Městský národní výbor v Mladé Boleslavi, Ladislav ŽÁK: Původní zpráva k návrhu památníku obětem války v Mladé Boleslavi u Jičínské ulice, 31. 1. 1950.

9. Studie by se mohly nacházet ve fondu Československé stavební závody n. p. Stavoprojekt (1948-1953) spravovaném Národním archivem v Praze. Fond je však nezpracovaný a zůstává nepřístupný.

10. Ladislav ŽÁK: Velkoměsto a příroda, *Architektura ČSSR* XXI, 1962, 417-422.

Návrh krajinářské úpravy jižní Moravy, 1951, Akademie výtvarných umění, škola architektury.

Žák jej vypracoval roku 1951 coby doprovod k nezvěstné písemné studii z léta 1949. I k této práci připojil písemné zdůvodnění.¹¹

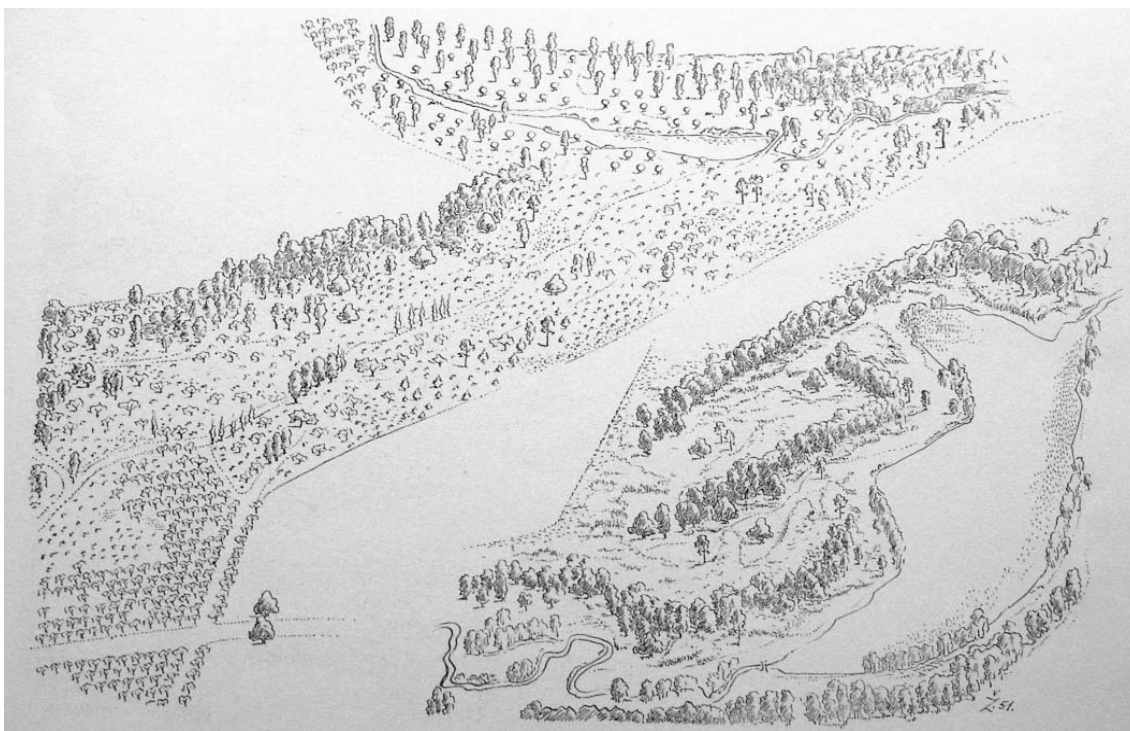
V návrhu krajinářské úpravy jižní Moravy architekt reagoval na ekologické problémy kraje - sucha zapříčiněná proměnou luk na ornou půdu, nevhodnou regulací řek a melioracemi.¹² Přírodovědné podklady získal od botanika Josefa Podpěry, na jehož práci navázal již v návrhu úprav přírodních ploch Mladé Boleslavi.

Hlavní myšlenkou projektu je vytvoření ochranných opatření k zadržení vláhy v krajině, tedy úkol, který bychom pokládali za aktuální i dnes. Po estetické stránce položil Žák důraz na organické utváření prvků, „*návod k osvobození krajinné architektury ze ztrnulých schémat mechanického technicismu*“, pro něž jsou podle něj typické nepřírozené, geometricky pravidelné útvary.

Boj s technokratickým způsobem uvažování se stal i tématem jeho poúnorových teoretických úvah. S nástupem hospodářských priorit, diktovaných ze stalinistického Sovětského svazu, architekt ještě vystupňoval snahu prosadit své protoekologické představy. V soukromí se rovněž netajil nedůvěrou ke státní organizaci práce architektů. Například pražský Stavoprojekt, vedený na přelomu čtyřicátých a padesátých let bývalým zaměstnancem firmy Baťa, Jiřím Voženílkem,

11. Svazek je uložen na škole architektury Akademie výtvarných umění v Praze.

12. O problémech se suchy na jižní Moravě se zmiňuje např. Jaromír KLIKA: Ochrana a péče o vzhled kraje, in: Krása našeho domova XXXV, 1943, 119-124, 129-133, nebo Žákem citovaný Jiří KOŤÁTKO: Osmý div světa - nové lesy od Dunaje po Ural, in: Tvorba XVII, 1948, 870-871, 888-889.

Návrh krajinářské úpravy jižní Moravy, 1951, Akademie výtvarných umění, škola architektury.

překřtil v korespondenci na „*Botostroj*“.¹³

Jako klíčový moment pro další vývoj událostí se jeví Žákovo vystoupení na konferenci urbanistů v Pardubicích v září 1948. Odborník na krajinné plánování přednesl emocionálně vypjatý referát *Česká krajina po roce 1945*, později otištěný v časopise *Architekt*.¹⁴ Jeho projev musel svou nečasovostí a odporem k oficiálním cílům zapůsobit na zúčastněné jako zjevení z jiného světa. Architekt navíc laboroval s velmi svérázným pojetím socialismu i výkladem marxistických pouček - zavedeným ideologickým floskulím dával často nový, neočekávaný význam.

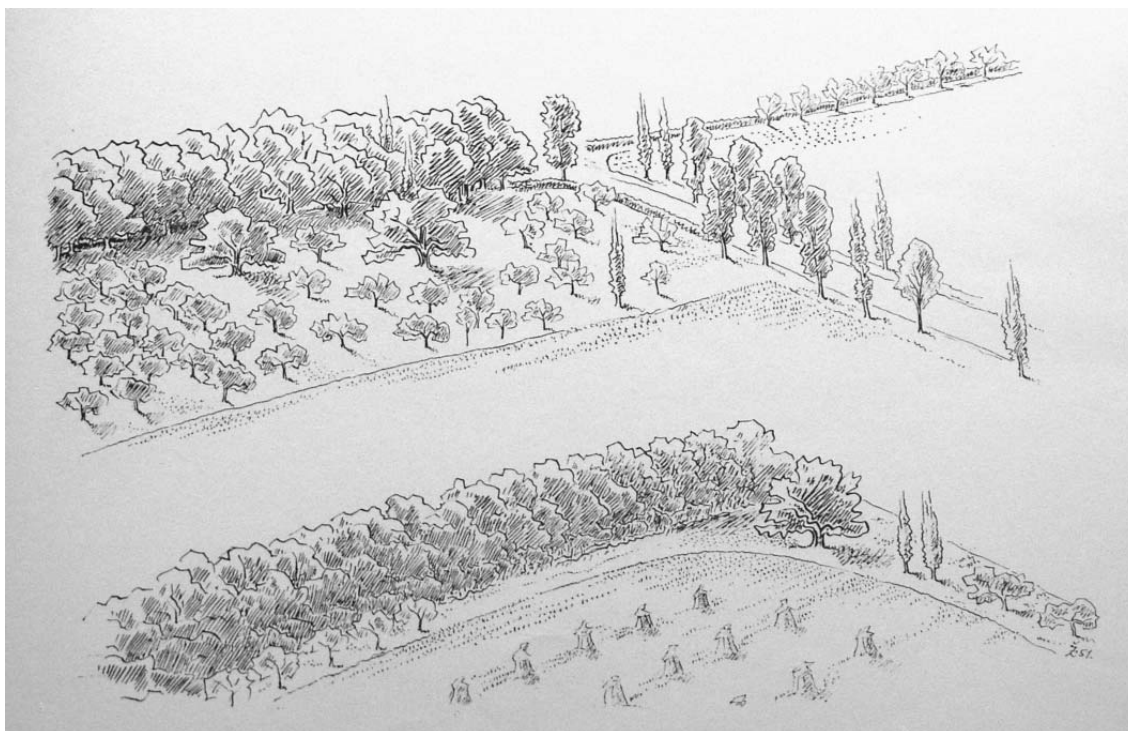
Proti koncepci „*hospodářského technicismu*“ znovu hájil stanoviska svého „*biologického naturalismu*“. Ve prospěch ochrany přírodní podstaty země odmítl orientaci na těžký průmysl, industrializaci zemědělství, scelování půdy a výstavbu údolních přehrad. Několikrát se rovněž vyslovil proti mechanickému přenášení sovětských vzorů a vyzdvihl přínos některých západních autorů (Mumforda, Furnase).

Ladislav Žák se kriticky vyjádřil i k zakládání nových průmyslových center - pásových měst, „*symbolu soudobého zotročení člověka strojem a výrobou, výtvarnému výrazu nesmyslné nesnesitelné robotizace lidstva, která je svým původem zjevem typicky kapitalistickým*“.¹⁵ V tomto bodě přímo zaútočil na architekta Jiřího Voženíka. Jako filozofickou alternativu k „*sebevražednému*

13. Muzeum města Brna, fond Bohuslav Fuchs, inv. č. 224. 343, L. Žák v dopisu B. Fuchsovi 24. 11. 1949. (Za upozornění na existenci korespondence děkuji panu Jindřichu Chatrnému.)

14. Ladislav ŽÁK: *Česká krajina po roce 1945*, in: *Architekt* XLVI, 1948, 147-156.

15. *Ibidem*, 153.

Návrh krajinářské úpravy jižní Moravy, 1951, Akademie výtvarných umění, škola architektury.

antropocentrickému imperialismu“ postavil přednášející svou ideu „*pannaturalistického socialismu*“, vizi rovnoprávného postavení člověka a přírody.

Vzápětí po přednesení Žákova referátu se v diskusi přihlásil dotčený Jiří Voženílek.¹⁶ Svému oponentovi vyčetl nesoustavné směřování úzce odborných námětů s prioritními otázkami ideologie. Architekt podle něj navěsil na podnětné postřehy z krajinářské architektury chybné marxistické závěry. Měl by si uvědomit, že zápas za socialismus se odehrává v první řadě v oblasti výroby.

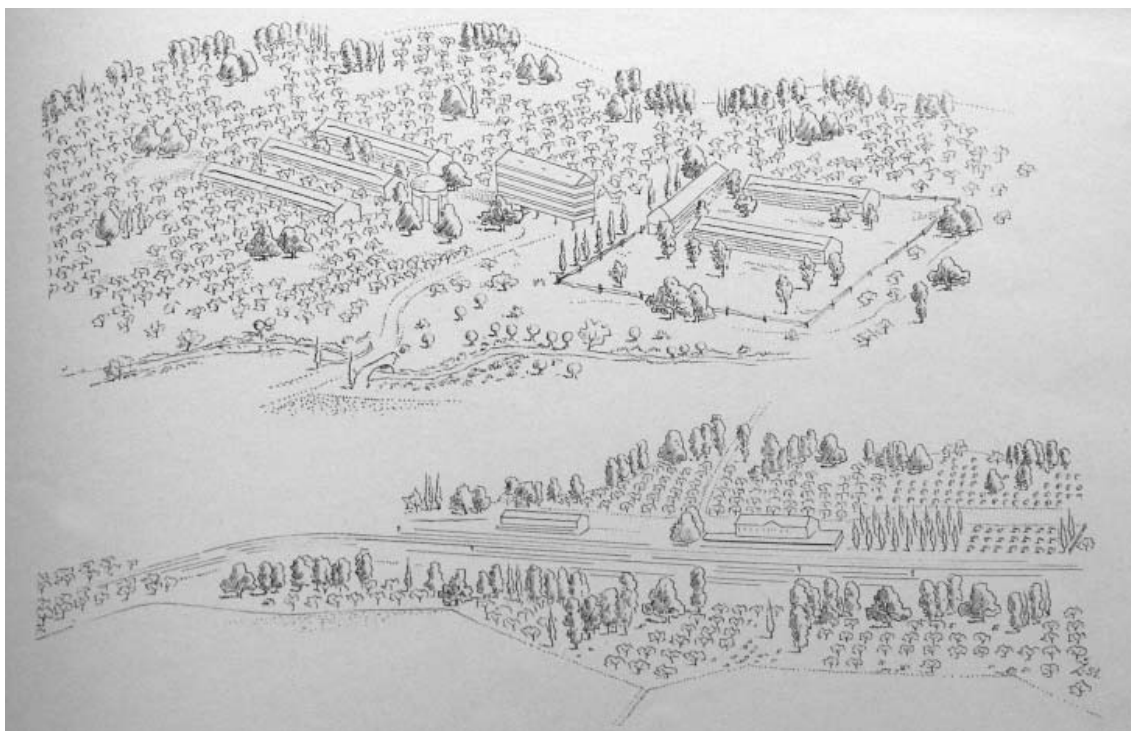
Svého kolegu však nepřesvědčil.¹⁷ Ve sporu, zda je přednější hospodářský rozvoj, či kvalita životního prostředí, Žák dále trval na svém. Marxistická teorie základny a nadstavby, učení o určujícím faktoru ekonomické sféry, používaná v dobové rozpravě mechanicky a k potlačení názorových protivníků, mu nadále zůstala cizí.

K Voženílkově kritice Žákova vystoupení na konferenci v Pardubicích se záhy připojil architekt Stanislav Semrád.¹⁸ Také on byl příslušníkem generace činné v éře meziválečného funkcionalismu. Ohrožení ze strany mladých stalinistů, nezatížených „kapitalistickou“ minulostí, u těchto architektů mnohdy vyvolávalo vyhrčené reakce. Semrád, kromě „*bezvýhradně záporného postoje k dnešnímu dění*“, našel v Žákově projevu jakési „*existencionalně surrealistické*“ ladění. Přestože se takové označení může zdát jako neškodné, šlo o závažné obvinění. Nálep-

16. Otištěno: Jiří VOŽENÍLEK: Diskuse k referátu L. Žáka, in: *Architekt XLVI*, 1948, 155-156.

17. Ladislav ŽÁK: Odpověď Ladislav Žáka, in: *Architekt XLVI*, 1948, 156.

18. Stanislav SEMRÁD: Slovo ke konferenci architektů v Pardubicích, in: *Architekt VLVI*, 1948, 167.

Návrh krajinářské úpravy jižní Moravy, 1951, Akademie výtvarných umění, škola architektury.

kou existencialismu byli totiž čelnými stranickými ideology, například Václavem Kopeckým nebo Gustavem Barešem, označováni přívrženci nepřátelské západní kultury.

Odmítavá byla i Semrádova recenze *Obytné krajiny* ¹⁹ publikovaná v roce 1949. Přestože na knize našel i klady a některé jeho výtky byly opodstatněné, celkově vyzněla kritika záporně. Proti autorovi vznesl nová nebezpečná obvinění z nevšímavosti k soudobému „*budovatelskému nadšení*“, nedostatečného zaměření na praxi a zaujetí pro „*malthusiánské protimaterialistické teorie*“. Vyčetl mu i dávno překonané přeceňování extenzivní výsadby jehličnanů a neopomněl zmínit Žákovo spříznění s „*nechvalně známým*“ Bohuslavem Broukem ²⁰ nebo další personou non grata, Karlem Teigem. Nebyť Teigeho předmluvy k *Obytné krajině*, patrně by další události nevzaly tak dramatický spád.

Žák ještě dostal možnost reagovat na stránkách *Architekta* obranou Otázky krajinného plánování, ²¹ původně přednesenou na začátku roku 1949 na členské schůzi Svazu socialistických architektů. ²² Po ní následoval výpad architekta Oldřicha Starého, šéfredaktora časopisu *Architektura ČSR*, který spojil pojednání o návrhu památníku v Ležákách s odsudkem výše zmíněného textu. ²³ Opět se zde objevily narážky na inspiraci architektové teorií západními autory, protest

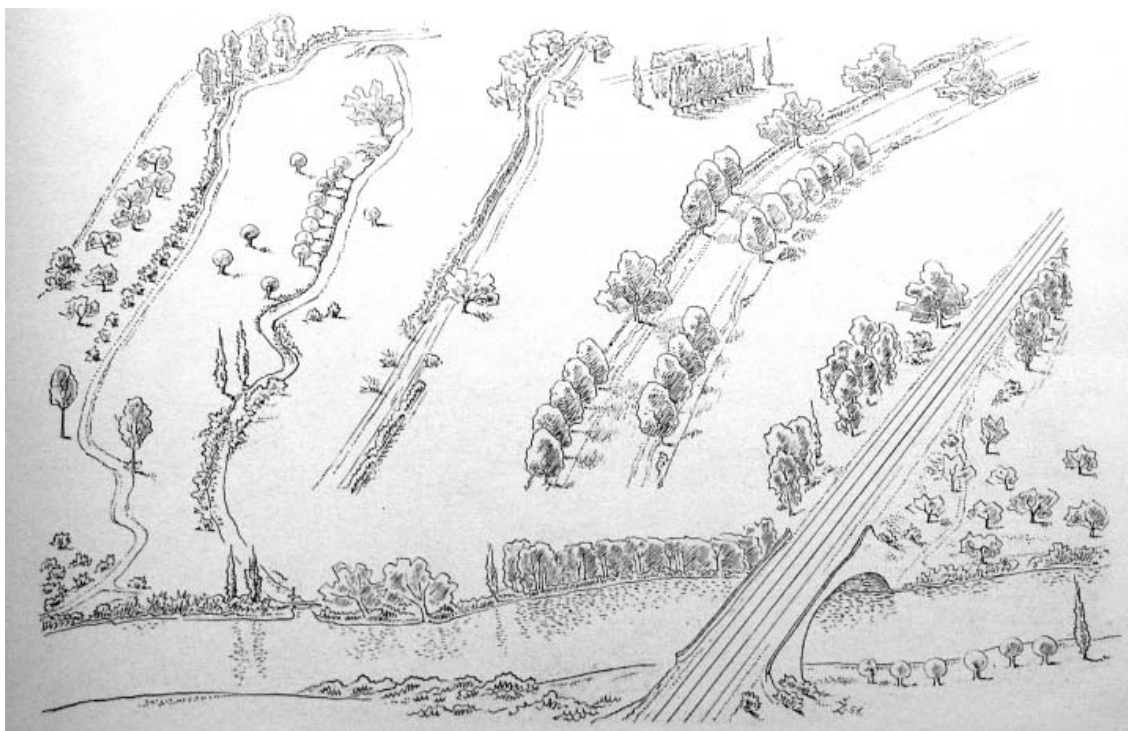
19. Idem: *Obytná krajina*, in: *Architekt* XLVII, 1949, 164.

20. V březnu 1948 odešel Bohuslav Brouk do emigrace.

21. Ladislav ŽÁK: *Otázky krajinného plánování*, in: *Architekt* XLVII, 1949, 189-197.

22. Redakce časopisu se od Žáka později distancovala - viz R.: *Připomínka k článku Ladislava Žáka Otázky krajinného plánování*, in: *Architekt* XLVIII, 1950, 21.

23. O. [Oldřich STARÝ]: *Poznámka*, in: *Architektura ČSR* IX, 1950, 95-96.

Návrh krajinářské úpravy jižní Moravy, 1951, Akademie výtvarných umění, škola architektury.

proti jeho „*utopickým a reakčním snům o ruskinovské přírodní selance*“ nebo názor, že Žákem kritizovaná industrializace odlehlých krajů je jedinou správnou cestou k socialismu.

Zanedlouho vyvrcholila denunce Ladislava Žáka likvidačními články v *Tvorbě* a v *Lidových novinách*. V přelomovém roce 1950, kdy se dotvářely základní rysy stalinistického modelu kulturní politiky, se architektův případ stal epizodou v plošném tažení vedeném proti zbytkům demokratické kultury.²⁴ V *Tvorbě*, kulturním týdeníku ÚV KSČ, spojilo trio architektů Antonín Černý, Jaroslav Hlavsa a Jiří Klen útok na Žáka se štvavou kampaní proti šířiteli „*trockistických teorií*“, Karlu Teigemu.²⁵ V podstatě šlo o shrnutí předchozích výtek podané ještě odpudivějším ideologickým žargonem. Podobného ražení byl i článek od Josefa Rabana otištěný v *Lidových novinách*.²⁶ Pisatel se dotýkal nejen architekta a jeho *Obytné krajiny*, ale i redakce časopisu *Architekt*, která Žákovi po roce 1948 poskytla možnost vyjádřit se k polemice s Jiřím Voženílkem a Stanislavem Semrádem.

Následně vyzval rektor pražské Akademie výtvarných umění svého podřízeného k rituálu stalinické „veřejné sebekritiky“. ²⁷ Podle ústního sdělení tehdejšího studenta školy architektury, Vladimíra Frajera, ²⁸ se docent Žák musel před shromážděním učitelů a posluchačů zpovídat na-

24. Srovnej Jiří KNAPÍK: *V zajetí moci. Kulturní politika, její systém a aktéři 1948-1956*, Praha 2006.

25. Antonín ČERNÝ / Jaroslav HLAVSA / Jiří KLEN: *K situaci v naší architektuře*, in: *Tvorba XIX*, 1950, 529-530, 559-560, 581-581.

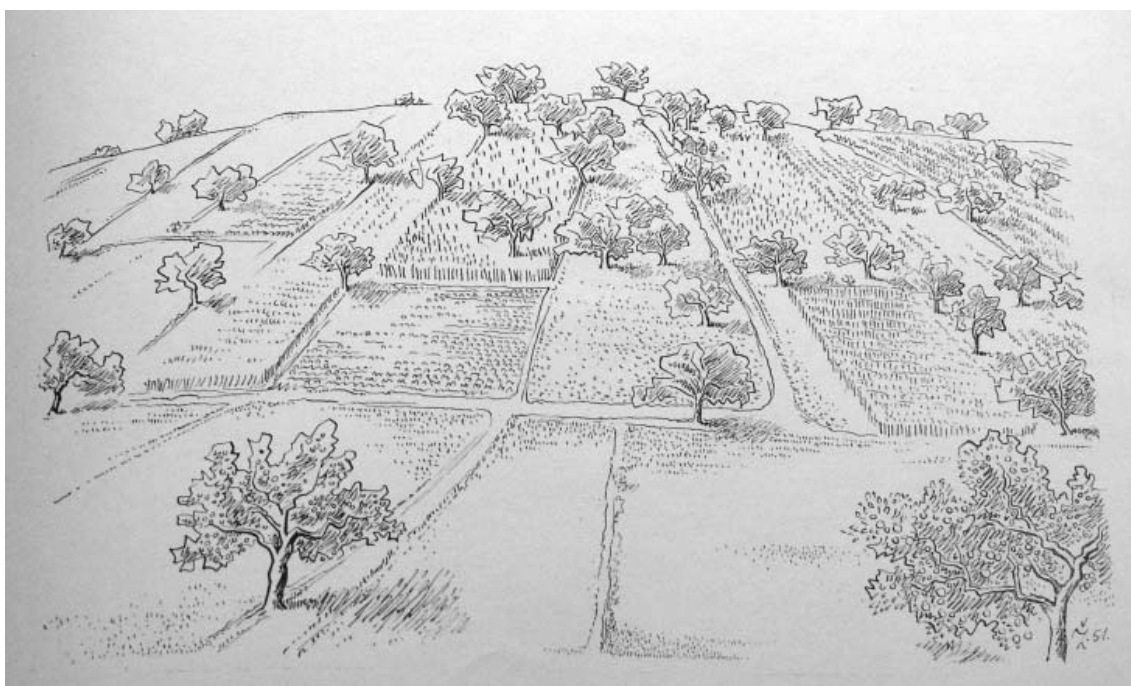
26. Josef RABAN: *Potřebujeme teorii socialistické architektury*, in: *Lidové noviny LVIII*, 1950, n. 140, 5.

27. AAVU, osobní spis Ladislava Žáka.

122 28. Panu architektu Frajerovi děkuji za informace sdělené v rozhovoru 10. 6. 2008.

Návrh krajinářské úpravy jižní Moravy, 1951, Akademie výtvarných umění, škola architektury.

Návrh krajinářské úpravy jižní Moravy, 1951, Akademie výtvarných umění, škola architektury.

Ladislav Žák, 40. léta. Reprodukce: Ladislav ŽÁK: *Obytná krajina*, Praha 1947, přebal knihy.

příklad ze svého záporného postoje k problematice scelování polí. Svá stanoviska však obhájil a shromáždění mu vyjádřilo podporu. Patrně i zásluhou odvážného postoje profesora Jaroslava Fragnera směl na akademii zůstat a dále přednášet. Absurdní atmosféru doby dokresluje trestní oznámení, které bylo proti architektovi podáno v listopadu 1950.²⁹

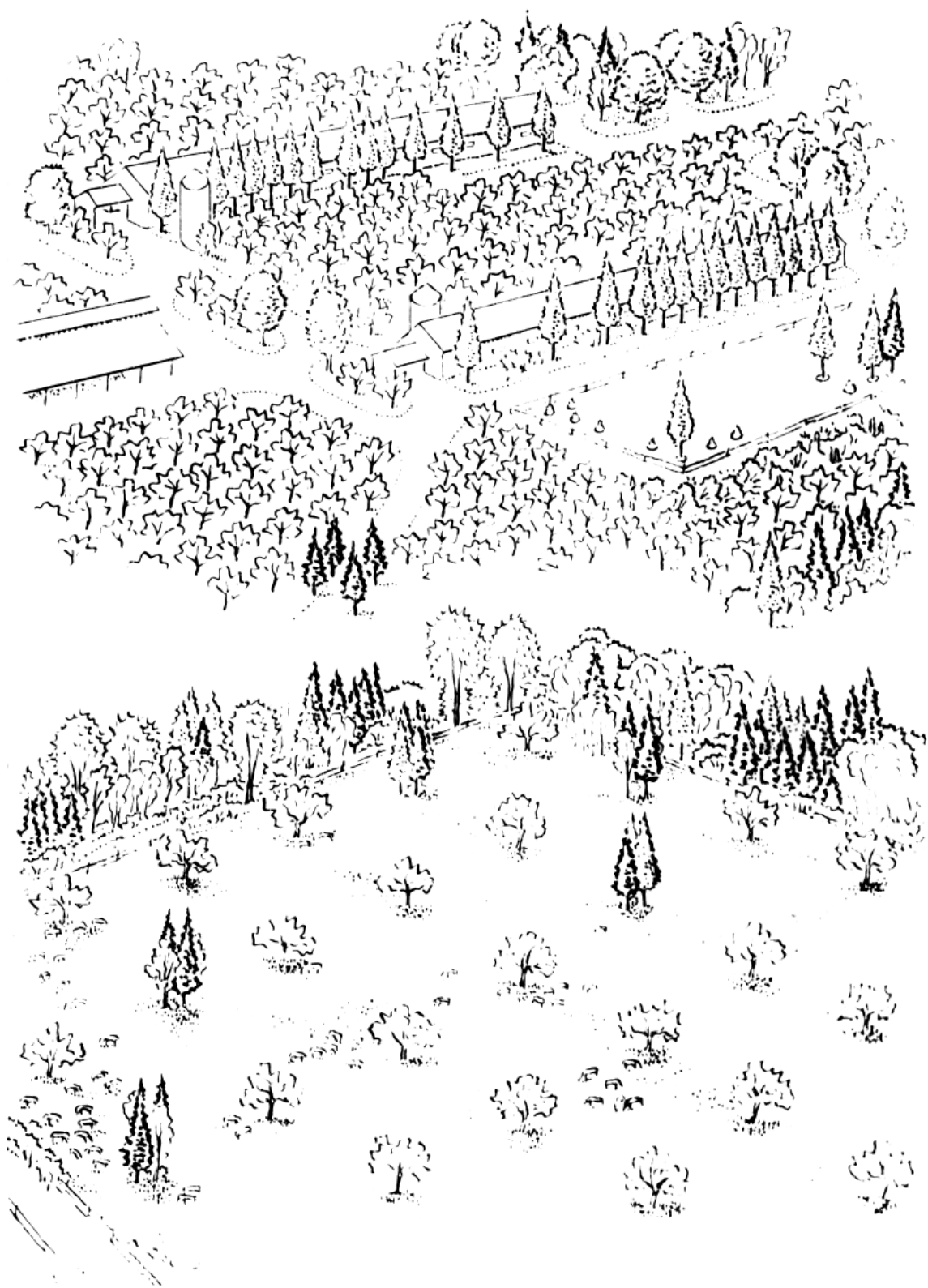
Zastrašený Žák se po těchto zkušenostech stáhl do ústraní. Během první poloviny padesátých let pracoval soukromě na několika rozsáhlých studiích a vědeckých pojednáních, která nikdy nevyšla tiskem a dnes jsou buď nezvěstná, nebo je známe pouze z pozdějších přepracovaných verzí. Například článek *Biologické hodnoty přírodního prostředí*, otištěný v roce 1966, by měl být „*stručným a zjednodušeným výňatkem z větší knižní práce autorovy, pocházející z let 1948-1953, dosud nedokončené a nezveřejněné, pojednávající soustavně o cestě k plnému biologickému osvobození člověka a přírody ve všech oblastech životního slohu a životního prostředí*“.³⁰

S cílem položit pevný základ oboru věnoval Žák nejvíce času „*knize o rostlinách, stromech, keřích a drobném rostlinstvu - pro potřeby architektury krajinářské, sadové, zahradní*“. Syntetická dílo, spojující poznatky z architektury a biologie, mělo sloužit i jako učební pomůcka pro studenty. V korespondenci³¹ je autor popisuje jako monumentální svazek, sestávající ze 400 stran textu a 400 stran perokreseb. Pravděpodobný program knihy nastínil již v *Obytné krajině*, kde se zmiňuje o potřebě vzniku selektivního soupisu rostlinných druhů vhodných z architektonického hlediska. Klíčovou roli pro výběr měly hrát kategorie velikosti, „*obytné hodnoty*“ a stanoviště.³² Práce si Žák rozvrhl na roky 1953 až 1956. Je zajímavé, že finanční záštitu nad projektem převzal Výzkumný ústav výstavby a architektury, opět pod vedením architekta názorového oponenta Jiřího Voženílka. Zamýšleného vydání spisu v nakladatelství Svazu výtvarných umělců však Ladislav Žák nedosáhl.

29. Národní archiv, fond Policejní ředitelství Praha II - všeobecná spisovna 1941-1950, sig. 2306/1 Žák Lad. arch. 1900. Trestní oznámení z 22. 11. 1950: „*Trestný čin: Přestupek dopravního řádu a zlehčování národních podniků... Podstata obvinění. Žák Ladislav přestoupil dopravní řád silniční tím, že odbočil osobním automobilem bez ukázání směru. Uloženou pokutu odmítl zaplatiti, při čemž zlehčoval národní podniky slovy: ‚Vy to špatně vyrábíte a já nic platit nebudu. To mě radši zastřelte, stejně už to dál nejde.‘...*“

30. Ladislav ŽÁK: *Biologické hodnoty přírodního prostředí*, in: *Architektura ČSSR XXV*, 1966, 425.

31. Archiv architektury a stavitelství Národního technického muzea v Praze, fond 85 - Pavel Janák, korespondence přijatá - dopis L. Žáka z 12. 1. 1955; Archiv Akademie věd české republiky, fond Jaromír Klika, Žákův dopis z 26. 4. 1955.

Návrh úpravy okolí státního statku v Sedlečku u Votic, 1956-1957, Akademie výtvarných umění, škola architektury.

10. Pozdní tvorba

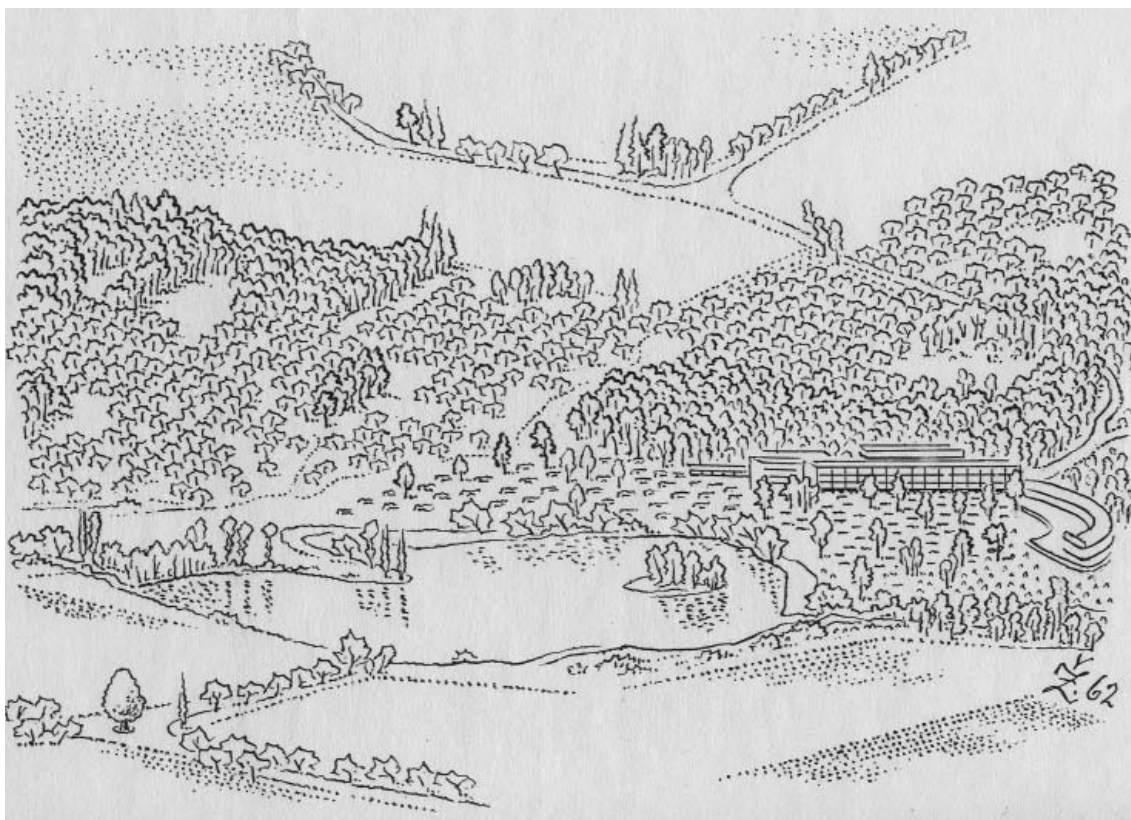
Ve druhé polovině padesátých let se Ladislav Žák zvolna začal vracet do veřejného života. Své působení však nadále omezil na výuku na Akademii výtvarných umění a opatrná vystoupení v odborném tisku. Poučen předchozími událostmi se napříště důsledně vyhýbal podrobnějším komentářům aktuálního politického dění. Pocit křivdy z období politické perzekuce byl příliš hluboký a skepse vůči organizované práci ve státních projekčních ústavech u něj nadále přetrvávala. Nové zklamání mu přinesly okolnosti druhé fáze výstavby památníku v Ležákách. Nezanedbatelným faktorem jeho tehdejší existenční situace byl i finanční nedostatek, který jej měl provázet do konce života.

Žákova rehabilitace začala v roce 1956, kdy byl přijat do Svazu architektů ČSR. Dobový tisk ho znovu vyzval ke spolupráci v roce 1959, po vynucené desetileté odmlce. Texty o krajinářské architektuře a zapojení sadových úprav do nově budovaných sídlišť architekt vstoupil do diskuse nastartované konferencí Československé akademie zemědělských věd věnované „otázkám zeleně“ (1956).¹ V prvním časopisecky publikovaném příspěvku² se bez jakékoli zmínky o ukončené etapě socialistického realismu vrátil ke svým tezím ze čtyřicátých let. Prezentoval je však v méně kritickém duchu. Nezbyvalo mu než konstatovat, že v krajině se prosadila řada negativních změn způsobených překotnou industrializací a urbanizací, tedy jevy, před kterými od třicátých let varoval.

Architekt přesto nepřestal věřit v možnost změny k lepšímu a během šedesátých let umanutě opakoval své teoretické rady a poučky předestřené už v Obytné krajině. Jeho dílo v posledním období neprocházelo žádným vnitřním vývojem. Neustálé opakování, slovní, i ve výtvarném projevu, Žák považoval za prostředek prosazení svých cílů.

Spolu s popularizací krajinářství se architekt v šedesátých letech věnoval otázkám českého venkova a systematickému zpracování problematiky rekreace. Děsily jej nové trendy - plány na výstavbu velkokapacitních rekreačních zařízení a nárůst počtu soukromých chat. Oddychu trávenému v domácích venkovských krajích věnoval v letech 1962-1969 sérii teoretických textů.³

-
1. Např. Jan E. KOULA: Parky jinde a u nás, in: Československý architekt II, 1956, n. 22, 1; Bohuslav CHLUMSKÝ: Kde se staví, zelenají se stromy, in: Československý architekt II, 1956, n. 25, 2; vp: Diskuse o zeleni v Praze, in: Československý architekt II, 1956, n. 26, 5. Dále srovnej: Otakar KUČA: Příroda v soudobé architektuře, in: Architektura ČSSR XIX, 1960, 36. V roce 1956 patrně vyšla v Podrobné zprávě z celostátní porady o základních otázkách zeleně 29. XI. 1956 v Praze, při 5. odboru ČSAZV Žákova stať Zelen jako výtvarný prvek. Zprávu se mi však nepodařilo dohledat a tento údaj, získaný z bibliografie Věry Müllerové a Vladimíra Šlapety publikované Petrem Kovářem v roce 1996 ve sborníku Úloha tvůrčích osobností při rekonstrukci historických zahrad, pak ověřit.
 2. Ladislav ŽÁK: Příští úkoly krajinářské architektury, in: Výtvarné umění IX, 1959, 263-271.
 3. Zejména cykly Rekreační kapacita krajiny a Kam kráčíš rekreace?, které vycházely mezi lety 1963 a 1969 v Československém architektu.

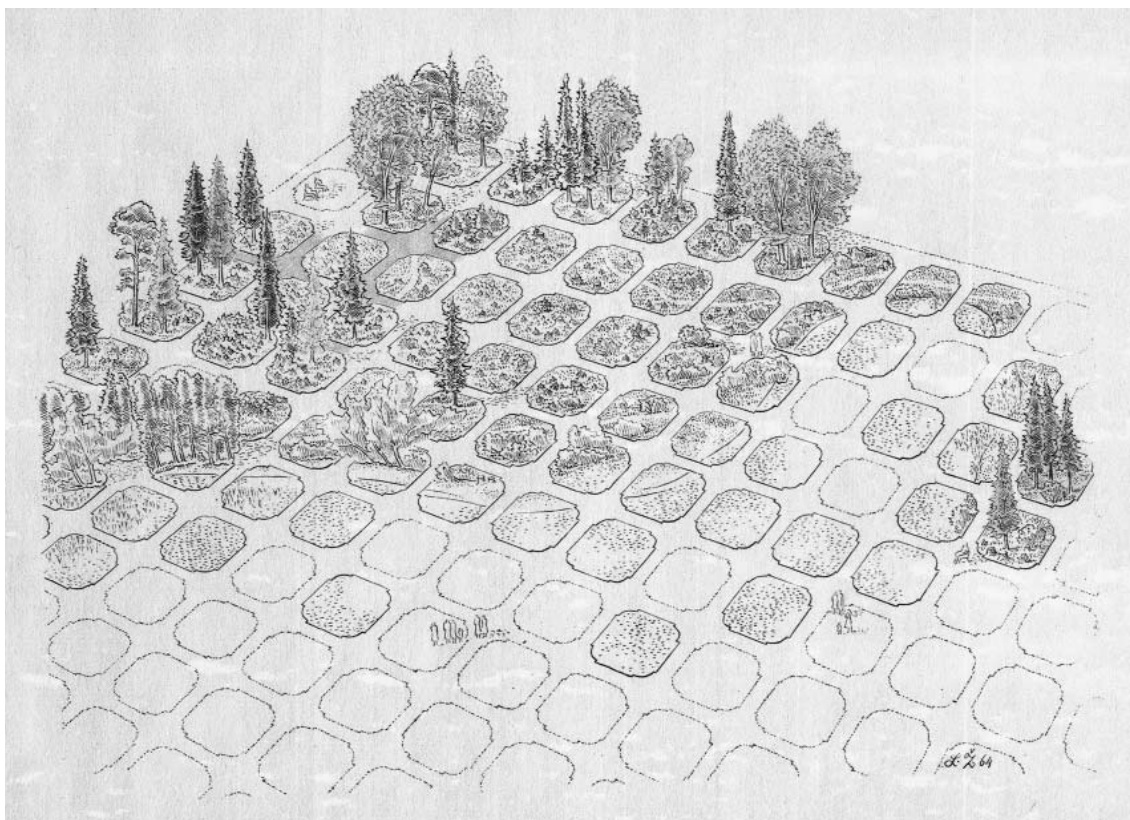
Krajinářská úprava s rekreační budovou, 1962. Akademie výtvarných umění, škola architektury.

Přidržel se v nich svých přehnaně idealistických představ o vyspělosti potencionálních rekreatantů, kteří dají před konzumem přednost prostým zážitkům z fyzického pohybu a duševnímu obohacení z vnímání přírody. Ty by jim mělo umožnit skromné ubytování ve starých venkovských domech či malých penzionech, citlivě vkomponovaných do krajinného prostředí. Ostatní formy ubytování, zejména soukromé chaty, považoval Žák z hlediska ochrany přírody za nevhodné, ba přímo za asociální.

Autorova doporučení, jak provádět údržbu a obnovu krajiny, vycházela z předpokladu ustavení nového krajinářského slohu. Základem soudobého slohu se podle něj měla stát revitalizace charakteristických regionálních prvků, jejichž vznik romanticky připisoval anonymním tvůrcům „lidové architektury krajinářské“. Teoretické návody demonstroval na řadě „pokusných pracovních návrhů“, které většinou rozvedl do rozsáhlých kresebných cyklů.

K samostatným námětům patří návrh úprav přírodních ploch města Chotěboře (1960) a koncept „naturalizace“ krajiny v okolí Prahy (1962). Oba provedené pouze ve všeobecném náznaku. V Žákových člancích se ve formě ilustrací navíc objevuje návrh sadové úpravy nového sídliště.⁴ Popis okrsku řadových bytových domů s vyloučenou dopravou nezapře původ v prvorepublikových urbanistických schématech. Na přelomu padesátých a šedesátých let autorovi umož-

4. Viz Ladislav ŽÁK: Sadová úprava sídlišť, in: Československý architekt VI, 1960, n. 4, 4; Idem: Tvorba obytné přírody sídlišť, in: Zuzana MIHÁLOVÁ (ed.): Architektúra panelových staveb, Bratislava 1968, 16. Kresba z roku 1959.

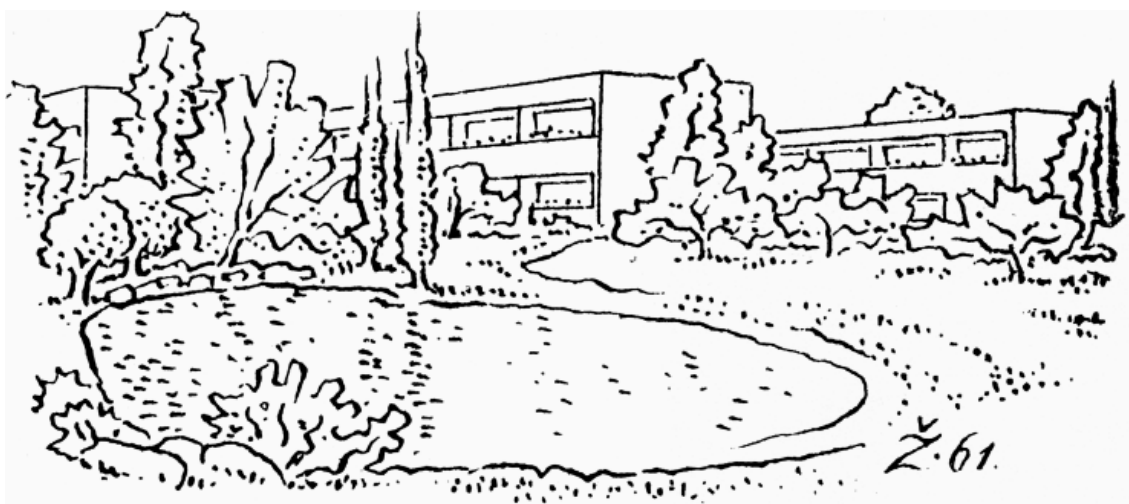
Studie krajinářské úpravy, 1964, Akademie výtvarných umění, škola architektury.

nil takovýto návrat slábnoucí ideologický tlak na architekturu, provázený pozvolnou rehabilitací předválečného funkcionalismu. Na stejném principu Žák založil už návrh na domy s nejmenšími byty pro soutěž pražské obce, který pod heslem „*Parc - cité*“ vypracoval s Karlem Neckářem (1930).

Podobné anachronismy, zapříčiněné izolací československé architektonické rozpravy od aktuálního světového dění, nalézáme i v jeho tehdejších teoretických příspěvcích. Jako nejmarkantnější příklad se jeví znovuotevření diskuse, zda architektura patří mezi výtvarná umění či je-li vědeckou disciplínou. Ve sporu se Žák nyní jednoznačně postavil na stranu umělecké podstaty architektury a tvrzením o příbuznosti krajinářské architektury a krajinářské malby odhalil základy svého výtvarného pojetí oboru.⁵

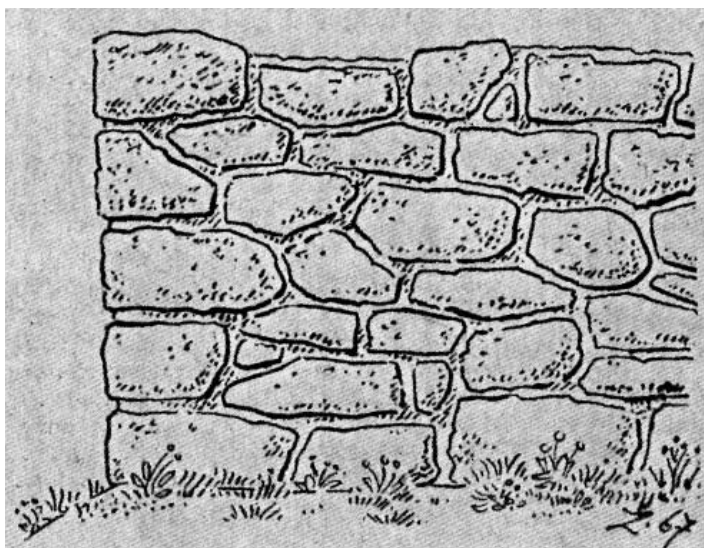
Z odkazu funkcionalistické architektury a urbanismu vyšel Ladislav Žák i ve větším cyklu *Obytná příroda nové české vesnice* (1960-1961). Zpracoval krajinné prostředí bytové zástavby sídlištního typu. Úpravu vytvořil z „místní“ přírody a starobylých „lidových“ prvků - oplocených okrasných zahrádek, útvarů vesnického rybníka, obecního pastvíska, ze skupin vzrostlých stromů, travnatých ovocných zahrad a sadů. Cyklus tvoří série velmi zdařilých, typických Žákových perokreseb. Až dětsky jednoduchých, srozumitelných, a přitom plných hlubokého citového prožitku.

5. Srovnej: Ladislav ŽÁK: K vysoké úrovni architektonické tvorby, in: *Československý architekt VI*, 1960, n. 16-17, 8.

Kresby ze série Obytná příroda nové české vesnice, 1961, Akademie výtvarných umění, škola architektury.

Ilustrační kresba k článku Kultura minulých dob - výzva k rozmanitosti, 1967. Reprodukce: Umění a řemesla 1967, n. 3, XXVII.

Přestože v architektonických a urbanistických řešeních svých ideálních návrhů ze šedesátých let vycházel Ladislav Žák z pozdního funkcionalismu, uvědomoval si nebezpečí jeho postupné diskreditace a banalizace. Uvažoval, jak zabránit únavné jednotvárnosti zprůmyslněné stavební produkce a ztrátě rozmanitosti v architektuře spojené s úpadkem místních kulturních tradic. Článek Ctnosti přírodních hmot z roku 1966 ⁶ prozrazuje jeho zájem o moderní regionalismus v díle významných světových tvůrců. Kromě Le Corbusierova začlenění vernakulárních prvků a tradičních materiálů do architektonického výrazu se stať odvolává na organický, „přírodě blízký“ přístup F. L. Wrighta či nejmenovaných severských a japonských architektů. V anketě konané u příležitosti IX. kongresu Mezinárodní unie architektů (UIA) pak Žák doporučil bránit se uniformitě moderní architektury užitím „*historických reziduí s výraznou místní, národní i lidovou osobitostí*“.⁷

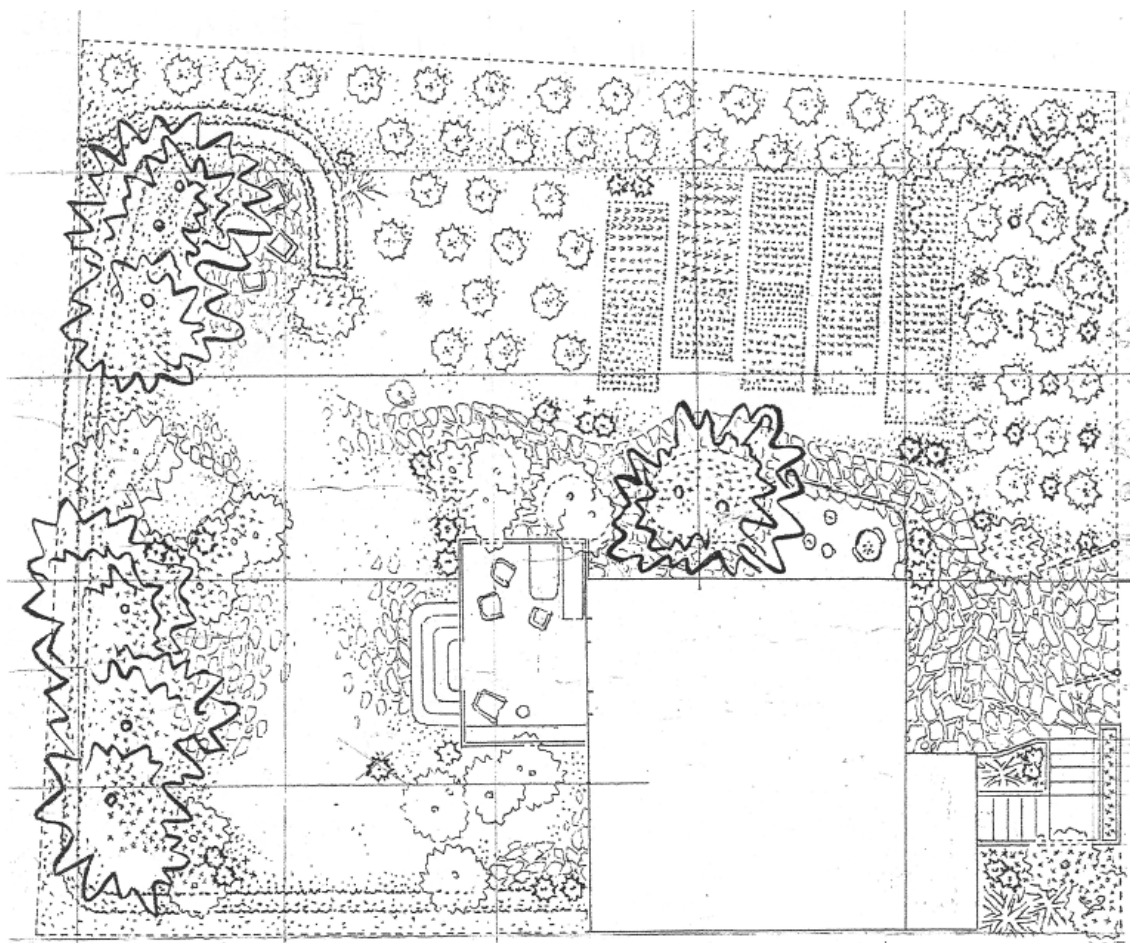
Stále však šlo o tendence aktuální ve třicátých až čtyřicátých letech 20. století, autorem navíc vnímané pouze v rovině teoretické reflexe. Žákův cíl nespočíval ve vědomém obohacení mezinárodního funkcionalistického slohu o regionální stavební postupy a formální prvky, jak by to odpovídalo koncepci kritického regionalismu, ustavené v osmdesátých letech Kennethem Framptonem. Inovační úsilí soustředil výhradně do oblasti krajinářství. Přemýšlel sice o tom, jak využít místní stavební tradice a materiály, ale svou teorii důsledně nepropracoval, neprovedl potřebnou syntézu a své názory neaplikoval na soudobou architekturu.

Ojedinělým příkladem Žákova krajinářského přístupu založeného na oživení regionálních tradic zůstává realizace úpravy okolí rodinného domu matematika Metoděje Chytila v Praze-Podolí (1963-1967).⁸ Svou „*obývatelnou zahradu*“, propojenou s domem

6. Idem: Ctnosti přírodních hmot, in: Umění a řemesla 1966, n. 1, 2-3.

7. Výsledky mezinárodní ankety IX. kongresu UIA, in: Architektura ČSSR XXVI, 1967, 60.

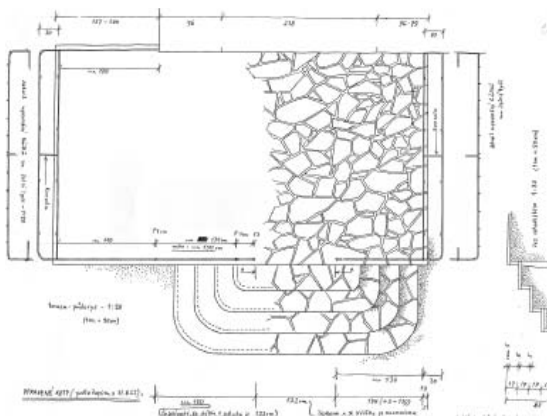
8. Na zahradu Metoděje Chytila upozornil článek Evy VÍZKOVÉ: Krajinářská zahrada Ladislava Žáka, in: Stavba VIII, 2001, n. 5, 26-29. Autorka se o úpravě dozvěděla na základě majitelovy návštěvy Státního památkového ústavu Praha, kde požádal o vyjádření k hrozícímu narušení Žákova díla vestavbou nevhodné typové skříně elektrické přípojky.

Půdorys zahrady Metoděje Chytila v Praze-Podolí, první polovina 60. let, soukromá sbírka v Praze.

Vstup do zahrady Metoděje Chytila, 1963-1967. Foto: autorka.

Návrh dláždění zahradní terasy Metoděje Chytila v Praze-
Podolí, první polovina 60. let, soukromá sbírka v Praze.

Schodiště na terasu u domu Metoděje Chytila, 1963-1967.

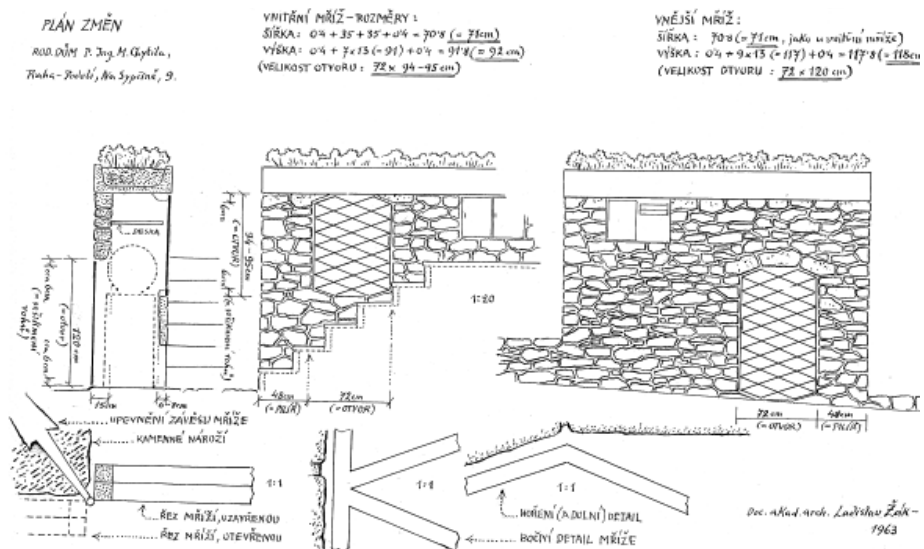
Foto: autorka.

Schodiště k Chytilovu domu, 1963-1967. Foto: autorka.

Detail terasy u domu Metoděje Chytila, 1963-1967. Foto: autorka.

Kamenná váza v zahradě Metoděje Chytila, 1963-1967. Foto: autorka.

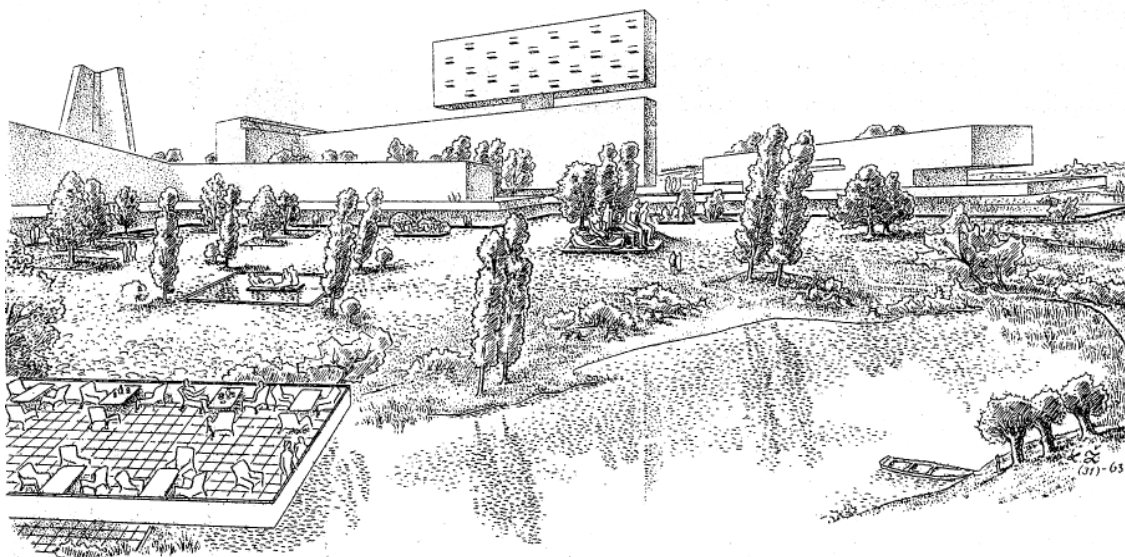
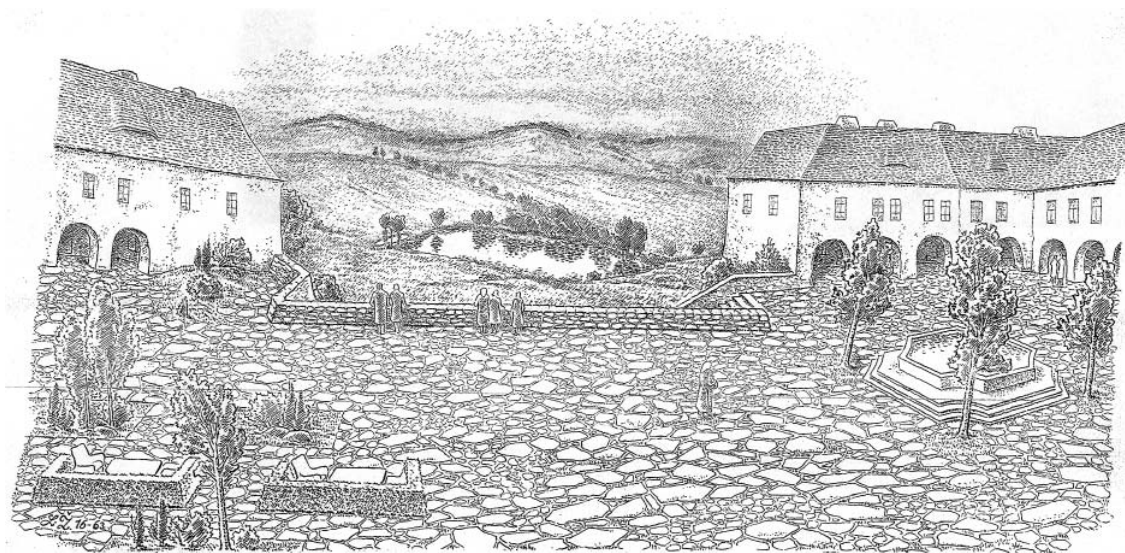
vyvýšenou kamennou terasou, vytvořil architekt z prostých prvků domácí vegetace - borovic, bříz, jalovce, šípkových keřů a habrů, sestřižených do živé „hradby“. V původním návrhu se nacházely i zeleninové záhony a rybízové keře, dnes zaniklé. Svažitý terén Žák pročlenil opěrnými zídkami vyskládanými z lomového kamene, takovými, jaké obdivoval ve venkovské krajině na rozhraní polí a lesnatých strání.⁹ Obdobně je provedena zeď ve vstupní části prolomená klenutou nikou a ukončená betonovým „žlabem na rostliny“. Mezi oživující doplňky úpravy patří kamenná váza na květiny, sochařský objekt provedený dle Žákova návrhu, a menší kovářské práce (schránka, mříž, subtilní zábradlí terasy a další).

Podle vzpomínek majitele pozemku autor kladl velký důraz na kvalitu zdění i pokládky kamenné dlažby a na práce pedantsky dozíral. Patrně neudělal dobrou zkušenost, protože roku 1967 si na soudobé zedníky postěžoval, že „nedovedou již vystavět prostou, účelnou a vkusnou zídku, zeď, terasu, dlažbu“.¹⁰

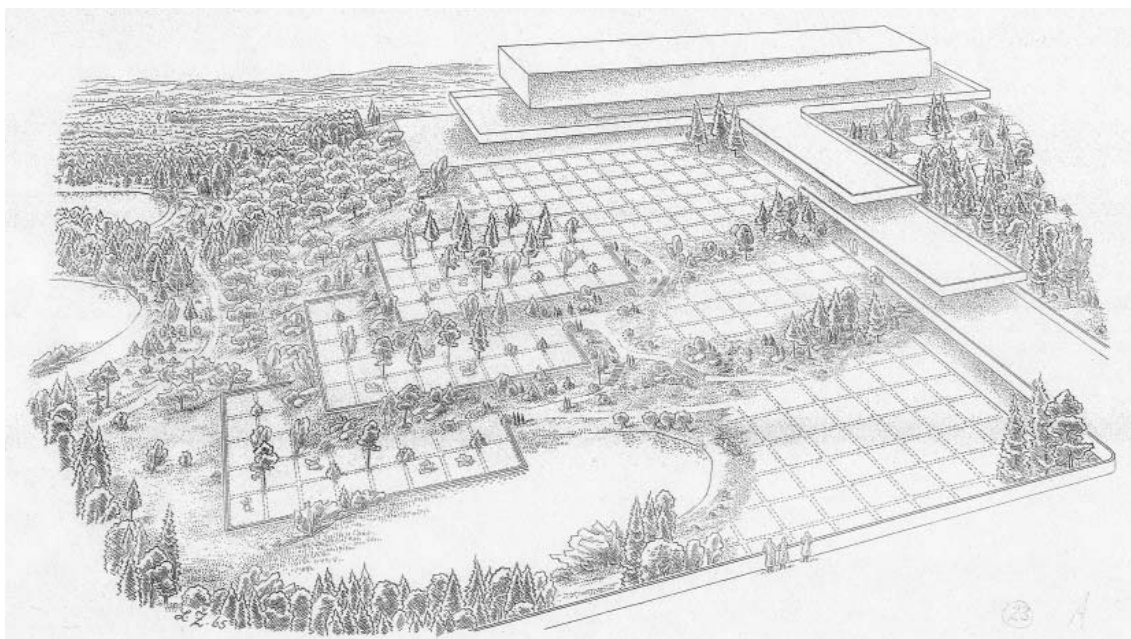
Během šedesátých věnoval Ladislav Žák nejvíce energie cyklu ideálních návrhů Obytná krajina vstupuje do měst (1960-1965, 1966-1969). V souboru rozvinul myšlenku průniku přírody

9. Srovnej např.: Ladislav ŽÁK: Obytná zahrada, in: Krása našeho domova XXXVIII, 1947, 120.

10. Idem: Kultura minulých dob - výzva k rozmanitosti, in: Umění a řemesla 1967, n. 3, XXVII.

Kresby z cyklu Obytná krajina vstupuje do měst - Náměstí umění a přírody, 1963, Akademie výtvarných umění, škola architektury.

Kresba z cyklu Obytná krajina vstupuje do měst - Náměstí umění a přírody, 1965, Akademie výtvarných umění, škola architektury.

do nitra rozvolněných měst, poprvé formulovanou již ve čtyřicátých letech.¹¹ Zastřešující organizaci tentokrát našel ve Svazu architektů ČSR.

V práci se soustředil na humanizaci tradičního urbanistického prvku náměstí. Počítal nejen se zpřírodněním historických center, ale pod vlivem Honzíkova projektu města pro pěší provoz,¹² a konceptu městského společenského centra, rozvíjeného ve světě v souvislosti s teorií moderní monumentality, navrhl sérii řešení nových veřejných prostranství. Jakási polootevřená novodobá náměstí bez rušivého dopravního provozu měla být situována na okraji stávajících měst, na místech bývalé periférie. *„Lidským obsahem, životní náplní těchto veřejných městských prostor by měla být hlavně kultura - umění a vědy rozmanitých oborů - a příroda ryzí výrazné venkovské krajiny“*, napsal autor o své utopické vizi v roce 1971.¹³ V podtextu můžeme číst Žákovo odmítání myšlenkového směru technologického optimismu. Architektovi jej ztělesňovala kniha *Kde budeme žít zítra* od Michela Ragona (česky 1967), ke které se vyslovil s řadou kritických výhrad.¹⁴

Po formální stránce se v souboru zrcadlí výše popsany kontrast mezi architekturou inspirovanou slovníkem mezinárodního slohu a autorovým originálním pojetím krajinné úpravy, zaplňující funkcionalistický otevřený prostor. V námětu věnovanému přírodě polabské nížiny nalezneme

11. Patrně již v přednášce přednesené v roce 1940 v doprovodném programu výstavy *Za novou architekturu* - viz Ladislav ŽÁK: *Zahrada, sad, krajina jako obytný prostor*, in: *Architektura IV*, 1942, 129.

12. Ideální projekty Karla Honzíka *Pěší obec (1937-1951)* a *Náměstí ticha - nákupní centrum pro pěší provoz* (asi 1938) nebo námět úpravy pražského Smetanova nábřeží (1941).

13. Ladislav ŽÁK: *Obytná krajina vstupuje do měst*, in: *Československý architekt XVII*, 1971, n. 17. 4.

14. Idem: *Vstup obytné krajiny do měst*, in: *Architektura ČSSR XXXI*, 1972, 95-96.

dokonce přímou citaci nerealizovaného projektu kolektivního domu pro družstvo Včela (1931). Zde i na dalších listech se tyčí monumentalizované formy architektonických prvorepublikových vil. Coby „*přátelskou upomínku*“ užil Žák výškovou budovu tvaru komolého jehlanu navrženou architektem Josefem Havlíčkem (40.-50. léta 20. století). V kompozici vegetace a všudypřítomných vodních ploch kombinoval „*volné, biologicky nepravidelné*“ uspořádání s geometrickou pravidelností ortogonální sítě dlážděných ploch.

Do reprezentativních veřejných prostranství, která nazýval Náměstí umění a přírody, integroval galerie výtvarného umění, soubory sochařských děl vystavených pod širou oblohou. Jak sám přiznal, z hlediska ideově estetického vnímal i složku krajinné úpravy. „*Hlavní účel krajinné přírody, staré dochované, obnovené nebo i nově vytvářené, pronikající až do polootevřených prostor náměstí, je především obrazový, umělecký, vizuální, ideový a estetický. Tyto výrazné pou-
tavné krajinářské kreace mají být vzácným výstavním či muzeálním exponátem, jehož posláním je umožňovat a vyvolávat u vnímavých, citlivých a přemýšlivých návštěvníků uklidnění mysli, její soustředění a povznesení k nejvyšším ideálům nové lidské společnosti, mezi něž bude náležet vedle kultury na předním místě také příroda*“, napsal architekt v průvodním textu.¹⁵

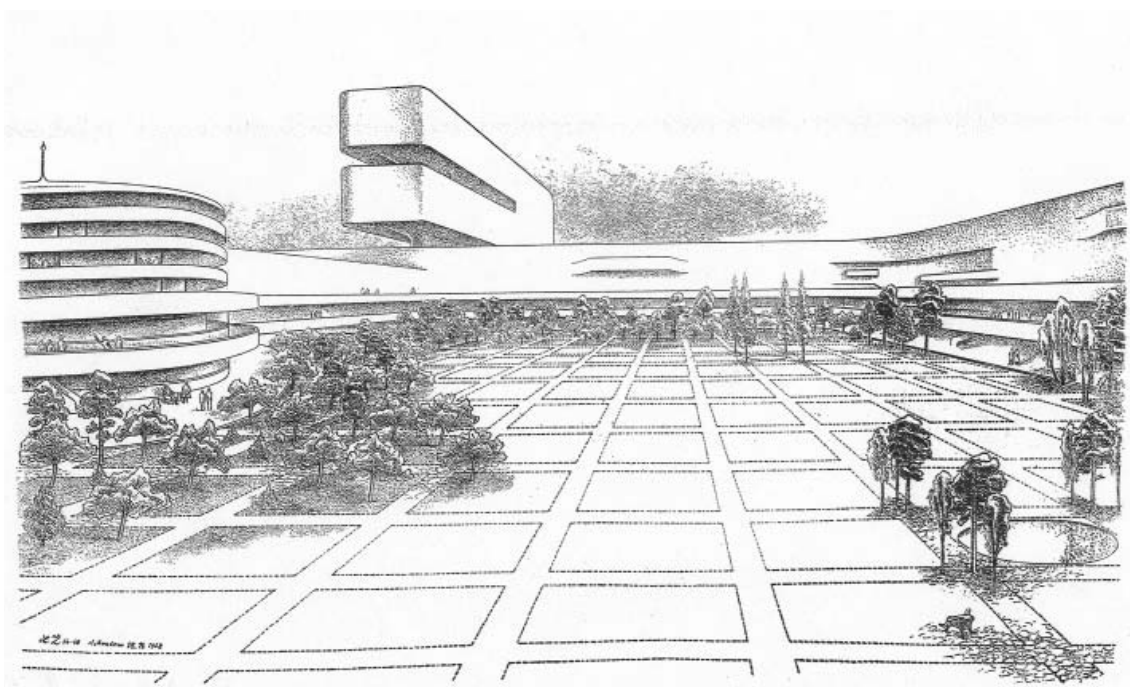
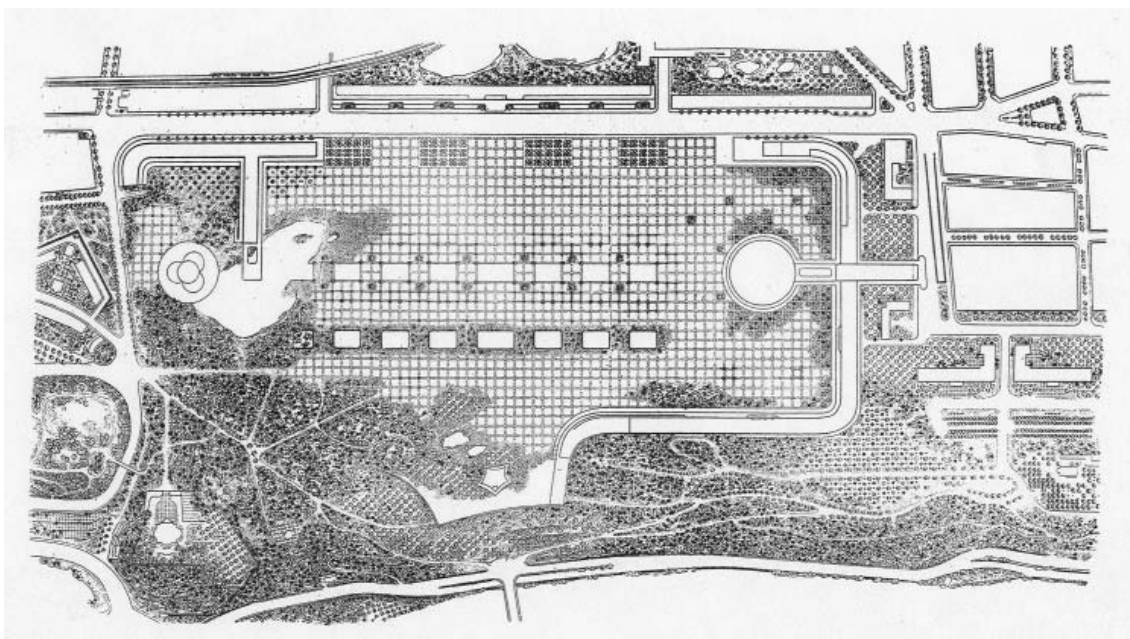
Přehnaně idealistický charakter Žákova záměru dobře vysvětluje závěrečné práce cyklu, z návrhu nového náměstí na pražské Letenské pláni. Ideovou náplní prostoru, jakési nové Akropole, se měla stát oslava velké budoucnosti života v socialismu. Monumentální stavby, seskupené okolo dlážděného prostranství porostlého stromy, měly hostit společenská a kulturní zařízení, galerie, divadla, koncertní a sjezdové sály. Procházkové terasy by nad městem ústily v nízký pahorek s „*památníkem hrdinů vesmíru*“. Ústřední motiv náměstí měla tvořit venkovní instalace soch, symbolizujících historii celého lidstva.

Vnitřní krizi socialistického zřízení, která plně propukla v roce 1968, si architekt asi nepřipouštěl. Třebaže vítal uvolnění poměrů a náznak nových možností, které s sebou přinášelo,¹⁶ do obrodného procesu se aktivně nezapojoval a s jeho likvidací se rezignovaně smířil. Příliš dlouho žil vyloučen z veřejného života, v izolaci, v níž trpělivě pracoval na pokračování Obytné krajiny - „*komplikoval a rozmnožoval do nepřehlednosti svá eko pravidla, s cílem vytvořit uzavřený, ukončený systém, který ze své podstaty je neuzavřitelný, neukončitelný*“.¹⁷

15. Idem: Vstup obytné krajiny do měst. Náměstí kultury a přírody, in: Panorama 1972, n. 1, 10.

16. V roce 1968 jej Svaz architektů ČSR vyzval, aby mu poskytl soubor svých krajinářských projektů a teoretických prací. Materiály měly být zaslány Mezinárodní federaci krajinářských architektů (IFLA). Svaz si výslovně vyžádal knihu Obytná krajina. Viz Archiv architektury a stavitelství Národního technického muzea v Praze, fond 168 - Karel Honzík, položka 81/25, Žákův dopis Marii Prušákové - Honzíkovi z 21. 2. 1968.

136 17. Žákův student architekt Petr Kovář v dopisu autorce elektronickou poštou dne 17. 5. 2008.

Návrh náměstí kultury a přírody na Letenské pláni v Praze - půdorys a perspektiva, 1968, Akademie výtvarných umění, škola architektury.

11. K pedagogické činnosti Ladislava Žáka

S ostatními architekty a umělci moderny sdílel Ladislav Žák přesvědčení, že umění má sloužit společnosti. S jeho touhou formovat a kultivovat své současníky souvisí kromě publikační činnosti i role vysokoškolského pedagoga. Po druhé světové válce dostal možnost navázat na zkušenosti ze dvacátých let, kdy vyučoval kreslení na středních odborných školách. Usiloval o přijetí na brněnskou techniku či na Vysoké učení technické v Praze,¹ ale nakonec zakotvil na pozici docenta na pražské Akademii výtvarných umění. Od roku 1946 na tamní škole architektury přednášel krajinářství v předmětu nazvaném „Krajina a sad“. Toto místo neopustil až do své smrti v roce 1973. Patrně díky politickému „škralloupu“ z přelomu čtyřicátých a padesátých let mu byl odepřen další kariérní postup.

Jeho původní představa „*výchovy vysokoškolských projektantů přírodních prostor*“ spočívala v názoru, že architektům je třeba vštípit znalost rostlin nejen z hlediska krajinářské architektury, nýbrž i z pohledu biologie a botaniky.² Proto zamýšlel vyzvat k přednáškám příslušné odborníky a vydat vlastní učebnici. To se však nestalo. Na počátku působení také snil o škole regionálního plánování a krajinářské architektury umístěné někde venku, v oblíbeném kraji, nejlépe na Českomoravské vysočině. Líbil by se mu model školy, jaký praktikovali malíři krajinářů.³

Protože v Archivu Akademie výtvarných umění nejsou uloženy žádné písemné doklady o povaze Žákovy výuky, vychází jádro této kapitoly ze vzpomínek někdejších studentů.⁴ Přednášky se odehrávaly v prostorné přízemní místnosti školy architektury, orientované okny do Stromovky, v pozdějších letech často v nedalekém architektově bytě v Korunovační ulici. Vždy v intimní atmosféře dané malým počtem posluchačů. Během dvou až tříletého cyklu Žák vyučoval světový a domácí vývoj zahradní architektury, základní charakteristiku rostlinných druhů včetně doporučení, jak s nimi pracovat. Důraz kladl na komplexnost uvažování a rovnováhu mezi přírodovědnými souvislostmi, funkční i výtvarnou hodnotou krajinného díla. Mezi rostlinami upřednostňoval domácí druhy a své žáky varoval před užíváním rostlin cizokrajných, kterým říkal „*exoti*“. Zvláštní zálibu měl v latinském názvosloví a rád z něj své studenty zkoušel.

Některé lekce vycházely z témat obsažených v Obytné krajině. Vladimír Štulc si zapamatoval přednášku věnovanou podobě české krajiny v díle našich malířů,⁵ Jiřímu Lavičkovi utkvělo,

1. Viz Muzeum města Brna, fond Bohuslav Fuchs, inv. č. 224. 343, Žákův dopis B. Fuchsovi z 26. 11. 1945.

2. Archiv Akademie věd české republiky, fond Jaromír Klika, Žákův dopis z 28. 11. 1948.

3. Pozn. 1.

4. Někdejší studenti odpovídali na moji písemnou výzvu z května 2008. Informace mi poskytli: Jiří Lavička, Vladimír Frajer, Alena Šrámková, Vladimír Martínek, Milan Hon, Zdeněk Veselý, Petr Krejčí, Ivan Nosek, Miroslav Diviš, Ivan Gürtler, Jiří Suchomel, Vladimír Štulc, Dalibor Vokáč, Jan Vrana, Václav Girsá, Stanislav Pícek, Karel Filsák, Jan Friedl, Jiří Malý, Daniela Fenclová, Pavel Provazník a Petr Kovář.

138 5. Vladimír Štulc autorce v dopisu elektronickou poštou z 19. 5. 2008.

jak Ladislav Žák přinesl do posluchárny gramofon a na Smetanově Vltavě demonstroval sklada-
telův vztah k rodné zemi.⁶ Jiní studenti si z přednášek odnesli vzpomínku na architektovo horová-
ní proti dopadům moderní techniky a nekoordinované výstavby na krajinu nebo kritické poznámky
na adresu úrovně vzdělávání v oboru zahradní architektury (škol v Brně a v Lednici). Jiří Sucho-
mel od Žáka někdy mezi lety 1969 a 1970 slyšel poprvé slovo ekologie i s korektním výkladem
tohoto pojmu. Posluchači předkládané myšlenky často vnímali jako nekonvenční až svérázné,
ale vyučující je dokázal strhnout vlastním zaujetím. „*Ohromoval nás objemem svých znalostí a
cítili jsme zřetelně, že s nimi dokáže zacházet citlivým a tvůrčím způsobem. Myslím, že jsme ho
všichni nadšeně poslouchali a velmi respektovali,*“ shrnul za všechny architekt Sucho-
mel.⁷

Probíranou látku Žák doprovázel promítáním diapozitivů zahradních a krajinářských úprav,
reprodukcemi obrazů a ukázkami vlastních grafických schémat či skic. Přednášky pronášel spa-
tra, tichým „bublavým“ a občas trochu nesrozumitelným hlasem, se zapálenou cigaretou značky
Lípa. Studenti si vážili bezprostředního kontaktu s ním, osobní setkání s vyučujícím pro ně bylo
událostí, hlavně ve srovnání s praxí na ČVUT, odkud většina z nich přicházela. Škola architek-
tury s pedagogy, které okolo sebe shromáždil profesor Fragner, znamenala záruku kvality, oázu
alespoň relativní myšlenkové svobody. Na přelomu šedesátých a sedmdesátých let, v době, kdy
byl Ladislav Žák již vážně nemocný, tělnatý a špatně se pohyboval, docházeli posluchači na před-
nášky, cvičení i zkoušky do jeho bytu.

Zdá se, že zadání praktických cvičení docent Žák sám vybíral, ale studenty nechal praco-
vat i na tématech, která si zvolili. Zadané úkoly byly „žákovské“, na počátku padesátých let kromě
jiného modely správného a chybného řešení krajinářské úpravy dopravních cest (křižovatky silni-
ce a železniční trati) nebo přírodního okolí toku Labe.⁸ V pozdějších letech pracovali posluchači
školy například na ukončení pevně formovaného stromového útvaru či živého plotu, na zahradní
úpravě před vstupem do zámku v Lednici (Vladimír Martínek), parkové úpravě historických ná-
městí a přechodu pěstěných porostů ve volné přírodní útvary na okraji sídelních celků.

V řadě studentů se mu podařilo probudit zájem o práci s různými formami zeleně a tvorbu
přírodního prostředí přijmout za nedílnou součást činnosti architekta. Žákovu krajinářskou meto-
du, systém syntézy či substituce prvků, si mnozí osvojili a vycházejí z ní ve svých projektech.

Zkoušky u pana docenta popisují absolventi jako obapolné diskuse, „*přátelská oťukávání*“,
při kterých se Žák sice hodně ptal, ale zůstával vstřícný a tolerantní. Ke slovu přicházel i jeho jem-
ný smysl pro humor. Na skromnou atmosféru architektovy pracovny v Korunovační ulici, ve které
se setkání v pozdějších letech odehrávala, vzpomíná jeden z posluchačů školy: „*Sedávali jsme*

6. Jiří Lavička v telefonickém rozhovoru s autorkou z 15. 5. 2008.

7. Jiří Sucho-
mel autorce v dopisu elektronickou poštou z 20. 5. 2008.

8. Viz reprodukce modelů z roku 1950 v časopisu Výtvarné umění IX, 1959, 269-271.

v nevelkém pokoji orientovaném do dvora v jednom z nejvyšších podlaží toho domu. Uprostřed místnosti stál prostý stůl ze smrkového dřeva bez jakékoliv povrchové úpravy, z jehož plochy již krásně vystupovala struktura letorostů. Dle vysvětlení pana docenta toho bylo dosaženo rukama jeho paní, léta trvajícím mytím vodou a rýžovým kartáčem. Dále zde byly pouze jednoduché skříňky a police, které dříve pan architekt navrhoval, byly již docela patinované.“⁹

Součástí výuky předmětu „Krajina a sad“ tvořily i občasné komentované vycházky nebo exkurze mimo Prahu. V okolí školy Žák navštěvoval s oblibou pražský park Stromovka, studenty odváděl až do údolí Vltavy k Suchdolu.¹⁰ Další výpravy směřovaly do lesů okolo Jíloviště, do Kamenice nebo zámeckého parku v Průhonicích. Architekt Vladimír Frajer vzpomíná na zájezd na Mostecko, který Žák musel naplánovat v souvislosti se svým projektem renaturalizace Podkrušnohoří (1949).¹¹ Studenti si na vycházkách pořizovali kresebné i fotografické záznamy.

Se zhoršujícím se zdravím docenta Žáka exkurzí ubývalo. Pro posluchače se stala nezapomenutelnou výjimečná cesta z května 1973. Petr Kovář o ní podal následující svědectví: *„Myslím, že nepřeháním, řeknu-li, že jsme ho snad nikdy neviděli jít, zvednout se z místa za fošnovým pracovním stolem. Z bytu již vůbec nevycházel. Až na konci školního roku v květnu 1973. Byl krásný slunný den, polovina měsíce, před domem Žákových v Korunovační ulici (přestavěným v letech třicátých na sociální byty) zabrzdlily dva taxíky. Pomohli jsme Ladislavu Žákovi po schodech sejít z 6. patra a nasednout. Naším cílem byl Český ráj, hrad Kost, údolí Plakánku, Trosky. Pomalu jsme kráčeli podél potoka po cestě mezi pískovcovými skalami, sluneční světlo prosvěcovalo listy korun stromů. U každého pramene, kterých je v tomto údolí opravdu hodně, sedl si Ladislav Žák do trávy nebo listí, nabral pramenitou vodu a dlouze pil. Nepamatuji si, co nám říkal, i když toho jistě bylo hodně. Pamatuji si, jak sedí, jako nějaký Budha, na zemi, pije vodu z pramene, oči zvedá vzhůru a prasátka slunečního světla mu cestují po obličeji, jak vánek pohybuje listy v korunách. Myslím, že byl v té chvíli velmi šťastný, tak jako i při večerním návratu. Tehdy jsme ho viděli naposledy. Týden na to – na neošetřenou kýlu, Žák odmítl převoz do nemocnice – zemřel.“¹²*

9. Pavel Provazník autorce v dopisu elektronickou poštou z 8. 6. 2008.

10. Archiv architektury a stavitelství Národního technického muzea v Praze, fond 168 - Karel Honzík, položka 81/13, Žákův dopis K. Honzíkovi z 9. 5. 1948.

11. Vladimír Frajer v rozhovoru s autorkou 10. 6. 2008. Architekt Frajer patří k první generaci Žákových studentů, školu ukončil v roce 1952.

12. Petr Kovář v dopisu elektronickou poštou autorce 17. 5. 2008. Své vzpomínky na L. Žáka Kovář již dříve publikoval například v Obytná krajina Ladislava Žáka, in: Ochrana přírody LII, 1997, 185.

Ladislav Žák se svými studenty cestou do Českého ráje, květen 1973. Foto: Asi Jiří Malý. Soukromá sbírka ve Vídni.

12. Závěr

Dílo Ladislava Žáka se klene přes pět desetiletí 20. století a zřetelně odráží kulturně politické dějiny naší země. Období vymezené vznikem samostatného Československa a začátkem druhé světové války přineslo architektovi možnost osobního růstu a bohaté tvůrčí činnosti. Válčné události jej uvrhly do ústraní, ze kterého se vymanil jen na krátké údobí, ukončené rokem 1950. Poslední část života trávil v izolaci a s minimální možností uplatnit svou odbornou erudici.

Do historie české architektury se zapsal jako projektant umělecky vysoce hodnotných funkcionalistických vil, ceněné jsou i jeho počiny v oboru moderní nábytkářské tvorby. Živé jádro Žákova odkazu však dnes spatřujeme jinde - v jeho koncepci architektury jako komplexní tvorby životního prostředí, do které patří i ochrana přírody, archaické podoby krajiny a její nové citlivé formování.

Aktuálnost architektova uvažování spočívá v tom, že jako jeden z prvních postřehl a kriticky zhodnotil zhoubné dopady technické civilizace na životní prostředí. Žák nejen pojmenoval nezodpovědné chování moderního člověka v krajině, ale rozpoznal i původ tohoto chování v přesvědčení o lidské nadřazenosti nad přírodou a v konzumním způsobu života. Jeho apelu neubírá na síle ani fakt, že sám, vědomě či bezděčně, ulpíval na stereotypch moderního myšlení a nabízel radikální opravná opatření, například státní zásahy do majetkových práv.

Inspirativně dodnes působí i architektova vize „*obytné krajiny*“, pokus o obnovení rovnovážného vztahu mezi člověkem a přírodou rozsáhlým systémem krajinářských úprav složených z prvků historicky rostlé krajiny. Poučný je rovněž autorův návrat k základním, univerzálním hodnotám. Zvýšenou ochranu a pietní dokončení by si zasluhovala jediná realizace „*obytné krajiny*“, památník vypálené obce Ležáky.

13. Životopisný přehled

- 1900 25. června narozen v Praze na Královských Vinohradech v rodině právníka Jiřího Žáka a Anny Žákové, rozené Trakalové. Ladislav je prvním a jediným dítětem manželů Žákových.
- 1911-1915 Ladislav studuje klasické gymnázium v Mladé Boleslavi, kde jeho otec působí ve funkci státního návladního.
- 1915-1919 Roku 1915 se Žákovi stěhují do Prahy, nejprve na Letenské náměstí 2, v roce 1916 do Dejvic do Polské 8 (dnešní Mařákovy). Ladislav přechází na české klasické gymnázium v Praze na Malé Straně. Maturitní zkoušku skládá 21. 6. 1919. Ve volném čase se intenzivně zabývá malířstvím, zvláště krajinářstvím. Jeho vzory jsou nejprve Antonín Slavíček, od roku 1917 také Cézanne a Derain, z českých umělců Vincenc Beneš a Otakar Nejedlý.
- 1919 Začíná studovat malířství na pražské Akademii výtvarných umění (AVU).
- 1920 Podniká studijní cestu do Mnichova.
- 1921-1922 Jako mimořádný posluchač navštěvuje přednášky na Filozofické fakultě Univerzity Karlovy. Na AVU nastupuje do školy profesora Karla Krattnera (do 1924).
- 1922 Za účelem „*studia obrazáren a země*“ cestuje po Německu. Navštěvuje Berlín a Hamburk.
- 1923 V prosinci vykonává státní zkoušky pro učitelství kreslení na středních školách.
- 1924 V květnu až říjnu působí jako středoškolský profesor kreslení na státní reálce v Praze X. V říjnu je přeložen do Českých Budějovic. Protože současně nastupuje ke studiu ve škole architektury AVU, vedené Josefem Gočárem, vzdává se státní školské služby.

- 1925 Získává školní stipendium na cestu do Paříže, kde se koná Výstava dekorativního umění. V tamní expozici AVU prezentuje svou školní práci - studii Třídy ve velkoměstě. V říjnu nastupuje k výkonu prezenční vojenské služby (propuštěn v březnu 1926).
- 1926 V červnu je mu na AVU udělena studentská II. cena za architekturu. Od září téhož roku do června 1928 učí na I. české státní reálce v Brně v Antonínské ulici.
- 1927 Ukončuje studium architektury. Vstupuje do Svazu československého díla (SČSD) a Skupiny výtvarných umělců v Brně. V červnu získává na AVU „čestné uznání za architekturu“ a školní stipendium na cestu do Německa a Holandska. S „Gočárovou výpravou“ cestuje do Amsterdamu, Rotterdamu a Haagu. Podle Vladimíra Šlapety navštěvuje ve Stuttgartu výstavu bydlení Die Wohnung německého Werkbundu.
- 1928 V expozici AVU na Výstavě soudobé kultury v Brně vystavuje svůj návrh přestavby brněnské radnice. Od září do června následujícího roku vyučuje na Střední odborné škole pro zpracování dřeva v Chrudimi. V říjnu až listopadu hostuje na výstavě spolku Mánes v Obecním domě v Praze. Vystavuje návrh vily pro Františka Veneru v Bílovicích u Brna. Začíná publikovat ve svazovém časopisu Volné směry.
- 1929 K 1. lednu 1929 je jmenován do funkce středoškolského profesora. Stává se členem výstavního výboru SČSD pro realizaci výstavní kolonie v Praze na Babě. S Ladislavem Sutnarem a Karlem Herainem vyhrává soutěž SČSD na knížku o moderním bydlení. Navštěvuje výstavu Byt a dílna (Wohnung und Werkraum - WuWa) ve Vratislavi. Od září nastupuje na Státní odbornou školu pro zpracování dřeva v Olomouci. 7. prosince se žení s Kamilou Čermákovou (datum rozvodu není známo).
- 1930 V březnu je přeložen na Mistrovskou školu truhlářskou První státní průmyslové školy v Plzni. V říjnu rezignuje a zakládá vlastní architektonický atelier v Praze.
- 1931 Pracuje v redakčním kruhu I. ročníku časopisu Žijeme.
- 1932 Účastní se organizace výstavy bydlení v osadě Baba a na přelomu října a listopadu Sjezdu levých architektů, pořádaného Levou frontou.

- 1933 Vstupuje do Svazu socialistických architektů. V SČSD spolupřipravuje výstavu Byt. Stává se členem redakční rady časopisu Jak žijeme, přejmenovaného později na Magazín Dp (v jeho redakci působí až do roku 1937). 23. prosince se žení s lékařkou Antonií Heroutovou (30. 7. 1900 - 29. 4. 1980). Novomanželé se stěhují do Belcrediho 38 (dnešní Milady Horákové), v Praze VII. Jejich manželství zůstane bezdětné.
- 1936 V březnu získává Ladislav Žák řidičský průkaz. Za pomoci automobilu začíná intenzivně zkoumat českou krajinu. Postupem let shromáždí tisíce fotografických snímků. K jeho nejoblíbenějším místům patří Železné hory ve východních Čechách. Vstupuje do Československé společnosti pro bytové hospodářství.
- 1937 V březnu pobývá v Horní Blatné. Dokončuje svou poslední architektonickou realizaci, dům pro rodinu herečky Lídy Baarové v Praze-Dejvicích. V létě odjíždí do Vápenného Podola. Před Vánocemi se účastní souborem Lidový byt výstavy interiérů a bytového zařízení SČSD.
- 1938 S manželkou cestují do Jugoslávie. Na doporučení architektů Karla Honzíka a Josefa Havlíčka navštěvují ostrov Lopud.
- 1939 Na výzvu Karla Teigehe začíná psát knihu „*o obytné krajině a krajinné péči*“, která má původně vyjít v nakladatelství Františka Borového. (Vychází až v roce 1947 pod názvem Obytná krajina.)
- 1940 Účastní se výstavy Za novou architekturu (ZNA) v Uměleckoprůmyslovém muzeu v Praze. V rámci doprovodného programu ZNA prosloví přednášku Zahrada, sad, krajina jako obytný prostor. V říjnu je zvolen členem ústředního výboru Svazu spolků pro okrašlování a ochranu domoviny. Na podzim píše v horním Posázaví knihu Obytná krajina.
- 1941 Zimu a jaro tráví ve společnosti své ženy a rodiny architekta Karla Honzíka ve Vápenném Podole ve východních Čechách. Dokončuje práci na Obytné krajině.
- 1942 Účastní se výstavy SČSD Lidový byt.

- 1943 Na jaře přednáší na pozvání profesora Jaromíra Kliky o „obytné hodnotě přírodního prostoru“ na České akademii technické (dřívější Masarykově akademii práce).
- 1944 Před koncem března přednáší v Klubu architektů přednášku O ochraně a úpravě krajiny a obcí. V květnu a v říjnu pobývá v obci Račín u Velkých Losenic. Ke knize Obytná krajina připojuje závěrečnou kapitolu.
- 1945 Svaz spolků pro okrašlování a ochranu domoviny jej pověřuje vypracováním projektu pietní úpravy areálu vyhlazené obce Ležáky (poslední Žákovy pohledávky vůči likvidovanému svazu jsou vyrovnány v roce 1952). Vstupuje do KSČ. Léto tráví ve východních Čechách na samotě Hamry u obce Pařížov. V září se stěhuje do Korunovační 28 v Praze-Bubenči. V Josefově se účastní valné hromady Svazu okrašlovacích spolků. Vystoupí s přednáškou Ochrana a úprava krajiny a obcí. Stává se členem Státní výzkumné rady při státním plánovacím úřadu (do roku 1947). S přáteli Bohuslavem Broukem a Karlem Honzíkem uvažují o založení časopisu Sloh života. S platností od 1. ledna 1946 je jmenován na pražské Akademii výtvarných umění honorovaným docentem pro obor „Krajina a sad“.
- 1946 Je zvolen řádným členem Spolku výtvarných umělců Mánes. Zasedá v porotě soutěže na zbudování nových Lidic. S Karlem Honzíkem a Bohuslavem Broukem zakládá klub „Necessismus“. V létě je ubytován poblíž Ležáků v penzionu Jablonský v Horním Bradle a v Račíně v penzionu Leopold. 5. července umírá jeho otec Jiří Žák, soudce Nejvyššího soudu.
- 1947 Během letních měsíců má pronajatý dům v blízkosti Ležáků. V září získává na základě dekretu ministra zemědělství chalupu v Říčkách v Orlických horách. Usedlost patřila odsunutým obyvatelům německé národnosti. V prosinci vychází Obytná krajina. Konec roku tráví Žákovi ve Vápenném Podole.
- 1948 V lednu je ještě ve Vápenném Podole; s inženýrem Jiřím Paličkou zkoumají možnosti pro založení kaple v Ležákách. 27. dubna je jako člen KSČ zvolen do akčního výboru Svazu spolků pro okrašlování a ochranu domoviny. V květnu pobývá ve Vápenném Podole a v Račíně, koná příležitostnou přednášku na brněnské technice. 26. září vystupuje na konferenci urbanistů v Pardubicích s referátem Česká krajina po roce 1945, k níž v rozpravě připojuje kritický komentář architekt Jiří Voženílek.

- 1949 Je přijat do Svazu československých výtvarných umělců. Vykonává několik studijních cest na jižní Moravu. Na počátku roku vystupuje na členské schůzi Svazu socialistických architektů s přednáškou Otázky krajinného plánování, která vzbudí negativní ohlas. Na AVU mu závodní organizace KSČ vystavuje kádrový posudek, na jehož základě by již neměl být pověřen dalšími přednáškami.
- 1950 Kulminuje stalinistická kampaň proti Ladislavu Žákovi. V Tvorbě vychází rozsáhlý text Antonína Černého, Jaroslava Hlavsy a Jiřího Klena K situaci v naší architektuře, v Lidových novinách článek Potřebujeme teorii socialistické architektury od Josefa Rabana. Následně je Žák vyzván rektorem AVU k veřejné sebekritice. V listopadu je proti Žákovi podáno trestní oznámení za „*přestupek dopravního řádu silničního a zlehčování národních podniků*“.
- 1951 Žák dále vyučuje na AVU, samostatně působí jako výtvarný umělec. Letní měsíce tráví v Chotěboři.
- 1953 Začíná psát knihu „*o rostlinstvu pro potřeby krajinářské architektury*“. Práci pro Výzkumný ústav výstavby a architektury má ukončit v roce 1956. Zamýšleného vydání knihy v nakladatelství Svazu výtvarných umělců nedosáhne.
- 1955 Navazuje na přerušenou práci na projektu úpravy pietního území v Ležákách.
- 1956 Je přijat do Svazu architektů ČSR. V listopadu se účastní konference Československé akademie zemědělských věd „*o otázkách zeleně*“.
- 1957 Stává se členem nově ustavené krajinářské komise Svazu architektů ČSR, vedené Stanislavem Semrádem. Na jaře a v létě pobývá v Račíně.
- 1959 Na podzim přednáší na Lidové univerzitě v Praze.
- 1960 Od června do září pobývá v Račíně u Velkých Losenic. Koná občasné návštěvy na stavbě památníku v Ležákách.

- 1965 Podává žádost o uznání nároku na starobní důchod. Dále přednáší na AVU. Letní měsíce tráví v Račíně. V souvislosti s přípravou kongresu Mezinárodní unie architektů (UIA) Svaz architektů ČSR neúspěšně usiluje o vydání překladu jeho knihy *Obytná krajina*.
- 1967 Žák se účastní dění spojeného s konáním IX. kongresu UIA. Tématem pražského zasedání je architektura a životní prostředí.
- 1968 Svaz architektů ČSR jej vyzývá, aby mu zaslal soubor svých krajinářských projektů a teoretických prací. Materiály mají být spolu s pracemi dalších krajinářů zaslány Mezinárodní federaci krajinářských architektů (IFLA). Žák zasedá v porotě soutěže na řešení ústředního parku na Proseku v Praze.
- 1970 V osobních materiálech na AVU uveden jako „*bez politické příslušnosti*“.
- 1972 Vánoce tráví v Říčkách v Orlických horách.
- 1973 Se studenty podniká poslední výlet do Českého ráje, do údolí potoka Plakánku. 26. května po krátké nemoci umírá. Místo jeho pohřbu není známo.

14. Soupis výtvarných, architektonických, uměleckořemeslných a krajinářských prací Ladislava Žáka

Při zpracování soupisu jsem vycházela ze seznamu publikovaného Vladimírem Šlapetou ve Sborníku Technického muzea v Praze v roce 1975. Údaje jsem prověřila, doplnila a případně opravila podle archivních pramenů (Žákových vlastních životopisů uložených v AAS NTM, fond č. 147 - L. Žák a fond č. 59 - Výstava Za novou architekturu, podle dokumentace uložené ve stavebních archivech atd.). Dále jsem přihlížela k uvedeným pramenům, dobovým časopisům a jiným publikacím, které poskytují informace o dataci a o podobě projektů a provedených děl. Soupis rovněž obsahuje výběr novodobé literatury, která přináší unikátní reprodukce či zásadní údaje o dané práci. Uvádím i instituce, v nichž je archivována plánová a fotografická dokumentace k projektům. Realizované návrhy označuji písmenem R. U nábytku, pokud se mi tuto informaci podařilo zjistit, uvádím název výrobce.

1. Obraz Okraj velkoměsta. 1917.
Národní technické muzeum - oddělení architektury a stavitelství, Archiv architektury a stavitelství, fond č. 147 - L. Žák.
2. Autoportrét. 20. léta 20. století.
Národní technické muzeum - oddělení architektury a stavitelství, Archiv architektury a stavitelství, fond č. 147 - L. Žák.
3. Dřevěná židle. 20. léta 20. století.
Národní technické muzeum - oddělení architektury a stavitelství, Archiv architektury a stavitelství, fond č. 147 - L. Žák.
4. Skládací lehátko. 20. léta 20. století.
Národní technické muzeum - oddělení architektury a stavitelství, Archiv architektury a stavitelství, fond č. 147 - L. Žák.
5. Řadové zastavění bytovými domy v zahradách - studie třídy ve velkoměstě. 1924-1925.
Národní technické muzeum - oddělení architektury a stavitelství, Archiv architektury a stavitelství, fond č. 147 - L. Žák.
Stavitel VIII, 1927, 45.
Výtvarné snahy XI, 1929-1930, 6.
ŽÁK L.: Obytná krajina, Praha 1947, 104, 211.
6. Obytný dům se zahradou. 1926.
ŽÁK L.: Obytná krajina, Praha 1947, 211.

7. Přístavba radnice. Brno. 1927.
Stavitel IX, 1928, 71.
Výtvarné snahy X, 1928-1929, 170-171.
Panorama VI, 1928-1929, 12.
8. Vila s galerií pro Františka Veneru. Bílovice u Brna. 1928.
Národní technické muzeum - oddělení architektury a stavitelství, Archiv architektury a stavitelství, fond č. 147 - L. Žák.
Dům umění v Mor. Ostravě. Členská výstava Skupiny výtvarných umělců v Brně (kat. výst.), Mariánské Hory 1928.
Stavitel X, 1929, 91.
Volné směry XXVII, 1929-1930, 31.
ŽÁK L.: Obytná krajina, Praha 1947, 211.
9. Soutěžní návrhy na zařízení živnostenských provozoven krejčího a holiče. S Františkem Matuškou. 1928.
Stavba VII, 1928-1929, 63.
Stavitel X, 1929, 32.
10. Skříň na kuchyňské potřeby. Do 1929.
Výtvarné snahy XI, 1929-1930, 88.
11. Rozkládací kovové křeslo. Do 1929. R
Výtvarné snahy XI, 1929-1930, 161.
12. Adaptace malého bytu ve starém domě. 1929.
Výtvarné snahy XI, 1929-1930, 164-166.
TEIGE K.: Nejmenší byt, Praha 1932, 244.
13. Normální typ bytu. 1929.
Výtvarné snahy XI, 1929-1930, 34-35.
TEIGE K.: Moderní architektura v Československu (MSA 2), Praha 1930, 236. HERAIN K. / L. SUTNAR: Tjeckoslovakisk arkitektur och konstindustri (kat. výst), Stockholm 1931, nepag.
HERAIN K. / SUTNAR L. / ŽÁK L.: O bydlení, Praha 1932, nepag.

14. Zařízení kanceláře na ministerstvu školství a národní osvěty. Praha. 1929-1930. (Vyrobeno „na státních odborných a průmyslových školách“ a v dílnách Artělu.) R
Národní technické muzeum - oddělení architektury a stavitelství, Archiv architektury a stavitelství, fond č. 147 - L. Žák.
KOULA J. E.: Obytný dům dneška, Praha 1931, 297.
Žijeme I, 1931-1932, 3, 210-211.
HERAIN K. / SUTNAR L. / ŽÁK L.: O bydlení, Praha 1932, nepag.
Stavitel XIII, 1932, 113.
Stavební rádce V, 1932-1933, 261.
GRUS J. / HEYTHUM A. / KUČEROVÁ H. / ZELENKA F. / ŽÁK L.: Byt, Praha 1934, 13.
15. Rozkládací dřevěné křeslo. Přelom 20. a 30. let 20. století. R
Národní technické muzeum - oddělení architektury a stavitelství, Archiv architektury a stavitelství, fond č. 147 - L. Žák.
HERAIN K. / SUTNAR L. / ŽÁK L.: O bydlení, Praha 1932, nepag.
Stavitel XIII, 1932, 110.
GRUS J. / HEYTHUM A. / KUČEROVÁ H. / ZELENKA F. / ŽÁK L.: Byt, Praha 1934, 7.
16. Rodinný dům a vnitřní zařízení domu Karla Heraina. Praha 6 - Dejvice, Na Babě 3/1782. 1929-1932. R
Úřad městské části Praha 6, stavební archiv.
Národní technické muzeum - oddělení architektury a stavitelství, Archiv architektury a stavitelství, fond č. 147 - L. Žák.
Výstava bydlení. Stavba osady Baba (kat. výst.), Praha 1932, 64-65.
Žijeme II, 1932-1933, 284.
ŽÁK L.: Obytná krajina, Praha 1947, 211.
TEMPL S. : Die Werkbundsiedlung Prag. The Werkbund Housing Estate Prague, Basel / Boston / Berlin 1999, 87-89.
TEMPL S. : Baba – Osada Svazu čs. díla Praha, Praha 2000, 116-120.
ŠENBERGER T. / ŠLAPETA V. / URLICH P.: Osada Baba. Plány a modely (kat. výst.), Praha 2000, 150-155.
17. Trubkové křeslo s regulovatelným opěradlem. Do 1930. R
SUTNAR L. (ed.): Exposition de l' art appliqué et de l' architecture tchécoslovaque (kat. výst.), Genève 1930, nepag.
SUTNAR L. (ed.): Expoziția cehoslovacă de Arhitectura, de Industrie artistică și de Industrie relativă la construcțiuni (kat. výst.), București 1930, nepag.
- 152 KOULA J. E.: Obytný dům dneška, Praha 1931, 288.

18. Domy s nejmenšími byty ze soutěže pražské obce. S Karlem Neckářem. 1930.
Národní technické muzeum - oddělení architektury a stavitelství, Archiv architektury a stavitelství, fond č. 147 - L. Žák.
Stavba IX, 1930-1931, 20-26.
19. Interiér bytu malíře Jiřího Krejčího. Praha. 1930. (Vyrobeno v dílnách Artělu.) R
Národní technické muzeum - oddělení architektury a stavitelství, Archiv architektury a stavitelství, fond č. 147 - L. Žák.
Stavební rádce V, 1932-1933, 261.
Světobzor XXXIII, 1933, n. 20, nepag.
GRUS J. / HEYTHUM A. / KUČEROVÁ H. / ZELENKA F. / ŽÁK L.: Byt, Praha 1934, 11, 14.
20. Soutěžní návrh normalizovaných učeben živnostensko-pokračovacích škol. 1930.
Stavba IX, 1930-1931, 88.
21. Zařízení vily továrníka K. Š. Praha 5 - Barrandov. 1930. R
22. Pohovka – lůžko. Do 1931. R
Národní technické muzeum - oddělení architektury a stavitelství, Archiv architektury a stavitelství, fond č. 147 - L. Žák.
KOULA J. E.: Obytný dům dneška, Praha 1931, 290.
Žijeme I, 1931-1932, 5.
HERAIN K. / SUTNAR L. / ŽÁK L.: O bydlení, Praha 1932, nepag.
TEIGE K.: Nejmenší byt, Praha 1932, 207.
GRUS J. / HEYTHUM A. / KUČEROVÁ H. / ZELENKA F. / ŽÁK L.: Byt, Praha 1934, 19.
23. Standardní nábytkový soubor Malý byt. 1931. (Vyrobeno firmou Hynek Gottwald.) R
Národní technické muzeum - oddělení architektury a stavitelství, Archiv architektury a stavitelství, fond č. 147 - L. Žák.
Eva IV, 1931-1932, n. 11, 18-19.
HERAIN K. / SUTNAR L. / ŽÁK L.: O bydlení, Praha 1932, nepag.
Stavitel XIII, 1932, 111-113.
GRUS J. / HEYTHUM A. / KUČEROVÁ H. / ZELENKA F. / ŽÁK L.: Byt, Praha 1934, 18, 20, 21.
Sborník Technického muzea, Praha 1975, 217.
24. Soutěžní návrh na kolektivní dům družstva Včela. Praha. 1931.
Stavitel XII, 1931, 88-89.
ŠVÁCHA R. (ed.): Forma sleduje vědu. Teige, Gillar a evropský vědecký funkcionalismus 1922-1948 (kat. výst.), Praha 2000, 59.
25. Víkendový dům. 1931.
Žijeme I, 1931-1932, 36-37

26. Interiéry Svazu československého díla. Praha 1 – Nové Město, Václavské náměstí 4/773.
S Miloslavem Prokopem. 1931. R
Žijeme I, 1931-1932, 64.
ŠENBERGER T. / ŠLAPETA V. / URLICH P.: Osada Baba. Plány a modely (kat. výst.),
Praha 2000, 35.
27. Kovová pohovka. Okolo 1931. R
Žijeme I, 1931-1932, 58.
HERAIN K. / SUTNAR L. / ŽÁK L.: O bydlení, Praha 1932, nepag.
GRUS J. / HEYTHUM A. / KUČEROVÁ H. / ZELENKA F. / ŽÁK L.: Byt, Praha 1934, 20.
28. Kovový nábytek z dílen Artělu. 1931-1932. R
Národní technické muzeum - oddělení architektury a stavitelství, Archiv architektury a stavitelství, fond č. 147 - L. Žák.
Eva IV, 1931-1932, n. 17, 26.
Měsíc 1932, prosinec, 33-35.
Stavební rádce V, 1932-1933, 281.
GRUS J. / HEYTHUM A. / KUČEROVÁ H. / ZELENKA F. / ŽÁK L.: Byt, Praha 1934, 7, 21.
29. Nástavba a přístavba vlastního nájemního domu. Praha 7 – Bubeneč, Korunovační 28/127.
1931-1932. R
Úřad městské části Praha 7, stavební archiv.
Národní technické muzeum - oddělení architektury a stavitelství, Archiv architektury a stavitelství, fond č. 147 - L. Žák.
Magazín Dp III, 1935-1936, 145-147.
ŽÁK L.: Obytná krajina, Praha 1947, 211.
30. Úprava zahrádek před nájemními domy. 1931-1932.
Žijeme I, 1931-1932, 116-117.
31. Zařízení kanceláře ministerstva školství a národní osvěty. Praha. 1931-1933. (Vyrobeno v truhlářské dílně Antonína Beneše a firmou SAB.) R
Národní technické muzeum - oddělení architektury a stavitelství, Archiv architektury a stavitelství, fond č. 147 - L. Žák.
Světobzor XXXIII, 1933, n. 44, nepag.
Byt. Výstava bydlení Svazu československého díla (kat. výst.), Praha 1933, nepag.
GRUS J. / HEYTHUM A. / KUČEROVÁ H. / ZELENKA F. / ŽÁK L.: Byt, Praha 1934, 5, 13, 33.
Styl XIV (XIX), 1934-1935, 39.
Magazín Dp II, 1934–1935, 172.

32. Rodinný dům, nábytek a řešení zahrady Bohumila Čeňka. Praha 6 - Dejvice, Na Ostrohu 51/1793. 1931-1933. R
Úřad městské části Praha 6, stavební archiv.
Národní technické muzeum - oddělení architektury a stavitelství, Archiv architektury a stavitelství, fond č. 147 - L. Žák.
Výstava bydlení. Stavba osady Baba (kat. výst.), Praha 1932, 48-49.
Světobzor XXXIII, 1933, n. 10, nepag.
Světobzor XXXV, 1935, 85.
ŽÁK L.: Obytná krajina, Praha 1947, 211.
TEMPL S.: Die Werkbundsiedlung Prag. The Werkbund Housing Estate Prague, Basel / Boston / Berlin 1999, 69-71.
TEMPL S.: Baba – Osada Svazu čs. díla Praha, Praha 2000, 88-92.
ŠENBERGER T. / ŠLAPETA V. / URLICH P.: Osada Baba. Plány a modely (kat. výst.), Praha 2000, 108-113.
33. Šatní skříň. Do 1932. R
HERAIN K. / SUTNAR L. / ŽÁK L.: O bydlení, Praha 1932, nepag.
34. Skříň na ložní prádlo. Do 1932. R
HERAIN K. / SUTNAR L. / ŽÁK L.: O bydlení, Praha 1932, nepag.
35. Interiér bytu advokáta dr. J. K. Praha. 1932. R
Národní technické muzeum - oddělení architektury a stavitelství, Archiv architektury a stavitelství, fond č. 147 - L. Žák.
Světobzor XXXIII, 1933, n. 20, nepag.
36. Interiér dvoupokojového bytu okresního soudce dr. J. B. Praha. 1932. R
Národní technické muzeum - oddělení architektury a stavitelství, Archiv architektury a stavitelství, fond č. 147 - L. Žák.
Světobzor XXXIII, 1933, n. 20, nepag.
37. Interiér čtyřpokojového bytu advokáta dr. J. P. Praha. 1932. R
Národní technické muzeum - oddělení architektury a stavitelství, Archiv architektury a stavitelství, fond č. 147 - L. Žák.
Světobzor XXXIII, 1933, n. 20, nepag.
GRUS J. / HEYTHUM A. / KUČEROVÁ H. / ZELENKA F. / ŽÁK L.: Byt, Praha 1934, 35.

38. Zařízení domu designéra Ladislava Sutnara. Praha 6 – Dejvice, Průhledová 2/1790. 1932, 1937. R
GRUS J. / HEYTHUM A. / KUČEROVÁ H. / ZELENKA F. / ŽÁK L.: Byt, Praha 1934, 57.
TEMPL S.: Die Werkbundsiedlung Prag. The Werkbund Housing Estate Prague, Basel / Boston / Berlin 1999, 106-108.
TEMPL S.: Baba – Osada Svazu čs. díla Praha, Praha 2000, 150.
ŠENBERGER T. / ŠLAPETA V. / URLICH P.: Osada Baba. Plány a modely (kat. výst.), Praha 2000, 181.
JANÁKOVÁ I. (ed.), Ladislav Sutnar – Praha – New York – design in action (kat. výst.), Praha 2003, 113.
39. Zařízení domu ing. Jiřího Paličky. Praha 6 – Dejvice, Na Babě 9/1779. 1932. R
TEMPL S.: Die Werkbundsiedlung Prag. The Werkbund Housing Estate Prague, Basel / Boston / Berlin 1999, 98.
ŠENBERGER T. / ŠLAPETA V. / URLICH P.: Osada Baba. Plány a modely (kat. výst.), Praha 2000, 169.
40. Hrobka rodiny komerčního rady Martina Vondráčka (Jožinky Vondráčkové). Kostelec nad Černými lesy. 1932. R
Národní technické muzeum - oddělení architektury a stavitelství, Archiv architektury a stavitelství, fond č. 147 - L. Žák.
41. Interiér bytu ing. A. C. Praha. Asi 1932. R
Národní technické muzeum - oddělení architektury a stavitelství, Archiv architektury a stavitelství, fond č. 147 - L. Žák.
Světozor XXXIII, 1933, n. 20, nepag.
GRUS J. / HEYTHUM A. / KUČEROVÁ H. / ZELENKA F. / ŽÁK L.: Byt, Praha 1934, 29.

42. Rodinný dům, vnitřní zařízení a zahrada pro ministerského radu dr. Hugo Zaoralka. Praha 6 - Dejvice, Na Ostrohu 54/1708. 1932-1933. R
Úřad městské části Praha 6, stavební archiv.
Národní technické muzeum - oddělení architektury a stavitelství, Archiv architektury a stavitelství, fond č. 147 - L. Žák.
Výstava bydlení. Stavba osady Baba 1932 (kat. výst.), Praha 1932, 26-27.
Světobzor XXXIII, 1933, n. 10, nepag.
GRUS J. / HEYTHUM A. / KUČEROVÁ H. / ZELENKA F. / ŽÁK L.: Byt, Praha 1934, 35, 56, 71, 72 .
Světobzor XXXIV, 1934, n. 9, nepag.
Světobzor XL, 1940, 258.
ŽÁK L.: Obytná krajina, Praha 1947, 211.
TEMPL S.: Die Werkbundsiedlung Prag. The Werkbund Housing Estate Prague, Basel / Boston / Berlin 1999, 46-49.
TEMPL S.: Baba – Osada Svazu čs. díla Praha, Praha 2000, 32, 52-59.
ŠENBERGER T. / ŠLAPETA V. / URLICH P.: Osada Baba. Plány a modely (kat. výst.), Praha 2000, 64-71.
43. Vila, nábytek a zahrada leteckého konstruktéra Miroslava Hajna. Praha 9 - Vysočany, Na Vysočanských vinicích 31/404. 1932-1933. R
Úřad městské části Praha 9, Stavební archiv.
Národní technické muzeum - oddělení architektury a stavitelství, Archiv architektury a stavitelství, fond č. 147 - L. Žák.
Volné směry XXX, 1933-1934, 242-243.
Světobzor XXXIV, 1934, n. 9, nepag.
YORKE F. R.: The Moderne House, London 1934, 128-131.
GRUS J. / HEYTHUM A. / KUČEROVÁ H. / ZELENKA F. / ŽÁK L.: Byt, Praha 1934, 17, 34, 64-65.
Stavba XII, 1934-1935, 165.
Panorama XIII, 1935, 24-25.
Nuestra Arquitectura 1936, n. 12, 432-439.
Světobzor XL, 1940, 258.
ŽÁK L.: Obytná krajina, Praha 1947, 211.

44. Obytná zahrada vily designéra Ladislava Sutnara. Praha 6 – Dejvice, Průhledová 2/1790. 1933. R?
45. Série kolektivních domů (penzionů) a jejich obytných buněk. 1933-1934.
Národní technické muzeum - oddělení architektury a stavitelství, Archiv architektury a stavitelství, fond č. 147 - L. Žák.
GRUS J. / HEYTHUM A. / KUČEROVÁ H. / ZELENKA F. / ŽÁK L.: Byt, Praha 1934, 44.
ŠVÁCHA R. (ed.): Forma sleduje vědu. Teige, Gillar a evropský vědecký funkcionalismus 1922-1948 (kat. výst.), Praha 2000, 86-89.
46. Interiér rodinného domu. Praha 5 - Barrandov. 1933-1934. R
Národní technické muzeum - oddělení architektury a stavitelství, Archiv architektury a stavitelství, fond č. 147 - L. Žák.
Bytová kultura II, 1934-1935, 49-51, 59 .
47. Křeslo s trubkovou konstrukcí. Do 1934. R
GRUS J. / HEYTHUM A. / KUČEROVÁ H. / ZELENKA F. / ŽÁK L.: Byt, Praha 1934, 8.
48. Rozkládací křeslo – klubovka. Do 1934. R
GRUS J. / HEYTHUM A. / KUČEROVÁ H. / ZELENKA F. / ŽÁK L.: Byt, Praha 1934, 6.
49. Lůžková pohovka. Do 1934. R
GRUS J. / HEYTHUM A. / KUČEROVÁ H. / ZELENKA F. / ŽÁK L.: Byt, Praha 1934, 18.
50. Křeslo s opěradlem spojeným se sedací plochou. Do 1934. R
GRUS J. / HEYTHUM A. / KUČEROVÁ H. / ZELENKA F. / ŽÁK L.: Byt, Praha 1934, 4.
Sborník Technického muzea, Praha 1975, 215.
51. Zařízení interiéru pro paní Jiřinu Fryšovou. Praha 6 - Dejvice. Na Babě 13/1776. 1934. R
52. Návrhy přestavby dvou rohových nájemních domů na malé byty. Praha. 1934-1935.
Národní technické muzeum - oddělení architektury a stavitelství, Archiv architektury a stavitelství, fond č. 59 - ZNA (sazba knihy, 190) a fond č. 147 - L. Žák.
53. Přestavba vlastního nájemního domu na lidový penzion. Praha 7 - Bubeneč, 28/127. 1934-1935. R
Úřad městské části Praha 7, stavební archiv.
Magazín Dp III, 1935-1936, 144, 147.
Český kreslíř VIII, 1939-1940, 78, 95.
ŽÁK L.: Obytná krajina, Praha 1947, 211.

54. Vila režiséra Martina Friče. Praha 4 - Hodkovičky, Na Lysinách 15/208. 1934-1935. R
Úřad městské části Praha 4, stavební archiv.
Národní technické muzeum - oddělení architektury a stavitelství, Archiv architektury a stavitelství, fond č. 147 - L. Žák.
Náš domov 1936, 3.
Architectural Record LXXXIV, 1938, n. 4 (October), 66-68
Architektura I, 1939, 17-19.
ŽÁK L.: Obytná krajina, Praha 1947, 211.
KOUKOLOVÁ M. / LUKAS V. / LUKEŠ Z. / NÁROŽNÍKOVÁ D. / SLEPIČKOVÁ J. / ŠPIČKA D.: Vila režiséra Martina Friče, Praha 1996.
Architekt XLIII, 1997, n. 7-8, 45-50.
55. Zařízení ředitelny Státní grafické školy. 1934-1935. R
Národní technické muzeum - oddělení architektury a stavitelství, Archiv architektury a stavitelství, fond č. 147 - L. Žák.
56. Krajinářské práce malířské, kresebné a fotografické. 1934-1946.
ŽÁK L.: Obytná krajina, Praha 1947, 211.
57. Zařízení interiéru prodejny textilií Družstevní práce. Praha. 1936. R
58. Přístavba terasy a úprava zahrady domu plukovníka ing. Emanuela Fryše (pro paní Jiřinu Fryšovou). Praha 6 - Dejvice. Na Babě 13/1776. 1936. R
Úřad městské části Praha 6, stavební archiv.
Národní technické muzeum - oddělení architektury a stavitelství, Archiv architektury a stavitelství, fond č. 147 - L. Žák.
ŽÁK L.: Obytná krajina, Praha 1947, 211.
TEMPL S.: Die Werkbundsiedlung Prag. The Werkbund Housing Estate Prague, Basel / Boston / Berlin 1999, 103-104.
TEMPL S.: Baba – Osada Svazu čs. díla Praha, Praha 2000, 142-144.
ŠENBERGER T. / ŠLAPETA V. / URLICH P.: Osada Baba. Plány a modely (kat. výst.), Praha 2000, 176.
59. Soutěžní návrh na zařízení síně v paláci Společnosti národů. Ženeva. 1936.

60. Nábytkový soubor Lidový byt I. Asi 1936-1937. (Výroba František Träger, Továrna nábytku v Táboře.) R
Národní technické muzeum - oddělení architektury a stavitelství, Archiv architektury a stavitelství, fond č. 147 - L. Žák.
Magazín Dp IV, 1936-1937, 139-142.
Světobzor XXXVII, 1937, 847.
Panorama XV, 1937, 154-155.
Český kreslíř VIII, 1939-1940, 109.
Architektura II, 1940, 64-65.
ŽÁK L.: Obytná krajina, Praha 1947, 211, tab. 72.
61. Zařízení a úprava kanceláří na ministerstvu školství a národní osvěty. Praha. 1936-1938.
Asi R
62. Nábytkářské návrhy pro továrnu na nábytek v Pelhřimově. 1937. R?
63. Zařízení bytu advokáta dr. P. Pelhřimov. 1937. R
64. Úprava bytu a bytové zařízení pro Annu Tichou, vdovu po lékaři. Pelhřimov. 1937.
Národní technické muzeum - oddělení architektury a stavitelství, Archiv architektury a stavitelství, fond č. 147 - L. Žák.
65. Zařízení interiéru advokáta dr. Fryše. Praha 6 - Střešovice, Západní 11/365. 1937. R
Národní technické muzeum - oddělení architektury a stavitelství, Archiv architektury a stavitelství, fond č. 147 - L. Žák.
66. Přístavba garáže k rodinnému domu Bohumila Čeňka. Praha 6 - Dejvice, Na Ostrohu 51/1793. 1937. R
67. Vila rodiny filmové herečky Lídy Baarové-Babkové. Praha 6 - Dejvice, Neherovská 8/677. 1937. R
Úřad městské části Praha 6, stavební archiv.
ŽÁK L.: Obytná krajina, Praha 1947, 211.
Sborník Technického muzea, Praha 1975, 225.
PEICHL G. / ŠLAPETA V.: Czech Functionalism (kat. výst.), London 1987, 71.
68. Hrobka rodiny plukovníka ing. Emanuela Fryše při kostele Sv. Matěje. Praha 6 - Dejvice. 1938. R
69. Zařízení síně amerických krajanů a nádoba na prst pro světovou výstavu v New Yorku. 1938-1939.
70. Studie Lidových ubytovacích rekreačních staveb. 1938-1939.
ŽÁK L.: Obytná krajina, Praha 1947, 211.

71. Nábytek pro plukovníka ing. Emanuela Fryše. Praha 6 - Dejvice. Na Babě 13/1776. Asi 1939. R
72. Úprava zahrady ministerského rady Hugo Zaoralka. Praha 6 - Dejvice, Na Ostrohu 54/1708. 1939. R
Národní technické muzeum - oddělení architektury a stavitelství, Archiv architektury a stavitelství, fond č. 147 - L. Žák.
73. Laboratorní ústav lidové životní kultury – návrh přestavby a projekt novostaveb. Spojeno s návrhem krajinné úpravy. S Antonii Žákovou. 1939-1941.
ŽÁK L.: Obytná krajina, Praha 1947, 211.
74. Nábytkový soubor Lidový byt II. 1942. R. (Provedl Dřevořez, Praha).
Architektura IV, 1942, 151-152.
ŽÁK L.: Obytná krajina, Praha 1947, 211, tab. 73.
75. Studie „renaturalizace“ krajiny. 1944.
Věda a život XI, 1945, 541.
ŽÁK L.: Obytná krajina, Praha 1947, tab. 133-136.
Stavebnictví III, 1947, 5.
76. Schematický plán města Chotěboř. 1945.
77. Studie nové architektury přírodních prostor. Okolo 1945.
ŽÁK L.: Obytná krajina, Praha 1947, tab. 28-49.
78. Přestavba lidové chalupy. Hamry-Pařížov. 1945-1946.
ŽÁK L.: Obytná krajina, Praha 1947, 211.
Umění XLIX, 2001, 438.
79. Památník obětem nacismu. Ležáky. 1946-1952, 1955-1962. Částečně R
Národní technické muzeum - oddělení architektury a stavitelství, Archiv architektury a stavitelství, fond č. 147 - L. Žák.
Státní okresní archiv Kladno, fond Společnost pro obnovu Lidic a Ležáků.
Archiv Národního památkového ústavu v Pardubicích.
Regionální muzeum v Chrudimi.
ŽÁK L.: Obytná krajina, Praha 1947, 211.
Architektura ČSR IX, 1950, 94-97.
Výtvarná práce XIX, 1971, n. 2, 3.
PACÁKOVÁ–HOŠŤÁLKOVÁ B. / PETRŮ J. / RIEDL D. / SVOBODAA. M.: Zahrady a parky v Čechách na Moravě a ve Slezsku. Praha 1999, 206.
Fórum architektury a stavitelství VIII, 2000, n. 9-10, 68-73.
Umění XLIX, 2001, 442-443, 445-446.

80. Rekonstrukce parku. Klatovy. 1948.
Umění XLIX, 2001, 451.
81. Krajinářská úprava Podkrušnohoří. 1949.
82. Plán přírodních ploch a krajinářských úprav. Mladá Boleslav. 1949-1950.
Státní okresní archiv Mladá Boleslav, fondy Sbirka map a plánů, Městský národní výbor Mladá Boleslav.
Architektura ČSSR XXI, 1962, 117-122.
83. Krajinářské úpravy jižní Moravy. 1949-1951.
Archiv školy architektury Akademie výtvarných umění v Praze.
Výtvarné umění IX, 1959, 263, 265.
Výtvarné umění XII, 1962, 327.
84. Památník padlým občanům čtvrti Rozvoj. Mladá Boleslav. Mezi ulicemi Jilemnického a Šafaříkova. 1950. R
Státní okresní archiv Mladá Boleslav, fond Městský národní výbor Mladá Boleslav.
85. Krajinářské úpravy dopravních cest. 1950.
Výtvarné umění IX, 1959, 269.
86. Krajinářská úprava Polabí. 1950.
Výtvarné umění IX, 1959, 270.
87. Úprava zahrady památníku Antonína Dvořáka. Zlonice. 1954.
88. Krajinářské úpravy strojních a traktorových stanic a státních statků (například Sedlečko u Votic). 1954-1957.
Výtvarné umění IX, 1959, 266.
89. Obytná krajina kolem Dubnice nad Váhom. 1956.
90. Schématický plán a návrh nových krajinných úprav města Chotěboř a okolí. 1960.
Architektura ČSSR XXI, 1962, 121-122.
91. Úpravy přírodního okolí pomníků. 1960.
92. Cyklus Obytná příroda nové české vesnice. 1960-1961.
Kultura IV, 1960, n. 7, 10.
Československý architekt VI, 1960, n. 12, 5.
Výtvarná práce IX, 1961, n. 16, 2.
Výtvarné umění XI, 1961, 402-410.

93. Cyklus Obytná krajina vstupuje do měst - Náměstí umění a přírody. 1960-1965.
Archiv školy architektury Akademie výtvarných umění v Praze.
Československý architekt XVII, 1971, n. 17, 4.
Panorama 1972, n. 1, 8-10; n. 2, 8-9; n. 3, 8-9; n. 4, 8-9; n. 5, 8-9; n. 6, 8-9.
Architektura ČSSR XXXI, 1972, 95-97.
94. Koncept „naturalizace“ krajiny v okolí Prahy. 1962.
Architektura ČSSR XXI, 1962, 417-422.
95. Zahrada rodinného domu matematika Metoděje Chytila. Praha 4 - Podolí, Na Sypčíně
9/820. 1963-1967. R
Stavba VIII, 2001, n. 5, 26-29.
96. Náměstí kultury a přírody na Letenské pláni. Praha 7 - Holešovice. 1966-1969.
Archiv školy architektury Akademie výtvarných umění v Praze.
Architektura ČSSR XXXII, 1973, 511-514.
97. Návrh urnového hrobu pro rodinu Jana Mukařovského. Praha 6 – Střešovice. 1967.
Archiv školy architektury Akademie výtvarných umění v Praze.
98. Studie sadů na sídlišti. Praha 9 - Prosek. Asi 1968.

15 **Prameny**

Texty Ladislava Žáka

Knihy

1. (s HERAINEM Karlem / SUTNAREM Ladislavem): O bydlení, Praha 1932.
2. (s HONZÍKEM Karlem): Krajina a osídlení, Praha 1943.
3. Obytná krajina, Praha 1947.

Katalogy výstav

1. Bytová kultura dneška a zítřka, in: Výtvarná práce – výroba – bydlení (kat. výst.), Praha 1939, 15-17.
2. Zahrada, sad, krajina jako obytný prostor. (Výňatek z přednášky), in: MÜLLEROVÁ Augusta / STARÝ Oldřich: Architektura, práce českých architektů 1900-1940 II (kat. výst.), Praha 1940, 71-72.

Sborníky a sborníkové stati

1. (s BENŠEM Adolfem / GILLAREM Janem / FRAGNEREM Jaroslavem / FUCHSEM Bohuslavem / HONZÍKEM Karlem / HRUŠKOU Emanuelem / CHOCHOLEM Josefem / KITTRICHEM Josefem / KREJCAREM Jaromírem / KROHOU Jiřím / POLÁŠKEM Josefem / STARÝM Oldřichem / ŠTĚPÁNKEM Josefem / TEIGEM Karlem): Výzva k architektonické levici, in: TEIGE Karel (ed.): Za socialistickou architekturu, Praha 1933, 8-10.
2. (s GRUSEM Josefem / HEYTHUMEM Antonínem / KUČEROVOU Hanou / ZELENKOU Františkem): Byt, Praha 1934.
3. Tvorba obytné přírody sídlišť, in: MIHÁLOVÁ Zuzana (ed.): Architektúra panelových stavieb, Bratislava 1968, 9-16.

Časopisecké a novinové články

1. O syntézu kreslení dneška, in: Výtvarná výchova I, 1927-1928, 58-59, přetištěno in: DVOŘÁKOVÁ Dita (ed.): Ladislav Žák. Byt a krajina, Praha 2006, 39-41.
2. Studie radnice v Brně, in: Stavitel IX, 1928, 71.
3. Stavební situace Výstavy soudobé kultury v Brně, in: Stavitel IX, 1928, 54-56, 75-76, 108-110.
4. Kolonie „Nový Dům“ v Brně, in: Volné směry XXVI, 1928-1929, 329-332.
5. Škola architektury na Akademii výtvarných umění, in: Výtvarné snahy X, 1928-1929, 157-159.
- 164 6. Podmínky vyučovacího úspěchu – školní budova, in: Výtvarná výchova II, 1928-1929, 6-7.

7. Podmínky vyučovacího úspěchu – osoba učitelova, in: Výtvarná výchova II, 1928-1929, 38.
8. Vila p. V. Bilovice u Brna, in: Stavitel X, 1929, 91.
9. WUWA - výstava Wohnung und Werkraum ve Vratislavi, in: Výtvarné snahy XI, 1929-1930, 25-29.
10. K letenské soutěži, in: Volné směry XXVII, 1929-1930, 33-34, přetištěno in: DVOŘÁKOVÁ Dita (ed.): Ladislav Žák. Byt a krajina, Praha 2006, 43-44.
11. André Lurçat, in: Volné směry XXVII, 1929-1930, 34.
12. Výstava mezinárodní nové architektury, in: Volné směry XXVII, 1929-1930, 60, přetištěno in: DVOŘÁKOVÁ Dita (ed.): Ladislav Žák. Byt a krajina, Praha 2006, 45-47.
13. Kolonie Svazu č díla, in: Volné směry XXVII, 1929-1930, 208.
14. (s HERAINEM Karlem / SUTNAREM Ladislavem): O bydlení, in: Výtvarné snahy XI, 1929-1930, 3-5, 33-36, 64-66, 86-87, 129-130, 161-168.
15. Práce státních odborných škol pro zpracování dřeva, in: Výtvarná výchova III, 1929-1930, 35-39.
16. Adolf Loos, in: Volné směry XXVIII, 1930-1931, 66, přetištěno in: DVOŘÁKOVÁ Dita (ed.): Ladislav Žák. Byt a krajina, Praha 2006, 49-51.
17. K. Teige, Moderní architektura v Československu, in: Volné směry XXVIII, 1930-1931, 110-111.
18. Stavba státní galerie, in: Volné směry XXVIII, 1930-1931, 147-148.
19. Soutěže na malé byty, in: Volné směry XXVIII, 1930-1931, 148, přetištěno in: DVOŘÁKOVÁ Dita (ed.): Ladislav Žák. Byt a krajina, Praha 2006, 53-54.
20. J. E. Koula, Obytný dům dneška, in: Volné směry XXVIII, 1930-1931, 197.
21. Průvodní zpráva hesla Evolution, in: Stavitel XII, 1931, 89.
22. Víkendový dům, in: Žijeme I, 1931-1932, 36-37.
23. Koulův Obytný dům dneška, in: Žijeme I, 1931-1932, 53-55.
24. Zahrádky před domy, in: Žijeme I, 1931-1932, 116-117.
25. Proti rovným střechám a verandám, in: Žijeme I, 1931-1932, 148-149.
26. Výstava SSSR a proletářského bydlení, in: Žijeme I, 1931-1932, 206-208.
27. Zařízení kanceláře, in: Žijeme I, 1931-1932, 211.
28. Z pražského okolí, in: Žijeme I, 1931-1932, 216-217.
29. Nová výroba, in: Žijeme I, 1931-1932, 235-237.
30. O architektonické tvorbě v SSSR, in: Žijeme I, 1931-1932, 246-248.
31. Jiráskův most v Praze, in: Žijeme I, 1931-1932, 322.
32. Film o stavbách, in: Žijeme I, 1931-1932, 325-330.
33. Práce Státní průmyslové školy v Hradci Králové, in: Žijeme I, 1931-1932, 374.
34. Pražské novostavby, in: Žijeme I, 1931-1932, 377-379.
35. O kovovém nábytku, in: Eva IV, 1931-1932, n. 17, 26, přetištěno, in: Měsíc 1932, prosinec, 33-35; DVOŘÁKOVÁ Dita (ed.): Ladislav Žák. Byt a krajina, Praha 2006, 55-56.

36. J. Havlíček & K. Honzík, Stavby a plány, in: Volné směry XXIX, 1932, 194-196.
37. Malý byt, in: Eva IV, 1931-1932, n. 11, 18-19, přetištěno in: Stavitel XIII, 1932, 111-112.
38. Bytová reportáž, in: Žijeme II, 1932-1933, 56, 243-244.
39. Stavební výstava – osada Baba, in: Žijeme II, 1932-1933, 155-156, přetištěno in: DVOŘÁKOVÁ Dita (ed.): Ladislav Žák. Byt a krajina, Praha 2006, 57-60.
40. Magistrátu hlavního města Prahy, in: Žijeme II, 1932-1933, 281-282.
41. Živnostník, in: Žijeme II, 1932-1933, 296.
42. Výtvarník, in: Žijeme II, 1932-1933, 297.
43. Magistrátu hlav. města Prahy, in: Žijeme II, 1932-1933, 308.
44. K. Teige: Nejmenší byt, in: Žijeme II, 1932-1933, 309-311.
45. Osada Baba v zimě, in: Světozor XXXIII, 1933, n. 10, nepag.
46. Malý byt, in: Světozor XXXIII, 1933, n. 20, nepag.
47. Byt – výstava bydlení Svazu čsl. díla v Praze, in: Světozor XXXIII, 1933, n. 44, nepag.
48. Jak žijeme – jak bydlíme, in: Jak žijeme I, 1933, 20-22, 53-55, 88-91.
49. Reprezentující se Československo, in: Jak žijeme I, 1933, 29.
50. Rekreaace obyvatelstva a doprava, in: Jak žijeme I, 1933, 93-94.
51. Nezaměstnanost a estetika jednoduchosti, in: Magazín Dp I, 1933-1934, 97-99.
52. Předobraz nového bydlení, in: Magazín Dp I, 1933-1934, 147-150.
53. Za socialistickou architekturu, in: Magazín Dp I, 1933-1934, 159-160.
54. (s HEROUTOVOU Antonií): Průmysl lidské výživy, in: Magazín Dp I, 1933-1934, 179-182.
55. Karel Teige: Práce Jaromíra Krejčara, in: Magazín Dp I, 1933-1934, 190-191.
56. Stroje a člověk, in: Magazín Dp I, 1933-1934, 272-273.
57. Pavel Janák, Sto let obytného nájemného domu v Praze, in: Magazín Dp I, 1933-1934, 286.
58. Sborník Život změněn v revue, in: Magazín Dp I, 1933-1934, 286.
59. Kultura a společenský řád, in: Magazín Dp I, 1933-1934, 289-290.
60. Československá technokracie, in: Magazín Dp I, 1933-1934, 313.
61. V. Konvička, Nová orientace kreslení na měšťanských školách, in: Magazín Dp I, 1933-1934, 314.
62. K diskusi o moderním umění, in: Magazín Dp I, 1933-1934, 314-315.
63. Utopie bytové kultury?, in: Světozor XXXIV, 1934, n. 9, nepag., přetištěno in: DVOŘÁKOVÁ Dita (ed.): Ladislav Žák. Byt a krajina, Praha 2006, 61-63.
64. Estetika průmyslu, in: Světozor XXXIV, 1934, n. 36, nepag.
65. Nerovnoměrný pokrok, in: Světozor XXXIV, 1934, n. 38, nepag.
66. Sociologické analýzy bytové otázky, in: Doba I, 1934-1935, 73-76.
- 166 67. Výbor pro bytové stavebnictví, in: Magazín Dp II, 1934-1935, 28.

68. Práce výboru pro zlepšení stavebnictví, in: Magazín Dp II, 1934-1935, 94-95.
69. Moderní architektura a stará Praha, in: Magazín Dp II, 1934-1935, 125-126.
70. Baťův dům v Praze I, in: Magazín Dp II, 1934-1935, 158.
71. Počátky purismu a konstruktivismu, in: Magazín Dp II, 1934-1935, 190-191.
72. Sociální význam nesrozumitelného umění, in: Magazín Dp II, 1934-1935, 208-210.
73. Zabezpečení umělecké práce, in: Magazín Dp II, 1934-1935, 222.
74. Ještě o nesrozumitelném umění, in: Magazín Dp II, 1934-1935, 255.
75. Činnost profesora Jiřího Krohy, in: Magazín Dp II, 1934-1935, 288.
76. Předčasné stáří umělců, in: Magazín Dp II, 1934-1935, 295-298.
77. Obraz v moderním bytě (anketa), in: Bytová kultura II, 1934-1935, 36-38.
78. Přestavba starých bytů na moderní, in: Bytová kultura II, 1934-1935, 50-56.
79. Architektura a doba, in: Světozor XXXV, 1935, 82-85.
80. Je naše rozdělení dne výhodné?, in: Světozor XXXV, 1935, 120-121.
81. Aerodynamické auto z hlediska účelnosti a krásy, in: Světozor XXXV, 1935, 192-194.
82. Kde je vlastní Praha?, in: Světozor XXXV, 1935, 352.
83. Mnoho kongresů – málo péče, in: Světozor XXXV, 1935, 450-451.
84. „Moderní bedny“ čili co jest a co není novodobá stavba, in: Světozor XXXV, 1935, 460-461.
85. Sedmého dne odpočívati budeš, in: Světozor XXXV, 1935, 510-511.
86. Je pražské okolí krásné?, in: Světozor XXXV, 1935, 544-545.
87. Účelná kuchyně – účelná potrava, in: Panorama XIII, 1935, 25.
88. Obytný dům dneška, in: Panorama XIII, 1935, 59.
89. Kryty nebo užitečnější stavby?, in: Magazín Dp III, 1935-1936, 63-64.
90. Umělecko-průmyslová škola vysokou školou?, in: Magazín Dp III, 1935-1936, 302-303.
91. Architekt Hannes Meyer v Praze, in: Magazín Dp III, 1935-1936, 303-304.
92. Jubilejní výstava 1938?, in: Magazín Dp III, 1935-1936, 330-331.
93. Hostišov, in: Světozor XXXVI, 1936, 716-717.
94. Na pláních Krušných hor, in: Světozor XXXVI, 1936, 816-817.
95. (s KOULOU Janem E.): Úprava okolí Pražského hradu, in: Magazín Dp IV, 1936-1937, 2-7, 34-38.
96. (s KOULOU Janem E.): Pavel Janák hradním architektem, in: Magazín Dp IV, 1936-1937, 62.
97. Kultura malého bytu, in: Magazín Dp IV, 1936-1937, 139-142.
98. Každý sám sobě architektem?, in: Magazín Dp IV, 1936-1937, 210-212.
99. Ticho a hluk neboli lidový program rozhlasu, in: Magazín Dp IV, 1936-1937, 222-223.
100. Udělejte mi rychle skici!, in: Magazín Dp IV, 1936-1937, 224.
101. Malý byt Dp 1937, in: Panorama XV, 1937, 155.
102. Jak souvisí architektura s oblékáním?, in: Světozor XXXVII, 1937, 116-117.

103. Jak sedíme, in: Světozor XXXVII, 1937, 126-127.
104. Zabraňme zničení Petřína!, in: Světozor XXXVII, 1937, 196-197.
105. O smyslu vodních staveb, in: Světozor XXXVIII, 1938, 444-445.
106. Co jest urbanismus a dezurbanizace?, in: Světozor XXXVIII, 1938, 454- 455.
107. Stavební ruch, jaký nemá být, in: Světozor XXXVIII, 1938, 486-487.
108. Penzion – obraz budoucího bydlení, in: Světozor XXXVIII, 1938, 506-507.
109. Vady dnešních penzionů, in: Světozor XXXVIII, 1938, 524-525.
110. Čistota a plán krajiny, in: Světozor XXXVIII, 1938, 534-535.
111. Lidová architektura?, in: Přítomnost XVI, 1939, 198-200.
112. Rozsah a základy bytové kultury, in: Český kreslíř VIII, 1939-1940, 30-31.
113. Plán a čistota krajiny, in: Český kreslíř VIII, 1939-1940, 46-47.
114. Město a obec, in: Český kreslíř VIII, 1939-1940, 63-64.
115. Obytný dům, in: Český kreslíř VIII, 1939-1940, 77-79.
116. Byt, in: Český kreslíř VIII, 1939-1940, 94-95.
117. Nábytek, in: Český kreslíř VIII, 1939-1940, 108-110.
118. Předměty denní potřeby, in: Český kreslíř VIII, 1939-1940, 129-130, přetištěno in: DVOŘÁKOVÁ Dita (ed.): Ladislav Žák. Byt a krajina, Praha 2006, 65-67.
119. Zeleň zahrad, sadů a krajin, in: Český kreslíř VIII, 1939-1940, 145-146.
120. Bytová kultura a člověk, in: Český kreslíř VIII, 1939-1940, 152-154.
121. Lidový byt, in: Architektura II, 1940, 63-66.
122. Příspěvek k anketě o lidové kultuře, in: Český kreslíř IX, 1940-1941, 22.
123. Stavba a krajina, in: Český kreslíř IX, 1940-1941, 95-97.
124. Lidská míra bytu a domu, in: Český kreslíř IX, 1940-1941, 130-131.
125. Krajina a technické dílo, in: Český kreslíř IX, 1940-1941, 157-158.
126. Zákonná ochrana přírody, in: Krása našeho domova XXXIII, 1941, 15.
127. Zahrada, sad, krajina jako obytný prostor, in: Architektura IV, 1942, 129-136, přetištěno in: DVOŘÁKOVÁ Dita (ed.): Ladislav Žák. Byt a krajina, Praha 2006, 69-88.
128. Typy a nábytek lidového bytu, in: Architektura IV, 1942, 145-146.
129. Byt pro svobodné – přestavba ve starém domě, in: Architektura IV, 1942, 151-152.
130. Ochrana a úprava krajin a obcí, in: Volné směry XXXVII, 1942-1944, 228-243, 251-267.
131. Obytná hodnota a úživnost krajiny, in: Architekt SIA XLII, 1943, 178-183.
132. (s HONZÍKEM Karlem): Krajina a osídlení, in: Zprávy veřejné služby technické XXV, 1943, 412-417, přetištěno in: Krajina a osídlení, Praha 1943; DVOŘÁKOVÁ-ROBOVÁ Dita (ed.): Karel Honzík. Za obzorem věčnosti, Praha 2002, 83-93.

133. Ničení samoty a rostlinstva v Železných horách, in: Krása našeho domova XXXVI, 1944, 147-151, přetištěno in: DVOŘÁKOVÁ Dita (ed.): Ladislav Žák. Byt a krajina, Praha 2006, 97-101.
134. Budou zachráněny Železné hory?, in: Umění XVI, 1944-1945, 357-379.
135. Krajinový plán a pohraniční území, in: Mladá fronta I, 1945, n. 28, 3.
136. Technika a příroda, in: Věda a život XI, 1945, 536-543, přetištěno in: DVOŘÁKOVÁ Dita (ed.): Ladislav Žák. Byt a krajina, Praha 2006, 103-112.
137. Zemědělství a příroda, in: Krása našeho domova XXXVII, 1946, 106-108.
138. Ochrana a úprava krajiny a obcí, in: Krása našeho domova XXXVII, 1946, 125-138.
139. Nové krajinové plánování, in: Architektura ČSR V, 1946, 74-75.
140. Lidové zotavení a krajinový plán, in: Architektura ČSR V, 1946, 179.
141. Podstata, nikoliv jen obraz!, in: Volné směry XXXIX, 1947, 217-229.
142. Nové pojetí krajinového plánování, in: Stavebnictví III, 1947, 5-6.
143. Obytná zahrada, in: Krása našeho domova XXXVIII, 1947, 113-123.
144. K. Honzík, Tvorba životního slohu, in: Volné směry XL, 1947-1948, 140-141.
145. Architektura a vysoké školství, in: Volné směry XL, 1947-1948, 102-111.
146. Architektura a biologie, in: Volné směry XL, 1947-1948, 230-240.
147. Česká krajina po roce 1945, in: Architekt XLVI, 1948, 147-156.
148. Otázky krajinového plánování, in: Architekt XLVII, 1949, 189-197.
149. Čtenáři kritizují náš časopis, in: Sovětská architektura III, 1953, 103.
150. Příští úkoly krajinářské architektury, in: Výtvarné umění IX, 1959, 263-271.
151. O kráse prosté, in: Kultura IV, 1960, n. 7, 10.
152. Přírodu do sídlišť a do krajiny, in: Československý architekt VI, 1960, n. 3, 3.
153. Sadová úprava v sídlištích, in: Československý architekt VI, 1960, n. 4, 4.
154. Problémy nové krajinářské tvorby, in: Československý architekt VI, 1960, n. 12, 5.
155. K vysoké úrovni krajinářské tvorby, in: Československý architekt VI, 1960, n. 16-17, 8.
156. Tvorba životního prostředí, in: Výtvarná práce IX, 1961, n. 16, 1-3.
157. Obytná příroda nové vesnice, in: Výtvarné umění XI, 1961, 402-410, přetištěno in: DVOŘÁKOVÁ Dita (ed.): Ladislav Žák. Byt a krajina, Praha 2006, 127-143.
158. Město – vesnice – krajina, in: Československý architekt VII, 1961, n. 3, 4.
159. Architektura – tvorba životního prostředí, in: Československý architekt VII, 1961, n. 11, 4.
160. Lidová architektura krajinářská, in: Výtvarné umění XII, 1962, 321-327.
161. Město a příroda, in: Architektura ČSSR XXI, 1962, 117-122.
162. Velkoměsto a příroda, in: Architektura ČSSR XXI, 1962, 417-422.
163. Architektonická péče o rekreaci, in: Československý architekt VIII, 1962, n. 25-26, 6.

164. Územní plánování a příroda, in: Československý architekt IX, 1963, n. 6, 4.
165. Proč nové směry krajinářské, in: Československý architekt IX, 1963, n. 7, 4.
166. Unavující zotavení, in: Československý architekt IX, 1963, n. 19, 4.
167. Ochrana přírody a krajinářská architektura, in: Ochrana přírody XVIII, 1963, 153-155.
168. Rekreační kapacita krajiny – bydlení v chatách?, in: Československý architekt X, 1964, n. 3, 4.
169. Rekreační kapacita krajiny – bydlení v chatách?, in: Československý architekt X, 1964, n. 21-22, 5.
170. Rekreační kapacita krajiny – bydlení ve stanech, in: Československý architekt XI, 1965, n. 4, 2.
171. Biologické hodnoty přírodního prostředí, in: Architektura ČSSR XXV, 1966, 425-429.
172. Rekreační kapacita krajiny – bydlení ve venkovských příbytcích, in: Československý architekt XII, 1966, n. 8-9, 6.
173. Rekreační kapacita krajiny – bydlení v hotelích, in: Československý architekt XII, 1966, n. 13-14, 6.
174. Dosavadní rekreační hotely – jejich vady a zlepšení, in: Československý architekt XII, 1966, n. 18, 6.
175. Ctnosti přírodních hmot, in: Umění a řemesla 1966, n. 1, 2-3.
176. (Zpracoval STANOVSKÝ Vladislav): Člověk sám proti sobě, in: Kulturní tvorba V, 1967, n. 27, 2-3.
177. Kultura minulých dob - výzva k rozmanitosti, in: Umění a řemesla 1967, n. 3, XXVI-XXVII, přetištěno in: DVOŘÁKOVÁ Dita (ed.): Ladislav Žák. Byt a krajina, Praha 2006, 145-150.
178. Člověk a krajina, in: Výtvarná práce XV, 1967, n. 13, 8-9.
179. Rekreační kapacita krajiny – pobyt v přírodě, in: Československý architekt XIII, 1967, n. 19-20, 2.
180. Rekreační kapacita krajiny – problém dopravy, in: Československý architekt XIII, 1967, n. 24, 4.
181. [Rozhovor s R. Bursovou]: Jaká by měla být naše krajina?, in: Zemědělské noviny XXIII, 1967, n. 6, 3.
182. Slova tvůrců. Ladislav Žák, in: Architektura ČSSR XXVII, 1968, 639-640.
183. Kam kráčíš rekreace? (Koncepte J. Voženílka.), in: Československý architekt XIII, 1968, n. 4, 2.
184. O rekreačním příbytku, in: Životné prostredie II, 1968, 95-97.
185. Kam kráčíš rekreace? Koncepte K. Honzíka, in: Československý architekt XV, 1969, n. 4-5, 8.
186. Kam kráčíš rekreace? Koncept Ladislava Žáka, in: Československý architekt XV, 1969, n. 13-14, 8.

187. Samočinnými stroji k volnému času, in: Československý architekt XVI, 1970, n. 16, 2.
188. Volným časem k přírodě, in: Československý architekt XVI, 1970, n. 19-20, 6.
189. O tvorbě životního slohu, in: Výtvarná práce IXX, 1971, n. 2, 1-3.
190. Obytná krajina vstupuje do měst, in: Československý architekt XVII, 1971, n. 17, 4, přetištěno in: DVOŘÁKOVÁ Dita (ed.): Ladislav Žák. Byt a krajina, Praha 2006, 151-158.
191. Vesnice – její budoucnost, účelnost a krása, in: Panorama 1971, n. 4, 2-4.
192. Vstup obytné krajiny do měst, in: Architektura ČSSR XXXI, 1972, 95-97.
193. Krajina českých luhů a hájů vstupuje do měst Polabí, in: Československý architekt XVIII, 1972, n. 17, 2.
194. Vstup obytné krajiny do měst. Náměstí kultury a přírody, in: Panorama 1972, n. 1, 8-10.
195. Lužní krajina v polabských městech, in: Panorama 1972, n. 2, 8-9.
196. Krajina pahorkatin vstupuje do měst. Náměstí umění a přírody, in: Panorama 1972, n. 3, 8-9.
197. Náměstí umění a přírody, in: Panorama 1972, n. 4, 8-9.
198. Lesy a rybníky Českomoravské vysočiny vstupují do pohorských měst, in: Panorama 1972, n. 5, 8-9.
199. Náměstí lesních pasek, in: Panorama 1972, n. 6, 8-9.
200. Vstup české obytné krajiny do Prahy, in: Architektury ČSSR XXXII, 1973, 511-514.
201. DVOŘÁKOVÁ-ROBOVÁ Dita (ed.): Z dopisů Ladislava Žáka Karlu Honzíkovi, in: Umění XLIX, 2001, n.5, 438-454.

Nepublikované práce

1. Krajinným plánem k novému pojetí pokroku. Obytná krajina budoucnosti, 1945. (Soukromý tisk.)
2. (S ŘÍHOU Josefem Karlem): Dva pohledy na přírodu, města a krajinu, asi 60. léta 20. století.

O Ladislavu Žákovi

Knihy

1. TEIGE Karel: MSA 2. Moderní architektura v Československu, Praha 1930.
2. TEIGE Karel: Nejmenší byt, Praha 1932.
3. SVRČEK Jaroslav B.: Moderní výtvarné umění na Moravě. Deset let Skupiny výtvarných umělců v Brně, Brno 1933.
4. DOLENSKÝ Antonín: Kulturní adresář ČSR, Praha 1934.
5. KOULA Jan E.: Nová česká architektura a její vývoj ve XX. století, Praha 1940.
6. HONZÍK Karel: Tvorba životního slohu, Praha 1946.
7. TEIGE Karel: L'architecture moderne en Tchécoslovaquie, Praha 1947.
8. TOMAN Prokop: Nový slovník československých výtvarných umělců, Praha 1950.
9. HONZÍK Karel: Ze života avantgardy, Praha 1963.

Katalogy výstav

1. Výstava bydlení. Stavba osady Baba (kat. výst.), Praha 1932.

Časopisecké a novinové články

1. jbs [SVRČEK Jaroslav B.]: Členská výstava Skupiny výtvarných umělců v Brně, in: Rovnost XLIII, 1927, n. 175, 3.
2. KROHA Jiří: Vědecká kritika bytového minima, in: Doba I, 1934-1935, 122-124, 136-139.
3. Bytová kultura na konci r. 1937, in: Světozor XXXVII, 1937, 846-847.
4. KLIKA Jaromír: Žák Ladislav: Zahrada, sad, krajina jako obytný prostor, in: Krása našeho domova XXXIV, 1942, 201-202.
5. PRÁT Silvestr: Negativní a pozitivní ochrana přírody, in: Architekt SIA XLII, 1943, 265-272.
6. [K článku Ochrana a úprava krajiny a obcí], in: Osvěta I, 1944, 220.
7. DOLEŽAL František: Výtvarné publikace Mánesa a Svobody, in: Národní osvobození XVIII, 1947, n. 302, 4.
8. VOŽENÍLEK Jiří: Diskuse k referátu L. Žáka, in: Architekt XLVI, 1948, 155-156.
9. SEMRÁD Stanislav: Slovo ke konferenci urbanistů v Pardubicích, in: Architekt XLVI, 1948, 166-167.
10. SEMRÁD Stanislav: Obytná krajina, in: Architekt XLVII, 1949, 164-168.
11. O. [STARÝ Oldřich]: Poznámky, in: Architektura ČSR IX, 1950, 95-96.
12. ČERNÝ Antonín / HLAUSA Jaroslav / KLEN Jiří: K situaci v naší architektuře, in: Tvorba XIX, 1950, 581-583.
13. R. [redakce]: Připomínka k článku Ladislava Žáka Otázky krajinného plánování, in: Architekt XLVIII, 1950, 21.
14. RABAN Josef: Potřebujeme teorii socialistické architektury, in: Lidové noviny LVII, 1950, n. 140, 5.
15. Výsledky mezinárodní ankety IX. kongresu UIA, in: Architektura ČSSR XXVI, 1967, 604-617.

Ke kontextu Žákova díla

Knihy

1. SHAW George Bernard: Průvodce inteligentní ženy po socialismu a kapitalismu, Praha 1929.
2. JEANS James: Vesmír kolem nás, Praha 1931.
3. KOULA Jan E.: Obytný dům dneška, Praha 1931.
4. TEIGE Karel: Práce Jaromíra Krejčara, Praha 1933.
5. MIKUŠKOVIC Alois: Technika stavby měst, Praha 1933.
6. THOREAU Henri David: Walden či život v lesích, Praha 1933.
7. CARREL Alexis: Člověk tvor neznámý, Praha 1937.
8. FURNAS Clifford Cook: Příštích sto let pokroku ve vědě, technice a národohospodářství, Praha 1939.
9. HRUŠKA Emanuel: Příroda a osídlení. Biologické základy krajinného plánování, Praha 1945.
10. HONŽÍK Karel: Necessismus. Myšlenka rozumné spotřeby, Praha 1946.
11. BROUK Bohuslav: Lidé a věci, Praha 1947.
12. MUMFORD Lewis: Technika a civilizace, Praha 1947.
13. ÚLEHLA Vladimír: Napojme prameny. O utrpení našich lesů, Praha 1947.
14. ŘÍHA Josef Karel: Země krásná. Kniha o přírodě, civilizaci a plánování, Praha 1948.
15. RAGON Michel: Kde budeme žít zítra, Praha 1967.
16. LE CORBUSIER-SAUGNIER: Za novou architekturu, Praha 2004. (Překlad z francouzského originálu Vers une architecture, Paris 1923).

Časopisecké a novinové články

1. SCHWARZER Eduard: Architekt a inženýr při vodních stavbách na středním Labi, in: Styl VI (XI), 1925-1926, 32-33.
2. MARKALOUS Bohumil: Architektonická didaktika a pedagogika. Škola architektury při Akademii umění, in: Stavitel VII, 1926, 123-124.
3. KROHA Jiří: Sociální názory doby a stavitelské umění, in: Nová Evropa I, 1926-1927, 66-69, 194-197.
4. JEŘÁBEK Luboš: Regulace řek a vodotoků a zachování přírodních památek dříve a nyní, in: Krása našeho domova XX, 1928, 146-150.
5. N.: Posmrtná výstava prof. Karla Krattnera, in: Národní osvobození V, 1928, n. 101, 3.
6. KOVÁRNA František: Karel Krattner, Krasoumná jednota, in: Volné směry XXVI, 1928-1929, 33-35.

7. Architektonická skupina Levé fronty: Zásadní stanovisko k pražské soutěži na domy s malými byty, in: Stavitel XI, 1930, 68, 71-73.
8. PROCHÁZKA Jan Svatopluk: Ochrana přírody a technika, in: Krása našeho domova XXII, 1930, 110-111.
9. Soutěž pražské obce na domy s malými byty, in: Stavba IX, 1930-1931, 20-25.
10. TEIGE Karel: Levá architektura v Československu, in: Index V, 1933, 79-83.
11. Sjezd levých architektů 29. 10. - 1. 11. 1932, in: Stavba XI, 1932-1933, 16.
12. BENEŠ F., Několik kacířských poznámek k usměrňování přírody, in: Krása našeho domova XXVI, 1934, 87-89.
13. JANŮ Karel / ŠTURSA Jiří / VOŽENÍLEK Jiří: K otázce bydlení a bytového stavebnictví, in: Stavba XII, 1934-1935, 161-171.
14. HONZÍK Karel: Obyvatelné město, in: Přítomnost XV, 1938, 348-352.
15. VOŽENÍLEK Jiří: Krajina a průmyslová sídliště, in: Architekt SIA XLII, 1943, 169-177.
16. KLIKA Jaromír: Ochrana a péče o vzhled kraje, in: Krása našeho domova XXXV, 1943, 119-124, 129-133.
17. KLIKA Jaromír: Plánování krajiny a biolog, in: Věda a život X, 1944, 460-471.
18. JŮVA Karel: Ochrana krajiny při scelování pozemků, in: Krása našeho domova XXXV, 1944, 21-24.
19. VOŽENÍLEK Jiří: Příspěvek k vývoji pásového města, in: Architektura ČSR VI, 1947, 229-241.
20. KOŤÁTKO Jiří: Osmý div světa - nové lesy od Dunaje po Ural, in: Tvorba XVII, 1948, 870-871, 888-889.
21. Projev ministra techniky ing. dr. E. Šlechty, in: Architekt XLVI, 1948, 139-140.
22. KOULA Jan E.: Parky jinde a u nás, in: Československý architekt II, 1956, n. 22, 1.
23. CHLUMSKÝ Bohuslav: Kde se staví, zelenají se stromy, in: Československý architekt II, 1956, n. 25, 5.
24. vp: Diskuse o zeleni v Praze, in: Československý architekt II, 1956, n. 25, 2.
25. KUČA Otakar: Příroda v soudobé architektuře, in: Architektura ČSSR XIX, 1960, 17-38, 312-324.

16. Literatura

O Ladislavu Žákovi

Knihy

1. KVASNIČKA Ilja: Bydlení 1971-1980. část 1. – Vývoj č bytového interiéru a bydlení mezi dvěma světovými válkami, Praha 1969.
2. ŠLAPETA Vladimír: Praha 1900-1978. Průvodce po moderní architektuře, Praha 1978.
3. Almanach Akademie výtvarných umění v Praze k 180. výročí založení (1799-1979), Praha 1979.
4. PECHAR Josef: Československá architektura 1945-1977, Praha 1979.
5. PECHAR Josef / URLICH Petr: Programy české architektury, Praha 1981.
6. ADLEROVÁ Alena: České užité umění 1918-1938, Praha 1983.
7. ŠVÁCHA Rostislav: Od moderny k funkcionalismu, Praha 1985.
8. PRUŠÁKOVÁ-HONZÍKOVÁ Marie: Když hoří obrazy, Praha 1989.
9. CZUMALO Vladimír: Česká teorie architektury v letech okupace, Praha 1991.
10. THEINHARDT Markéta / VAREJKA Pascal: Prague. Hidden Splendors, Paris 1994.
11. DUŠEK Karel / VRBOVÁ Hana (ed.): Česká architektura 1945-1995, Praha 1995.
12. HOROVÁ Anděla (ed.): Nová encyklopedie českého výtvarného umění, Praha 1995.
13. BYDŽOVSKÁ Lenka / SRP Karel (ed.): Český surrealismus 1929-1953, Praha 1996.
14. LAHODA Vojtěch / NEŠLEHOVÁ Mahulena / PLATOVSKÁ Marie / ŠVÁCHA Rostislav / BYDŽOVSKÁ Lenka (ed.): Dějiny českého výtvarného umění (IV/2) 1890/1938, Praha 1998.
15. NOVÝ Otakar: Česká architektonická avantgarda, Praha 1998.
16. KOHOUT Michal / TEMPL Stephan / ŠLAPETA Vladimír: Praha – architektura XX. století, Praha 1998.
17. TEMPL Stephan: Die Werkbundsiedlung Prag. The Werkbund Housing Estate Prague, Basel / Boston / Berlin 1999.
18. TEMPL Stephan: Baba – Osada Svazu čs. díla, Praha, Praha 2000.
19. KOHOUTOVÁ Markéta (ed.): Pocta České komory architektů 2000. Bedřich Rozehnal – Petr Vaňura – Ladislav Žák, Praha 2000.
20. KARASOVÁ Daniela: Dějiny nábytkového umění IV, Praha 2001.
21. CÍLEK Václav: Krajiny vnitřní a vnější, Praha 2002.
22. ROUSOVÁ Hana (ed.): Vademecum. Moderní umění v Čechách a na Moravě, Praha 2002.
23. DVOŘÁKOVÁ-ROBOVÁ Dita (ed.): Karel Honzík. Za obzorem věcnosti, Praha 2002.
24. PLATOVSKÁ Marie / ŠVÁCHA Rostislav (ed.): Dějiny českého výtvarného umění (V) 1939/1959, Praha 2005.

25. ANDĚL Jaroslav: Nová vize. Avantgardní architektura v avantgardní fotografii: Československo 1918-1938, Praha 2005.
26. DVOŘÁKOVÁ Dita (ed.): Ladislav Žák. Byt a krajina, Praha 2006.
27. ŠVÁCHA Rostislav / PLATOVSKÁ Marie (ed.), Dějiny českého výtvarného umění (VI/1) 1958/2000, Praha 2007.
28. DOLEŽALOVÁ Jarmila ml. / VAŠEK František / DOLEŽAL Štěpán / DOLEŽALOVÁ Jarmila st. / DOLEŽALOVÁ Michaela / DOLEŽAL Marek: Křižovatky času - Ležáky v datech, Včelákov 2007.

Výstavní katalogy

1. VONDROVÁ Alena: Český funkcionalismus 1920-1940 (kat. výst.), Praha / Brno 1978.
2. PEICHL Gustav / ŠLAPETA Vladimír: Czech Functionalism (kat. výst.), London 1987.
3. KRIMMEL Bernd (ed.): Tschechische Kunst der 20er + 30er Jahre. Avantgarde und Tradition (kat. výst.), Darmstadt 1988.
4. ANDĚL Jaroslav (ed.): El arte de la vanguardia en Checoslovaquia 1918-1938. The Art of the Avant-garde in Czechoslovakia 1918-1938 (kat. výst.), Valencia 1993.
5. MENANTEAU Jacqueline (ed.): Prague 1900-1938. Capitale secrète des avant-gardes (kat. výst.), Dijon 1997.
6. ŠENBERGER Tomáš / ŠLAPETA Vladimír / URLICH Petr: Osada Baba. Plány a modely (kat. výst.), Praha 2000.
7. ŠVÁCHA Rostislav (ed.): Forma sleduje vědu. Teige, Gillar a evropský vědecký funkcionalismus 1922-1948 (kat. výst.), Praha 2000.
8. JANÁKOVÁ Iva (ed.): Ladislav Sutnar – Praha – New York – design in action (kat. výst.), Praha 2003.

Sborníky a sborníkové stati

1. ŠLAPETA Vladimír: Architektonické dílo Ladislava Žáka, in: Sborník Technického muzea, Praha 1975, 189-226.
2. KOVÁŘ Petr: Obytná krajina Ladislava Žáka, in: Úloha tvůrčích osobností při rekonstrukci historických zahrad, Praha 1996, 105-116.
3. Tvář naší země – Krajina domova, sv. 4. Umělecká reflexe krajiny, Lomnice nad Popelkou 2001.
4. ŠVÁCHA Rostislav: Průmyslová stavba a krajina. Regulace středního Labe, in: BERAN Lukáš / VALCHÁŘOVÁ Vladislava (ed.): Vodní dílo v krajině. Konference na lodi, Praha 2006, nepag.

Časopisecké články

1. HONZÍK Karel: Třicet let architektonického naturalismu, in: Výtvarná práce XIII, 1965, n. 21, 3.
2. PECHAR Josef: Teorie československé architektury ve čtyřicátých letech, in: Architektura ČSSR XXVIII, 1969, 146-152.
3. ČERNÝ František M.: [Vzpomínky na Josefa Gočára], in: Architektura ČSSR XXX, 1971, 280-284.
4. SEMRÁD Stanislav: Ladislav Žák, in: Československý architekt XIX, 1973, n. 12, 2.
5. ŠTURSA Jiří: Ladislav Žák, in: Architektura ČSSR XXXII, 1973, 510.
6. ČERNOUŠEK Tomáš: K dílu architekta Ladislava Žáka, in: Československý architekt XXIV, 1978, n. 21, 2.
7. ŠLAPETA Vladimír: Nový dům 1928 a Baba 1932, in: Umění a řemesla 1979, n. 4, 19-26, 60-63.
8. ŠVÁCHA Rostislav: Osada Baba, in: Umění XXVIII, 1980, 368-379.
9. ŠVÁCHA Rostislav: Ladislav Žák: Poezie techniky a přírody, in: Výtvarná kultura VII, 1983, n. 2, 64.
10. ŠVÁCHA Rostislav: Ladislav Žák, in: Domov XXVI, 1986, n. 2, 10-13.
11. ŠLAPETA Vladimír: Le Corbusier a česká architektonická avantgarda, in: Ars XXII, 1989, 85-105.
12. KARASOVÁ Daniela: Ladislav Žák, in: Domov XXXVI, 1996, n. 6, 30-31.
13. HALÍK Pavel: Ideologická architektura, in: Umění XLIV, 1996, 438-460.
14. KOVÁŘ Petr: Obytná krajina Ladislava Žáka, in: Ochrana přírody LII, 1997, 185.
15. KOUKOLOVÁ Marcela / NÁROŽNÍKOVÁ Daniela / HAVLOVÁ Ester / HULEC Mikuláš / LUKAS Vít / LUKEŠ Zdeněk / ŠPIČKA Daniel: Ladislav Žák - rodinný dům režiséra Martina Friče. Ohrožená stavba, in: Architekt XLIII, 1997, n. 7-8, 45-50.
16. ŠVÁCHA Rostislav: Bez stropu, in: Stavba VII, 2000, n. 3, 56-62.
17. KUČA Otakar: Zamyšlení nad kulturní krajinou. K živému odkazu Ladislava Žáka, in: Fórum architektury a stavitelství VIII, 2000, n. 9-10, 30-31.
18. ŠLAPETA Vladimír: Architekt Ladislav Žák - tvůrce nového bydlení a ochránce české krajiny, in: Fórum architektury a stavitelství VIII, 2000, n. 9-10, 64-67.
19. ŠVÁCHA Rostislav: Žák, Teige, surrealismus – a Ležáky, in: Fórum architektury a stavitelství VIII, 2000, n. 9-10, 68-73.
20. Pocta České komory architektů, in: Architekt ILVI, 2000, n. 12, 77.
21. KOVÁŘ Petr: Ladislav Žák, in: Architekt XLVII, 2001, 72-75.
22. VÍZKOVÁ Eva: Krajinná zahrada Ladislava Žáka, in: Stavba VIII, 2001, n. 5, 26-29.

23. DVOŘÁKOVÁ-ROBOVÁ Dita: Z dopisů Ladislava Žáka Karlu Honzíkovi, in: Umění XLIX, 2001, 437.
24. KUČA Otakar: Kontraposty stavby v krajině, in: Zahrada - park - krajina XII, 2002, n. 4, 2-11.
25. KUČA Otakar: České zahradní umění v meziválečném období, in: Zahrada - park - krajina XII, 2002, n. 5, 2-3.
26. GUZIK Hubert: „Líná Zuzanka“. Avantgarda, ženy a taylorismus v československé domácnosti, in: Umění LII, 2004, 247-260.
27. HORSKÝ Jiří: Otakar Kuča laureát ceny za celoživotní dílo Obce architektů 2003, in: Architekt L, 2004, n. 4, 44-47.
28. GUZIK Hubert: Diogenova rodina. Kolektivizace bydlení v Čechách 1905-1948, in: Umění LIV, 2006, 162-176.
29. LIBROVÁ Hana: Dávné zvonění, in: Respekt XVIII, 2007, n. 47, 59.
30. ŠVÁCHA Rostislav: Surrealism and Czech Functionalism, in: Umění LV, 2007, 316-328.

Nepublikované práce

1. CÍLEK Václav: Vnitřní a vnější krajiny. Úvaha nad Obytnou krajinou Ladislava Žáka, 2000.
2. KOVÁŘ Petr: Integrovaná krajina (krajina podle Žáka), 2000.
3. KUČA Otakar: Přínos Ladislava Žáka k teorii krajinářské architektury, 2000.
4. PETŘÍČEK Václav: Žák Ladislav (1900-1973): Obytná krajina, 1947. Tři různé pohledy ze života biologa, 2000.
5. ŠEJN Miloš: Místo/stvoření a interpretace, 2000.
6. ZEMÁNEK Jiří: Krajinářství a naturalismus v urbanismu současných měst. Poznámka o aktuálnosti některých myšlenek knihy architekta Ladislava Žáka Obytná krajina, 2000.
7. HALÍK Pavel: Útok proti Žákovi, 2000.
8. KARASOVÁ Daniela: Ladislav Žák - o bydlení, trubkovém nábytku a vilách, 2000.
9. ŠLAPETA Vladimír: Architekt Ladislav Žák - tvůrce nového bydlení a ochránce české krajiny, 2000.
10. ŠVÁCHA Rostislav: Ladislav Žák, Karel Teige a avantgarda, 2000.
11. KOUPAL Vlastimil / LEHMANN Marek: Ležáky - vývoj pietního území, 2005.

Dějiny umění a kultury

Knihy

1. OCKMAN Joan (ed.): Architecture Culture 1943-1968, New York 1993.
2. Le Corbusier & The Architecture of Reinvention, London 2003.
3. FRAMPTON Kenneth: Moderní architektura. Kritické dějiny, Praha 2004.
4. FILIP Aleš / MUSIL Roman (ed.): Neklidem k bohu. Náboženské výtvarné umění v Čechách a na Moravě v letech 1870-1914, Praha 2006.
5. KNAPÍK Jiří: V zajetí moci. Kulturní politika, její systém a aktéři 1948-1956, Praha 2006.

17. Abstrakt

Předmětem předkládané práce je monografické zpracování díla Ladislava Žáka (1900-1973), všestranného tvůrce, který kromě architektury zasáhl do oboru malířství, designu nábytku a krajinářství. Praktickou činnost podložil soustavnou teoretickou reflexí. Působil i ve funkci středoškolského učitele kreslení (1924-1930) a v letech 1946 až 1973 docenta krajinářské architektury na Akademii výtvarných umění v Praze (AVU).

Žák vystudoval na AVU malířství u Karla Krattnera (1919-1924) a architekturu u profesora Josefa Gočára (1924-1927). Už v raných architektonicko-urbanistických studiích a návrzích nábytku užil zásady formujícího se funkcionalismu. Hluboko do třicátých let sledoval příklad Le Corbusierova purismu. V architektonických prvních teoretických textech se objevuje rys jisté dvojkojnosti, úcta k tradici i vnímavost k aktuálním trendům, která je pro jeho dílo typická.

Roku 1927 se Žák zapojil do dobového hnutí za reformu bytové kultury. Spolu s Karlem Herainem a Ladislavem Sutnarem napsal osvětovo brožuru O bydlení (knižně 1932). Ve výstavní kolonii Svazu československého díla v Praze na Babě úspěšně realizoval tři rodinné domy, zařízení interiérů a úpravy zahrad. Výrazným rysem jeho realizací na Babě je funkcionalistické téma využití volného prostoru k architektonickým záměrům. Architektonické práce pocházejí z let 1932-1937. Funkcionalistické rodinné domy pro přední osobnosti pražského společenského života - Miroslava Hajna, Martina Friče a Lídu Baarovou, se vyznačují umělecky vysoce hodnotnou formou a luxusem vnitřního vybavení. V jejich utváření autor použil četné formální poukazy k ikonám technického věku, vlakům, automobilům, zaoceánským lodím a letadlům, které ve své knize *Vers une architecture* oslavil Le Corbusier. Žákovy nábytkové kusy s konstrukcí z ohýbaných ocelových trubek patří k tomu nejlepšímu, co ve třicátých letech v Československu v oboru moderního designu vzniklo.

Od konce dvacátých let se Ladislav Žák začal zajímat o témata spojená s koncepcí vědecké architektury, rozvíjené na bázi marxistické sociologie teoretikem Karlem Teigem. Podílel se na aktivitách české levicové avantgardy, navrhoval kolektivní domy a nejmenší byty, svůj vlastní nájemní dům v Korunovační ulici přestavěl na „*lidový penzion*“ (1934-1935). Návrhem nábytkového souboru *Lidový byt I* (1936-1937) opustil kánon funkcionalismu. Návratem k tradičním formám a materiálům se přihlásil k dobovému hnutí za „humanizaci“ architektury. V rámci své koncepce „*lidové architektury a bytové kultury*“ položil důraz na kategorie dobrovolné skromnosti a racionalizace spotřeby.

Ve druhé polovině třicátých let začal Žák kritizovat ničení české krajiny. Chtěl je zastavit zestátněním půdy, útlumem stavební činnosti a postupnou rekultivací. Pro tento účel vytvořil nový sloh krajinářské architektury, založený na využití typických prvků domácí krajiny. Inspiroval se

útvarem anglického krajinného parku a díly českých krajinářů z přelomu 19. a 20. století. Svou teorii krajinářské architektury a regionálního plánování shrnul v knize *Obytná krajina* (1947). Architektova myšlenka „*pannaturalistického socialismu*“, předpoklad sblížení člověka a přírody upuštěním od technokratických zásahů, narazila na konci čtyřicátých let na odpor stalinistů. Kampaň proti Ladislavu Žákovi kulminovala v roce 1950 a měla za následek jeho odchod do ústraní.

Jedinou realizací vize „*obytné krajiny*“ je nedokončený památník vyhlazené obce Ležáky (1946-1952, 1955-1962). V první etapě Žák navrhl naturalisticky formovanou krajinu s „hroby“ vypálených domů a památníky jednotlivcům. Území měla dominovat katolická kaple na kopci Zárubka. Zapojením všech oborů výtvarného umění se projekt řadí k soudobým snahám o vyjádření moderní monumentality jinými, než neoklasicistními prostředky.

V šedesátých letech se architekt vrátil k publikační činnosti. Věnoval se problematice rekreace a popularizaci krajinářské architektury. V ideálních návrzích dále rozvíjel koncepci „*obytné krajiny*“. V cyklu *Obytná krajina* vstupuje do měst (1960-1969) rozvedl myšlenku propojení tradičního urbanistického prvku náměstí s komponovanou přírodou. Ojedinělým příkladem architekta krajinářského přístupu, založeného na revitalizaci prvků historicky rostlé krajiny, je zahrada domu Metoděje Chytila v Praze-Podolí (1963-1967).

18. Abstract

This thesis investigates the life and work of the architect Ladislav Žák (1900-1973), who also engaged in painting and drawing, furniture design, landscape architecture and architectural theory. His work was rooted in systematic theoretical considerations. In addition to working as an architect, Žák was a high school drawing teacher (1924-1930) and a professor of garden and landscape architecture at the Academy of Fine Arts in Prague (1946-1973).

As a student at the Academy of Fine Arts in Prague, Žák studied painting with Professor Karel Krattner (1919-1924) and architecture with Professor Josef Gočár (1924-1927). In his early architectural and urban planning studies, as well as his furniture designs, he applied the principles of the new functionalist movement. He then followed the tenets of Le Corbusier's Purism into the 1930s. A characteristic attribute of all of Žák's work was a simultaneous consideration of tradition and a sensibility for current trends. This dichotomy was already present in his earliest theoretical writings.

In 1927 Žák joined the Czechoslovak Werkbund. With Karel Herain and Ladislav Sutnar, he wrote the book, *O bydlení* (On Housing; offprint from the magazine *Výtvarné snahy* XI, 1929-1930). At the Baba Housing Estate exhibition in Prague, he successfully completed three family houses, a few interiors and several gardens. An outstanding feature of his work at Baba was the functionalist strategy of using open space for architectural purposes. Žák's best architectural projects, realized between 1932 and 1937, were to be his last. The functionalist villas for celebrities of Prague's social scene – Miroslav Hajn, an aircraft designer, Martin Frič, a film director, and Lída Baarová, an actress and movie star – are all notable for their distinctive artistic forms and luxurious interiors. For the exterior of these residences, Žák applied forms that were symbolic of icons of the modern era, such as trains, cars, ocean liners and airplanes. Le Corbusier had celebrated similar icons in his book, *Vers une architecture*. Žák's furniture designs of the time, in particular his bent steel tube constructions, were among the best examples of modern Czechoslovak design of the 1930s.

Starting at the end of the 1920s, Ladislav Žák became interested in themes related to "scientific architecture", a concept promoted by the theoretician Karel Teige and based on Marxist sociology. Žák participated in major events staged by the Czech left-wing avant-garde. He designed collective houses, minimal flats and even transformed his own apartment house in Korunovačská Street in Prague into a "people's boarding house" (1934-1935). In his furniture collection, *Lidový byt I* (People's Flat I; 1936-1937), he abandoned the functionalist style. By using traditional forms and materials, he joined the contemporary movement for the "humanization" of architecture.

re. In connection with his theory of “people’s housing”, he supported voluntary modesty and the rationalisation of consumption.

In the mid-1930s, Žák started to be concerned about the devastation of the Czech natural environment. He suggested solving the problem through the nationalization of land, restrictions on building development, and a gradual recultivation of natural habitats. For this purpose, he created a new style of landscape architecture, based on the use of typical elements of the Czech countryside. He was inspired by English landscape gardens and the work of Czech landscape painters from the late 19th and early 20th centuries. He summarized his theory of landscape architecture and planning in the book, *Obytná krajina* (The Habitable Landscape; 1947). His idea of “pan-naturalistic socialism”, the philosophy of a reconciliation between human beings and nature through the rejection of a technocratic way of thinking, ran into opposition from Stalinists in the late 1940s. Their campaign against Ladislav Žák culminated in 1950 and led to the architect’s withdrawal from public life.

The only built example of Žák’s vision of “the habitable landscape” was the unfinished memorial for the village Ležáky (1946-1951, 1955-1962), a small parish in eastern Bohemia annihilated by the Nazis in 1942. In the first stage, Žák designed a natural landscape with the “graves” of burned-down houses and memorials to the inhabitants. The dominant feature was a Catholic chapel. By engaging all disciplines of the visual arts, the project sought to express a modern monumentality using means other than Neoclassicism.

In the 1960s, the architect returned to publishing. He concentrated on the problems of recreation and the popularization of landscape architecture. In his unbuilt studies, he further developed his theory of “the habitable landscape”. In the cycle of drawings, *Obytná krajina vstupuje do měst* (The Habitable Landscape Enters the Cities; 1960-1969), he refined the idea of connecting the traditional urban element of the town square with a constructed natural environment. A rare example of Žák’s landscape architecture, based on the revitalization of elements of a historical landscape, is Metoděj Chytil’s garden in Prague-Podolí (1963-1967).